

ANDRÉ STIL



*AZ ELSŐ
ÖSSZECsapás*

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

ANDRÉ STIL

AZ ELSŐ ÖSSZECSAPÁS

(Le premier choc)

Fordította

HUBAY MIKLÓS ÉS RÉVAY JÓZSEF

ANDRÉ STIL

AZ ELSŐ ÖSSZECSAPÁS

REGÉNY

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

1952

*Az eredeti mű megjelent
Párisban, 1951-ben,
az Éditeurs Français Réunis kiadásában*

Az 1—9. fejezet
HUBAY MIKLÓS
a 10—18. fejezet
RÉVAY JÓZSEF
fordítása

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója
A szerkesztésért felel : Csatlós János
Műszaki felelős : Illés Endre
A címlap Szántó Piroska műve

Megjelent 5 000 példányban

1-521438 Athenaeum (F. v. Soproni Béla)

ESIK AZ ESO

FELREBILLENT! Mindjárt elsüllyed, látod? A vitorlásod...

— Olyan kéne, ami nem lyukas...

A lezuhogó fekete víz a falmelléki szögletben örvényt vet a kucorgó gyerekek előtt. Rozsdamarta suvikszosdoboz fedele úszkál a víz közepén, küszködik a vízzel, de egyre merül.

Mind a két gyerek négyévkörüli. A kisfiú most a kislányra néz, olyan piros a szemefehérje, amilyen a szegény gyerekeké szokott lenni, akik nem nevetnek sokat, még játék közben sem. A kislánynak különös lenhaja van, hirtelenszöke, gyöngé és ritka, keresztül látszik rajta szürke, kissé piszkos fejbőre, úgy látszik át rajta, mint a talaj a vízen át. A kislány félrehajlja a fejét és kedvesen mondja:

— Mondd, nem tudnál csinálni ilyeneket papírból?

— Először is, papírunk nincs. Fogd csak meg a kezem, megpróbálom kihalászni.

— De... vigyázz a bibis kezedre!

A fiú fölébe hajol a széles pocsolyának. Jobb keze egészen a csuklójáig szutykos kötéssel van bebugyolálva. Emiatt olyan ügyetlen a keze, mint a kismacska mancsa. Fölfordítja a bádogg-fedelet, el is süllyeszti szerencsésen.

— Híj, a piszkos hajóját! Fogd meg a másik kezem, megpróbálom kihalászni.

— Nem. Nem fogom.

— Miért nem?

— Hogyne, hogy én is elkapjam a betegséget a bibis kezéről. Olyan piszkos a kötésed. Biztosan tele van azokkal a kis férgekkel, izé... bacillusokkal.

— Bolond vagy? Ez nem ragadós.

A kislány egész testével riadtan húzódik hátra.

— Fáj? Nagyon fáj?

A fiú büszkén vállat von:

— Egész nagy sebem van, égési seb, tudod...

A kislány ujjhegyével megfogja a fiú csuklóját, hogy lássa.

— Ez a nagy tű, itt ni, ez bele van szúrva egészen a bőrödbe?

A kislány erre már hazudik, kidüllesztett mellel:

— Be az, fáj is, képzelheted!... És ha te nem akarsz a kezemet megfogni, akkor ezzel kell belemásznom a vízbe és akkor még jobban fog fájni és te leszel a hibás... Ezt akarsz?

A kislány tétován nézi a fiú bepólyált kezét, úgy nézi, hogy ráncos lesz a kis orra:

— Én nem akarok hozzányúlni, nem én!

— Hát jó...

Úgy tesz, mintha be akarná meríteni bekötött kezét a vízbe.

— Rossz vagy!

Pedig nem is rossz. Amint látja, hogy a kislánynak sírásra áll a szája, fölkel:

— Majd kihalászom a lábommal, eredj...

Mezítlábán ormótlan bocskor van, a bocskor bőre úgy kiszáradt már, mint a fa. Ki is dörzsölte a bokája fölött, mintha eleven vörös karkötőt hordana a lábán. Belemártja lába hegyét a vízbe, kinyújtja, hogy elérje a hajóroncsot.

— Nagyon hideg a víz. Bemegy a cipőmbe. Annyi baj legyen. Csináljunk másvalamit.

— Te, hogyha te nagy leszel, mi leszel, rakodó vagy tengerész?

A fiú vállat von.

— Én inkább orvos leszek. Tudod miért? Hogy az emberek ne haljanak meg.

— De akikre bomba esik, azok úgyis meghalnak.

— Odanézz! Egy hidroplán... Erre hozza a víz.

Az egyre duzzadó csatornavíz színén két keresztbe akadt gyufaszál érkezik.

— Idenézz, ez lesz a tengeralattjárók kikötője!

Kis lécet állít a víz színe fölé. Az áramlás átviszi alatta a gyufaszálakat.

— Látod?

A kislány nevet, tapsol.

— Nézd már, hogy nő a víz!

— Most van a dagály...

Igen elégedett, hogy így megmagyarázta.

Egy nagy vízcsepp hull rá a hidroplánra, alighogy baj nélkül áthaladt a tengeralattjárók kikötőjén. Szét is esnek tőle a gyufaszálak.

— Nézd, még itt bent is esik.

— Az a baj, hogy itt nem fúj a szél. Akkor csinálhatnánk egy vitorlášhajót, látod? — S teljes erőből ráfúj a gyufaszálakra.

— Te, a piszkavassal kihalászhatsz!

Nézik a kályha mellett, hol lehet a piszkavas?

S mintha most ébrednének rá a valóságra...

— Nézd csak! Hisz minden víz bejön a házba!

Mert nem elég, hogy a csatornavíz befolyik a barakklakások folyosójáról s elárasztja a konyhának berendezett sarkot, ott, ahol egy odvas lyuk van a padlón. A mennyezet fekete deszkái közül is mindenünnen csepeg. Olyan nagy cseppekben esik, ahogy a fákról szokott, zápor után. Mintha a sűrűn záporozó eső áthatolna az üvegen, úgy áztatja az ablakpárkányt, s rajta a pamutgombolyagot és azt a régi kenyérhéjat, amit anya oda-dugott a sarokba, mielőtt elment hazulról.

— Idenézz! Csurom víz minden!

Az ablak mellett, magasan a falon nagy madárkalitka lóg, fölötte is egyre csak meggyűl nagy szürke csöppekben a víz s hallatszik, ahogy lehull és koppan a kalitka fenekén, amely már valóságos vízesés. A kislány megkérdi:

— Hát a nagy madaradat mi lelte? A vízbe fulladt? Se nem látni... se nem hallani...

— Nincs már meg.

Lehajtja a fejét és elpirul.

— Hová, lett?

A kislány — még mindig lesütött szemmel — megpróbál elfojtani egy fájdalmas arcrándulást és könnyek szöknek a szemébe, két erőtlen könnycsepp, mint két kis buborék, amelyek azonmód szétpattannak.

— Kínoztad?

— Eredj már!

Hirtelen hátat fordít a kislánynak. Eppen előtte, az ernyőtlen lámpáról folyni kezd egy kis vízszugár, miután csigavonalban végigfutott a lámpazsinóron.

A csatorna vize hirtelen úgy megdagad, mintha a folyosón vízesdézsát borítottak volna föl, s ugyanakkor mintha hullám verte volna, nekivágódott a barakknak egy szélroham.

— Mariel

— Mama!

A két gyereket egyszerre fogta el a félelem. A válaszfalon keresztül hallják, amint elhallgat a padlón huzigált bútorok zaja. Egy asszony szalad be, csuromvizes ócska papucsban. Fekete, rongyos kötényt facsar két ökölre fogva, de úgy, mintha mosogatórongy volna, jóval maga elé csurgatva ki a vizet belőle. Közben törölgeti benne a kezét meg kivörösödött csuklóit, karja majdnem könyökéig meztelen, mert ócska pullóverének túlságosan rövid az uja. A szeme nagy, olyan, amelyet szeretnek a gyerekek s még ebben a hidegben is izzadságcseppek ülnek a szemöldökén.

— Jaj istenem, hisz itt még nagyobb a baj, mint nálam!

— Most egyszerre lett ilyen!

Már őszes tincsei homlokába hullnak. Egyik kezével sebtiben összefogja és hátrasimítja a haját, ahogy egy marék földet fölmarkol az ember.

— Ti itt maradtok!

Ráülteti a gyerekeket az asztalra, ahol nem esik nyakukba az eső. Visszaszalad a folyosóra. A fasorba megy, hogy lássa, mi történik... S már kiabál is:

— Hó! Léon! Elment az esze magának? Hát maga küldi ránk ezt az áradatot?

Egy fedetlenfejű vénember, meghajolva az esőben, egy taliga deszkájával és rongyokkal bajlódik, hogy az ajtaja elől elicrelje az áradást, amelyik a város felső részeiből zúdul alá a fasoron, végig a barakkalakások mellett.

— Mit? Hogy még én küldöm rátok? ... — így dühösködik. — Alla remeg a hidegtől, arcán meg rövid haján patakzik a víz. — Fűtyülök rád, érted? Azt szeretnéd talán, hogy odabent mind belefulladásunk? — ahelyett, hogy te is nekilátnál!

— Ó maga vén huncut! Hisz nekünk nincsen deszkánk!

— Adok nektek egyet! Nesze, én már megcsináltam! ... — Fölszedi a földről a taligának egy másik lécdarabját és sietve áthúzza maga után Marie-hoz.

— Ó, ti asszonyok! Csak ne kiabálnátok mindig így a világba! Vigyázz, húzódj hátrább...

Tuszkolja az asszonyt. A lécet beveri a földbe az ajtó előtt.

— Hallod-e, ott a kötényed, szedd le és nyomd bele a lyukba, az megállítja a vizet! Én még földet hányok az enyémre.

Aztán visszajövök... Vén huncut! még mit nem, vén huncut!...

A hidegtől összeverődnek a térdei. Vállá közé húzza a fejét, úgy szalad vissza a maga gátjához.

A folyosón már csak keskeny csíkban folydogál a víz. Az egész város kiáltozásoktól hangos, ez tör át a vihar zajának függönyén. A tenger itt van nem messze, alig ötven méterre, a szemétdombok mögött. Nem is záporok azok, amikkel a szél a város széleit veri, hanem egyenesen a tengerből támasztott vízfalak, hogy beleremegnek az odvas fából készült, alapozás nélküli viskók. Innen is, onnan is hallik az ablaküvegek csörömpölése. Minden egyes vihar kész tragédia. Ennek az egyetemes vízözönnek kellős közepén rendíthetetlen közönnyel áll az erődítményszerű víztorony, mint iszonyatos méretű határkő a hullámvérésben. Különben látni is alig lehet a szökő vízen át, mely mozgó falként felágaskodva hullámszik a szélroham csapásaitól. Mintha ez a víztorony szembeszegülne az egész Atlanti-óceánnak, az egész Nyugatnak, s mögötte, a part felőli oldalon buk-fencezve jön le kerek tetejéről a víz, mint egy hatalmas kettémetszett üveghenger, aztán feleúton megtörik s elszáll, furcsán, mint a füst.

Marie hazaszaladt. Most visszajön a szomszédjához, ahol a gyerekek — még mindig az asztal tetején — viháncolnak, a különös eseményeken szórakozva. Marie nehéz dézsát cipel magával.

— Gyertek, segítsetek!

Mindkettőjüknek kezébe nyom egy-egy lábast.

— Lássatok hozzá, így nil!

Először is kimeregetik a konyha sarkából a víztócsát.

Odakintről, a folyosóajtó mellől, behallik az öreg lapátolása, aki visszajött, hogy rendbehozza a gátat.

Amikor a dézsa már megtelt, Marie kikiált:

— Léon! Segítség kéne!

— De sokat tudod nyaggatni az embert! — mondja Léon, de segíteni segít.

Marie-val együtt felemelik a nehéz dézsát a gátra, amin át kell kapaszkodniok. Záportól verten, imbolyogva mennek, az ázott agyagon meg-megcsusszan lábuk. Egymásra néznek:

— Istenverte idő! — káromkodik Léon. — Ha itt öntjük ki, Gégène nyakába zúdul még ez a víz is. Öntsük inkább a kert közepére.

Még tíz méterrel tovább cipelik a dézsát az esőben.

Mikorra visszaérnek a folyosóra, kezük, arcuk csuromvizes, lélekzetük kifulladt.

A zápor elállt. Egy utolsó szélroham még fel is szárítja a levegőt, mintha csak egy törőrongy csapódna át rajta, s beáll a csend, de tele a zubogások zajával, éles kiáltásokkal, s a város minden részében futkározó facipők kopogásával. A viskó teteje mintha megkönnyebbülten fölegyenenednék. Lélekzeni is könnyebb. De a hideget is jobban lehet ám érezni. Szél kel a tenger felől.

— Nézzétek csak, ki jön! — mondja Marie. — Gyerekek, ne mozduljatok el onnan a szárazról.

Egy fiatal asszonyka szalad be bőrig ázva.

— Jaj de félttem, hogy nem találalak itt — kiáltja már messziről.

— Rendben van minden, Paulette. Légy nyugodt. Nem nagy história.

— Mama!

A kisfiú odafut, nyakába ugrik, tárt karokkal.

— Vigyázz, te száraz vagy, én meg úgy eláztam. Sipirc hazafelé!

Ahogy a folyosón haladnak, még odaszól Marie-nak, fátyolos hangon:

— Azóta szaladok, mióta rákezdt ez az idő. Gondoltam mindjárt, hogy baj lesz. Alig állok a lábamon!

Ahogy belép a konyhába, elfogja a sírás.

— Marie, ó, Marie! Micsoda felfordulás! Hát élet ez? Nem lehet elviselni!

— Pedig már a javát elhordtam — mondja Marie.

— Mindenütt patakszik a víz! Nézd a falakat. O! és a függönyök! Marie, hát nézd már a függönyeimet, hogy néznek ki! Idenézz, a szegény naptáram is hogy szétázott! Csak úgy hull lapjafra. Mintha barlangban volnánk. Jaj, de szerencsétlen is az ember, ó, Marie! ... Még jó, hogy kifolyik itt a padló hasadékan! ...

— Ami ott lent folyik, az tőlünk jön, gyere, nézd csak meg.

Marie konyhájában szintén van egy lyuk, a padlónak a közepe táján. Épp hogy elfödi egy ócska linóleumdarab. Marie felhajtja:

— Idenézz!

A lyuk fenekén fekete sár patakzik.

— Ahányszor csak esik, így megülepszik itt. És aztán bűzlik, csinálhatsz vele akármit. Te ezt nem vetted soha észre? Nem jutott sose eszedbe: Marie lakása bűdös. Hát ettől van... És nézd, csurog-csöpög itt is minden... Itt, tinálatok fel kellett törölnöm a vizet és kihurcoltam az ágyakat... Ne vesd le a ruhát, Paulette, megfázol így.

— Igen, megyek már — mondja az öreg. — Nincs már szükséged rám?

— Marie — mondja Paulette — nagyon rendes vagy, hogy segítettél.

— Te is megtetted volna a helyemben, Paulette, nincs mit köszönni ezen.

— Kaptam tejet a közkonyhán, odaadnám a felét, amért segítettél.

— Igazán? Hát az bizony jó lesz — mondja Marie habozás nélkül, nem kéreti magát. Elnézi kislánya sápadt arcocskáját, rámosolyog.

Megszólal az öreg is:

— És nekem nem adsz semmit? Egy kis bagót! Nem akarok én koldulni, megszolgáltam én is, kérdezd meg Mariet...

— Nincs, Léon. Henrinak, ha van dohányja, magával viszi a dobozt. Kérjen majd tőle, mindjárt itthon lesz. Én majd fizetek magának egy féldecit meg egy csésze tejeskávét, amint megkapom a járandóságom... — és kedves kis mosollyal néz az öregre, aki zavartan vakargatja bajuszát.

— Akkor hát viszontlátásra — mondja. — És köszönöm. Az anyjukom még azt hiszi otthon az ágyban, hogy kereket oldottam valami fiatal hölgyikével, a teremtésit!

Errefelé minden mondat végére odamondanak egy-egy olyanforma -cifrát, mint a »teremtésit«. Ugy mondják, mint ahogy másfelé azt mondanák, hogy »no, mondd már«, vagy »aszongya, hogy aszongya«.

Ahogy elment az öreg, Paulette a szobában vetkőzni kezdett, abban a szobában, ahová csodálatos módon nem esett be az eső. Megtörülgeti vállát egy kendővel, de az is olyan hamar átnyirkosodik, hogy hiába jártatja a bőrén, nem szedi fel a vizet.

— Tudod-e, Marie, hogy jég is esett. Meglátod, nemsokára hó lesz.

A vékony válaszfalon át hallja, hogy a szomszédasszony megint nekilátott feltörölgetni szobája padlóját, aztán átszól:

— Hát tűzrevalód van-e?

— Hagyd el!...

Paulette alig felelt.

Épp hogy meztelen vállára kap valami ócska kendőt s már fut is át Marie-hoz:

— Képzeld csak! vagy tudod már? Fabienne anyót, tudod, aki olyan egyedül élt egy sáncban, ott mindjárt az erőd mellett... holtan találták ma reggel, hallottam, amikor mesélték. Megfagyott. Te nem hallottál semmit? Mindenképpen a végét járta már szegény feje. Eppen csak egy ágya volt, egy szekrénye, meg egy kis tűzhelye. Lassanként szétszedte a szekrénye deszkáit, meg a matracának a tömését. Ezzel fűtött. Hova jutotunk, Marie! Mikor lesz már ennek vége? Mikor fogunk ki-mászni ebből a nyomorúságból? Csak legalább akadt volna valami munka ma reggel a kikötőben, az emberpiacon... —

Paulette zokogni kezd. Marie ügyetlen mozdulattal átöleli. És azután bolond módon, hogy meg ne szakadjon a szíve, csókolgatni kezdi Paulette ázott haját. Hűszen olyan fiatalka még ez a Paulette. Hogy is szokhatta volna meg a nyomorúságot.

— Melegítsek neked egy kis kávé? — mondja — főztem tegnap.

— Hát, ha nem esik nehezedre — válaszolja Paulette. — De veszek valamit a vállamra. Gyerekek, ti maradjatok csak a tűz mellett. Nem fázol, te?...

— Nincs egy olyan dobozod, ami nem lyukas, mondd, játszani szeretnénk.

Paulette konyhájában már nem csurog a plafon. Legfeljebb egy-egy csepp még, itt-ott... De látszik, hogy a deszkák hasadékaiban azért egyre csak folydogál alattomosan a víz. Paulette megbörcsong.

Ha mégis fagyni fog ma éjszaka, hogy recseg, ropog majd a barakkjuk!

JÖN A GYEREKSEREG

A MIKOR LEON belépett, keresztbefont karokkal, hogy két kezét a hóna alatt melengesse — az öregasszony mozdulatlanul feküdt az ágyban mereven, mint egy halott, nézte a menyegyzetet és sírt, könnyek nélkül.

— Te mindig egyedül hagysz engem!...

Erre a férfi még rá is reccsentett:

— Hát az kéne tán neked, hogy melletted maradjak hokáig a vízben? Talán nem volt jó, hogy eltereltem az árvizet innét, he?

— Olyan sokáig elvoltál!

— Hát csak kell segíteni másnak is, nem? Te talán nem fogadod el, ha Paulette hoz neked egy csupor tejet? Valóságos mocsár volt nála!

Hogy az asszony hallgat, odamegy mellé.

— Ugyan már, te bolond, mit sírsz? Ha mindig csak a szoknyád mellett ülnék, hogy élnénk meg?

Megsimítja az asszony homlokát, meg a szürke haját, amely száraz, mint a dohány.

— Nincs semmi más bajod?

— Ha ilyen egyedül fekszik itt az ember, csak kínozza magát, tudod. Képzeld.

— Mindjárt gondoltam. Dehát csak kell, hogy szétnézzen magam is. Nem rostokolhatok itt, míg éhen nem halunk. És őszintén megmondva, nézd Mélie, értsd meg: idebent én még jobban fázom, mint odakint... ez a nyirkos levegő... Te odabent a takaró alatt mégiscsak melegszel. Én ha nem mozgok és itt ülök, úgy beveszi magát a hideg a csontjaimba, hogy azt hiszem, a vér is megdermed bennem. Odakint legalább mozogni tudok. Az életben tartja az ember testét... Ezekben a napokban azért mégiscsak tüzet kéne egyszer rakni, hogy te is ruhát cserélhess. Nagyon piszkos vagy már. Elmegyek és kérek Gégène-től egy vödör szénét, mit szólsz hozzá?

Ahogy már szokta, becsúsztatja két kezét a siralmasan rongyos takarók alá, amelyek a nedvességtől ólmosak.

— No, érzed? Hát ilyen jó idő van ma odakint...

Tapogatva eléri Mélie vállát és odacsúsztatja ujjait abba a meleg kis közbe, karja és a megviselt, csupacsont teste közé. A beteg öregasszony rossz bűze árad mindenegybes takaró alól, áporodott levegő, de legalább meleg. Léon szinte letérdel az ágy mellé és az arcát felesége homlokához érteti:

— De jó meleg vagy. Azt hinné az ember, hogy lázad van.

— Te meg csurom víz vagy. Még beteg leszel.

— Ha nem haragszol, átmegyek Gégène-hez, hogy egy csöppet fölmelegedjem, nála biztos van tűz... Hát persze, ellustálkodhatnék itt temelleted is; nem is kéne fáznom, de mégsem iekhetem én is naphosszat, ha nem vagyok beteg.

— Gyere azért ide mellém egy kicsit. Jót tesz neked is. Úgy, ahogy vagy, csak a kabátodat vedd le.

A takaró-rongyoknak meg az ócska matrácnak melege ott fogja Léont. Felakasztja kabátját az ágy fejénél. Csak úgy az asztalra akarta dobni, de meggondolta magát. Olyan reves már az az asztal, hogy így eső után, ha egy ujjal jól megnyomják, kibuggyan belőle a víz. Mintha csak moha lepte volna be, ha rátaposol, még férgek is másznak talán ki belőle! Mélie kissé odébb húzódik az ágyban. Léonnak hagyja középen azt a meleg fészket, amelyet egész napi fekvésével, csontjainak minden súlyával ő mélyített ki magának... Léon odafészkelődik, kinyújtózkodik hanyatt fekvé szorosan az asszony mellett, szemét ő is a mennyezetre szegezi és kitör belőle az elernyedő sóhajtás:

— Azért ez mégse élet!

S azon hirtelenjében, még csak oda se fordulva Mélie felé... egyre csak a plafon szürkéségébe vesző tekintettel:

— Fabienne itthagyt minket... a múlt éjszaka.

— Ez azt jelenti, hogy most már én jövök sorra... Én maradtam meg utolsónak ebből a csapatból.

— Miféle csapatból?

— Mintha nem emlékeznél! A mi csapatunkra, ugyan már!... Fabienne, Julie, én, aztán még Frédérique, emlékszel jól, hogy valamikor mi mindig együtt voltunk...

— Mi mindent elő nem kajtatsz!... Mikor volt az, tizenöt éve? Ilyesmikre is visszagondolsz néha, te?

— Itt az ágyhoz szegezve az ember esze arra jár, amerre tetszik. Nem lehet azt megakadályozni. Csak jár körben, kutat erre-arra, mint a rab, ennek a rozoga testnek a börtönében. Mintha csak egy rést keresne, hogy megszökhessék. Így ha például sajogni kezd az egyik ujjam, látod, arról már eszembe jut az a te kis macskád, hiszen tudod, amelyik megkarmolt, amikor együtt kezdtünk járni; másodszor voltam akkor, ha jól emlékszem, a szüleid házában. Az apád mindjárt be is akarta hajítani a tengerbe. Én nem engedtem. Te a kikötőből jöttél haza és folyton csak az ujjamat csókoltad, emlékszel?

— Hogy most mondd, hát persze — dörmögi Léon morgogva.

— ... Vagy pedig, amikor megmerevedik a derekam attól, hogy naphosszat mozdulatlanul fekszem itt, egyszerre csak magam előtt látom annak a bizonyos kirándulásnak az éjszakáját, azután a búcsú után, ahol annyit táncoltunk... emlékszel, micsoda szörlőt ettünk... és már a lábam se tudtam emelni, szinte úgy kellett vinni, ölben. És a hold, emlékszel, micsoda hold volt akkor éjszaka!...

— Csupa ilyen vidám dolog jut az eszedbe.

— Nem mindig. Gyakran előjönnek a rossz emlékek is... Fabienne legalább jó erőben volt mindvégig. Nem volt beteg. De hát, hogy is halt meg?

— Megfagyott. Amikor reggel megtalálták, olyan merev volt, mint egy karó.

— Így van ez rendjén. Egy csapásra szakadt vége az életének, talán alvás közben érte a halál. Az utolsó pillanatig járt-kelt, talpon volt. Én meg itt vagyok, s nem látok, nem is hallok, nincs már élet bennem.

— Fabienne? Te csak beszélsz, szegény öregem. Látszik, hogy két év óta ágynak dőltél, azt se tudod, mi van a világban. Ha te tudnád, hogy élnek mostanában mind ezek az öregek itt a parton... Egyre rosszabbul. Senyved itt minden, a világ, a népek... Szeretném, ha látnád egyszer a többi városi barakkot, olyan napon, mint a mai. Itt a miénk, ez még semmi ahhoz képest... Fabienne, te nem tudod, hová csúszott le ő. Persze, hogy járt-kelt, de hová? találj ki. Minden reggel a szemetesládákat guberálta végig az eldugott utcákban, még napfölkelte előtt, hogy észre ne vegyék.

— Pedig milyen büszke és rátarti volt, emlékszel még, ez a Fabienne?

— A büszkeségét meg is őrizte. Úgy járt a szeméért, hogy észre ne vegyék. Csak azért, hogy ne szoruljon az ingyenkonyhára. Persze, néha mégis csak el kellett mennie azért az ingyen-levesért. Nem tudom miért, de azt hitte, hogy ez megszégyenítő. Pedig ez igazán nem a mi hibánk. Nem nekünk kell szégyenkeznünk, az istenit! Hogy sietett ilyenkor, a teremtésit! Egy nagy konzerves dobozzal jött, vasdrótból font neki fület, belemérette a levest, s máris osont vissza, hogy a maga kis vackán egye meg. Bizony jól kihűlhetett, mire hazaért, de inkább fagyosan ette meg, mint mások szeme előtt. Ami rongya még volt, az is lemállott róla, de mindvégig megőrizte fekete csipke-fejkendőjét, valódi csipkéből és ezzel visszavarázsolta az arcára valami fényt a régi időkből — emlékszel, ugye?

— Nem volt akárki ember Fabienne, az biztos! Dansart néni iskolájában ő volt a kedvenc. Elég volt, hogy egyszer elolvassa a leckét, s már tudta is! Szinte hihetetlen, hogy tudta! Zongorázni se tanították soha, de ha leült a tanítónéni zongorájához, az ujjaival egy kicsit keresgélt rajta — így ni —, s már játszott a rajta a dalt, mert tehetsége az volt neki. És énekelni, hát el lehet felejtetni azt, hogy hogy énekelt? S milyen határozott volt mindenben!... Már az iskolában fejébevette, hogy Philiberté lesz; pedig még tízéves sem volt. Övé is lett.

— Nem sok örömét lelte benne.

— Dehogynem, mégis!

— Ugyan már! Philibert már tizenötben elesett. A két fiáról sem kapott hírt soha. Elestek, hadifoglyok lettek, elvesztek? Ő meg, szegény feje, teljesen egyedül maradt.

— De mégis csak volt nekik tíz boldog esztendejük.

— Panaszkodj csak, panaszkodj és tedd hozzá mindjárt, hogy én még annyit se tudtam neked adni.

— Léon, a mi dolgunk nem egészen ugyanaz. Voltunk boldogok mi is.

— Jó, jó!... hiszen még most is... még talán most sem vagyunk egészen szerencsétlenek, hát nem igaz? Élünk... Segítek valamit ennek is, annak is, mégsem kell kolduálnunk. Aztán itt van Gégène, nagy kincs ez a Gégène! Elmondhatom, hogy igen szerencsés cselekedetnek bizonyult, amikor kihúztam őt a zsilipnél az örvényből. Megérdemelte, nem maradt hálátlan...

— Nézd csak, Léon, már havazik.

— Az istenit! Még csak ez hiányzott? Felkelek már, hadd lássam.

— Ide hallgass, valamelyik nap meg kéne már mosakodnom és fehérneműt is kellene váltanom. Tudom én jól, hogy rám bűdösödik itt minden. Miért nem hívatod el az egyik kedvesnővért? Különös nyavalya ez, ami rajtam van, tudod. Hátha ért hozzá.

Léon leevickél a földre a magas ágyról. Nagy hangon rákezd:

— Ne bosszants engem azokkal a te kedvesnővéreiddel!

— Olyan jól megtisztogat engem mindig, amikor csak eljön. Attól még gondolhat az ember, amit akar.

— Csupa képmutatásból csinálja! Csak azért, hogy becsapják a népet. Kihasználják az alkalmat, hogy beszéljenek, hogy ezt mondják, meg azt mondják...

— No nem, tudod te jól, hogy milyen munka engem tisztába rakni, nem is jön már, csak mindig az a kis dagadt. Az pedig nem is beszél helytelenül. Nagyobb kommunista az talán még nálad is.

— Ne beszélj butaságokat. Ezt prédikálta az idevalósi pap is. Aztán, még ha igaz is, kicsodák ők? Senkik. És amíg ők itt a reverendájukat mulogatják, addig a nagy kutyák, a püspök, meg az érsek, meg a mit-tudom-én kicsodák, kihasználják az egészet, hogy tovább szédítsék a népet a nyomorúságban!

— Ezt az újságban olvastad?

Ahogy Léon éppen magára huzigálja csuromvizes zubbonyát, lógva marad az egyik kabátujja, mert megakad a keze és belegabalyodik a szétmállott bélésbe...

— Hát aztán? Még mindig jobb, ha úgy beszélek, ahogy az újságom írja, mint hogy... És ők, ők hogy beszélnek, a te...? mintha misekönyvből olvasnák, nem úgy van? Nohát...

Hirtelen megszólalt a kikötő fülrepesztő szirénája, sivító és egyúttal iszonyatosan hörgő hangon, keservesen, nehézkesen s mindjárt ki is fulladt hirtelen lezuhanva, mint valami súlyos tömeg.

— Már megint álmosan jár a vekkerórád. Hallod, dél van. S ez még csak háromnegyed tizenkettőt mutat. Itt az ideje, hogy a gyerekért menjek.

Léon kiment a sűrűn, lassan, függőlegesen hulló hóba, mely azonmód el is olvadt a pocsolyákban meg a sárban és a barakkoknak a záportól még frissen csillogó tetején. A hó-pelyhek hullása olyan halk volt, olyan egyenletes és egyhangú, hogy szinte mozdulatlanoknak látszottak s mintha ez az egész szürke város, hatalmas víztornyával egyetemben, lassacskán fölfelé szállt volna, valami láthatatlan mennyországba, mely vele együtt szállt egyre följebb. Az öreg bóklászva kereste az utat a vízzel telt gödrök, meg a fagyott, sűrű sárcsomók között, a kavicsthalmok hátát keresté. Ahogy csak tudta, úgy behúzta a nyakát nagy, felhajtott gallérjába. Fülére húzta tengerészsipkájának fülvédőit s hogy még az orrát és a szemét is védje, furcsán összehúzta a bajuszát és a szemöldökét.

Egy bicikli ebben a latyakban!

Léon felkapaszkodik az út szélére, a fagyott fűre.

— Cudar idő, Léon!

— No, akadt munka?

— Bolond vagy? Tizenötnek-húsznak, ha akadt, többnek nem! Egy hajó volt csak!

Szállingóznak haza az emberek. Legtöbbjük az egész dél-élelőttöt ott toporogta végig az emberpiacon.

Elmentében Léon bekukkant Gégène ajtaján.

— Megyek a gyerekekért. Jöttemben majd megmelegszen nálad, ha befűtöttél.

— Jó. Aztán akad egy kis sült hal is, ha nincs ellenedre, meghínálak rá.

— Jó, nemsokára itt leszek.

Gégène kiáll az ajtóba, nézi, hogy megy tovább Léon. Ő maga is van vagy hetvenöt éves. Léon már a nyolcvanadikat tapossa. Gégène-nek a fiatalok még csúsztatnak időnként egy-két napi munkát: ő adja a jelzéseket a rakodásnál a darusnak.

Igy mégis csak boldogul valamennyire... És milyen legényes még, az angyalát!

A külvárosból kivezető út a széles betonútba torkollik, ahol szünet nélkül robognak a személyautók meg a teherautók. Minden oldalról omladékfalak, kőrakások, betontörmelék, elgörbült vaslemezek, romjai annak a két háború előtti városnak, amelyeket 1943-ban az első nehézbombázók borotváltak le a föld színéről. Léon az országúton kétszer is körülnéz, mielőtt gyorsan, szapora léptekkel átsietne rajta. Aztán egy szűk mélyútra

tér, amely még járhatatlanabb, mint a városi utca... néhány lépéssel odébbmegy és megáll, megkapaszkodik kicsit a lejtőn. A külvárosi gyerekek ezen az úton jönnek haza az iskolából. Léon rendszeresen elébük megy, még messzebb is, egészen az első fordulóig. Onnan már látja érkezni őket, a fiúkat és a kislányokat; valamennyit keresztnevéen szólítja, hiszen már öt éve csinálja ezt minden reggel és minden este, kivéve a csütörtöki szünnapokat, a vasárnapokat és a vakáció idejét. Azóta csinálja, mióta Rollandék egyik kisfiát az országúton halálragázolta egy katonai teherautó. Senki sem kérte Léont erre a szívességre; csak úgy jött, s megszokta, csinálja, mintha ez volna az öregkori bogara. Mert gyerek aztán akad bőven a külvárosban! Legalább három-négy es.k mindegyik barakkra. Most aztán harcra-kész botjával hátratereli valamennyiüket a járda szélére és amikor mind együtt vannak, jól kiválasztja a pillanatot — hiszen ő is úgy fél az autóktól, mint a tűztől — kiszalad az országút közepére, keresztbe széttárja a karját, botját a lába közé szorítja s úgy kiabál:

— Rajta, a teremtésit! Rajta, menjetek, rajta!...

AZ ATLANTI-FALBAN

KEDVES BACSINAK látszik ez az öreg Léon, de miért tartja mindig olyan fenyegetően a botját? Ha nem igyekeznének elég gyorsan, talán oda is sózna egyet vele? Így tűnődött magában Paul a nagy hideg és hó ellenére, ahogy leghátul csámborgott a többiek mögött. Ő a legidősebb a három gyerek közt, akiket Guitonék magukhoz fogadtak. Botja hegyével Léon éppen int is neki, hogy siessen már. Paul megtorpan, aztán nekiiramodik, de kelletlenül. Vajjon csakugyan megütötte volna őt az öreg Léon?

Paul most tizennégyéves. Nem veszi a dolgokat úgy, ahogy vannak. Sokszor tépelődik magában. Szereti Guitonékat, hiszen régóta ők nevelik. Legrégibb emlékeinél is régibb idő óta. Maga sem tudja, hogyan és mikor tudta meg, hogy Guitonék nem édes szülei, hogy Claudette és a kis Jean neki tulajdonképpen nem testvérei, hanem éppen olyan talált gyerekek, mint ő maga. Mégis, néha úgy tetszik neki, hogy valahonnan messziről, messzebbről, mint az egész élete, igen elmosódott és igen édes emlékek tűnnek elő, mintha élete legelső hónapjainak az emlékei volnának, amikor őt még az igazi édesanyja szerette és ringatta. Álom ez az egész. Vagy már ez is Guiton mama emléke? — ezt nem tudja. Ez a bizonytalanság olyan seb a lelkén, amely nem akar begyógyulni, meg-megingatja gyermeki érzéseit és örömeit, ezért olyan érzékeny, mint egy kislány, ezért nyugtalan, ezért indul fel bármi kicsiségen, elég egy tekintet, hogy gyanús legyen neki, vagy éppen a Léon bácsi botja...

Látta a riasztó nyomorúságot, hogyan tört be Guitonékhoz a gyermeksége minden erejével tiltakozik ellene. Félt tőle. Ha mást nem tud csinálni, tagadja. Senkit sem szeretett még úgy, ahogy gyűlöli ezt a nyomorúságot. Hogy gyűlöli ezt a savanykás éhséget, amelytől nem lehet megszabadulni: elég nagy már és megérzi, hogy ez az éhség még csak nem is az egyetlen vesze-

delem. Körülbelül jó egy évvel ezelőtt, múlt év októberében az iskolaév elején, Paul megértette, hogy mi történt. Az iskola igazgatója egy napon hívatta Guitten papát és beszélt vele. Azt mondta neki, hogy a fia előtt — hiszen elvégre majdnem csakugyan a fia — szép jövő áll, csak ösztökélni kellene a továbbtanulásra. Körülbelül általában a második helyre került a rangsorban. Az első mindig cimborája, Pierrot, a doktor fia... Nem volt nehéz ezt kitalálni; amikor visszajött, Guitten papa előbb halkán suttogott valamit a mamának, s azán a térdére vette Pault, a tűz mellett ültek, és olyan kedves volt hozzá, mint még soha. Guitten papának könny csillogott a szemében, ahogy ránézett. Úgy csillogtak a szemei, mintha arra gondolt volna: milyen boldog vagyok, de mennyire boldogabb lennék, ha te az én igazi kisfiam volnál, hiszen talán magasabbra fogsz emelkedni a mi szegényes életünknel. Megmagyarázta Paulnak, hogy: hallgass ide, te kópé, nehéz az életünk mostanában, de majd csak kivágjuk magunkat valahogyan, reméljük, sőt: egészen biztos ez. És hogyha jól tanul tovább Paul, biztosra veheti, hogy Guitten papa mindent el fog követni, amit kell, hogy folytathassa az iskolát... Beszélt még a vizsgáról, valami »ösztöndíjról«, és olyan vidám volt, hogy este abban a betonfedezékben, ahol laknak, még Guitten mamát is táncra perdítette, s énekelt, füttyült hozzá:

*Pali pajtás
Koccints velem!...*

Paul nem értette, pontosan miről van szó, azért mégis megcsókolta Guitten papa borostás arcát. De lám, ebben az esztendőben, amikor döntésre kellene vinni a dolgot, már nem is beszélnek róla. És Paul most már jól tudja, hogy ez mit jelent. Azt is tudja, hogy efelől nem illik kérdezősködni. Maga a tanítója sem beszél róla. Pedig Paul továbbra is tartja a rangsorban a második helyet, fej-fej mellett cimborájával, Pierrot-val, aki mindig az első. Úgy látszik, hogy az a nehéz élet mégsem múlt el olyan hamar, ahogy a papa gondolta.

Paul mindent megtesz, hogy megmenekedjék ebből a nyomorúságból. Kitér előle, ahogy csak tud. Egyre kevesebb kedve van ahhoz, hogy hazajárjon a betonlakásba. Ha nincs nagyon rossz idő, mindig talál valamilyen ürügyet arra, hogy a tengerparton, vagy a mezőkön kóborogjon. De mivel télen otthon kell ülnie, csak csütörtökön és vasárnap tud elmenni Pierrot-

ékhoz. Azoknál mindig van egy csomó ember, majdnem mindig jó ruhában, akik egy kis sötét szobában várakoznak, maguk is gondterhelt arccal, sápadtan, nyugtalanul és úgy csinálnak, mintha azokat a szép nagy képeskönyveket olvasnák, amelyekbe, ha nincs ott senki, Paul szokott beletemetkezni. Azután ott van Pierrot mamája, az elválhatatlan fehér kötényével, szorosan a nyakánál záródó ruhában, amitől még kerekobbnek és még szívesebbnek látszik az arca. Fehér kezét, isten tudja, hányszor megmossa napjában. Kezdetben Paul nem mert itt hozzányúlni semmihez. Ugy érezte, könnyörületből hívják, különösen a doktor és a felesége, mert persze, Pierrot más, ő jó pajtás, tehát egyenrangú vele. De Paul tartózkodása később fölengedett. Nem azért járt ide és nem is azért ebédelt itt néha délután négy órákor, mert ő itt éhenkórász vendég, hanem azért, mert jóbarátságban van Pierrot-val. Paul mostmár otthonosan érezte itt magát, szabadnak. Már nemcsak úgy foghegyről eszegetett a süteményből, az édességből. Egy dolog zavarta csak még mindig, s ezért nem tett úgy, mint Pierrot, aki mindent gond nélkül behabzsolt, és ez az volt, hogy akármit evett is, az járt az eszében: ez mégsem igazság, haza is kéne vinnem ebből a kis Jeannak és Claudette-nek a zsebemben. De ezt lopva kellett csinálnia s gyakran az volt az érzése, hogy észreveszik. És ezekben a pillanatokban persze, Paul sem érezte úgy magát, mint aki egyszerűen Pierrot pajtása... Valami szomorú, különös érzés fogta el ilyenkor... Mégis, ezek a csütörtöki napok és ezek a vasárnapok, megértő barátsága Pierrot-val, azok a nagy tervek, amiket együtt ácsoltak, kinyitották Paul szemét olyan dolgokra is, amelyeket nem ismerhetett meg betonlakásuk örökös félhomályában...

Ha akármilyen kicsit ütött volna is rá az öreg Léon, annak nem lett volna jó vége. Paul sarat vágott volna az arcába, de még köveket is! Aztán Guitton papa biztosan elment volna hozzá és megmondta volna neki, hogy nincs joga megütni a mások gyerekét! De lelke mélyén bizonyára nem gonosz ez az öreg Léon bácsi. A javukat akarja.

A betonházban, ahogy belép, már érzik a vízbenfőtt krumpli szaga. Az asztal is meg van terítve. Hamar körülülnek. Akad egy kis szürkés-kék tej a kis Jeannak, de Guitton papa számára nincs bor az asztalon. Csak egy régi sörös-

kancsó áll az asztal közepén, mintha víz volna benne... az bizony... víz van benne.

Guitton is megérkezik, mindjárt a gyerekek után. Hallani, ahogy elhelyezi biciklijét a betonfedezék tetején. Vastag meny-nyezet ez, van talán két méter is, jó erős beton és mégis különös módon néha a legkisebb zaj is áthallatszik rajta...

Ahogy átlépi a bejárat előtti tócsát, ez az első szava:

— Látod, hogy kinevettek engem ezzel a betonfedezékkal!

Közben az ő barakkjait elárasztotta a víz. Igaz, hogy ez nem valami pompás hely, de legalább szilárd, egy csepp víz se jön be, ugye?

— Be nem jött semmi. Az ajtó előtt ugyan odamosa az agyagot. De hamar elfogod hányni onnan, ugye?

— Persze. Százszor ennyi volt, amit ellapátoltunk innen, hogy útát nyissunk a bejáráshoz. Ezt is ellapátoljuk.

Meg kell mondani: nem kis bátorság kellett ahhoz, hogy Guitton papa itt üsse fel tanyáját. Igaz, hogy a kényszerűség is beleszólt; nem volt egyéb választása. Azelőtt egy furcsa kis kulipintyóban éltek, az egész nem volt egyéb néhány összerótt gerendánál, ezt öt-hat réteg kátránypapírral tapasztották be, ablaka persze nem volt csak egy, az ajtó fölött; úgyis eléggé szellőzött a hasadékokon. Egyszer a vihar leválasztotta az egyik kátránylemezt. Negyedóránál úgy csapkodott a szélben, mint valami vitorla. Azután attól, hogy annyit hajlott erre-arra, egyszerre csak leszakadt és elrepült, mint valami ócska, mállott tetőpala. A szülők éppen nem voltak otthon. A gyerekek egy pillanatra megkönnyebbültek, mert amíg a kátránylemez csapkodott a szélben, vele ingott a ház is. A vihar úgy feszegette jobbra-balra alapjaiban a házat, mint valami zápfogat, hogy kitépje és elrepítse azt is. De ime, alighogy egy lap elröpült, egy másik, amelyik alulról ehhez volt illesztve, szintén levált, egy pillanatig csattogva lengett s már röpült ez is lapjával, magasan, hogy nekicsapódjék a víztorony falának, mint valami hírdetmény. Aztán tovább is így folytatódott. A szél tökéletesen lehámozta a házat, darabonként, levélről levélre, mint egy articsókát. Így lassan egyre világosabb lett a barakkban és szemmel látható lett a pusztulás. Különösen az ágynemű ment tönkre! A gyerekek csak az utolsó pillanatban mertek segítségért kiabálni. Amíg csak maradt egy tenyérsnyi kátránylemez azon az oldalon, amerről a szél fújt, amellé kucorodtak. De a

végén már nem volt semmi, ami megvédje őket. Csak néhány lap maradt meg legalul s a kunyhónak a váza, mihasznán és idétlenül, hiszen a víz és a szél már szinte teljesen akadálytalanul csapott át rajta. A támasztógerendákon még ott lengett a szögek mellett a kátrányos kartonok sokrétű foszlánya. Olyan volt, mint egy nagy széttépett füzet csonka tömbje. S mindennek a közepén ott áztak a szalmazsákok, a szalmafonatú székek és az asztal. A víz úgy csurgott végig a szekrény üvegajtaján, mint az iskolában az ablaktáblákon. A ház tetején volt néhány nagy kő, Guitton papa hajigálta fel őket, hogy ne vigye el az első szélroham a borítópapírt. Ezek alatt meg is maradt némileg a tető, mint valami lengőkarimájú nagy kalap. De mit ér a tető falak nélkül! S aztán a kövek is elkezdtek erre-arra görögni mindenegybes szélrohamra, hogy akármelyik pillanatban agyonüthettek valakit

A gyerekek még mindig könnyedén vették a dolgot. A szülők, amikor hazaérkeztek, fel sem tudták fogni, hogy mi történt, annál kevésbbé, mert már a vihar is elcsendesedett. Szellő sem mozdult a levegőben. A tenger felől sütött a lenyűgítő nap. Pacsirta szállt fent a levegőben, magasan a táj felett. Ebben az esőutáni békés, szép ragyogásban, hihetetlennek tűnt fel a barakk pusztulása.

Ekkor fanyalodtak rá a betonfedezékre. A fedezéket már teljesen belepte a föld. Csak a kerek teteje látszott, egyszinten a talajjal, ahol eddig a gyerekek »papás-mamást« szoktak játszani. Emlékeztek rá, hogy valamikor volt itt lépcső is; levitt az ajtóhoz, s ahhoz a betonösvényhez, mely körülfutott az erőd körül, mintegy két méter mélységben. Kezdetben a szomszédok segítettek is, hogy minél hamarabb napfényre kerüljön a bejárat, ez volt a legfontosabb, aztán majd sor kerülhet a többire. Micsoda tömeg agyagot kellett kilapátolni onnét! Kétszáz, háromszáz talicskára valót, ha nem többet. Az ajtó teteje hamar kibukkant, de a föld mélyen heomlott, legalább két méternyire, abba a folyosóféleségbe, amelyet ki kellett takarítani, hogy bejussanak egy lámpával a bunker belsejébe, s lássák, mi van odabent. Olyan nyirkos és hideg levegő fogadta őket, hogy először azt gondolták: ez lakhatatlan hely. Szerencsére, amint kiszabadították a bejáratot és azt a nagy ablakot, amely valamikor lőrés volt és ahogy a sárgás földet felhantolták egész méternyire előtte, ferde kupacban, úgy, hogy a

földhányás mentén beszüremlett a fény, a beton felitta a nedvességet és sokkal világosabb lett idebent, mint volt a kátránypapiros kulipintyóban. De bűz, az aztán volt! Könnyű kitalálni, mié használták a külváros lakói ezt a fedezéket, mielőtt tökéletesen eltűnt volna a föld színe alatt, nem számítva az erre járókelőket és azokat, akik nyaranta idejöttek táborozni, mert voltak olyanok, akik szívesen ütöttek fel egy sátrat errefelé. Közel van a tenger, ezért... Guitton mama nem spórolt a szódával! Üvegszámra fogyott! És hogy tajtékzott ez a sok megszáradt piszok, amint sikálták, söpörték és lapátolták a bejáratnál, fintorgó orral! A különféle felírások és rajzok is cifrák voltak... Még azokat sem volt könnyű eltüntetni, amiket krétával róttak a falakra. Maradt ott örökre néhány vaskos disznóság, belevésve a cementbe. Ugy tüntették el, hogy elébe raktak valamit, szekrényt, ágyat... De végtére, mégis csak jobb volt ez, mint a szél és az eső. Behurcolkodtak ide háztartásuk minden cókmo-kjával. Berendezkedtek. Guitton felhasználta a falba már beágyazott csavarokat, hogy polcokat, fogasokat erősítsen rájuk. Összeeszkábált egy ajtót is és egy valódi ablakot, fakeretből és kátránypapírból. Egy kis cementtel megerősítette, s minden biztosan állt a helyén, mert volt ízlése a Guitton-házaspárnak... ha egyszer lesz majd igazi házuk, olyan takaros lesz, hogy megnézheti akárki! Még a világítást is megoldották egy autólámpa teleppel. Persze, ez hamar kimerült, nagyon beteges, sápadt fényt adott, de fény volt, és egyszer a rádiót is meg tudták szólaltatni.

— Egyik végletből a másikba — mondta Guitton mama. — Amott a házunknak fala sem volt, ezt meg a vihar se fújja át. Igazán mi vagyunk az Atlanti-fal.

Eleinte volt néhány kellemetlenségük. Jöttek a rendőrök, néhány úr kíséretében... Nem volt joguk ehhez, mondták... Miféle jog? Mit neveznek ők jognak? És aztán, itt volt ez az erődítmény gazdátlanul. Nem volt ebből haszna senkinek. Persze most, hogy birtokbavették, most rájönnek, hogy ez az ő tulajdonuk! Hát jó, várjatok csak, lessétek! Guitton négyesével vette a lépcsőket; odafent fellépett a legmagasabb agyagdombra és kieresztette a hangját, jó széles mozdulatok kíséretében. Délután sok férfi volt ott-hon a külvárosban; munkanélküliek. Ők is odasereglettek. Szóval azt kívánnák — mondogatták, — hogy szabad ég alatt haljon az ember? Hát hová költözzenek?...

— Ez a Tengerészeti Minisztérium tulajdona — mondta az egyik rendőr.

— Hát jó, fizetek én lakbért! — kiabálta Guitton. Ennek az érvnek megvolt a hatása! A cimboráknak leesett az álluk. A többiek összenéztek, mintha egymástól akarták volna kérdezni, hogy nem volna-e jó szépen visszavonulni, mert jól látták, hogy ha tovább is akadékoskodnak, úgy kihajigálják őket, hogy a lábuk sem éri a földet.

— Legelőször is ez holnap bekerül az újságokba — mondta nekik Henri, — efelől biztosak lehetnek.

Mostmár Guitton nem tűrtöztette magát. Megragadta az egyik aktatáskás alaknak a felöltőjén a gombot és jól megcsavarta:

— Idehallgass, kisöreg! Visszaadom neked ezt az odút! Egy feltétellel... ha te jössz ide lakni, én meg hozzád költözöm, a keservit! Rendben van?

Végülis visszavonultak. Többé nem jöttek el. Egyszer aztán érkezett valami írás, hogy nem tartoznak lakbérrel, csupán háromhónaponként fizessenek valamit a fedezékhez tartozó területért.

A bérlet így tehát rendbe jött. Még egy kicsit hátrább tolták az ablak elől az agyagot és most, ha kinyitják az ablakot, ott látják maguk előtt a óceánt, s balra pedig azt, amit strandnak neveznek, és a pirostetejű villák hosszú sorát beleveszve a fák közé... Meg kell hagyni, szép a kilátás.

Csak az a kellemetlen, hogy ha esik, csúszós a talaj és az agyag megint csak leomlik a katlan aljára, az ablak elé és az ajtóhoz vezető lépcsőre, úgy ahogy ma is történt.

— Persze, hogy hamar kilapátoljuk ezt is — ismétli Guitton.

— Ma sem akadt munka?

A férfi ránéz a feleségére, mielőtt felelne, hogy lássa, milyen szándékkal kérdezi. Az asszony lesüti szemét.

— Nem akarlak megbántani — teszi hozzá.

— Ma sem, — felel a férfi. — Meddig futja még a segélyből?

— Azt hiszem hat napra, talán hétre.

Guitton rakodómunkás. Ha nincs munkája, a B. C. M. O.-tól, a munkaerő-nyilvántartótól háromszázötven frank munkanélküli segélyt kap naponta, de negyedévenként csak ötven napot fizetnek. Guitton ennek már a végén jár...

Az asszony felemeli a fazék fedőjét.

— Nézd, ez az egész, ami van... Ha legalább a csirkéket nem kótyavetyéltük volna el... s még hozzá olyan potom pénzért.

— Kezded.

De megállja, hogy ne kiabáljon, mert látja, hogy rajta van a három gyerek szeme. Különösen Paul nézi mereven az asztal végéről. Így hát csak ennyit mond:

— Hát jó! Már megmondtam neked: megtörtént, hát megtörtént. S különben is honnan szereztünk volna pénzt?

— Én nem tudom, honnan tudnám, de így mégiscsak nagy a veszteség.

Mint minden rakodómunkásnak, a nyomor korszaka előtt Guitton-éknak is volt népes baromfiudvara. Berakodásnál vagy kirakodásnál mindig össze lehet gyorsan söpörgetni néhány kiló elhullott gabonát. Az erődházuk mögött neveltek vagy hatvan csirkét és kacsát. Az elmúlt negyedévben, amikor elfogyott a segély, Claudette ágynak esett, súlyos beteg lett... Kellett a pénz patikára. Csak húsz csirke maradt. A többi mind megették ilyen vagy olyan formában, legtöbbször megfőzték, mártás nélkül, minden nélkül, ízetlenül, úgy hogy a végén felfordult a gyomruk már attól is, ha megláttak egyet az úton átszaladni. A maradék húsz csirkét Guitton eladta egy kereskedőnek. A kereskedő jól becsapta. Adott értük hatezer-egynehány frankot, ezt aztán hamarosan fölették.

— Hát ez mégsem tarthat így örökké — dörmögé Guitton papa.

Elnézi a három gyereket, ahogy ülnek a helyükön, szótlánul várják a vízben főtt krumplit. Még fájóbb ez így, mintha édes gyerekei volnának... Különösen Paulon látszik, éppen ma, hogy bántja valami a lelkét.

CSODALATOS SZÓKESEGE

AHOGY KÖZELEDETT az az óra, egyre inkább kezdte érezni Georgette, hogy az elválás elháríthatatlan. Felébredéskor minden szempillantásban a szíve is egy-egy erősebbet dobant és úgy futott szél benne a fájdalom, mint vízben a hullámgyűrűk; még a végtagjaiban is olyan éles volt, hogy a keze izzott, reszketett, lázas, remegő lett tőle. Mindjárt reggel, amikor összeszedte és előkészítette, ami kislánya elutazásához kellett, mindenben a maga fájdalmának súlyát érezte, fehérneműjében, az iskolaszerekben, fogkefében és a fogkrémben, az apró semmiségekben, de ez még nem volt több annál a szürke, inkább testi nyugtalanságnál, annál a borzongató rossz közérzetnél, amit az esős napok amugyis kiváltanak az emberből. Az a néhány óra, ami még az indulásig hátra volt, elég volt ahhoz, hogy az elválás ne lássék egészen biztosnak, egészen elkerülhetetlennek. Aztán minden perc új meg új keserűséggel tetézte fájdalmát. Különösen a többi gyerek, ahogy iskolába indulva ágyához mentek, hogy még egyszer megcsókolják... S hogy a kislány fel akart kelni... Georgetteből kiabálva tört elő:

— Aludj még! Gyűjts egy kis erőt. Hét órahosszat kell kuksolnod a vonatban! Fárasztó lesz, tudod...

A többiek egyre csak csókolgatták, nevettek.

— Ugye hozol nekem valamit — kiabálta Gérard, — ugye hozol valamit karácsonyra?

A kislány nevetett. Boldog volt, hogy utazhatik. Még ez is hozzá, mert ezt sem olyan könnyű az anyának látni, hogy a gyereke ilyen jókedvűen válik meg hazulról...

Ahogy a három gyerek kitette a lábát, hirtelen néma csend ült meg a házat. Itt maradt egyedül Ginette-tel, aki a szobában forgolódott az ágyon, hogy még megpróbáljon aludni egyet és itt a konyhában ezzel a legkisebbel, aki még csak fel sem ébredt a többiek lármájára, úgy alszik azon a három összetolt széken

a tűzhelynél. Két gyereke mellett — a legkisebbik beteg s a legnagyobb, aki útra készül —, Georgette csomagolta az útravalót a sásból fonott nagy galamboskosárba, mert ez lesz az útításka. Hogy tudnak nyekeregni ezek a fonott kosarak! Ez még akkori-ból maradt, amikor három évvel ezelőtt lakott náluk egy kis kosztosfiú s aztán hogy a szabadságuk idején a szülei meglátogatták, végülis a kosarat itthagyták emlékebe. Néha váltanak még egy-egy levelet. Lám, mennyivel könnyebb volt mások gyerekének otthont adni, mint most a magáét idegenbe küldeni...

Aztán Ginette hirtelen felriadt:

— Mama!

— Mi az?

— Mama, itt vagy?

— Hát hogyne lennék, hiszen hallod a hangom.

— Azt álmodtam, hogy már ott vagyok. S ahogy felébredtem, nem tudtam, hogy most hol is lehetek.

Georgette az ágyhoz szaladt, a reménynek azzal a szikrájával, hogy a gyermeke álma talán még megmászíthat valamit...

— És jó volt ott? Boldog voltál?

— Igen, nagyon! De ugye, meglátogatsz ott néha?

— Hát persze! — hazudta Georgette.

A pici is felébredt nénje kiabálására. S hogy még ágyban látta, megkérdi:

— Te is beteg vagy?

Már gőzölt a tűzon a víz az utolsó mosdáshoz, a lábas alja néha meg-megroppant tompa zajjal, amint a bádóg a forróságtól kiterjeszkedett. Odakint vihar készült.

— Behozom a szőnyeget, a vödöket a kamrába teszem és a viaszkos vásznat ráterítem a nyúlketrecre — mondja Georgette. — Ne gyere ki. Jaj, de borzasztó, hogy neked ilyen időben kell elmenned!

Azután az idő igen csendes lett, miközben tetőtől talpig megmosdatta Ginette-et. Jó enyhe volt a levegő itt bent, a köves konyhában. A kislány meztelenül állt a mosdótálban. A kis beteg fiú a fal felé fordult. Bizony Ginette már tizenegy éves! Georgette különösen a fejét ápolta a kislányának, azt mossa meg mindig először, mert a kislánynak csodálatos szőke haja van, hosszan omlik a vállára, szebb ez rajta a legdrágább ruhánál. Csak az a baj, hogy nem tudja mással megmosni, csak ezzel a fekete szappannal. Ez meg csak marja a haját, nem tisztítja.

S most kárt tesz ebben a csodálatosan finom, lágy, puha anyagban.

— Fáj.

— Már kész vagyok. De tudod, sohasem lehet elégszer kiöblögetni, ha azt akarod, hogy teljesen kimenjen belőle a szappan.

Nem vallotta be azt, amit magában gondolt, hogy most utoljára ápolja — ki tudja meddig? Talán azért húzta az időt — öntudatlanul is —, hogy minél tovább szappanozhassa, simogassa, babusgassa.

Azután nagy pelyhekben esni kezdett a hó az ajtó előtt. Ginette tetőtől talpig csillogott a víztől, amikor Georgette észrevette, hogy a törülközőt kint felejtette a dróton. Az is szépen elázhatott odakint! Kötényével letörülgette a víz nagyját a kislányról, hogy meg ne fázzon és kiment, hogy mindenesetre behozza a törülközőt, mielőtt lehull az a töméntelen hó, ami mára ígérkezik. Georgette szórakozott volt. Nem gondolt arra, mit is csinál. Ahogy kinyitotta a nyikorgó konyhaajtót, hirtelen torkába ugrott a szíve, úgy megijedt valamitől, ami az udvar sarkában mozgott, min járt az esze? — ki tudja, mintha nem is lett volna magánál. Pedig csak egy öreg kutya szaglászott ott a régi mosóteknő körül; úgy tele van szeméttel, hogy itt volna az ideje kiüríteni a parton, mert már két hónapja nem szedik össze a szemetet a városban. Még ez is hozzá... Aztán megakadt a szeme valamin. Ginette ócska, vászonból varrott babája hevert a lomtár falánál, persze tönkreázva, posztódarabokból fércelt ruhácskájában... lám ezt is itt felejtette és milyen furcsa, hogy ez a baba az egyetlen tárgy, amin megmaradt a hó, a haján. Különben elolvadt a hó mindjárt, amint lehullt. Szinte már nem is érdemes szárítgatni. Georgette mégis felvette a babát, megrázta egy kicsit, és biztonságba tette az ablak könyöklőjére. A törülköző még nem fagyott össze egészen, de már nehéz volt a jégtől...

— Mama! Mikor jössz már a törülközővel? Megfázom.

Igaz is. Az lett a vége, hogy elfeledkezett Ginette-ről, éppen azért, mert csökönyösen csak rá akart gondolni. Már úgy gondol rá, mintha itt sem volna. Mintha Ginette már nem is volna az övé. És a kisfiú is rákezdte:

— Hát én mikor fordulhatok kifelé?

Szinte gépiesen adta rá kislányára azokat a holmikat, amik még legjobb karban voltak. Ginette ebben az évben nagyot nőtt, megerősödött a csontja, de szerencsére nem hízott meg... csak megfeszült egy kicsit minden ruhája a gombolásnál, megrövidült, kilátszott a combja, a hidegtől kicsípett térde fölött. Különösen a kabátja volt szűk vállban és ezért nyitva kellett hagyni fent egy gombot. De meg kell hagyni, hogy tiszta volt minden rajta és takaros.

Akkor riadtak igazán fel, amikor a kikötői sziréna a delet jelezte. Épp csak egy negyedórájuk volt még. Nagyon kevés ahhoz, hogy az elutazás továbbra is kétségesnek lássék. Épp csak annyi ideje maradt, hogy elforduljon és ne mutassa arcát a kislánya előtt. Nem bírt erőt venni magán, kicsordultak a könnyei. Azután nem volt ereje ahhoz sem, hogy ebédet adjon. Csupán a tegnap esti kávéát állította oda nagyobb lángra, majd abba fognak kenyeret aprítani. Különben is úgy határoztak, hogy a kislány Georges-nál eszik majd indulás előtt. Georges, a képviselő elvtárs, vállalkozott arra, hogy elviszi a kislányt magával Párizsba, jó emberekhez, egy tanítónő családjához, akik magukhoz fogadnák egy rakodómunkás tizenkét év körüli kislányát. Az is összeszorítja az ember szívét, ha arra gondol, hogy majd ott Párizsban idegenek fogják méricskélni a kislányát, ahelyett, hogy ő választhatta volna ki azokat az embereket, akikre rábízza, akármennyire megbízunk bennük s lehet is, hiszen amit Georges elintéz, abban nincs hiba... Hát jó! — jó helyen lesz, ez biztos, de Georgette érzi — s nehéz ezt megmondani, mert ez sem valami világos érzés —, hogy sohasem fogja tudni elhallgattatni magában azt a szelíd és gyötrő anyai féltékenységet, amit aziránt a távoli barátnő iránt érez, aki elveszi tőle gyermekét egy egész hosszú hónapra.

Amikor hallotta Lucient visszajönni, Georgette jól kifújta az orrát, felszárította könnyeit, mialatt Lucien még a színben bajlódott a biciklijével és így nyugodt arccal fogadta, mire belépett. De Lucien szólalt meg előbb, kissé erőltetett mosollyal: — Eljött hát a válás pillanata?...

Meglátszott rajta is, hogy ez a gondolat őt sem hagyta nyugodni egész délelőtt. Ahogy ezt mondta, ügyetlenül, Georgette szinte ellefejtette a maga bánatát. Csak nézte merőn a férjét. Soha sem látta még ilyennek, — barázdás volt az arca, csupa ránc — pedig már harminc éve, hogy együtt vannak.

A férfi is ránéz. Ő érzi, hogy valami közömbös dologról kellene beszélni; hogy megkönnyebbedjenek attól, ami fojtogatja őket.

— Látom, szalagot is tettél a hajába. Ki tudja, hátha Párizsban nem divat az ilyesmi? Nálunk...

— Levegylem?

A kislány is helyesli.

— Nézd, csakugyan jobb így, természetesebb, idenézz...

Nyitott tenyérrel fölemeli a kislány nyakából szép fürtjeit, mintha búzáat pergetne át az ujjain, napfényben. Milyen kincs ez!

Az apja hosszan megöleli a kislányt.

— Levethetnéd még a kabátodat. Van idő. Így megfázol, ha kimégy.

— Nem szeretném, ha megvárakoztatná Henrit — mondja az anya. — Ő viszi el a kislányt Georges-hoz, a biciklijén. Ideje, hogy búcsúzzunk...

Azután elakadt a beszélgetés; az idő telt. Akármelyik pillanatban megszólalhat Henri biciklicsengője, ahogy a gépet neki-támasztja a falnak...

Ekkor Lucien hirtelen a feleségére nézett.

— Igen, itt az idő. Muszáj... nem csinálhatunk mást, feleség.

Régóta nem szólította így. Sokáig így maradtak, szemtől-szemben, szó nélkül, a kislány előtt... Hadd szokja csak meg! — sohasem titkolóztak előtte; mirevaló volna, hogy mindent rózsaszínben mutassanak neki? A kisiú már megint alszik. Mindig alszik. Gyenge. De legalább neki nem kell most így szenvednie. Annyira tele volt a szívük, hogy nem tudta egyikük sem, mit is csinálnak, hogy is esnek túl rajta. Lucien arca megviselt volt. Egyre csak azt mondogatja: »En már ötvenegy éves vagyok, kislányom, te leszel az én támaszom öregségemre.« Hirtelen felkelt, mintha felrázták volna. Az anya — hogy mondjon valamit — megkockáztatja:

— Nelly kapott valamilyen írást. Kikapcsolják nálunk a villanyt, mert nem fizettünk. Egy hét múlva...

— No látod, hogy meg kell lennie.

— Nem adtam még neki enni, tudod...

— No és aztán? Ma már nem számít.

A férfi leült, térdére vette a kislányt.

— Majd meglátod, milyen szép karácsonyod lesz ottan. Látod, megmondom őszintén, mi nem tudnánk neked semilyen ajándékot sem adni.

— Nem számít, tudod jól apa, hogy nem számít, én megértem — tiltakozik a kislány.

A férfi megveregeti egy kicsit, köszönetképpen. Még egyszer megérinti a kislány haját, szórakozottan morzsolgatja, mintha gyöngyöt pergetne az újja között. Georgette is megszólal:

— Aztán keféld meg minden reggel alaposan, úgy marad friss a hajad, értetted?

A férfi hangosan felnevet.

— Hű, de szép útat fogsz megtenni, tudod-e? Meglátod egész Franciaországot.

Mintha valami az eszébe jutott volna. Georgettere néz és egyre csak azt mondogatja:

— Franciaország... Ninette, megmondom őszintén, nehéz időket élünk. S a te korodban az embernek joga van hozzá, hogy ne éhezzenek.

Nehéz volt ezt kimondani. De úgy gondolta, hogy muszáj volt, meg kellett magyaráznia. Nem utazhat el úgy a gyerek, hogy ne tudja az igazságot, s illúziói legyenek...

— A krumpliból kifogytunk, — mondja Georgette, hogy ő is segítsen, — még két napra, ha futja...

A férfi leejti hatalmas öklét az asztalra.

— Minden nap, valahányszor elmegyek a raktáraink előtt... Száz tonna babot rothasztanak benne már négy év óta, a patkányok eszik meg!... Csile sózta ' ezt a nyakukba a salétromjával együtt és nem tudtak vele mit csinálni. Most, hogy már tönkrement, még csak nem is őrzik. Azt mondják, igen dohos az íze! Van, aki azt állítja, hogy az ecet elveszi a rossz ízét, de még akkor is kemény marad. Egy másik raktár tele van búzával. Javában csírázik. Egy harmadikban a fene tudja mennyi cukor hever, fogadni mernék, hogy a mai eső is megolvasztotta és folyik ki az ajtók alatt... Ez persze, nem ugyanaz, ezek a hadsereg tartalékai... Nem tarthat ez így, nem maradhat ez így! Te mindenesetre faképnél hagyod az egészséget... De aztán viselkedj illedelmesen. És ne hordd magasan az orrod, ne szálljon a fejedbe, ha az emberek sűrögnek-lorognak körülötted, megértetted?

Mielőtt a kislány felelhetett volna, hirtelen bekövetkezett a fordulat: meghallották Henri biciklijének a zörgését a fal mellett. Lucien és Georgette egyszerre felálltak. De az asszony nem tudta visszatartani könnyeit. A férfi ajkába harapott. Ahogy a kislány ezt meglátta, tétovázni kezdett; tekintete egyikről a másikra rebbent. Eddig számára minden olyan egyszerű volt.

Lucien megfogta felesége vállát; hogy támogassa, hogy megvigasztalja-e? ki tudja azt az ilyen pillanatokban.

— Mással is megesett már. 'A »Dieppe« idején több mint ötven gyerek ment el így a háztól. És mind visszajöttek, hiba nélkül, tudod jól. Úgy kényeztették őket, mint a princeket.

Henri belépett.

— Ne sírjon, Georgette — mondta. — Olyan emberek azok, akiket Georges jól ismer. Nincsenek benne a pártban, de azért derék emberek.

Georges háta mögül, ahogy tovább tartotta a vállánál fogva, Lucien intett Henrinek, hogy gyorsan túl kell esni rajta. És így szólt:

— No látod? Henri is ugyanazt mondja, amit én...

— Jó, induljunk — mondja Henri. — Eppen csak megébredelünk s aztán hamarosan indul a vonat is.

A kislány a tűz mellett hirtelen felriadt a vackán. Csodálkozva bámult síró anyjára; ő maga nem is mert elpityeredni. Megkérdezte:

— Mi az?

Lucien gyorsan, erősen megcsókolta Ginette két orcáját, aztán ügyetlenül a haját is. Georgette azt se tudta, mit csinál, úgy kellett karjából kitépni a kislányt. Henri odakötözte a galambos kosarat a bicikli csomagtartójára. Szerencsére volt nála heveder, gyorsan végzett. Mindjárt felültette Ginette-et a vázra és megpróbált tréfálkozni:

— Indulás! Irány Párizs!...

Ginette-et megzavarta, hogy anyját sírni látta. Benne is megingott az elhatározás, Henri ránézett Lucienre, aki intett, hogy induljanak. Csakhogy alig tett meg tíz métert, Ginette kapálódzni kezdett és zokogott. Az anyja kiabált. Hogy ezt látta, Lucien is elvesztette egy pillanatra a fejét; sohasem tudta pontosan, mi történt ekkor benne. Ezek azok a pillanatok, amikor az ember meg tudna fojtani valakit. Úgy tett pár lépést

előre, mintha utána akarna futni annak az embernek, aki elrabolta a gyerekeit! De mégsem szólította vissza Henrit... Valami ráhullt a lelkére, mint egy függöny. Megtörtént. Jobb így.

Mindenütt kiálltak az emberek az ajtóba. Asszonyok közeledtek, hogy segítsenek. Lucien, maga sem tudja miért, egyetlen kézmozdulattal, ügyetlenül intett nekik, hogy csak maradjanak. És így szólt Georgette-hez:

— Gyerünk be, gyerünk be. Nem szükséges, hogy lássák... gyere már.

Az asszony zokogva borult le az asztalra. De amikor megérezte, hogy Lucien keze meglazul a vállán, megértette azt is, hogy valami elmúlt. Ránézett az urára. Kemény ember ez a Lucien. Talán nincs is párja az egész kikötőben. De most olyan sápadt, mint a halál.

— Lucien!

Ha nem volna ilyen erős a férfi, az asszony se volna ilyen nyugtalan. Csak nézi az ura iszonyú ökleit, ahogy megfeszülnek. A harc Lucien számára mindig az izmok dolga, még akkor is, ha a lelkében zajlik le. Tudja ezt jól a felesége.

— Lucien!

A férfi szembenéz vele, mereven, mint egy szobor. Minden erő kiül a szemébe. És — életükben először, — látja az asszony, hogy az ura szeme elfátyolosodik.

— Ugyan már! — szól rá halkan. — Ugyan már, Lucien...

Az asszony már nem gondol magára. Most csak a férfi számít. Kissé megremeg az ajka. Végül megszólal.

— Nem is annyira az bánt engem, hogy elment. Hanem az a gondolat, hogy nem tudom eltartani a családomat. Szégyelem magam, Georgette, szégyelem magam!

— Ne beszélj így! Vigyázz! már itt vannak a többiek az iskolából. Ne áruld el magad előttük!...

A legkisebb, a székeken vetett ágyán, megint csak elaludt.

— Micsoda nyomorúság! — mondja még Georgette gyorsan, mielőtt az első gyerek belépne az ajtón.

ARPARAKODÁS

MIT PANASZKODSZ? Van munkád! Azt csináld!...

Ugy érzi az ember, hogy itt, ha kiabál, gyorsabban beszél, mert mindjárt be kell csukni a száját ebben a szürke porban és szálló törekben. És a zaj miatt is kiabálni kell és keveset beszélni. Akkor lehet csak egy kicsit lélekzethez jutni, ha egy percre megáll a munka, amikor megtelik egy-egy teherautó...

Jacques nem ilyen feleletet várt Dupuytól, ilyen szinte durva letorkolást. Azt hitte, hogy Dupuy kommunista. Biztosra vette, hogy az. Ezért furdalta már jó félórája a kíváncsiság, hogy megtudja a véleményét. S erre a másik a fenébe küldte őt, nem is válaszolt...

— Ejl Vigyázz már azért magadral

S most meg Dupuy volt az, aki figyelmezteti. A nehéz, rozsdás csille, mintha megállt volna a feje fölött. Gyorsan ellép alóla. Már milyen gyorsan lépni lehet ebben a gabonában, melyben térdig gázol az ember; olyan könnyedén mozog ebben a láb, mintha vasgolyók volnának rákötözve. A csille' közvetlenül mellette zuhan le a földre.

Egy pillanatra ránéz a másik három, mielőtt nekilátna, hogy velük együtt megtöltse a csillét. Mintha vigyorognának rajta. Persze, hogy nem valami szép látvány, ha valaki úgy ugrik meg a veszélyből, ilyen ijedt arccal. Hát az az »azért«, amivel Dupuy figyelmeztette? Az már biztos, hogy a többiek nem szívelik... Vagy lehet, hogy csak képzelődik... de mindenesetre jól egybevág azzal, ami napok óta piszkálja, s amiről éppen most akarta megtudni Dupuy véleményét.

Az alsó fedélzet mélyén az egyik sarokban körülállják a magas csillét és lapátjaiknak jól nekifeszülve rakodnak. Sorjában egyenletesen forgatják lapátjukat, úgy mozognak szabályosan, ütemesen, mintha rózsa nyílna, csukódna. A cirkuszi legények kalapácsa jár ilyen táncot, amikor a földbe leverik a cöve-

ket... Egy másik csille ereszkedik le a tulsó sarokba, vagy középtűt csak úgy találomra, mintha keresné az embereket, valamelyik már emelkedik is a magasba, s köröskörül csurog belőle a gabona.

— Vigyázz magadra, te!

— Mi az istent csinálsz ott a magasban?

Már megint nem húzták fel elég gyorsan a csillét. Kilenc mázsányi súlyától meglódulva az alsó fedélzet közepéről neki-vágódott a nyílásban az egyik gerendának, s mekkora erővel! A hatalmas hajó minden porcikája megzendült ettől az ütéstől. A csille inogni kezdett és kiömlött belőle legalább húsz lapátnyi gabona. Mit törődik ezzel a darus? Egy óra alatt legalább négyszer megtörténik ugyanez! Hát duplán akar minket dolgoztatni? Legközelebb már, ha így folytatja, egyenest a nyakunkra ejti a csillét. Hol tanulta ez a darukezelést?... Az ott a fülkéjében csak a vállát vonogatja, így mutatja, hogy ő nem tehet semmiről. Az aknanyílásban ügyelő munkásra mutat, nyilván őt okolja, hogy nem adta jókor a jelet. Az pedig, mint afféle öregember, mód felett felizgul, s azzal válaszol, hogy megfenyegeti öklével. Igaz, hogy az ő korában már nem veszedelmes a fenyegetés. De az emberek most, hogy minden ilyen rosszul megy, készek lennének elevenen széttépni egymást!

S mindennek tetejében a norma is istentelenül magas! Szó sem lehet arról, hogy keresetükből megtakarítsanak valamit. Szóltak már Róbertnek, a képviselőjüknek, amikor erre járt. Ki is számolta gyorsan csak úgy fejből, és azt mondta: Hát ebből nehéz lesz megélni. S ha többet akarsz keresni, belegebedhetsz. Legyen eszetek... És ráadásul az a másik még ki is borítja a csillét, amit nagy kinnal megraktak!...

Azoknak könnyebb, annak a négynek, aki középen dolgozik. Itt szinte már elérték a hajó fenekét. Mindent a lapáttal kell végezni. Bezzeg azok még vastag réteg gabonában dolgoznak. Lefektetik a csillét és úgy nyomkodják bele a gabonát kézzel, térddel, hassal, ahogy érik. Egy perc alatt színültig megtöltik. Szerencsére azért vannak itt, hogy előrelendítsék a munkát. Jacques meg a többiek olyanok, mintha csak söprögetnének utánuk. Viszont ott középtűt, ha valakinek érzékeny a bőre, keserves kínokat szenvedhet végig! Besüllyednek néha egész a köldökükig... Ott van Sauvageon, nézd csak Sauvageont,

vadul vakaródzik! Jól megjártá! Vannak, akik már tíz méterről sem bírják ki az árpát. Rühes lesz tőle a testük minden hajlata. Elég, ha feljönnek a hajóra, elég ha csak távolról meglátják az árpát, és máris... a fene se érti ezt. Másoknak semmi bajuk sincs tőle, Jacques-nak sincs... Tegnap az a dagadt Lebois megint csak meg akarta próbálni. Abba kellett hagynia azon nyomban. Sauvageon megpróbálkozik, hátha kibírja. Ebben a hónapban valószínűleg nem volt sok kitöltött rubrikája a munkalapján... A művezető arra jártában lenéz rá felülről. Fejével odaint, kérdőn. Sauvageon abbahagyja a vakaródzást, összeszorítja fogait és egy mozdulattal felel, mintha ezt mondaná: nehezen megy, de megy. És kényszeredetten mosolyog hozzá. Mit meg nem kell csinálni!

És aztán minél nagyobb szükségünk van munkára, amazok annál jobban kiuzsoráznak. Régebben ilyen esetben a hajó munkásai egytől egyig karbatették volna kezüket. De mostan számításba kell venni az éhséget, a gyerekeket s bizony az asszonyt is. Ez megingatta őket. Jacques az első jelre belevágná az árpába a lapátját és azt mondaná: én abbahagyom. De éppen ez az. Jacques még nem csúszott le annyira, mint a többi. Az utolsó két hét szerencsés számára! Már egy esztendeje nem volt két ilyen jó hete. És éppen ez a bökkenő. Van valami gyanús, tisztázatlan dolog ebben a szerencsében. Egyre csak ezen tépelődik. S most a többieket is efelől akarja faggatni. És ha most Dupuy gorombáskodik vele és mindenki sandán néz rá... És talán nem ő maga az egyetlen, aki furcsálja a dolgot.

Ez az ügy egyre jobban gyötri Jacques-ot! Ha valaki most szóbahozná előtte, bizonyosan belefojtaná a szót. Háborog magában. Ilyen a természete. Úgy örvénylik a vére, mintha zátonyok közt kavarogna. Akár kommunisták, akár nem, hát aztán! Ő sohasem várta másoktól, hogy lesse, mit kell csinálni! No és? Hát ha ő maga így szívére veszi ezt a mostani szerencsét, miért vágnak a többiek ilyen pofát, ha ránéznek? Mit hisznek róla?

De egy perc múlva lecsillapodik. Már nem rájuk dühös. Megint csak magában tépelődik. Mi lehet erre a magyarázat... Mintha lenne a lelkében valaki, akit lépésről lépésre szorítana hátrább, akit faggat, vallat, vádol. Mert mindennek végre ki kell világosodnia.

A szél elállt az esőben és hóban, s most hogy a levegő kitisztult, megint fújni kezd. Megint csak a szél az úr, visszafoglalja az egész levegőteget, nincs ellene védekezés. Mintha bosszút akarna állni valamiért, úgy jár nyelvcsettogtatva a világban. Néha örvény formájában fejest ugrik a hajó fenekébe, a gabonába és az emberekre, mint ahogy a tányért kitörli az ember. A meleg gabona felörvénylik és az embereket tetőtől talpig megrázza a jeges légáramlat, aztán megint belezuhanak a sűrű, langyos porba. Ebben a nyugalomban ilyenkor hallani lehet, ahogy az erős szél elhúz felettük, igen magasan az árbócok és a vitorlakötelek fölött és megráz odafönt valamit, felborítja röptükben a sötét égen még fehérebbnek látszó sirlыokat, amelyek csak tessék-lássék harcolnak a széllal, a part felé szállnak, mintha csak hátvédjei volnának a csapatnak, amely megverten vonul vissza a tajtékzó vihar elől.

Tegnapelőtt kérdezte meg Jacques először az egyik társa véleményét... ért-e vele valamit vagy sem, most már mindegy... Ennek a társának Decoin volt a neve. A beszélgetés olyan felfedezéssel végződött, ami nem mondható vidámnak. Decoin és Jacques régóta, mondhatni iskoláskoruk óta, elválaszthatatlan barátok. Az utóbbi időben elhidegült köztük a viszony... Decoin nem állta jól a nyomorúságot. Megtört alatta. Inni kezdett. A házaselete rosszra fordult. Verni kezdte a feleségét. A felesége sem volt különb. Elhanyagolták a gyerekeket. A férfi sokáig volt munka nélkül. Ekkoriban ütköztek ki a rossz tulajdonságai. S ezeket most is megőrzi, pedig most akad munkája. Jacques-nak elég a maga gondja. Nem volt kedve ahhoz, hogy még mások személyes bajával is terhelje magát. Ennek ellenére tegnapelőtt arramentében megpiszkálta egy kicsit Decoint.

— Egy idő óta gyakran felfogadnak minket, téged is, engem is...

— Mi az, tán panaszkodni akarsz. Bizonyosan azért van szerencsénk, mert jó szemmel néznek ránk.

Jacques észrevette azt is, hogy az elmúlt két héten mindig ugyanaz a munkafelügyelő fogadja fel őt, Médard, akit »jámbor«-nak csúfol. Pedig nem éppen jámbor ember.

— Dehát a többiek, a többiek vajjon mit gondolnak, akiket soha nem fogadnak fel; háromszázan vagyunk és ebből a háromszázból kétszázan nyolc napot sem dolgoztak ebben a hónapban.

— De jól adod! S hát a nagy bivalyok? Azokat is mindig fefogadják és senki nem szól ellenük semmit...

— A nagy bivalyok, az más. Ez már régi szokás, ettől nem is lehet eltérni. Ők minden munkát elvégeznek, azt is, amit mások nem bírnak, ők a nehézsúlyúak. Magától értetődik, hogy ők mindig munkába állhatnak. És aztán, az az ő dolguk. Mert azért őket is kikezdi néhanapján a többiek. Vannak, akik így beszélnek róluk: Ha megfordulna a kocka, nem választanák mindig ugyanazokat.

— Szóval attól félsz, hogy pletykáznak, félsz a többiektől. Különösen a kommunistáktól, mi?

Jacques rásandított régi cimborájára és nem feszegette tovább a dolgot.

Nem szereti, ha ilyen formán skatulyázzák az embereket. Akár kommunista, akár nem: rakodómunkások ők valamennyien. És különben is, nem győzi eléggé ismételtetni magának: ha valakinek szüksége van, hogy noszogassák arra, amit csinálni kell, az bizony gyenge legény. Már hogy ő félne? Félné a kommunistáktól? Mit akar ezzel mondani? Másról van itt szó.

Az alsó fedélzet kiürült. Jacques és a többiek átmentek a hajó gyomrának másik részébe. Most a hajó legfenekén dolgoznak és még mindig árpát rakodnak. Itt egy pillanatra kifújhatták magukat. Így is lehet mondani... mert a szelet ugyan nem érzik, de a por itt oly sűrű, hogy késsel lehetne vágni. Magas halomban áll az árpa, a daru nyitott emelőszerkezete belevájja csápjait, s felemelkedve, hosszú sugarakban csurgatja magából az árpaszemeket. Ilyenkor megelevenedik az egész hajófenék, a hatalmas gabonatömeg mind abba a kráterbe kezd folyni, amelyet a daru vájt. Orvénylik a gabona, úgy hullámszik, mint valami sörtenger, azután egyensúlyba jön és csak az a kevés, ami ferde sugárban esőzik a magasan lengő daru kosarából, az kavar rajta itt-ott apró örvényeket.

— Ötöt felvesznek a művezető számlájára! — mondja Dupuy, ahogy leül a sarokban egy árpahalomra a folyosó mellett, amely körbefut a hajófenéken. A többiek is elnyújtózkodnak mellette.

— Azt hallom, hogyha a daru dolgozik, minket nem akarnak fizetni — mondja Sauger.

— Akkor aztán várhatnak ránk! Legfeljebb majd semmit

sem fizetnek... Előreláthatólag úgylis ez lesz a vége! Pedig senki sem akar ölbetett kézzel henyélni. Adjanak nekünk más munkát. Ne vakarózz már te! Még rosszabb lesz utána...

Sauvageon állhatatosan vakargatta körmeivel a hasát, becsúsztatva karját öve alá. Abbahagyja, olyan képpel, mint akit rajtacsíptek. Átfordul a másik oldalára, összeszorítja combjait és karbafonja kezét, hogy ellenálljon az elviselhetetlen viszketési ingernek.

— Holnapra megkapja tőlem az egész család — morogja —, mindig így van...

Jacques nem mer mindjárt rákezdeni arra, amit a fejében forgat. Messzebből kanyarítja rá a szót.

— Mondhattok, amit akartok, ha az ember egy hónapig munka nélkül van; mire újra munkába áll, már nincs meg a régi kedve hozzá. Ha ez így folytatódik, az ember már nem is érzi munkásnak magát, ami annyit jelent, hogy már nincs is mestersége.

Dupuy furcsán rásandít. Mintha mondani akart volna valamit, de aztán meggondolta. Henrire gondol. Ha visszafelelnék neki, jutott az eszébe, Henri még azt mondaná, hogy túlságosan nyakas vagyok... Jacques esete nem a legvilágosabb, rendben van, ezt mondhatná, de egyelőre nincs semmi alapunk ahhoz, hogy elítéljünk egy embert... Így Dupuy megelégszik azzal, hogy felkel, zsebrevágja kezét és — mintha valami rejtett értelme volna — ezt mondja:

— Különben is itt az ideje, hogy kimenjek.

— S odébbáll, de Jacques a nyomában van. A fedélzeten éri utol. A nyirkos szél úgy vág át közöttük, mint valami víz-áradat.

— Beszélnem kell veled, Dupuy — mondja Jacques. Van valami fenyegető a hangjában. — Mit csinálnál te az én helyemben?

— Hogyhogy, a te helyedben? — kérdi a másik, csak azért, hogy időt nyerjen.

— Tudod te jól. És az se rendes dolog, hogy így kerülgeted a feleletet.

— Te is tudhatnád, hogy nem lehetünk teljes bizalommal akárki iránt.

Jacques-nak fejébe fut a vére, de türtőzteti magát.

— Mit akarsz? Mit mondjak neked? — folytatja azután Dupuy. Kapsz munkát, fogadd el, nem ez a kérdés. A kérdés az, hogy megtudjuk, miért éppen téged választanak, miért éppen neked adnak mindig munkát és miért nem a többieknek.

— Hiszen éppen ez az, ami bosszant. Igazán elhiheted, hogy én semmit sem tettem azért, hogy így legyen.

— Én elhiszem, ha mondod — válaszol Dupuy olyan hangon, amivel az ellenkezőjét is mondhatná. Ez talán azért van, hogy később behúzzanak. Mindenesetre, én semmi féltékenységet nem érzek...

— No és a többiek? — kérdi Jacques.

A kis hídon át éppen leértek a hajó lábához. Dupuy tréfára veszi a dolgot, hogy ne kelljen határozottan állást foglalnia:

— Látod, én sem tudok semmivel sem többet nálad. Ezt a bitang szelet!... de húzódj egy kicsit hátrább, mert még lepisillek.

Erőltetetten nevet. Jacques-nak ez rosszul esik.

— Nem bízol bennem?

Ezzel aztán végül is kihozza Dupuyt a sodrából. Kimondja kerekén:

— Idehallgass, öregem, most már elég legyen, értetted? Én nem akarok neked tanácsot adni. Ez a te ügyed! Ebben a hónapban ez az első nap, hogy dolgozom. Neked már megvan a tizenöt munkanapod. Hát legyen, mondom, én nem bánom. De azt igazán nem kívánhatod, hogy ráadásul még én sajnáljalak.

Jacques érzi jól, hogy mindebben több a fájdalom, mint a düh. Szótlanul másznak föl megint a kishídon, egymásután; nagy porfelhő szakad a nyakukba: arról a teherautóról szállt föl, amelyet egy szempillantás alatt éppen színültig töltött az emelődaru kosara.

Most az a dolguk, hogy halomba hányják a gabonát: legyen mibe belevájni az emelődarunak. Dupuy és Jacques egymás mellett dolgozik. Lapátjuk a gabonahalomban néha egymásnak koccan. Egyik sem szól semmit. Más dolog az, ami Jacques-ot foglalkoztatja... Az a kis harag Dupuy ellen, aki őt letorkolta, elmúlik hamar. De megmarad benne a vívódás önmagával. Mert igaz, hogy ha nem is tett semmit szándékosan, meggondoltan, tudatosan, akkor is okvetlenül van valami oka, hogy a munka-

felügyelőt őt választja s ő ebből hasznot húz. Jacques éppen ezt az okot szeretné felfedezni. Ugy vág bele a saját lelkébe is, akárcsak itt a gabonába. Az Indokínába induló hajókon ő éppen úgy megtagadta a munkát, akárcsak a többiek; nem ez a kérdés. Nem volt egyetlen olyan sztrájk sem, amelyben ő is ne tartott volna ki végig; nem ez a kérdés... ő is benne van a C. G. T.-ben*, mint akárki más. Nem tagja a pártnak; de nem tagja semilyen más pártnak sem; s van más is így. Csakhogy róla tudják, hogy nem kommunista. Talán ezért nézik jó szemmel azok a csirkefogók. Az árpahalomban lapátja megint csak összekoccan Dupuy lapátjával. »Ez tán azért van, hogy később behúzzanak«, — mondta az imént Dupuy. Az tény, hogy múltját tekintve, Jaques nem érez semmit a rovásán. Hát akkor mit akarnak? Az apja szocialista volt. Ezért tartott ő is harminchatban a szocialista fiatalsággal. S ha az ember már felvett egy kabátot, nem becsületes dolog minden egyes fordulathoz szétbontani, vagy kifordítani. Dehát ezek a fickók azt gondolják, hogy aki szocialista, az képes arra, hogy bűntársuk legyen!... de ő nem lesz az. Párizsban igen, azok mind cinkosok, a miniszterek, azután az a másik, Goujon, a polgármester, a de Gaulle-párti helyettesével együtt. De ő aztán nem és különben is, nincs is benne a szocialista pártnak. Tulajdonképpen hol is van hát az a szocialista párt? Persze lehetséges, hogy ezen az alapon vele is van valami tervük. Nyilatkozni kellene valahol ezekről a dolgokról, félreérthetetlenül, őszintén és nyíltan. A kávéházban és a »Kiszáradt géphez« címzett kocsmában... Hát jó! Hogyan kéne mindezt megmagyarázni Decoinnek?... De Jacques mindjárt vissza is utasítja azt, hogy magát Decoinhez mérje. Amit tegnapelőtt hallott tőle, az teljességgel különbözik attól, ahogy ő gondolkodik erről az ügyről. Decoin számára nincs ebben semmi homályos, ő helyesli, hogy a dolgok így alakultak. Csakhogy, s éppen ez a bökkenő, Decoint úgy ismerik, mint az ő cimboráját. Így hát talán róla is azt hiszik, hogy ő is olyan könnyedén veszi ezt a dolgot, mint Decoin... Ki tudja, hátha Decoin nem is olyan ártatlan ebben... hát jó! Jól odamondogat Decoinnak, csak úgy foghegyről, hadd tudja meg, kivel van dolga, ha még mindig olyanfélének tartja...

Es eközben nagy halomba lapátolja az árpát, aztán hátra-

* C. G. T.: *Confédération Générale du Travail* (Általános Szakszervezeti Szövetség), a munkásság érdekeinek következetes, baloldali képviselője.

húzódik a többiekkel együtt, hogy leszállhasson középre az emelődaru kosara s azután, mikor az felszállt, megint csak visszajönnek lapátolni, ahogy visszajön az árpa is, árad a kívájt gödörbe, csak úgy emelik a lábuk alatt... Így hullámszik szünet nélkül az ember is, a gabona is, a gondolat is.

»Ez tán azért van, hogy később behúzzanak.« Igen, a múltjában nincs semmi, de mi vár még rá? Igaz volna, hogy őt olyan könnyedén megfoghatják? Nem gyerek már! De mégis... ma még nincs semmi veszély. Például ha holnap be kellene rakodni Indokína felé, ő nem változtatna az álláspontján. Nem ő! És mégis... képzeld el csak, hogy egy ilyen Dupuy-fajta kihívó megjegyzést tenne arra, hogy munkát kaptál... amilyen kutya természeted van!... már ma is, két ízben is szinte keresztülszúrtad a szemeddel... miért? Mert érzékeny a bőröd. Most azon tűnődöl, vajjon a cimboráid nem tekintenek-e afajta csirkefogónak, aki a másik oldalhoz tartozik? Ebben a helyzetben éppen elég az, ha nem tekinted a munkádat bűnnek, valami szégyenletes betegségnek. Már az is megesett, hogy lopva hátad mögé tekintettél, megnézni, nincs-e valaki, aki figyel. No, lám, ennek ma is akadt munkája!... Hát igen. Ha ott fent a fedélzeten egy árnyék elsuhan, máris felnézel, hogy lásd, ki az megint, aki észrevette, hogy dolgozol. Annyi bizonyos: úgy érzed magad, mint aki rossz fát tett a tűzre. Így hát ezzel a te kutya természeteddél... Innen van az, hogy úgy nézel rájuk, Dupuyre és a többiekre, mintha ellenségeid volnának és hogy ezért a másik oldalra menekülsz, csakhogy neked legyen igazad. Jacques meghökkent; még nem tartunk ott! De már játszol ezzel a gondolattal, öregem...

— Mi az, neked még ilyen időkben is meleged van? — szólítja meg Dupuy.

Jacques feleletkép ócska kabátja ujjával letörli az izzadságát.

— Nincs zsebkendőd? — kérdi Dupuy és kihúzza a magáét, egy kockás nagy lepedőt.

— Köszönöm, — mondja Jacques. Elveszi és alaposan megtörölgeti arcát.

Dupuyn a sor, hogy helyrehozza, amit az előbb elrontott. A felajánlott zsebkendő nem volt a legszerencsésebb módszer, hogy megint beszélgetésbe elegyedjék. Sőt eléggé váratlanul

jött. Persze, könnyű volt kitalálni, mit akart vele. Biztos megint Henrire gondolt. »Nem kell szigorúnak lenni... Tisztában kell lennünk vele, hogy nem mindenkinek könnyű a dolga. Meg kell magyarázni... Persze, ügyelni kell, hogy csirkefogót ne vegyünk becsületes ember számba... De nem mindenki csirkefogó. Gyakran mi magunk kényszerítjük az embereket arra, hogy rongyemberek legyenek, mert elvágjuk az útjaikat...« Igen, Henri mindig csak ezt hajtogatja, ezeket a fárasztó és elcsépeelt bölcseségeit. S annál idegesítőbbek ezek, minél inkább nyilvánvaló, hogy igaza van...

Szünet áll be.

A teherautó valószínűleg bedöglött. Ezúttal Dupuy szólítja félre Jacques-ot néhány szóra. És most, csakugyan úgy érzi, mintha testvérek volnának, sőt mintha sohasem kerültek volna még szembe egymással.

— Tudod — mondja — Dupuy —, én nem szeretnék semmibe se belehajszolni. Neked kell tudnod, hogy mit csinálsz, Jacques.

Jacques hangosan tünődik:

— Hát nem nyomorúság ez is, pirulni azért, mert munkát kapott az ember, amikor a többiek munka nélkül vannak...

Most Dupuy kerül csávába. Nehéz helyzetben van. Mit lehetne tanácsolni Jacquesnak... Csak úgy találomra mondja, általánosságban:

— Nyomorunknál fogva akarnak kelepcébe csalni. Ügyelni kell, hogy rá ne szedjenek.

Ez kissé úgy hangzik, mintha csak azért beszélne, hogy semmit se mondjon. Ismerjük már az ilyesmit. És mégis, egy pillanat elég ahhoz, hogy Jacques gondolatai messze szálljanak. A nyomorúság Francine képét idézi fel benne, aki visszatartja a könnyeit, amíg szem előtt van. Csak öt éve házasság. Francine egészen fiatal. Már két gyerekük van, egy fiú meg egy lány, csuda szép mind a kettő. Most várják a harmadikat. Amikor Francine észrevette, ő éppen a munkanélkülisége legkeservesebb időszakában volt. Nyolc nappal azelőtt útra kellett engedni a nagyobbikat, a fiút Tours-vidékre, valamelyik szőlős gazdához, aki hajlandó volt vendégül látni egy gyereket. A másiknak, aki itthon maradt, már nem jutott tej. Már ott tartottak, hogy a cucliba melegvizet tettek, tört krumplival. És az az iszo-

nyatos éjszaka! amikor anélkül, hogy egyetlen szót is váltottak volna, könyörtelen párbeszéd zajlott le közöttük. Maga a férfi sem, ő sem merte azt a tanácsot adni... de ő is jól látta, mire gondol a felesége, hasában ezzel az ép csak bimbózó gyerekkel, a súlyos felelősséggel ezért a szikrányi életért és ezzel a szörnyű szorongással, amikor azt a semminél is kevesebb kis életet még vissza lehet küldeni a semmibe, meg lehet semmisíteni... És Jacques megint maga előtt látta, görcsösen összeszoruló szívvel, annak az éjszakának legkegyetlenebb részletét. Közte és felesége közt csöppnyi kislányuk játszani kezdett a babájával... és ő nem merte kivenni a babát a kezéből, mert attól félt, hogy felhívja rá Francine figyelmét. A kislány babusgatta, csókolgatta azt a kis rongycsomót. Nagyon nyugodt volt az idő azon az éjszakán. Ép hogy csak az a keserves sikongás hallatszott, a bójakötelek csikorgása a víz alatt, valahonnan a nyílt tenger felől, szabályos időközökben. S most már Francine sem tudta többé visszatartani magát. Csöndesen elkezdett sírni. Kötésére hullott a könnye és hullott a két kezére, amelyek tovább forgatták a kötőtűket, egyenletesen, mintha azokat nem érintette volna ez a csapás, mintha azok csak azt a kis rózsaszín főkötőt ismernék, mely már olyan szépen formálódik, különösen ha így ujjheggyel kifordítják, hogy lássék... Jacques ekkor szorosan magához ölelte és erre feleségéből kitört a zokogás, patakozott a könnye. S ettől megkönnyebbült.

Dupuy gondolatai is elkalandoztak. Általában sokat töprengenek az emberek, meggondolkoztatja őket ez az egész helyzet. Jacques tekintete megakadt a körfolyosó kicsorbult acél-oszlopán. Ugy látszik, hogy a háborúban meggépfegyverezték ezt a hajót, vagy bomba találhatta. Milyen könnyen baj érheti azt, aki vigyázatlanul járkal... mint egy horog, úgy kiáll az a csorbulás és hegyes is mint a tör. Elég, ha az ember egy csöppet megcsúszik az árpában és már bele is akadhat a fejével vagy a karjával...

Ebben a nyomorúságban az a legrosszabb, hogy az egész életünket felborzolja. Még ha csak az éhezést jelentené, meg a fázást... De a rontás mindenütt beköszönt, ott is, ahol az ember azt hiszi, hogy egyedül van, vagy kettesben, jelen van a legtisztább, legbensőségesebb pillanatokban, lealjasítja azt is, ami a legjobb, a legértékesebb. Mindent beszennyez. Még Francine is ingadozik néha két barátnője között, az egyik Paulette,

Henri Leroy felesége s a másik, akit Jacques ki nem állhat, Luce, Decoin felesége. Jól látja ezt Jacques.

Ez a gondolat, hogy megsebesítse magát, szeget üt a fejébe!... Jacques nem veszi le a szemét arról az acélhorogról. Csakugyan egy sebesülés most mindent rendbehozna.

— Dupuy! Hátha betegállományba mennék?

Különösen ilyen két hét után, volna miből megélni, amíg meggyógyul... És ezzel le lehetne szerelni a cimborák gyanúját... Még olyanok is akadnának, akik kitalálnák, mi történt... Becsület? Hát a nyomorúság, az talán becsület?...

Dupuy nem nagyon szeret ilyesmibe belekeveredni. Jacques körülnéz, látja, hogy nincs senki a közelben, senki sem veheti észre. Hirtelen kiveszi zsebéből nagy kését, kinyitja:

— Dupuy! segíthetnél!

Karjára V-alakú jelet rajzol. Ez a sebesülés olyan volna... Szemével felmutat a kicsorbult vasoszlopra.

De Dupuy rásandít s már indul is, hogy faképnél hagyja. Nem mintha nem bírná nézni a sebet, meg a vért. Látott ő már különb szerencsétlenséget is itt a kikötőben. Nem múlik el nap, hogy ne történjék valami... Éppen elég kézfejről meredezik egy-egy csonka ujj... De ez más dolog. Hátha csak beugrató ez a pofa? Az ember könnyen bedől ilyen ostobaságoknak. Azt hiszi, hogy helyesen cselekszik, s aztán kiderül, hogy a pártot érinti. Int, hogy rá ne számítsen, hátat fordít Jacquesnak, tovább megy. Mégis, mintha megsejtett volna valamit, visszafordul...

— Jacques!

Csak annyit látott, hogy Jacques nekifeszítette karját az acélhorognak és úgy rányomta, mintha egy ajtót akarna benyomni, a kabátujja szétszakadt, a vére kiszökkent!

— Az istenit! Hogy fáj! — dörmögi Jacques és ép kezét rászorítja sebesült karjára.

A többiek meghallották Dupuy kiáltását. Jönnek, hogy lássák mi történt. Hívják a munkafelügyelőt.

— Láttam, amint lezuhant, — mondja Dupuy. — Ezen a síkos gabonán csúszott meg. Ügyelned kéne, ez a vacak csupa rozsdal!

De ahogy tartja a halálsápadt Jacques karját, odasúgja neki:

— Azért mégiscsak többet érne, ha az eszmékhez volna benned ilyen bátorság.

Jacques nem érti világosan... különben Dupuynek magának is nehezére esnék, ha pontosabban ki kellene azt fejtenie...

Mégiscsak eljutott ide, hogy ne dolgozzék, pedig nem is munkakerülő! Bizony nem az, mert ha van, aki igazán szerette a munkáját azelőtt, az éppen ő, Jacques...

Levették a kabátját. A széttépett ing beleragadt a sebbe.

— Vigyázz, a hideg árt nekil!

Ronda egy seb. Vastagon folyik belőle a vér, végig a karján. Nagy piros, folt mutatja, ahogy beszivárogoz az árpába. Egy kis vér keveredik majd a nyugodtan iddógáló emberek sörébe.

GONOSZ ÉJSZAKA

PAUL MEG MINDIG nem jött haza.

Az igaz, hogy az erődlakásban, az agyagkráter mélyén hamar sötétedik... De különben is, későre jár az idő. A decemberi alkony megülepedett már mindenütt a sötét zúgokban és beborít mindent a földön. Derengés csak az óceán felől jön, amely maga is túlságosan nyugodt most, mintha kimerítette volna a hideg. Szürkés rózsaszínű a tenger, a nap már lenyugodott, de mintha alulról még mindig világítana. És az iskolának már négy órakor vége van. Bizonyosan megint a doktorékhoz vetette be magát. Azért ők is gondolhatnának rá, mondogatja magában Jeanne Guitton, és hamarabb is hazaküldhetnék, ilyen téli időben... Ilyen sötét éjszakában minden megeshetik... Guitton mama többször is felmászott azon a húsz cementlépcsőn, hogy szétnézzen a távolba, köröskörül, de csak annyit látott, hogy az ég megint alacsonyabbra szállt és a tenger megint hangosabban zúg, egyre hangosabban, minél inkább eltűnik a szem elől...

A két másik gyerek, Claudette és a kis Jean már javában eszik. Csodálkoznak, hogy Jeannet olyan gyakran látják kimenni a házból és olyan gyakran rájuk nyitja a hideget... Ők nem tudják hova lehetett Paul; Jeanne már faggatta őket... Valahányszor visszajön a házba, ahogy megcsapja az égő fa melege, mindig megborzong, mintha ilyenkor törne ki az a hideg, ami odakint átjárta. És a nyugtalanság kihasználja ezt a borzongást és ezen keresztül mint egy repedésen, még mélyebben beleveszi magát a testébe.

Ahogy a férje megérkezik, leszállni se hagyja a biciklijéről; azonmód küldi a doktorhoz...

— De aztán légy udvarias hozzájuk — teszi hozzá.

Már egyszer megesett, hogy Guitton náluk kereste Pault. Nagyon kedves emberek, de mégsem megy hozzájuk szívesen.

Doktor házban az embernek mindig az az érzése, hogy eljövőben fizetni kell... Pedig talán nem is olyan haszontalan dolog az ilyen látogatás. Olyan nagy háznál mindig akadhat valami munka... Jó alkalom lehetne ez, hogy rágondoljanak: talán majd vele végeztetik... Csak aztán ne legyen semmi esetre se olyan látszata a dolognak, mintha alamizsna volna... Guitton érzékeny s már gondolt is arra, hogy mit szólna hozzá a fia, ha ő többször beállítana Pierrot barátja otthonába. Tudja, hogy mit szólna, ezért csak semmi alamizsna... Eppen ezért Guitton óvakodik attól, hogy a legkisebb célzást is tegye erre. Persze, ha a doktorék ajánlanák fel... Ő a doktoréknak dolgoznék és nem Paul meg Pierrot barátságát használná ki... Hiszen ha a doktor jönne az ő házukhoz, akkor nekik fizetniök kéne... Ugyanaz az eset... vagy majdnem ugyanaz.

— Nem. Nincs itt. Nem láttuk.

A hófehér kis asszony a folyosó félhomályában megfordult és lekiáltott:

— Pierrot!

— Jövők!

Miközben a fia leviharzik a lépcsőn, az asszony még azt mondja:

— Pedig már késő van!...

— Ő igen — mondja Guitton. — En most már igazán nem tudom, hol lehet.

Pierrot... hátha ő tud valamit...

— Nem tudod, hol lehet Paul?

Pierrot elsápadt, amint meglátta Guittont, mintha rájött volna valamire, vagy mintha valami szemrehányástól kellene tartania.

— Nem — mondja. — Kijöttünk és nem tudom hová mehetett.

— Edmond! — szólítja meg az urát az asszony.

Azután Guittonhoz fordul:

— Azért jöjjön be egy pillanatra. Tudom, hogy milyen nyugtalanító az ilyesmi! Mindjárt beszélek az urammal.

— Nem — válaszolt gyorsan Guitton. — Rögtön indulnom kell, hogy megkeressem. Megértheti. Az ember sose tudhatja!

De máris jön a doktor. Nagy erős ember, mint aki megszokta a parancsolgatást. Azon nyomban megfogja Guitton karját és szinte erőszakkal tessékeli:

— De hát legelőször is térjen be hozzánk! Attól még nem lesz jobb, ha itt huzatot kap, s ráadásul kihűl a folyosó!

Ezek az emberek csakugyan nem hordják fönn az orrukat. Nem kényeskednek, mint a többiek. Pedig látszik, hogy van mit aprítaniok a tejbe... a folyosó falait is csempe borítja...

— Nem tudjuk, hová lett Paul. Nem jött haza.

— Hát miért nem gyűjtasz villanyt? — mondja a doktor a feleségének, miközben maga csavarja meg a kapcsolót.

— És magának fogalma sincs róla? ... — kezdi firtatni, jól belenéz Guitton szemébe, szinte talán még gyanúsítja is. Nem ismeri még ezt az embert... De kérdésének második felét már nem is mondja ki... különben, Guitton már visszaóvakodott az ajtóhoz, maga nyitja ki, bár egy pillanatra megtorpant a bonyolult zárószerkezet előtt...

— Rögtön indulnom kell, hogy megkeressem...

— De hová?

— Szólni kellene a rendőrfelügyelőnek.

Guitton olyan mozdulatot tesz a fejével, ami szinte beleegyezés, de inkább csak azért, hogy leszerelje őket... Semmit sem akar, csak azt, hogy mehessen.

— Ha valamivel segíthetnék...

— Köszönöm — kiáltja vissza — köszönöm a szívésségüket.

S már tapossa is a biciklijét. Gyorsan hajt a víztorony felé, anélkül, hogy meggondolta volna, csakugyan oda kell-e mennie legelőször.

Ha itt sincs, az már aggasztó. Akkor már baj van. Guitton visszaemlékezik, milyen képpel ült délben az asztalnál Paul. Mintha rejtegetett volna valamit előttük. Most már nem is az a kérdés, hogy kiknél lehet. El kell készülni a legrosszabbra. Vajjon mit forgathatott a fejében az a gyerek? És aztán, ha igazán az ő fia volna, talán nem is volna ilyen fájdalmas a dolog, — így érzi Guitton. Nem mintha azoktól a bonyodal-maktól félne, amiket a menhely fog okozni. Ugy érezte eddig is, hogy nem tartozik a menhelyre azoknak a gyerekeknek az ügye, akiket magához fogadott. De mindig felelősebbnek érezte magát értük, éppen azért, mert nem az övéi. Szomorúság is vegyül abba a szeretetbe, amit az ilyen gyerekek iránt érez az ember... gyöngédebb az ember hozzájuk, mint más gyerekekhez...

A rendőrfelügyelő? Guitton hirtelen lefékezi ócska biciklijét,

visszanyomja a pedált. Csakugyan. Hátha jobb volna abba az irányba fordulnia... Értesítse a rendőrfelügyelőt? De mit tud az tenni? Egy csomó hivatalos kellemetlenkedés... csak akadály volna. Ahányszor eddig dolga volt vele, egyszer sem tapasztalta a segítőkészségét... például, mikor beköltöztek a fedezékbe... ráadásul még gúnyolódni sem röstelt a rovására. »Guitton-beton«, így nevezte el azt a fedezéket... Mit tudna ő segíteni? A doktor csak mondja, de mit ért ő ehhez? A rendőrök nem azért vannak, hogy segítsenek rajtunk, nem tudja ezt a doktor... Henri mindig mondja, hogy egy fíkarcsnyi bizalommal sem lehetünk irántuk. A parton kell a fiút keresni és a kikötőben. És a rendőrfelügyelő helyett inkább Henritől kellene tanácsot kérni, úgyis útbaesik. Aldozatkész barát ő...

— Szerencséje van, most itthon találja — mondta Paulette. — Kivételesen itthon van. Különben esténként gyűlésekre jár...

Henri az asztalon állt és szigetelőszalagot tekert a villamosvezetékre.

— Ez a rengeteg víz még bajt okoz — mondta, miközben leszállt az asztalról. — Amikor meggyújtottam, szikrázott. Egy ilyen szikra mindent elpusztíthat. Hát veled mi van, öregem?

Guitton elmondja.

— ...A rendőrfelügyelőhöz? ... Már inkább hozzád fordulok.

Talán arra is gondol, hogy jólesik Henrinek, ha látja ezt a bizalmat...

— Ez nem ugyanaz — feleli Henri. — Mégis csak el kell menni oda, minél előbb. Ezt kutyakötelességük vállalni! Ezért fizetik őket!... De a legsürgősebb: meg kell szervezni nekünk is a keresést.

— Én majd a parton megyek — mondja Guitton. — A mólótól jobbra elmegyek egészen a strandig.

— Én meg összegyűjtöm a cimborákat — folytatja Henri. — Atkutatjuk a két kikötőt és a csatorna partját, ez a legsürgősebb. S akárkivel találkozol, kérdezd csak meg, hogy nem látta-e...

Amint betonházuk mellett elhaladnak, Guitton leszáll a biciklijéről, hogy megnézzze: nem tért-e vissza a gyerek. Maga sem hiszi, csak épp, hogy megnyugtassa a lelkiismeretét. Guitton-mama a könnyeit törülgeti arcáról kötényével.

— Mindjárt gondoltam, hogy nem találod ott — sírja. — Ugy félek! Claudette azt mondja, hogy délben, mielőtt bement az iskolába, Paul nagyon erősen csókolta meg, erősebben mint máskor. Ném volt boldog itt nálunk, Marcel!

— Megyek a partra — kiáltja az asszonynak. — Ott utólrérlhetsz. Viszem a lámpát is...

Amikor Guitton elment, Henri belebújt a bőrbekecsébe.

— Látod, ha akad egy este, amikor veled lehetnék...

— Megszoktam már — feleli Paulétte —, ha muszáj, muszáj...

— Jó, hogy így megérted... — súgja még oda neki, miközben gyorsan magához öleli. — Kedves vagy...

Bekopogott néhány házhoz. A hírre mindjárt felbolydult a külváros. Az emberek, az asszonyok... Megindultak minden irányba, kérdezősködtek azoktól, akiket még odakint találtak. Ma éjszaka nincs sűrű köd. Ugy rémlik, mintha az egyes szélrohamok közt valahonnan kiáltózás hallatszana... Néhányan a halászkikötő felé mentek, mások a kiszáradt öböl felé, amerre a zsilipek vannak, a tenger alattjárók kikötője felé, a zárt zsilipkamrákhoz, megint mások ahhoz a mólóhoz, ahonnan a hajók kifutnak, a többiek meg a csatorna mentén... Egyiknek sincs sok reménye, érzik: egy ezredrésznyi eshetőségük van, hogy megtalálják... De talán valaki más megtalálhatja... Mindnyájukon együtt!

Ahogy egyesegyedül bolyong Guitton a lámpájával a parton, mintha egyáltalán nem jutna előre. Még nappal is körülményes közlekedni itt, ezeken a kagylóborította sziklákon. A lámpa fényében a sziklákat összetéveszti az árnyékukkal és minduntalan vizes gödrökbe lép. Belebicsaklik az ember bokája. Fázik is, sírni tudna dühében. S ezen felül a magas töltés elfogja a kikötő és a külváros lámpáinak a fényét, még a világítótorony fényét is, amelynek egyenletes vissza-visszatérő pásztái csak halványan derengenek fel a nyomasztó égbolton. A kikötői mólón sincs egyetlen lámpa sem. A férfit köröskörül átkarolja a sűrű éjszaka, melyet teljesen betölt az óceán iszonyú zúgása: már azt sem lehet tudni, merre van a víz és merre a szárazföld. Ebben az órában jön a dagály... Csak a szél adhat tájékozódást, az is csak akkor, ha nem változtatja meg irányát... Ez pedig gyenge védelem abban a veszedelemben, amit ez az egyre közeledő jeges, óriási víztömeg jelent. Guitton hirtelen

észreveszi, hogy egyenest a víz irányába halad, holott azt hitte, hogy távolodik tőle. Csak akkor veszi észre, amikor az első tajtékzó hullámok csapkodását hallja. Vehetné az útját úgy is, hogy mindig a hullámverés zajához igazodjék, még jobb is volna, mint továbbra is a szél iránya szerint megkockáztatni egy-egy újabb vargabetűt. Sőt meg is világíthatná a vizet. De attól fél, hogy a tengerár be találja keríteni. Csak gyorsan el a víztől. S mi lesz, ha Jeanne is erre talál jönni? lámpa nélkül? ... Talán majd csak észreveszi őt messziről, bizonyára kiáltoz ... És ha a gyerek valahol itt lappang — ha nem akar előbújni —, bizony senki sem fogja észrevenni. A lámpa hitvány kis fénykört vet, alig néhány méternyi, ezt is betölti a férfinak óriási mozgó árnyéka ... És ha a vízbe esett a gyerek? ... Ha akármi módon, de a vízbe került volna, akkor már úgyis késő ... Amikor dagály van, a tengerár a partról víz befelé, hol lehet akkor már a teste? ... Guitton szorongatón egyedül érzi magát. Kiáltani szeretne, de egyelőre uralkodik magán. Hiszen, ha a gyerek megszökött, akkor úgysem fog előjönni semilyen hívogatóra. De ez az iszonyatos egyedüllét erősebb minden meggondolásnál és kiáltozni kezd, nem is annyira a válasz reményében, hanem mindinkább azért, hogy hallja a hangját, hogy halljon egy emberi hangot:

— Paul! Paul!

Első kiáltását elfojtotta a szél. A második meg úgy belefullad a tenger zajába, hogy alig hallatszott a hangja ...

De mindjárt utána más kiáltásokat hall a távolból, mintha az övére felelnének, a szél hozza ide őket elmosodottan, először a tenger alattjárók kikötője felől, aztán a szélrózsa minden irányából. Rendkívüli erővel lobbant fel benne a remény. Óriási megkönnyebbülés fogja el. Úgy érzi, hogy ezek a kiáltások már azt jelzik, hogy a többiek meg is találták. Futni kezd a sziklákon; a szélben hangosan beszél magában; felszabadult öröm fogta el arra a gondolatra, hogy megmenekült ettől az ellenséges tengertől az éjszakában. A kagylók ropognak a lába alatt, megcsúszik, térdreesik, lámpájának egyik üvege is betörik, úgy-hogy a szél belekapdos a lángba. Káromkodva feláll és megint futni kezd arra, amerre legközelebb véli a kiáltozókat, s azt sem tudja, vajjon a sós víz vagy a térde nedvesíti el térdeit és a két kezét.

A gátnak a gerincén tovább fut a fagyos fűben, végig a

szemétdombok mellett a külváros széle felé, mert mintha ott tömörülnének a kiáltások... De milyen ostoba, milyen lehangoló a kiábrándulása! Saját kiáltása volt az oka mindennek. Elcsigázva, megtörve a szélről, így érkezik el a tengeralattjáró-kikötőhöz, ahol a többiek abban a hiedelemben voltak, hogy azért kiáltzik segítségért, mert rá talált a gyerekekre. S ezért feleltek neki. Így megtévesztették egymást és mindenki összeszaladt. Senki sem tudott semmit, csak azt, hogy ebben a szuroksötétségben és ebben a szélben bizony csak nagyon keveset tehetnek. És ez az egész csapatnyi szegényember dideregve, megtörve, kezükben az imbolygó lámpákkal, mind átéreztek ezt a tragédiát, de képtelenek voltak arra, hogy megnyugtató, bátorító szót tudjanak mondani a barátjuknak.

— Várjuk meg Henrit, mielőtt abbahagynánk — mondta egyikük. — Itt lesz ő is hamarosan.

— Nem kell abbahagyni — kiáltja Jeanne, aki éppen megérkezett szintén tele reménységgel.

Amikor Jeanne meghallotta a kiáltásokat, meglátta a lámpákat, egészen közelinek érezte már Pault, el sem tudta képzelni, hogy nincs itt a tengerparton. Különös kiáltás tört ki belőle, szinte az égre kiált, úgy, hogy mindenki megborzadt belé.

— Paul!

— Nyugodj már meg — mondja neki az egyik férfi.

Egy villanylámpa fényét látják közeledni, úgy razkódik, mintha futtában hozná valaki.

— Ez Henri lesz.

Csakugyan ő. Már messziről kiáltja:

— Megvan?

— Semmi! Semmi! Nem érdemes szaladnod! — kiáltja vissza Guitton.

Ahogy lámpásaikkal a kis villanylámpa felé mennek, távolról egyetlen nagy fémgomolynak látszik az egész, melyet a fekete szél felbolygat és tépdés minden irányban.

— És most? — kezdi Guitton, amikor Henri mellé érnek... — most már nagyon is késő van...

— Ne veszítsd el a kedved — mondja Henri... — Hátha ki lehet még találni valamit.

— Hogy mit nem csinálnak ezek a gyerekek!... — mondja egy asszony.

— Nem a maguk hibájából — feleli rá a másik.

— Hát mit gondolsz, kinek a hibájából? — támad rá Jeanne.

A másik asszony nem felel. Nem azért vannak itt, hogy veszekedjenek. Távolból egy autó fékjenek csikorgása hallatszik a kanyarodó felől... Mintha erre tartana. A többiek gyűrűjében Henri megkérdezi:

— Nyilvánvaló, hogy nem maradhatunk tétlenül! De hát mit tegyünk?

Megvan az a szokása, hogy előbb mindig megkérdezi a többiek véleményét. A pártban tanulta ezt.

— Hátra van még a vasútállomás.

— No és a kiserődök? Hátha azoknak valamelyikében húzódott meg éjszakára...

— Hogy félhet most szegényke... egyedül.. — mondja az egyik asszony.

— Talán eligazítana, ha tudnák, miért bújdosott el hazulról...

— Te meg tudnád mondani, hogy miért?... — kérdezi Guitton szinte ellenségesen.

— Miért, miért, talán megszidtd, talán nyakoncserdítetted, megesik az.

— Hogy én megüssek egy gyereket? — kiáltja Guitton a másiknak az arcába. — Soha! Még sohasem ütöttem meg gyereket!...

— Talán éppen az volt a hiba — mondja a másik.

Ki lehet ez? Henri felemeli a lámpását, hogy az arcába világítson. Ez Alphonse, a művezető, pedig nem is rossz fiú, sőt jó pajtás... Különös, hogy ebben a szélben nem ismerte fel a hangját. Elég keményen mondja neki Henri:

— Te még sohasem érted meg, hogy a tieid közül ferde szemmel néz rád, mert csak száraz kenyeret tudsz neki adni?...

Alphonse nem válaszolt.

— Látszik, hogy neki van munkája — mondja az egyik asszony.

— Ügy, úgy beszélj csak! — kiabál Alphonse. — Ha én dolgozom, annak csak hasznát látjátok. Ha én nem volnék itt...

— Nomo! — szakítja félbe Henri. — Most aztán ne kezdjünk veszekedni!

Különben is félbeszakítja a vitát egy új fordulat. Bouvard-ék

kunyhójából — abból a szedett-vedett anyagokból összerótt téglarakásból, amely a külváros legvégén van, már egészen a tenger mellett, — egy kislány szalad ki visítva. A kislány Bouvard-é, aki a sejt pénztárosa.

— Mama! Tűz van!

— Szentisten, Jerôme, a gyerek! Biztosan a lámpa!

Mind a ház felé rohannak; Bouvard az élen.

Mire odaérnek, Bouvard már fordítja fel az asztalt.

— Nincs semmi baj — mondja. — Szerencsére... a dőngölt padlóra leesett a lámpa. Körülötte ég a nagy tócsa petróleum.

— Szerencse, hogy nincs padlónk — mondja Bouvard... — ez egyszer szerencse!...

Az anya odaszalad a rongyokba csavart legkisebb gyerekéhez, aki nyugodtan ül összecukható magas székén, kiskanállal a kezében és úgy tekinget rájuk, nem sír, ragyog a szeme...

— Pedig nem is voltam messze, látod, nem lehet kitenni a lábamat egy percre sem.

— Az lesz a legjobb, ha hagyjuk, hogy magától kialudjon. Semmiség az egész. Nem veszélyes.

Bouvard megfogja kislánya karját:

— Te borítottad fel? Szerencséd, hogy mások is vannak itt. Megérdemelnél egy nyaklevest!

Elengedi. A többiek ott állnak az ajtóban, mozdulatlanul, szinte megfagyottan, arcukat ijesztő fénnel világítja meg alulról a petróleum fakó tüze.

— A tűz itt nem veszélyes...

Bouvard sarkával ütüözi a nedves talajt. Azután felmutat a mennyezet fekete gerendáira:

— Mind tele van vízzel. Itt semmi sincs, ami lángra kapna. Nincs kockázat.

— Nincs már villany nálad?

— Már jó ideje nincs. Több, mint egy hónapja, hogy kikapcsolták. Ennek a lámpának az a baja, hogy nem áll jól a lábán... Csak rá ne essék valakire, éppen a gyerekekre.

Megint kimentek a házból, mert hallották, hogy autó futott be a fasorba. Ritkán esik meg, hogy autó jár errefelé, különösen éjszaka. Közvetlenül előttük a két fényszóró vakítón sugárzik rá a baraklakások sorára és fényében felvillannak a rézsútos esőcseppek, pedig eddig észre sem vették, hogy esik...

Degand doktor érkezett. Alig hogy becsapja az autó ajtaját, már kérdezi is:

— Nem jött haza? Nem találták meg?

— Nem, Degand úr — feleli Guitton.

— A feleségem és a kisfiam egészen odavan... Azért jöttem, hogy hátha tehetnék valamit, szívesen segíték.

— Talán mások rábukkantak — mondja Henri. — Lehet, hogy már valamelyik őrszobán van. S talán úgy gondolják: nem érdemes fárasztaniok magukat azzal, hogy minket most értesítsenek, nincs ebben semmi meglepő. Majd holnap értesítenek...

— Ha akarják, végigjárom az őrszobákat...

— Igazán jó volna — mondja Guitton.

— De talán a másik körzetbe került át... Ha arra felé indult...

— Az már nagy út volna.

— Mindegy — mondja a doktor. — Van elég benzinem.

— Elmehetnek esetleg magával? — kérdi Henri.

— Miért ne?

Henri úgy gondolta, hogy nem is ártana megugratni egy kicsit ezt a Moch-fajzatot és kényszeríteni őket, hogy nyomozzanak a gyerek után. Ő erre alkalmasabb is, mint a doktor. Ha nem látnak neki a nyomozásnak, esküszöm: mindenfelé elhíresztelem! Ő bizony odamondogat nekik!

— Én megnézem az állomáson.

— Mi pedig ketten, Dupuy, gyerünk átkutatni a pincéket.

— Csak szólok a feleségemnek és máris itt vagyok.

Henri hazaszaladt...

— Nem találták meg, későn jövök majd haza. Nem haragszol?

— Én lefekszem — feleli csendesen Paulette. — Ha nem volnának nálunk is gyerekek, veled mennék. De nekem vigyáznom kell még Marie gyerekeire is. Nem szívesen maradok itt egyedül, különösen, hogy rossz a zár az ajtón... félek éjszaka.

Az ajtó annyira korhadt, hogy nem fogja a zár csavarjait. Éjszakára széket tesznek az ajtó elé, hogy meghallják annak zörgéséről, ha valaki rájuk nyitna.

S különösen ma, hogy elveszett ez a gyerek, ma még sokkal gonoszabbnak látszik az éjszaka; igen, ha így vesszük az éjszaka...

TŰZBE TESZEM A KEZEMET...

EZ IGEN! Azt mondd, hogy akrobaták voltak? Hogy a csudába pingálták fel azt oda?

— Az emberek már hajlandók voltak azt hinni, hogy csak úgy magától íródott fel.

A zárt zsílipkamra felett, tíz-tizenkét méternyire a földtől, a meredek cementfal tetejében, méteres nagy betűkkel, hosszú fehér felírás táncol, mintha együtt hintázna a vashíd nagy lámpáinak ingó fényeivel:

**EGYETLEN GRAMM AMERIKAI HADIANYAGOT SEM
FOGUNK KIRAKNI!**

— No, azok is megszakadhatnak, amíg levakarják onnét!

— Főképpen pedig: mire egyáltalán észreveszik, már úgylátta mindenki.

— Amikorra azok a pofák kibújnak az ágyból... Majd tíz órára pontosan ideérnek... Akkorra már a verebek is csiripelik.

— Nemsokára hét óra. A rakodómunkások — mint mondani szokták — harangszóra érnek a munkaközvetítőhöz. Nincsenek reményeik... inkább csak hogy eleget tegyenek egy formaságnak. Azok a listák sem ígérek semmi jót, amelyeket tegnap este a munkaerőnyilvántartóban átnéztek. Egyetlen hajó fut be ma a kikötőbe; sokra mennek vele! Megette a fene az egészet: mindössze két bandára lesz szükség, talán háromra, legfeljebb tizenhat vagy huszonnégy ember dolgozhat. Inkább csak azért mennek oda, hogy eleget tegyenek a kötelező látta-mozásnak, és felvegyék a segílyt. Így mindennap elvesztegetik az egész délelőttjüket azzal, hogy az emberpiacon körbeállják a munkavezetőket, azután folytatódik a libasor az iroda ablakánál s végül mivel már úgylátta késő van és otthon az asszony ilyenkor mosdatja és készíti a gyerekeket, hogy iskolába induljanak, haza sem érdemes már menni, csak útban volnának.

Jobb tehát idekinn ácsorogni és így agyonütni az időt, vagy utánanézni valaminek, amivel keresethez jutnának.

— Bombasiker! hiszen az amerikaiaknak még a szagát is nehezen bírják!...

Az emberek, ahogy kettesben vagy hármásban szállingóznak, akár gyalog, akár biciklin, mind lassítanak. hátramereszti a nyakukat, úgy olvassák és csodálják ezt a szép munkát és kitör belőlük a nevetés... Elég csak felpillantani: nem lehetett könnyű munka ezt felmázolni oda... Hihetetlen, hogy is sikerülhetett...

— Bombasiker? Ahogy vesszük. Az is valami — mondja Kléber, egy fiatal fickó, aki maga is részt vett a vállalkozásban, de ezt senki sem tudja róla... Pedig nem volt valami nagyon mulatságos munka abban a szélben ott fenn do'gozni, épp ma éjszaka... Azért bombasiker, mert az amerikaiaknak vág oda Gondolj csak Koreára. És aztán, az emberek... Az is nagy kísértés, hogy amikor mindenkinek leesik az álla a csodálkozástól ilyen munka láttán, az ember odaszóljon valakinek, éppen csak egy valakinek: Mit szólsz hozzá? én csináltam. Hogy az ördögbe csináltad? mondaná a másik... Ó! ez már hivatalos titok! a szentlélek segédelmével. És aztán egy kicsit hengeghet is az ember! Sőt még tüzelni is lehet a csodálkozókat. No? Mit szólsz hozzá, vállalkoznál-e rá? Mert senki sem kifogásolhatja, ha az ember hengeg is, ha van rá joga. De mégsem. Most jobban teszi, ha hallgat.

EGYETLEN GRAMM AMERIKAI HADIANYAGOT SEM FOGUNK KIRAKNI!

Egyik a »nagy bivalyok« közül, »Pillangó« a csúfneve, — tavaly, mindenféle furcsa ügyei miatt kizárták a pártból — nagyobb kíváncsisággal nézi a felírást, mint a többiek. Pedig valamikor az efféle munka éppen az ő különlegessége volt: feliratok, mésszel, kátránnyal, mázolás, éjszakai körutak vederrel és a kerékpár kormányán himbálózó ecsettel, és odahaza Fernande, aki ezzel várja: Te is sokfelé meghempereghettél, látszik a ruhádon... Ha még egyszer szólnak neked, amiért nem járok gyűlésekre, megmondhatod nekik, hogy én is segítem a propaganda-munkát, amikor kimosdatlak ebből a piszokból... Hiszen már nem is nadrág ez, ami rajtad van, csupa foszlány. Sőt éppen ez hiányzik neki, Pillangónak, már egy esztendeje. Eleinte a »furcsa

ügyek» után haragjában még ezt mondogatta: No végre egy kis megkönnyebbülés! Túlságosan befogtak, majd minden éjszaka!... De hamarosan, amikor elmúlt első mérge és megjött a jobbik esze, hát igen, akkor már nehéz volt nézni, hogy mások végzik azt, ami eddig az ő dolga volt... Fernande sem szólt soha egy szót sem, de — mintha komolyan venné mindazt, amit annakidején mondogatott —, most kezd eljárni vele a nyilvános gyűlésekre. Ez a felírás, ez aztán mindennek a teteje, istentelen egy munka lehetett, akárki csinálta, kívágta a rezet. Büszke lehet rá, akinek ez sikerült! És még csak el sem lehet képzelni, hogyan kapaszkodott oda fel létra nélkül, minden nélkül. A szél hamar felborította volna a hosszú létrát, meg aztán szállítani is, felállítani, amikor a C. R. S.* emberei cirkálnak errefelé. Az istenit neki! Pillangónak egyszerre megjön a kedve a kalandhoz. Ej, ha nem lettek volna azok a furcsa ügyek, a teremtesit...

— A feliratokhoz — azt mondja —, én értek csak igazán!

Kléber rásandít: hogy pöffeszkedik ez itt! Ő ugyan nem akar semmit sem kifecsegni, de azt sem szeretné, ha másvalaki páváskodnék ezzel a munkával. Így veti oda, szinte közömbösen:

— Igen ám, de a te kezedből már kiesett a pemzli.

Megadta neki! Pillangó nem beszél tovább. Zsebrevágja, amit kapott zsebkendőjével együtt, mintha azt kérdezné: mi ütött ebbe a fickóba, hogy így. Mindenki füle hallatára leckézeti...

Húsz méterrel odább, a kikötő bejáratánál van a C. R. S. barakkja, mellette szögesdrót-tekercek, még a legutolsó csata óta maradtak itt. A fickók nézik, a felíratra gondolnak és csúfolódni kezdenek megint.

— És mit gondolsz, ez itt talán nem amerikai hadianyag?

— Az hát. De nem mi raktuk ki.

— Még nem. De meglátod, hogy egyszer csak kirakják.

— Ez igaz. — mondja Guitten —, ezek az amerókák** minden bajt hoznak a nyakunkra...

— No nézd csak, te is itt vagy? És a kölyök?

— Semmi. Sehol sem akadtak rá. Borzasztó.

— Mi lesz most?

* C. R. S.: *Compagnies Républicaines de Sécurité*: köztársasági különleges biztonsági alakulat. Rohamrendőrség a munkásság terrorizálására.

** Amerókák: a francia eredeti is elferdítve, gúnyosan »les amerlocks«-ot mond »amerikai« helyett.

— Hát te mit tennél a helyemben? Ertesítettük a rendőrséget, a menhelyet. Én meg... verhetem a fejemet a falba. Mi marad más hátra nekem meg a feleségemnek, mint hogy bőgjünk, bőgjünk, mint az állatok, hogy bőgjek én is, mint egy aszszony! Azután átkutathatnám a környéket, de az se segítene. Különben is ide kellett jönnöm a láttamozás végett, mint rendesen, mintha nem történt volna semmi...

— Hé, te Moch-fajzat! Ebredj már! Dolgozz a pénzedért! Azért vagy itt, hogy szemmel tarts minket, nyisd ki a csipád!

Mind nevetni kezdenek. De ha ilyen metsző hidegben így tud aludni, takaróiba bugyolálva, akkor nagyon leteríthette az ál-mosság. Az is lehet, hogy csupán azért gubbaszt ilyen mozdu-latlanul, hogy ne fázzék. Mocorogni kezd a szóra, mintha mu-tatni akarná, hogy nem alszik. Kellemetlenkedhetnek nekik; de ha kikezd ezekkel a fickókkal, csak ő húzza a rövidebbet. Mind-járt gyűlést hívnak össze, kieresztik a hangjukat, tüntetnek. És a végén még őt gorombítják le a feletteseik. Így hát inkább nyug-ton marad a faköpenyegben, tűri, hogy nevéssenek, és gúnyolód-janak a rovására. Különben is megszokta, hogy fel se vegye a szitkozódást, ez már hozzá tartozik a hivatalához... És aztán az sem előnyös, ha gyakran változtatja az őrhelyét. Tudniillik főlősleges, hogy sokan ismerjék az arcát itt is, ott is, ha most itt egyedül hetvenkedni kezdene, mindjárt megjegyeznék maguknak az ábrázatát... Bezzeg, ha az egész osztagával nekimegy egy tüntetésnek, gumibotokkal, könnyfakasztó bombákkal, puskák-kal felszerelve, akkor kedvére kitombolhatja magát, belegázol-hat a tömegbe ott, ahol a legsűrűbb... nem kockáztat semmit. Ma egyedül van, jobb ha vigyáz a bőrére. Könnyen kaphat egyet a fejére és nincs messze a tenger...

A munkaerőnyilvántartó barakkjában valamennyire védve vannak a szélről. Ott gyülekeznek halomra. A padló deszkái haj-ladoznak a facipők, kalucsnik, összefagyott szandálok alatt. A rosszul összerótt vastag deszkákon, a vízszintes hasadékokon keresztül élesen süvít be a szél és ha valaki a szélére került, úgy érzi, mintha kések vagdosnák szét őt-hat darabra. Ezért senki sem engedi a csoport szélére tolatni magát, mindenki a kö-zépre tart. Ha nem sikerül neki, veszekszik és inkább elmegy, s inkább megpróbál legközelebb befurakodni a jobbik helyre. A hi-deg olyan áramlást csap a csoport szélein, mint a víz, amikor éppen forrni kezd... Igyekeznek mégis mindezt kedélyesen

venni és ez a szerencsájuk, mert ha nem viccelődnének minden-
nen, ha csakazért is nem tréfálkoznának, elviselhetetlen volna az
életük; így segítik egymást, hogy kibírják.

A barakk belsejében ajtó nyílik a szakszervezeti titkár, Ro-
bert apó irodájába. Robert még nincs itt. De akadnak kulcsok;
Pillangónál is van egy, kinyitja az ajtót... A szoba nagyobbik
részét a nagy asztal foglalja el, nincs éppen a legnagyobb rend-
rajta, a sarkán telefonkészülék. A maradék hely fele a kis kály-
hának kell; egyedül áll a szoba közepén, nagy rozsdás kürtőjé-
vel. És az a hirhedt telefon! Ujjnyi vastagon belepte a por! Rá
lehetne írni ujjheggyel, hogy »Mari rüfke...« Mert igazán nem
lehet azt mondani, hogy Robert sokat nyúzná ezt a masinát.
Nem barátkozott meg vele... Amikor titkár lett és először
hozzányúlt, fordítva tette azt a vacakot a füléhez. A hallgatóba
beszélt bele, azután komoly képpel felénk fordult és ezt mondta:

— Furcsa. Senki sem felel. Össze kellene törni ezt a híres
találmányt...

És még most is, ha már okvetlenül kénytelen telefonálni,
csak ujjheggyel tartja és üvöltve beszél bele, hangosabban,
mintha szónokolna, hogy biztos legyen a dolgában. Kiváltképp
mostanában... Négy-öt évvel ezelőtt, amikor a kormány nem
volt olyan, mint ez a mostani, akkoriban még volt valami ér-
elme telefonálgatni valamelyik minisztériumba vagy a járási
özpontba, a megyei székhelyre, a városházára... Ma azonban
iába beszél ebbe a vacakba, akár a levegőbe beszélne. Annyit
r, mintha egy zacskóba durrantana. A falakon nagy hirdeté-
nyek, az ügyeletesek táblája, rendeletek és krétával felírt jel-
zavak. A munkások úgy érzik, mintha otthon volnának. Hiába
eszik körül minden oldalról a kikötőt, hiába őrzik valamennyi
ijáratot a rendőrség emberei, ehhez a kis kalitkához nem mer-
nek hozzányúlni, az orrukát se dugják ide. Ilyen az élet.

Gyorsan tüzet raktak forgáccsal és néhány rönkkel. Olyan
üst támadt, hogy majd kimarja a szemüket, mégis mindenki be-
nyomakodott; ha egyszer elszáll a füst, jó világ lesz idebent.
Csak az a baj, hogy akármilyen szorosan ülnek is a fal melletti
ócán, ötnél többen nem férnek el s ugyancsak ötnek jut még
állóhely, ha csak nem akarnak odapörkölődni a tűzhez.

Valaki bedugja a fejét az ajtón; lábujjhegyen áll, s a többiek
eje fölött odanéz az íróasztal felé:

— Robert még nincs itt?

— Nincs, de itt vagyunk mi helyette, mit akarsz?

— Tanácsot akartam volna kérni...

— Látjátok, erre jó a szakszervezet! — kiáltja felé Pillangó —, de ha másról van szó, rá se hederítesz!

Az utolsó szót már csak összeharapott szájjal mondhatta, akkorát kapott az oldalába a padon ülő szomszédja könyökétől. Az is, aki tanácsot kért, sötét pillantást vetett rá.

— Mi a bajod? — mondja egy másik. — Miféle tanácsot akarsz?

— Tegnap az árparakodáson voltam. Nem bírom tovább. Ha otthagynom azt a munkát, jelentkezhetem-e azért ma a munkaközvetítőnél?

Sauvageon volt. Annyi bizonyos, hogy még az arca is csúfos állapotban van.

— Már miért ne? Semmi akadályja sincs...

Hogy Sauvageon elment, vajjon Pillangó most kit vesz gondjaiba?

— Miért mondtad neki ezt?

— A szakszervezet mindenkié.

— De ez alattomos fickó — folytatja Pillangó —, tavaly még megvolt a tagkönyve.

— Ha beszélni akarnék, én is beszélhetnék, de egyéb dolgokról — mondja Dupuy ártatlan képpel, miközben kinyitja a kálya ajtaját, hogy megrakja.

— Rendben van — feleli Pillangó —, majd beszélünk róla, amikor tetszik.

— Ha tanácsot kér, már az is valami. Fogadni mernék, hogy a jövő évben újra meglesz a tagkönyve.

— Igen ám, ha mindenkinek megvolna a tagkönyve, aki idejár! Háromszázból tíznek ha megvan. Sohasem fordultak annyian ide, mint éppen mostanában.

— A munkaadók mind hasznot húznak abból, hogy sok a munkanélküli.

— ...Azt hiszik, hogy most két kézzel kapunk mindenent, akármennyit fizetnek is!

— Még arról is beszélnek, hogy behozzák a kimért órák szerint fizetett bért.

— Nem igaz! Ez csak olyan szóbeszéd!

— Én mondom, hogy igaz!

— Még megérhetjük ezt is. Miért ne?

— Először is, mi a csuda az a kimért óra?

— Persze, te nem tudhatod, hisz akkor még hátulgombolós voltál. És még te akarsz minket tanítani? . . .

— Én nem akarok senkit se tanítani! — mondja Kléber, aki feltette az imént a kérdést. — De ha nem akarod megmagyarázni hogy mit jelent, bánom is én!

— Nézzétek már ezt a méregdudát! Csak vicceltem, no! Hát idehallgass . . . Kiírnak munkára . . . De nem fizetik a bért, a kiírástól, hanem vársz szépen a sorodra, amíg befut a hajó. Addig lophatsz az időt ingyen. Majd csak attól fogva fizetnek, amikor megkezdted a munkát.

— Hát erre azért nem vetemednek!

— Különb dolog is kitelik tőlük — mondja egy legény, aki éppen befelé tolakszik az ajtón —, én is éppen ilyenfajta dologban keresem Robert-t.

— Igaz is! hát hol marad el ilyen soká Robert?

— Elment veszekedni egy ügyben azzal a pizsok Boujeauval. Mindig a körmükre kell nézni, hogy mit csinálnak ezek a vállalkozók. Nemsokára már naponta annyi lesz a vitás ügy, ahány ember dolgozik.

— Neked mi a bajod?

— Tegnap volt negyvenkét tonna, zsákolva, lehordtuk a teherautókról és aztán be a vagonokba. És a negyvenkettőre csak három tonna volt a jóváírás. Ez már mégse megy . . .

— Az már igaz, hogy kirakodni, aztán a perronról herakodni: dupla munka. Becsaptak titeket vagy negyven tonnával a jóváírásnál. Nem szívbjajosok!

— Jó, ha megvan a jogunk rá, kérni fogjuk.

— De aztán keményen!

— Ne félts te minket. Ott már nincs rád szükség.

— Sohasem lehet tudni . . .

Kezdődik a kiírás a munkára. Nem könnyű feladat ez Alphonse-nak, a kommunista művezetőnek. Különösen ma, amikor a Paul gyerek keresése utáni izgalmaktól egész éjszaka nem tudott aludni, folyton csak annak az asszonynak a szemrehányó mondatán rágódott: »Látszik, hogy neki van munkája . . .« Igaz, ami igaz, neki van munkája. És ha neki nem volna, a többiek munkakönyve még a mostaninál is üresebb volna . . . Tudják ezt a többiek is. És tudja jól az az asszony is. Valószínűleg csak pillanatnyi fellobbanásában mondhatta. De mondta. S ez nyugtala-

nítja... A többi munkavezető, szinte kivétel nélkül mind a kirakodóvállalkozók kezében van. A felszabadulás után még másként álltak a dolgok, a munkavezetők mind jó gyerekek voltak... Csakhogy ezeket sorra mind kicserélték. Csak Alphonse maradt meg közülük máig. Talán nem merik egészen kenyértörésre vinni a dolgot; talán ezzel akarják megmenteni a látszatot. Így hát nem is az a kérdés, hogy különbséget tegyen a kiírásnál kommunisták és nem kommunisták közt, hanem hogy jóvátegye azt a megkülönböztetést, amit a többiek tesznek. Mert azok, kevés kivétellel mellőzik az elvtársakat. Nincs mit tagadni, persze, hogy ez a munka előnyöket biztosít Alphonse-nak. Nem kerül a munkanélküliek sorába, védve van a nyomorúságtól. Dehát elvégre bűn ez? Ez nem akadályozza abban, hogy megvallja nézeteit, nem is alakoskodott soha. Mindennek ellenére, hiába, vannak irigyei; ez a keservesebb dolog. Nem csupán barátokat szerez azzal, hogy kit ír ki munkára, kit nem. Hiába próbálkozik, hogy olyan méltányos legyen, amilyen csak lehet, hiába jegyzi ki előre azokat, akik a legnyomorultabbak, akiknek legnagyobb szükségük van keresetre, hiába mondogatja magában: itt van tizenhat kiírás, sovány kis kereset egytől-egyig, mégis mindegyik legalább néhány napig kenyeret és tejet jelent valamelyik barakk-nak; úgy kell kiosztani, hogy annak jusson, akinek a legjobban kell, ennek, amannak, de elkerülhetetlenül megesik, hogy valaki mégiscsak elfelejtődik, vagy más tévedés történik. És azután, amikor feláll a padra és feje mellett az a nagy lámpa fénykarikát vet a nagy csomó emberre, s ő ott áll fölöttük, száz meg száz kéz nyúl feléje, mind elvtársak, itt tolonganak s már majdhogyan ököltre nem mennek egymással is...

— Engem!

— Engem!

— Alphonse!

— Engemet, Alphonse!

...Akkor van, van mitől kétségbeesnie az embernek, van mitől megzavarodnia. Ilyen körülmények között, mégsem szép munka ez, akár megkeresi vele a kenyerét, akár nem! A cimborák azt szokták mondani erre, hogy rabszolgavásár, és igazuk van. Azok a csirkefogók meg kihasználják, hogy megosszák az embereket, hogy egymásnak ugrassák a legszerencsétlenebbeket...

Amikor az utolsó cédulát is kiosztotta, egyik pillanatról a

másikra végeszakad a kiabálásnak, a kézengetésnek, a tülekedésnek. Kétszázötven, háromszáz csalódott, keserű ember hazatér a barakkba és csatlakozik azokhoz, akik tovább várnak a kiírásra. Semmi sem jut nekik. Még mindig nem jut nekik semmi...

— No mi lesz, nagy bivalyok, még csak meg se mozdultok. ha piszkos munkáról van szó? Féltitek a kis kacsótokat?

— A többieket is kell hagyni, hadd dolgozzanak!

Pillangó és Georges, ez a más'k »nagy bivaly«, még csak oda se szagolt a felvételhez. Ott maradtak ülve a padon, a tűz mellett.

— Vannak, akik haragszanak ránk — mondja Georges.

— Képzeld magadat az ő helyükbe — feleli Pillangó.

Elgondolkozik egy kicsit, azután így folytatja:

— Mert nézd, az igazság az, hogy ha a mai nap nem lett volna ilyen siralmas, te is jelentkeztl volna, hogy felvegyenek.

— Talán van benne valami — vallja be Georges. — Bár én... nem azért mondom, tudnék én még sokkal többet dolgozni annál, mint amennyit dolgozom... Sokszor hagyom a többieknek a munkát.

— Különben megszakadnál a munkában — teszi még hozzá Pillangó. — De hagyd rájuk, itt vannak már megint...

A kis hivatalszoba egy pillanat alatt újból megtelt.

— Két banda, tizenhat ember, és a többiek... Felfordulhatnak!

— Legalább az a ronda Auriol elfogadta volna Mochnak a lemondását, talán változott volna a helyzet.

— Affenét! Legfeljebb eben gubát cserélnénk.

— A legmulatságosabb a dán király azon a rajzon, láttad az Humanitében? Moch srácnak kikészítve belép a szalonba, hozza a lemondását és Auriol ezt mondja neki: Igazán fölösleges volt éppen ma meghenteregned a trágyában!...

— De ez nem akadályozta meg őket abban, hogy nagy zabát ne rendezzenek még aznap este a királyukkal! Látnák a mi zabánkat reggelente!... és ott voltak a milliók, akik csak nézték szótlanul! És a Legfelső Bíróság? És a belügyminiszter? Mit törődnek vele? Cinkosok valamennyien!

— Rohadt banda!

— Mert ha akarnák, mégis csak akadna munka!

— A hajók megvannak!

— Csakhogy másutt rakodnak, nem itt.

— Igen ám! Ha meg nem ölték volna a kereskedelmet. Ezzel a hülye marshallizálással!

— Rendben van, de azért mégis csak megvannak a hajók, azonban csak azért is másfelé irányítják azokat, amelyeknek itt kellene kikötniök.

— Ez azt jelenti, hogy vannak más kikötők, amelyeket jobban szeretnek, mint a mienket...

— No, én nem büszkélkednék ezzel az ő helyükben!

— Tőlünk egyetlen hajórakomány sem futott ki Indokína felé, ez az...

— Azért nem kell túlozni, a többi kikötő is megtette, amit kellett. Nem ez a kérdés.

— Hát mi a kérdés?

— Idehallgass. Ez a nyomorúság nem csupán büntetés azért, amit tettünk. A lényeg az, hogy minket kiválasztottak... eladtak az amerikaiaknak, eladták a kikötőt, az egész környéket és vele együtt bennünket. Ezért szűnt meg a kereskedelem, ezért lettünk hadikikötővé. Még az a kis forgalom is, ami maradt, csak arra való, hogy ez a változás ne váljék mindjárt olyan szembe-azökövé. És te most úgy állsz itt, hogy az ember azt hinné: még csak hírét sem hallottad, hogy fegyvereket fognak kirakodni. Pedig több, mint egy éve rágják a szádba, töltögetik a fejedbe, lassan már minden fal tele lesz felírásokkal és mindez nem nyitja fel a szemed? Képzeld el, hogy jól megy dolgunk, hogy valamennyien jó húsban, jó erőben vagyunk, tele pénzzel, jutna belőle minden barakkba, a gyerekeknek van ruhájuk, a csirkeólak tele csirkével és a kamrák tele minden jóval: azon a napon, amikor majd megérkeznek a fegyverek, nem akadna itt egyetlen ember sem, aki tétováznék! Azt mondanák: nyugodtan állunk elébe, akármi jön. Fütyülünk a szennyes pénzükre. Még verekedni is kész volna mindenki. A börtöntől sem félne senki. Tudnák, hogy van a háznál minden, ami kell, hogy a család megél, míg te a dutyiban ülsz, és ha nálatok nincs, van a szomszédban, a többi elvtársnál... Igen, de ha már az éhhalál küszöbén vagy, azon a napon, amikor majd mindez bekövetkezik...

— Miért mondd mindezt nekem, éppen nekem... miért nem magadnak mondd? vagy pedig a többieknek? Engem soha, nem fognak megtörni!

— ...A többiek között, te is így gondolod, akad majd olyan,

akit megtörnek. Űgy mennek majd erre a gyalázatos munkára, mintha a vágóhídra mennének, de mennek...

— Nézd csak, itt van a fiam, fiatal házas, nem volt semmije, nem kapott semmi munkát, hát elment dolgozni a huz'al-dába. Pedig tudja, hogy ez a biztos halál számára, hiszen olyan bajt hozott magával haza Indokínából. Egészen belezöldült; a vállai is ilyenek már ni! Mindegy, mégis odament.

— Ez nem ugyanaz. Fegyvereket kirakni az amerikaiaknak: ez rosszabb a halálnál.

— Ez annyi, mint előkészíteni mások legyilkolását; ez aljas-ság, gazemberség!...

Mint általában, most is a legértelmesebb, legkeményebb, legszántabb emberek beszéltek. Körülöttük egész csomó jóindulatú fickó: ezek ilyenkor csak hallgatnak, mérlegelik az érveket és ellenérveket, ezer meg ezer gondolat kavarg, viaskodik bennük, de mindegyik gyöngé lábon áll, mert a gondolatok is olyanok, mint az emberek: ha üres a hasuk, nem lehet tőlük nagyobb erőfeszítést várni... Azt azonban mindenki tudja, hogy így vagy amúgy, de valahogy mégis csak ki kellene mászni ebből az átkozott tragédiából... A föld színén nincs helye a pokolnak.

Most a kis Juszuf szólalt meg, akinek a hangja, mintha mindig kettős tűzben lobogna; egyrészt a különös képek tömege fűti, másrészt valami csodálatos hangsúlyozás, amely úgy emelkedik, esik, hullámszik, mint szülőföldjének muzsikája...

— A nyomorúság kábítószer, hogy elaltassanak, tudod mielőtt kiterítenének.

— A katonaköpenyért a nyomorúságot kaptuk cserébe.

— Tűzbe teszem a kezem... — mondja Dupuy. Ismerik már: virtuskodásból is így beszél, de esküdni is így szokott. Rászorítja tenyerét a kályha karikájára, rajta tartja egy pillanatig, magábafojtja a kint és szembenéz a többiekkel.

— ...Tűzbe teszem a kezem érte: a nyomorúság okai az amerókák.

A POLITIKAI BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE

IDEJE VOLNA, hogy a rakodómunkásoknak ebben a két sejtjében fordítsanak egyet a dolgokon. Akkoriban, amikor az indokínai szállítások körül folyt a harc, kitett magáért mind a kettő. De azóta mintha elaludtak volna. Ugy látszik, hogy a közönséges gyűlések nem elégítik ki a mi embereinket. Most, hogy a párt visszazökkent a rendes kerékvágásba, amit azelőtt természetesnek tartottak: erőt vett rajtuk a fásultság. A kemény harcos napok —, amelyek egymást érték hónapokon át, egyszer a »Paimboeuf«, másszor a »Coutances« és kiváltképpen a »Dieppe« indulásakor — felforgatták egész életüket. Ugy vannak most, mintha a párt útja olyan szakaszba fordult volna, ahol még, nem eléggé tájékozott, ahol az új légkörben még nem talált magára. Ez különösen fontos kérdés Henri számára, aki szemmel tartja mind a két sejt működését, úgy is mint a kerületi pártbizottság tagja és úgy is, mint a két sejt egyikének, a Dimitrov-sejtnek titkára. S ráadásul éppen egy ilyen nagynevű sejté. Amikor a rakodómunkások ezt a nevet akarták felvenni, a hír nagy ribilliót keltett a kerület többi sejtjeiben, amelyek mindeddig szerényen beérték azzal, hogy lakóhelyük vagy üzemük után nevezzék el magukat. Ha éppen ebben a sejtben akad el a munka, ezen köszörülik a nyelvüket már az legelső alkalommal a többiek mind! Kétszer is meg kell gondolni, mire vállalkozik az ember, mielőtt ilyen nevet venne fel. Még szerencse, hogy később a többiek szintén új neveket választottak. A vasutasokét most »Pierre Semard«-nak hívják... egy másikat »Maurice Thorez«-nek, a harmadikat »Zsdánov«-nak... A kiválasztott névhez mérten megnövekedett a sejttagok munkakedve és határozottsága is, mert nem elég csak úgy felvenni egy nevet, méltónak is kell lenni hozzá. Mégis csak más most a felelősségük, mint akkor, amikor »Piactér«-nek vagy »Aranykereszt-utcának« hívták őket... De

még egyikben sem volt merészség arra, hogy Sztálinról nevezze el magát. Ez meg itt, tessék! ... Ez a »Dimitrov«-sejt, nyilvánvaló, alatta marad annak, amit várnak tőle. A másik sejt a németektől meggyilkolt Henri Gaillard rakodómunkás nevét vette fel ... Most már nem kétséges, hogy a pangásban nagy része van a nyomorúságuknak is. Minél több a nehézségük az elvtársaknak, annál nehezebben mozdulnak. Különösen esténként. Ismeri ezt mindenki, nem lustaság ez, csak annyi, hogy az ilyen nyomorúságban könnyen leteríti az embert az álmos-ság ... eltompul az agya, csak gondolkozni ne kelljen ... amikor eljön a gyűlés órája, legszívesebben mindenki aludni menne ... Es még akadnak, akik azt mondják, hogy mi az emberek nyomorúságára építünk. Természetes, hogy minél szerencsétlenebb valaki, annál inkább gyűlöli ezt a rohadt rendszert, de a pártnak éppen azért van nyert ügye, mert a leghatározottabban harcol a nyomorúság ellen. Mire vinne minket a nyomorúság maga, ha nem állna mellettünk a párt? ... Bizonyos, hogy ezt a két sejtet életre kell rázni. És a ma esti gyűlés eredményességén fordul meg minden.

Es éppen ez az oka, hogy akármilyen bosszantó is —, de Henrinek csakugyan lámpaláza van. És elsősorban épp azért, mert túlságosan kidolgozta a beszédét. Különben az a szokása, hogy a sejtben kötetlenül beszéljen, éppen csak néhány jegyzet van előtte; úgy, ahogy tud, ahogy jön, természetesen; hiszen mind elvtársak, ismerik egymást ösidők óta, megértik egymást, nem kell köntörfalazni, egy család ők valamennyien ... Csakhogy most, mivel igen jelentősnek látta az ügyet, úgy belemerült a Cahiers, a France Nouvelle és az Humanité olvasásába, hogy a füle se látszott ki belőle. Először is azért, hogy átgondolja jól a dolgokat és hogy tiszta képe legyen mindenről, azután meg azért, hogy elkészítse szokásos jelentését, amely egyébként igen rövid lesz ... még le is írta elejétől végig ... Ha már készül, akkor készüljön fel tökéletesen. Jöhet olyan pillanat, amikor annyi gondolat kavarg a fejében, hogy nem tudja, melyiket is mondja előbb, úgy, hogy a többi simán következze utána. Ugyanakkor hiába szokta meg a szereplést a gyűléseken, és hiába próbál közben nem magára gondolni, hanem csak arra a hatásra, amit szavaival kelt, mégis csak megbénítja egy kicsit az a gondolat, hogy ott lesz mellette és végighallgatja valaki, akinek nagyobb a politikai tudása, mint

az övé. Pedig ma este ott lesz Gilbert, a kerületi párttitkár. Ráadásul egy szóról-szóra leírt szövegnek a felolvasása soha sem lendíti az elvtársakat vitára... Csak sikerüljön minden... Az eredmény egyelőre az, hogy idejövetele előtt sehogysem sikerült legyűrnie a torkán egy falatot sem. Megpróbált lenyelni egy falat kenyeret, de megakadt a torkán, mint a víz nélkül bevett orvosság... Pedig a mai vita valóban döntő jelentőségű. Amikor azt javasolta Gilbertnek, hogy tartson egyszer együttes ülést a két sejt, és ő maga is jöjjön el, első sorban az volt a célja, hogy szóra bírja az elvtársakat. Azt mondta, hogy ha az elvtársak elmaradoznak a gyűlésekről, bizonyára olyan okuk van rá, amit ők maguk tudnak a legjobban. Nem az a feladat, hogy ezt mindig csak a szemükréhányják, hanem az, hogy véleményt kérjenek tőlük. Különben mindig akadnak olyanok, akik inkább maguk közt maradnak. Elhatározták tehát, hogy sorra végiglátogatják az elvtársakat, egyenként valamennyit, meghívják őket, de ezenfelül politikailag előkészítik a gyűlést, röpiratot szerkesztenek a párt tevékenységéről általában és külön a sejteknek a rakodómunkások érdekében végzett tevékenységéről és hogy a gyűlésen megadják a szót azoknak a szimpatizánsoknak is, akiket esetleg magukkal hoznak: így próbálják megállapítani, mi lehet a baj... A bevezető nagyon rövid lesz, csupán a tényeket fogják benne felsorolni, minden kommentár nélkül, hogy azután feltehessék a kérdést mindenkinek: Nos hát mi a véleményetek?

Hamar kiderült, hogy a gyűlésnek szép sikere lesz. Félkilenckor, amikor a gyűlést kitéűzték, már ott volt a tagok tele, rájtuk kívül sok új arc is, vagy olyanok, akiket régen nem láttak. Persze a gyűlés késő megkezdése bosszantó, de ez is egyike azoknak a bajoknak, amiken nem lehet egyik napról a másikra segíteni. Már az is jó, ha kilenc órakor elkezdhetik. Szinte bizonyos volt, hogy a legelsők éppen a szimpatizánsok lesznek, vagy azok, akiket csak nagyritkán lehet látni... Elfelejtették már a szokásokat, a jókat és a rosszakat egyaránt. A »mozgalmiak« érkeznek majd legutoljára. Pedig hát nekünk kellene első sorban segíteni ezen a hibán. Gilbert maga jár elől rossz példával: ő sincs itt...

— No nézd csak, miféle kísértet ez — kiált fel Henri, csak éppen hogy beszélgetésbe elegyedjek valakivel, s így pró-

bálja elterelni figyelmét lámpalázáról, amit még maga előtt is restell bevallani.

— Igen, kísértet... — szól a másik, gúnyosképű, meglehetősen idős ember, fején túlságosan szűkre szabott fekete sapka, felhajtott ellenzővel... Ha minden jól megy, eljövök én is... Csakhogy ti, ti nem tudjátok jól megmozgatni a sejtjeiteket.

— Úgy beszélsz, mintha te nem volnál tagja...

— Azokon a legutóbbi gyűléseken, amelyeken részt vettem, ötvenből csak huszan-huszonöten ha voltunk, s nem lehetett segíteni rajta, mindig ugyanazok jöttek el. Hát ide hallgass... — ujjával Henri orra alatt hadonász, így kényszeríti, hogy felemelje a fejét — tudod-e, miért jöttem el? Nem is azért, mert hívtatok... Lehet, hogy ez a gyűlés éppen olyan lesz, amilyen a többi volt. Hanem az a felírás ott a zsilipkamra felett! Az aztán munka! Látnivaló, hogy legalább nekifogtak! Valami megváltozott! Hetek óta úgy pangott minden, mintha sejtjeink a világon se lettek volna. Jó, jó, folytak beszélgetések, ragasztották a bélyegeket, árulták a brosúrákat... de kívülről nem látszott semmi. Azt is mondhatnám, hogy jobban tájékozódhatott az ember minderről, ha nem megy el a gyűlésekre. Mert ha kívül semmi látszatja nincs annak, amit idebenn csináltok, mirevaló az egész?... Csak fecsegték, vesztegetitek az időt.

— Miért nem mondtad meg mindezt hamarabb? Mind igaz, amit mondasz. Ismételd meg most mindjárt a gyűlésen is — mondja Henri, akit azért kissé bánt a kritika, hiszen elsősorban a »Dimitrov«-ot érte, az ő sejtjét.

De mindjárt kilenc óra és Gilbert még mindig nincs itt... Kellemetlen, mert bejelentették és most már valószínűleg mindenki észrevette az elmaradását. Pedig ma teméntelen ember gyűlt össze... A háromszázból legalább százhusz rakodómunkás megjelent. A pártnak csak százegy tagja van és még ebből is le kell számítani a hiányzókat... Henriben kósza kis reménység ébredt, próbálja elfojtani... ha Gilbert csakúgyan nem jön, persze az nagy csapás, de nekem, személy szerint bizony megkönnyítené a dolgomat, legalább negyedére csökkenne a lámpalázám. Szégyelheti magát, hogy így gondolkodik, mondogatja Henri magában, hiszen tudja, hogy Gilbert sokkal jobban vezetné a gyűlést, mint ő. De lelke mélyén mégis csak

ott mocorog ez a reménység, amit sohasem merne senkinek sem bevallani, de mégis csak mindig elveszíti a fejét, ha nagyobb képességű, rátermettebb ember ül mögötte, aki szintén leköti a figyelmét és megakadályozza, hogy teljesen átadja magát az elvtársak tömegének, és csupán csak azzal törődjék: hogyan találja meg azokat a szavakat, mondatokat, mozdulatokat, amelyekkel legközvetlenebbül tudna hatni rájuk. Szégyelheti magát, de ez már így van. Különös szerkezet az ember, így belülről... És ha valami hiba akad belül, olyan nehéz helyreütni, mint egy tűt megkeresni a szénakazalban.

— Mostmár meg kell kezdenünk, akárhogy legyen is — mondja Frankeurnek, aki a »Henri Gaillard« titkára — nagy nyurga legény, mindig kétrét hajlik, hogy ne nagyon váljon ki a többiek közül: nehezen mozog bőrzubbonyában, mert a derekáig sem ér és az ujjai is rövidek; az ember szinte azt hinné, hogy még mindig növekedőben van, mint egy süvölvény. Frankeur is csak épp most érkezett, lihegve, úgy taposta a pedált, hogy egészen kifulladt belé.

— Csak nem késtem el? — kérdezi, a meglepettet adva. — Hát Gilbert? Nincs itt?

— Még nincs — válaszol Henri. — Úgy látszik, valami fontos dolga adódott, különben...

— Ugyan, igazán nem csodálkoznám — mondja a másik úgy meghajolva, mint egy kérdőjel —, ha egyáltalán nem jönne. Fütyülnek azok a rakodómunkásokra! Kutyába se vesznek bennünket! A kerületi központból színét se látjuk senkinek!

Amint észreveszi, hogy Henri éppen felelni akar neki, Frankeur teljes nyurgaságában kiegyenesedik, mintha azt akarná, hogy el se érjen hozzá, amit Henri mondhat.

— Persze te más vagy. Te az egyik sejtnek a titkára vagy és az a dolgod, hogy mind a kettőt szemmel tartsd! Még csak az kellene, hogy téged se lássunk! Meg aztán te is dokkmunkás vagy. A többiek nem értik ezt, csak ha kitör a botrány, akkor. Odafönt persze látják, mi készül. Ott a kerületi pártbizottságban tudják, hogy ha a dokkmunkás megindul, megy a többi is! Különben...

— Nem helyes, ahogy beszélsz, Frankeur. Nemsokára úgy beszélsz majd, mint az ellenség, aki azt hangoztatja, hogy minket csak annyiba vesznek, mint a tengerimalacokat és csak azért törődnek velünk, hogy aztán...

A nyakigláb Frankeur felemeli a kezét, olyan magasra, hogy szinte eléri a barakk mennyezetét; aztán egyszerre leejti mintha ezt akarná mondani: »Mit akarsz ezzel? Hisz ez kétségbeejtő!« Es ezt mondja:

— Eppen ellenkezőleg, ugyanis...

— A kerület nem lehet jelen mindenütt! vagy jobban mondva te is a kerület vagy, hiszen te is tagja vagy a kerületi pártbizottságnak.

Milyen változatosan gazdagok Frankeur mozdulatai! Most felhúzza a két vállát — ezt senki se tudná utána csinálni, mert bár nem különösebben izmos, mégis olyan, mintha csupa vas rúdból és golyóscsapágyból épült volna a teste.

— Te nem érted, mit akarok mondani! — És különben is, a te híres Gilbertednek a színét se fogod látni. Meg kell kezdened nélküle.

Miközben leülnek az asztalnál, amelyet bakokra helyezett deszkákból róttak össze, Frankeur még hozzáteszi, éppen csak hogy mondjon valamit és visszaszerezze biztonságát a hallgatóság előtt, amely máris őket nézi:

— Mondtam én mindig, hogy nem tanító kell a pártbizottság élére. Dokkmunkás kéne...

— Még ha igazad van is. — mondja Henri, benne igazán nincs kifogásolnivaló. Keresve sem találnál odaadóbb és rátermettebb embert...

Elnöknek Robert ajánlják... kézfelemelés... elfogadják... helyetfoglal az asztalnál... Frankeur mindjárt szót kér. Mi ütött hozzá? Jobb volna, ha napirend szerint haladnánk, ahogy terveztük!

— Elvtársak, mielőtt megkezdénénk, azt hiszem, érdemes volna megnézni, hogy a mai gyűlés sikere szempontjából hogyan áll a két sejt közötti verseny.

Biztató arccal Henri felé fordul, aki nevetve bólogat rá. Ennek a Frankeurnek csakugyan jó ötletei vannak. Erről majdnem meg is feledkeztek. Mindjárt emelkedetebb lesz a hangulat. Ugyanis mindenki túlkomoly volt, túlkomor, nem olyan, mint máskor.

— »Dimitrov«-beli elvtársak, emeljék fel a kezüket!

Szép számmal vannak. Nevetnek is, amikor felemelik a kezüket. Gondolják, ők az erősebbek.

— Türelem, megszámlálom. Kettő, négy...

Ahogy Robert elér a számlálásban az utolsókhoz, máris hallatszanak innen is onnan is a diadalmas á! és ó! felkiáltások.

— ... Harmincnyolc, negyven, negyvenegy... Hányan is vagyunk?

— Ötvenkettő a létszám — mondja Henri nem minden büszkeség nélkül.

— Most a »Henri Gaillard«-beliek!

Ők is szép számmal vannak. Megszámlálják. Harmincnyolc... No nézd csak! Negyvennyolcból. — Mienk a többség — mondják a »Dimitrov«-beliek nevetve, fölényesen.

— Csakhogy azt is ki kell mondani, hogy mi több szimpatizánst hoztunk magunkkal — kockáztatja meg Frankeur, hogy legalább a tisztességes visszavonulást biztosítsa.

— Hát jó! — kiabált a »Dimitrov«. — Nézzük meg!

— Hát csak nézzétek!... — ez Pillangó; felállt ott hátul a padra; eddig nem sok látszott belőle, rövidek a lábai — ... a szimpatizánsoknak, ha már így nevezed őket, benőtt már a fejük lágya, maguktól is idetalálnak... Különben is, fogadok, hogy nem is mernél összeszámlálni minket!... Nohát! A szimpatizánsok — ahogy ő mondta — emeljék fel a kezüket! Rajta!

— Rendben van — mondja az elnök.

Éppen elég tétovázó akad: félig felemelt karok, tétova pillantások jobbra-balra... Haboznak azok is, akik első alkalommal álltak ki most itt együtt a pártukkal, és azok is, akik nem szívesen mutatják, hogy ők is éppen csak »szimpatizánsok«.

— Negyvenhárom — állapítja meg Robert kissé tanács-talanul s közben Henrire és Frankeurre tekintget, hogy tájékozódják.

— Mi nyertük meg a versenyt! — kiáltja Pillangó. — S ráadásul látok én itt három-négy olyat is, aki nem emelte fel a karját.

Mindenki tapsol. Miután elült a taps, Robert egy pillantással kikéri Henri véleményét és aztán így szól:

— Most pedig, elvtársak, először is engedelmet kérve Gilbert Ledru elvtársunk távolmaradásáért, aki más kötelezettségei miatt nem lehet köztünk, megadom a szót Leroy elvtársunknak, a »Dimitrov«-sejt titkárának, a kerületi pártbizottság tagjának.

Megtapsolják. Hallatszik, ahogy helyet keresnek a lábak, megnyikordulnak a padok, ahogy néhányan köszörülik a torku-

kat. Most már valóban kezdődik. Az emberek elhelyezkednek. Keresztbe rakják lábukat, hogy kényelmesebben üljenek. Aztán gyorsan rágyújtanak, akinek meg üres a pipája, az rászánja magát, hogy megtömködjön a zsebében....

Mivel Gilbert nem érkezett meg és Henri tudja, hogy ennek a következményeit is ő viseli, elhatározta — már csak azért is, hogy ne kelljen kétszer beszélnie —, hogy mellőzi azt a vázlatot, amelyet oly aprólékosan előkészített. Talán később majd felhasználhatja... sokkal egyszerűbben fogalmazza meg tárgyát, mint ahogy tervezte... Elvtársak, ezt a gyűlést azért hívtuk össze... Ahogy elmondta első mondatát, a lámpaláza természetesen elmúlt. Így szokott ez történni. Csak arra gondolt, hogy ne hordjon össze semmitmondó szövegeket, hanem azt mondja, amit kell s közben figyeli az elvtársak szemét és arcát, hogy lássa: telibetalálnak-e a szavai. Mintha a gondolatokat is az ő arcukról olvasná le. Hiszen végtére is a lényeges az, ami ezekben a koponyákban van, arra kell támaszkodnia... A legutóbbi hetek komoly eseményei... Már csak tegnap is... Iruman... nem riadna vissza az atombomba használatától... Mi itten... az amerikai megszállás... a munkanélküliség... a nyomorúság... Neki kell vágni ezeknek a problémáknak, igen, neki kell vágni! Különleges a mi felelősségünk, nagyobb, mint... hogyne... Előőrök vagyunk... Aztán meg... a kormány... a német újrafegyverkezés... a hátunkban Franco... A pártnak pedig élnie kell. Csakhogy a mi sejteink... kissé elszakadtak az élettől... Bélyegek... röpiratok... igen ám, csakhogy... Talán azért van ez, mert a sejtek nem irányítják eléggé tevékenységüket azokra a kérdésekre, amelyek első sorban érdeklik a rakodómunkásokat, hát nem így van? Éppen ezért mai gyűlésünknek ez a tárgya... Segítetek valamennyien, hogy rámutassunk ezekre a kérdésekre, amelyek igen erősen foglalkoztatják valamennyi dolgozónkat, hogy sejteink valóban összeforranak a tömegekkel, hogy új erőre kapjanak. Hát tessék. Szóljatok hozzá. A ti véleményetek szerint mi a fő kérdés, mi a legfontosabb számunkra?

Henri, ahogy befejezte, Frankeur pillantását keresi, aki visszaint neki, hogy jól beszélt... Robert már fel is állt és próbálja szóra bírni az első hozzászólókat.

A szimpatizánsoknak nagy meglepetés egy ilyenformán induló gyűlés. Néhányan kissé még csalódtak is, akik azért

jöttek, hogy fejtegetéseket halljanak, amiket azután kényük-kedvük szerint elfogadnak, vagy elutasítanak. És még vannak olyanok, akik azt hajtogatták, hogy nincs beleszólása az embernek soha... Kezd érdekes lenni a dolog...

— Nagyon helyes — mondja Dupuy, aki elsőnek szánja rá magát a felszólalásra — a kérdést helyesen vetették fel. Ugyanis az a baj, hogy sokféle munka folyik a sejtekben, de mintha egy kicsit a felhőkben járnánk és ráadásul olyan bonyolult minden, hogy már senkit sem érdekel... Lehet, hogy nem világos, amit mondok, talán nem tudom magam jól kifejezni. Én úgy vagyok a felszólalással...

— Csak ne dicsekedj — mondja Henri mosolyogva.

Dupuy int a kezével, mintha el akarná háritani a tréfálkozást.

— ... Ha valaki nem érti meg, amit mondok, bánom is én, az az ő baja! A dolog így áll: beszélünk mindenféléről, ide-oda kapkodunk és azután senki sem találja a helyét. És engem az hoz ki legjobban a sodromból, hogy nem áttallanak beszélni holmi »láncszemekről«... Még te magad is, Henri, te is, ezt a szót hajtogatom. Azt mondjátok: ime ez a kérdés, amelytől függ a többi mind, ez hát a »láncszem«. Felőlem bízást lehet ez, ha ugyan igaz. Igen ám, csak hogy ahol nem jutunk előre, ott az egyik embernek a bérkérdés a láncszem, a másiknak az a tizenhét hónap, vagy pedig az amerikaiak, megint másoknak a német újrafegyverkezés, vagy pedig az elnyomás elleni harc, vagy pedig egy kongresszus előkészítése, vagy tüntetés, vagy mit tudom én mi!... Az embernek már zúg a feje tőle. És elvégre úgyis egyremegy. Ne higgyétek, hogy tökkeltűtött vagyok: jól tudom, hogy ami ma láncszem, az holnapra már nem az, és mégis, ha egyidejűleg minden dolog egy-egy láncszem, akkor azok már nem láncszemek, az már lánc. Nekem már felfordult a gyomrom ettől a szüntelen szöcsépléstől. És ez nem először van így. Máskor ugyanilyen szólam volt a »tespedés«. Mikor Maurice Thorez azt mondta egy kongresszuson, hogy »véget kell vetni a tespedésnek«, hasznos volt: segített valamennyiünket, hogy jobban lássuk, mi miatt rekedtünk meg. De egyszerre csak mindenki ezt ismételte anélkül, hogy megpróbálta volna inkább megérteni és alkalmazni. Alibi volt ez, vagy még annál is rosszabb: ha kimondták, úgy érezték, egyszerre minden magától rendbejön, meg-

nyugodtak és ölbetették a kezüket. Ezek szerint a külváros legjobb kommunistája »Finette« volna, a zörgő kisvasút, mert neki aztán van mit ráznia járás közben, mi, Pillangó? ... Hát igen ... nem tréfa ez, még ha rosszul fejezem is ki magam, akkor sem ... hát igen, ha így folytatjuk, ugyanide jutunk ezzel a láncszemmel is. Eljutunk oda, hogy a gyűlések senkit sem érdekelnek, ha nem vetünk fel olyan kérdéseket, amelyek mindenkit érdekelnek. Hát jó. Beszéljünk Amerikáról, Németországról, Koreáról, Spanyolországról, arról a Titóról, hát tessék! ...

Es még nem is beszéltek a Szovjetunióról, Kínáról, Lengyelországról stb., mert ez megint más. Szóval én azt mondtam, hogy semmi kifogásom ellene, de nem beszélünk eleget arról, ami itt történik, főképpen a nyomorúságról, amelyben élünk. Látjátok, épp az imént még a Közelkelet is szóba került. Ki van itt köztünk, aki tudja, mi is az a Közelkelet? Jobban tennénk, ha a barakkalakásokról beszélnénk, meg a nyomor-negyedről! A gyűlések lassanként már olyanok lesznek, mint valami különleges iskolák, ahol elsősorban földrajzot tanulnak. Csupa tudóst faragnak belőlünk. Senki sem ellenzi a tanulást. Tudja mindenki, hogy jó tisztában lenni a dolgokkal. De amikor annyi egyéb gondja van az embernek ebben a kutya életben, amelyet ránk kényszerítenek! Az embernek sokkal inkább ahhoz volna kedve, hogy néhány ökölcsapással mindent összezúzzon, nem pedig ahhoz, hogy azon spekuláljon, kinek milyen problémája van a földgolyó másik felén. Én azt mondom, hogy itt mindenkit ez a nyomorúság érdekel, hogy hogyan mászhatnánk ki belőle! Csak ezt akartam mondani.

Visszaül a helyére, jobbra-balra tekintget, hogy lássa beszéde hatását. Kétségtelen — gondolja magában Henri — volt füle-farka annak, amit mondott. Vajjon helyes volna-e most mindjárt helyesbíteni és kiigazítani néhány szóval egyes részletét? ... Ezzel azt kockáztatná, hogy esetleg bennük akad a szó, azokban, akik még haboznak, hogy kimondják-e a gondolatukat. Egyelőre jobb hagyni, hadd fussa ki magát ... Az alap nem olyan rossz. Különben is ahogy Ségal emeli a kezét, már azon is látszik, hogy nem ért egyet a felszólalóval, oda is tordul már Dupuy felé. Válaszolni akar. Mindjárt meglesz az egyensúly. S mindent figyelembe véve, többet ér, ha az elvtársak kimondják, amit gondolnak, még ha rosszul mondják is, mintha előre elkészített mondatokat szajkóznának.

— Nem értek egyet Dupuyvel — mondja Ségal. — En úgy gondolom, hogy épp a politikáról nem beszélünk eleget a sejtben. Mert nézd, ha ketten összeházaszkodnak a kávéházban vagy a »Gégében«, ugyan miről kezdenek? Ei mindjárt beszélgetni? Miről másról, mint a politikáról... Hamarosan a sejt lesz az az egyetlen hely, ahol nem beszélnek már politikáról. Nem is foglalkoznak mással, csak apró-cseprő szervezési kérdésekkel és bizony nem törődnek eléggé azzal, ami a nagyvilágban történik, ahol minden forr, kavarog. A nyomorúság inkább a szakszervezetre tartozik.

Frankeur odahajlik Henrihez és ezt mondja: »Nincs igaza«. Henri nem szereti Frankeurnak ezt a szokását, hogyha az emelvényen van, jobbra balra hajlik, sugdos csupa semmitmondó dolgot, de el akarja hitetni a hallgatósággal, hogy neki vannak mindenről a legnagyszerűbb gondolatai. Hát persze hogy nincs igaza. Különben is, tudja ezt itt minden cimbora. Vannak is már vagy húszan, akik tiltakozni akarnak.

— ... Jó! Jó! És ha ez a nyomorúság a párt ügye is, mi eléggé ismerjük, nem szükséges újra kitérgetni. Torkig vagyunk vele... Minket az érdekel, hogy...

Erre azután belemelegszenek.

— Meglátszik, hogy a Billoux városrészben laksz... van földel a fejed fölött!

— Ha te is ázott szalmazsákon hálnál, téged is jobban érdekelne talán, hogyan lehet kimászni a nyomorúságból.

— De megjött a hangotok! kiabál vissza Ségal. — Mindig a szavamba vágtok és azt sem tudjátok, mit akarok mondani! Olyasmit adtok a számba, amit nem mondtam. Én csak azt akarom mondani, hogy például Korea, vagy Truman beszéde mellett éppenséggel nem lehet elmenni szóltanul. Érintik ezek a mi életünket is. Hát mondd csak, Dupuy, az a sok gyalázatosság, amit az amerikaiak odaát elkövetnek: az asszonyokkal, a gyerekekkel az öregekkel, napalm-bombáikkal és kivégzett elvtársak — hát mindez nem érdekel téged? Rosszabbak, mint a nácik. Neked mindez csak földrajz, hallód-e?

Dupuy vállatvon. Persze, hogy nem ezt akarta mondani.

— Kimászni a nyomorúságból! Kimászni belőle! — folytatja Ségal egyre nagyobb indulattal. — Nem mászunk ki mi abból addig, míg egyszer úgy istenigazában képükre nem mászunk ezeknek az amerókáknak. Majd meglátod, hogy egyszer csak

megszóla! Sztálin és Mao Ce-tung... Igen, akkor majd mi is ki-
kecmergünk a nyomorúságból.

Leül. Akadnak még ellentmondások, mert ha van valami,
ami a hozzászólások révén egyre nyilvánvalóbbá lesz, az éppen
a Szovjetunió békepolitikája. Látszik, hogy Ségal nemigen járt el
a gyűlésekre. Ez meglátszik azon is, ahogy idegeskedik. Különben
igen elégedetlen, amiért félbeszakították. Persze, hogy bosszantó
ez: a közbeszólások miatt nem tudott oda kilyukadni, ahova sze-
retett volna. Éppen a legjavánál hagyta abba. És ez a zsibongás,
amit a felszólalása keltett, még jobban idegesíti. Nem tud nyug-
ton a helyén maradni ott a padon.

Robert megpróbált csendet teremteni.

— Elvtársak, hagyjuk abba a beszélgetést!

Már ez maga is megnevelteti a jelenlévők felét: fölenged
a hangulat. Hogy hányszor hallották már gyűléseken ezt a mon-
datot: »Hagyjuk abba a beszélgetést!« Ugy hangzik, mint a
rendre intő elnöki csengetyű, mint egy gong, amely ebédre hív:
Hagyjuk abba, hagyjuk abba...

— Szót kérek! — kiáltja Guitton.

— Tessék — int neki Robert.

— Ségal itt bolondokat beszél. — kezdi Guitton. — Az ame-
rikaiak legszívesebben mindenütt háborút úszítanának, és nem
csak Koreában. Sikerülne is nekik, ha Sztálin nem látna keresz-
tül a terveiken. Valószínű, hogy úgyis alaposan elvernék őket, de
addig is milliószámra mészárolnák le az embereket. Az lenne itt
is, ami Koreában van...

— Még te is beszélsz, abban a jó betonerődílményedben...
— Pillangó viccelni akart, de rosszul sült el.

— Ha te is ott élnél, akár az én betonházamban, akár Koreá-
ban, nem volna kedved viccelni! Mert bizony nincs min...
És aztán, hogy tovább folytassuk, Ségal, nem gondolod, hogy
amit mondtál, az az ellenségeink érvelése? Ők mondják azt, hogy
a szovjet hadsereg fogja meghozni a forradalmat, mert mi nem
vagyunk képesek rá... Nem gondolod, hogy a mi szovjet elvtár-
saink már éppen eleget szenvedtek 1917 októbere óta? Nem tudod
te, hogy mi mindent vittek végbe ők és még mennyi tennivaló vár
rájuk most is. Nyavalyás lajhárok volnánk, ha úgy gondolkoz-
nánk, hogy az amerikaiakkal szemben, akik az egész világot
fenyegetik, még egyszer a mi szovjet elvtársainknak kell egye-
dül helytállniuk. És nekünk elég, ha ölbetett kézzel kivárjuk az

eredményt!... Csak éppen nem hangoztatjuk eléggé, hogy az amerikaiak itt vannak a nyakunkon. Az utcán is beléjük botlunk. Hiába van olyan jámbor képük, mint a legelső náciknak, amelyek ide jutottak, ugyanazok ők, akik Koreában. Nem lehetnek különbek azoknál, mert bizonyosra veheted, hogy jól megválogatták, kit küldenek ide Franciaországba, hídfőt építeni, mert ez nagy dolog nekik. Hisz ez bizonyosan a színe-java. Itt pedig nem a szovjet emberekkel van nekik dolguk, hanem velünk. Mi meg mit csinálunk? Szinte úgy látszik, mintha félénk feltenni ezt a kérdést, mert tudjuk, hogy utána válaszolni is kell valamit, akkor pedig, úgy látszik, vannak, akik szívesebben behúzzák a fülüket-farkukat és úgy várják meg, hogy elmúlják a vihar. Hát nem így van, elvtársak?...

Guillon felrázza őket. Ahogy visszavágott Pillangónak, már attól elkomolyodott a hallgatóság.

— Igen, igen, mit teszünk mi? Hagyjuk a dolgokat menni a maguk útján. Még csak nem is tudatosítjuk az emberekben. Akár hiszitek, akár nem: az emberek háromnegyed része még csak nem is sejti azt a tényt, hogy az amerikaiak mindenütt berendezkednek. Arra készülődnek, hogy útnak indítsanak egy hajórakomány fegyvert. Mi azt hisszük, hogy ezeket a dolgokat már mindenki ősidők óta tudja. Hiszen több, mint egy éve, hogy mondják, jelentik újságainkban hemzsegnék a tények, bizonyítékok, magyarázatok: csak hogy nem olvassa ám mindenki a mi újságainkat, messze vagyunk még ettől!

Az amerikaiak természetesen a lehető legritkábban mutatkoznak. Tudják ők jól, hogy senki sem szíveli őket. Tehát nem szabad csalódásban ringatni magunkat: akármilyen meglepő, de még mindig rengeteg ember van, aki nem ért ebből az egészből semmit.

Ide hallgassatok. Van egy öreg bácsi, aki sajátkezűleg építette fel a házát a repülőtéren, itt a külváros tövében. Most, hogy az amerikaiak arra az egész területre kiterjesztették táborukat és ott állították fel jórészt a barakkjaiknak, az öreg házát is körülvették drótkerítéssel, épp csak egy kis ajtót hagytak neki, hogy ki-be járhasson. No, mármost ez az öreg nem érti az összefüggéseket; ezt mondta nekem a minap: »Hogy lehet az, hogy éppen ezt a helyet választották ki maguknak.« Azt képzelte, hogy ez az egyetlen ilyen hely egész Franciaországban. Meg kellett magyaráznom neki, hogy most mindenütt ugyanezt csinálják dél-

nyugaton... Nem tudta. És honnan is tudhatta volna? Mi vakon hisszük, hogy minden magától elintéződik, hogy az emberek gyomra nem veszi be az amerikaiakat... vagy akkor mit hiszünk? mégegyszer megmondom: félünk a felelősségtől. Az a felírás ott a zsilipkamra fölött, az derék dolog! Az előtt nem lehet szó nélkül elmenni, az meggondolkoztatja az embereket... Most aztán folytassuk.

Kimerült a mondanivalója. Már-már leült, de meggondolja a dolgot.

— A, igen, majd elfelejtettem. Van azért valami igazság abban is, amit Ségal mondott, amikor Dupuynek felelt; én úgy gondolom, hogy mindkettőjüknek igaza van. Az én házamban is, ha ugyan háznak lehet nevezni, akkora a nyomorúság, hogy tegnapelőtt este a fiam is megszökött, és senki sem tudja megmondani, hová lett. Csakhogy a nyomorúság nem az égből szakadt ránk, tegnap is beszéltünk erről a munkaerőnyilvántartóban, az amerikaiak küldték ide a nyomorúságot előőrsnek, ez az ő élcsapatuk. Nézzétek, én nem tudom ki vágta oda az imént Ségalnak... a Billoux városrészt... igaz, hogy az ottaniaknak jobb a sorsuk. Ugyanez áll a Dautry-negyedre, éppen csak az a szégyen, hogy akadnak még elvtársak is, akik továbbra is úgy hívják, hogy Dautry-negyed, mert az a Dautry* egyebet sem tett, mint, hogy akadályozta annak a telepnek a felépülését. Ha nem lett volna ott Billoux elvtárs, nem készült volna el ítéletnapig sem. Azután azt se felejtsük el, hogy a víztoronynál is lehetne nekünk egy Billoùx-városrészünk, ha Claudius Petit** és a többi Dautry-féle alak nem állította volna meg a munkát. Nahát, ha nem vagyunk egészen ostobák, igazán nem nehéz meglátnunk, hogy ez már ugyanaz a politika volt, mint a mai. Már akkor előkészítették az amerikaiak a terveiket... Gondolkozzunk csak s akkor ez a nyomorúság jócskán megrövidíti azt a távolságot, amely elválaszt minket Koreától! Mert ha van biztos fedél a fejünk fölött, akkor már más a sorsunk is! Akkor már nem lehet olyan mélyre süllyedni. Szeretném még megmondani — hogy azok az elvtársak is megőrizhessék bizakodó reményüket, akik a víztoronynál laknak —, hogy olyan körülmények között, ahogy ők a barakkjaikban élnek, elsősorban az szükséges, hogy mindig bátrak és harcosak legyenek. És igaz, hogy a többi városrészben lakó elvtár-

* Dautry: az egyik háborúutáni francia kormány újjáépítési minisztere.

** Claudius Petit: a jelenlegi francia újjáépítési miniszter.

sak nem gondolnak eléggé rájuk... Ott rosszabb az élet, mint akárhol másutt. De most már én is belezavarodom a mondani-
valómba. A lényeget megmondtam, befejezem. Feladatunk, meg-
magyarázni, az embereknek, hogy az amerikaiak mindenütt be-
rendezkednek és hogy miért rendezkednek be.

Henri nem akart nagyon feltűnően helyeselni, nehogy ezzel
túlságosan is irányt szabjon a vitának. Így csak ennyit vet oda
Guittonnak:

— No öregem! Kivágtad a rezet!

— Szívéből beszélt — teszi hozzá Robert.

— Jól beszélt, — mondja Pillangó a sarokban; ügylátszik,
nem sértődött meg.

— Helyes. Mi lenne, ha én most magamnak adnám meg a
szót? — teszi fel a kérdést Robert. És mivel mindenki nevetve
helyesel, beszélni kezd, higgadtan, nyugodtan. Henri ugyan azt
gondolja magában, hogy jobb lett volna előbb azokat szóhoz
juttatni, akiknek a hangját még sohasem hallották. Az a fontos,
hogy ne csupán hazabeszéljen. No végre...

— Nekem két mondanivalóm van... Először is: követelé-
seink a kikötővel szemben, harc a túlságos kizsákmányolás
ellen, ami a nyomorral egyenes arányban növekszik; igaz, hogy
ezt magáévá kellene tennie minden kommunistának, jobban, mint
eddig. Például mindig akad legalább egy kommunista minden
o'yan munkacsoportban, ahol egészségügy, vagy biztonsági
szempontból valami szabá'ytalanság történik. Ez így van.
És mégis gyakran megtörténik, hogy senki sem tiltakozik azon
me'egében. Elvtársaink nem követnek el minden tőlük telhetőt,
hogy a többieket is magukkal ragadják. Sőt néha éppen a nem-
kommunisták ál'nak ki előbb. Egyszerűen ráhagyatkoznak a
bürokratikus elintézésre; munkaidő után, vagy aznap este, vagy
éppen másnap eljönnek Roberthez és azt mondják: közbe kellene
lépni ezért, meg ezért... Közbelépni persze, hogy közbelépek,
azt hiszem ebben a tekintetben nem érhet engem szemrehányás.
Csakhogy elfelejtik a lényeget, azt, aminek foganatja van: a mun-
kások megmozdu'ását. Most hozzád szólok, Girard. A napokban
a salétromrakodásnál benne voltál a csoportban. És Grignon a
múlt kedden, a deszkarakodó csoportban... Ezt nem azért mon-
dom, mintha vádo'ni akarnám az elvtársakat. Azt akarom ezzel
mondani, hogy ez is a mi sejtjeinknek hibás munkájából követke-
zik. Ahogy Dupuy is megmondta, ha a követeléseinkről beszél-

nénk, szaktársaink, mindjárt jobban odafigyelnének és jobban nekigyürkőznének. Megtenné, amit kell.

A másik mondanivalóm jóval súlyosabb. Sokat beszélünk az amerikaiakról, de nem elegendő Németország újrafelfegyverzéséről... És azt hiszem, hogy ilyen módon eltérünk a párt vonalától... Hiszen mindannak az alapján, amit az Humanitété-ben és egyebütt olvashatunk, világos, hogy most a német újrafelfegyverzés elleni küzdelem a lényeges, a legfontosabb kérdés. De meg kell mondanunk, hogy ebben a tekintetben a mi kikötőnk még semmit sem tett. Nem beszélek a kerületről, nem az én dolgom. Jó, jó, persze, hogy fontos az amerikaiak kérdése. Csak-hogy mégsem ezen fordul meg minden. Ez alapján véve csak minket érdekel, ezt a kis töredéket; és összevevissza hányan is vannak itt, lehetnek vagy ezren. Míg ellenben az új Wehrmacht talpraállítására kétségtelenül a legfontosabb eszköze a háború kirobbantásának a Szovjetunió ellen. Így történik az, hogy a helyi probléma, mivel éppen az orrunk előtt van, eltakarja előlünk a lényeges problémát, a legfontosabb problémát. Nem alkalmazzuk a párt politikáját... Beszélünk itt egy szerencsétlen fegyverszállítóhajóról, amely talán sohasem fog megérkezni, és eközben a nácik javában szerveznek egész hadosztályokat.

— Engedd csak meg Robert! — szölt közbe hirtelen Henri. Egy idő óta idegesen dobojt ujjával az asztalon, annál idegesebben, mert látta egyre tovább gyűrűzni a helyeslést Robert szavai nyomán.

— ...Ugyanis meg kell mondanom, hogy én egyáltalán nem értek egyet azzal, amit Robert mond...

Robert, kissé elsápadt... Izgatottság fut át a termen, Nem kis dolog ez; Henri megbírálja a szakszervezet titkárát!

— Ide hallgassatok — mondja Henri miközben feláll —, tegyük fel a kérdést most nyomban... Igaz, hogy ez fontos kérdés... Olyan kérdés ez, hogy már sok fejtörést okozott jó néhányunknak az utóbbi időkben. És az is igaz, hogy nem találtuk meg eddig a megoldást, hiszen jóformán semmit sem tettünk a német újrafelfegyverzés ellen. Olyan beállítottság mutatkozott, hogy hanyagoljuk el ezt a feladatot és forduljunk szinte kizárólag az amerikai megszállás kérdése felé, ami persze nem jelenti azt, mintha ezzel az utóbbi kérdéssel kapcsolatban tiszta volna a lelkiismeretünk. Ez nem volt helyes. Most pedig Robert teljesen a visszájára fordítja ezt a dolgot. Ez pedig még

kevésbé helyes. Szerinte az amerikai megszállás, a fegyverszállítás szót sem érdemel. Világos, hogy ez így helytelen. Ha csak nem akarunk szemet húnyni a tények előtt! Az a baj, hogy nem tisztáztuk sohasem eléggé ezeket a problémákat. Megvizsgálunk egy kérdést, azután egy másikat, mindig függetlenül egymástól, sohasem tartjuk eléggé szem előtt, hogy minden összefügg. És éppen azért, mert ez a hiba nekem sok fejtörést okozott, egyszer már felvettem ezt a kérdést a kerületi pártbizottságban, meg is vitattuk, de bizony nem lett világosabb. Gilbert azt mondta, hogy majd megbeszéli a megyei titkársággal. Sohasem tudtam meg, milyen eredményre jutott. De azt tudom, hogy a héten olvastam az *Humanité*-ben a Politikai Bizottság közleményét, és ebben egy igen lényeges dolgot, ami egyenest ránk vonatkozik, éppen a mi kérdésünkre felel és most megmondom nyíltan Robertnek: meglepő, hogy ő ezt nem vette észre. Arról van szó, hogy pártunk vezetősége ilyen vagy olyan módon, de tudomást szerzett arról a nehéz helyzetről, amelybe mi jutottunk, egyszerű dolgozók; pártunk vezetősége megvitatta, megoldotta és most segít minket, hogy legyőzzük a nehézségeket... Hiszen a pártunkra jellemző, hogy megszakíthatatlan kapcsolata van a vezetésnek a tömegekkel; olyan ez, mint a vérkeringés, meg nem áll soha... Nos, mit is mond a Politikai Bizottság közleménye? Röviden ennyit: az amerikai megszállás elleni küzdelem elválaszthatatlan a német újrafelfegyverzés elleni küzdelemtől. Tehát pontosan az ellenkezőjét mondja annak, amit Robert állít. Ez tehát a kérdésnek a magva, és itt van a megoldás is, amit eddig nem találtunk meg. Ide hallgassatok!

Henri sebesen átlapozza papírjait, hogy kikeresse az *Humanité*-ből kivágott közleményt... Robert él az alkalommal, hogy közben leülhessen, mert már ugyancsak sajnálta, hogy állva maradt annyi tekintet kereszttüzeiben, a kezét se tudta hová tenni... s ráadásul az a hülye Pillangó, aki mindenbe beleártja magát, olyanformán integet neki a távolból, mintha azt akarta volna mondani: »Mi van veled?«

— Ide hallgassatok... A címe: »Egyetlen fegyvert sem az új Wehrmachtnak!« »A Politikai Bizottság még egyszer nyomatékosan hangsúlyozza, hogy a kormányzat, azzal a ténnyel, hogy Bordeaux és La Pallice kikötőjét kiszolgáltatta az amerikai fegyveres erőknél, ebben a két kikötőben lemond a francia felségjogról, ami a nemzet érdekeinek tényleges elárulását jelenti«. Jó.

Ezt már a párt máskor is mondta. De hallgassátok meg ezt: »Ezen felül a francia kormányférfiak bűnrészesek abban, hogy Franciaországon keresztül, Bordeauxban és La Palliceban kirakott fegyvert szállítanak az új német hadsereg egységeinek. A Politikai Bizottság felháborodottan tiltakozik ilyen nemzetellenes üzelmek ellen. Udvozli azokat a rakodómunkásokat, akik megtagadják a hadianyag kirakását a német nációk részére, akik boszszúhadjáratra készülődnek hazánk ellen.« És befejezésül a Politikai Bizottság — felolvasom: »felszólít minden francia férfit és francia nőt, hogy testvéri egységben, tiltakozzék a német újrafelfegyverzés ellen s követelje, hogy szűnjék meg a francia kikötők amerikai megszállása, mert nem tűrhetjük, hogy a mi francia kikötőinket szemünk láttára felvevő bázisokká alakítsák át, az új Wehrmachtnak szánt hadianyag számára...« és a többi... No, mit jelent ez? Például ez az utolsó mondat... Ebből az tűnik ki, hogy nem aféle helyi problémáról van szó, mint Robert mondja, amely csak azért látszik fontosnak, mert éppen az orrunk előtt van. Ellenkezőleg, a párt vezetősége éppen azt hangsúlyozza, hogy ez nagy nemzeti probléma. És ez kiváltkép gyakorlatilag, vagyis mindenekfelett, annyit jelent, hogy mindaz, amit az amerikaiak ellen csinálunk, egyszersmind állásfoglalás a német újrafelfegyverzéssel szemben is, másrészt, hogy mindaz, amit avégre teszünk, hogy az embereket tiltakozásra bírjuk a háborús politika minden más formája ellen, beleértve a német újrafegyverkezést, egyszersmind erősíti a küzdelmünket az amerikai megszállás ellen is. Tehát egyáltalán nem arról van szó, hogy az egyik ügyet a magunkénak valljuk, a másikat meg elejtjük, mint Robert. Számunkra lényeges dolog a harc az amerikai megszállás ellen. Azt hiszem, ez így világos és még egyszer köszönetet mondhatunk pártunk vezetőségének... Ugye, Robert, világos?

Henri mosolyogva fordult Roberthez. De egyelőre mindennél világosabb, hogy Robert nehezen viseli el a kritikát. Arca lassan hamuszürkére válik. Egy szót sem szól, mert ami nyilvánvaló, az nyilvánvaló és Henrinek egyetlen szavába se lehet belekötni: ami most elhangzott, az kétségtelenül őt is meggyőzte. De Robert mindennek ellenére csak azzal felel, hogy ingatja a vállát és a fejét, de sem igent nem bólint, sem nemet nem int. Még szerencse, hogy mindenki tudja róla, mennyire sértődékeny. A legcsekélyebb ellentmondásra is előnti az epe! Különben arra gon-

dolhatná az ember, hogy az eset súlyos, az összezőrdülés komoly... Mégis az ilyen hatás láttán Henri, aki már kezével éppen a széket kereste a háta mögött, most meggondolja magát. Folytatja a beszédet:

— És azután hátra van még egy lépés, elvtársak. Ez az ügy mindnyájunknak legyen jó alkalom arra, hogy még élesebben felvessük a kérdést...

Vigyázzunk, a szavak most kétszeres súllyal esnek latba. Ez most az elevenébe vág mindenkinek... Ha akad valaki, aki rosszul értelmezte, most itt az alkalom, tisztázni kell... Persze kellemetlen dolog Robert-t ilyen kínos helyzetbe hozni... Az is csak megnehezíti az ügyet, hogy olyan kutya rossz természete van... És Henri érzi, hogy ugyanakkor felédesedik benne, minden aggályoskodásnál erősebben, a harcnak az a különös jóize, az, hogy őszinte, hasznos legyen minden szava, olyan, hogy előrevigyen mindenkit, olyan, hogy némi súrlódások után megint összeforrjanak, még egységesebben, még testvériesebben, mint azelőtt.

— Fel kell vetni a kérdést — és ez mindnyájunk kötelessége —, vajjon nem keresgélünk-e ürügyet arra, hogy kikerüljünk a harcnak a lényegét, a nehezét. Én ezt csak kérdezem. Mindenki feleljen rá önmagának. De világos, hogy akár akarjuk, akár nem, mi itt előretolt harci állásban vagyunk. Szükségszerűen keményebb tehát a küzdelmünk, mint azoké, akik másutt állanak. Nekünk mindazt meg kell tennünk, amit másutt a többiek megtesznek és még valamivel többet is annál. Az új ellenállás kísérlete ez, hiszen elvégre a tömegek küzdelme a hadianyag kirakása ellen mégis csak keményebb dolog, mint például a stockholmi felhívás aláírása. No persze, vannak elvtársak, akik szívesebben kotlanának könnyebbfajta, megszokott munkákon. Bizonyos: senki sem mondja ki szívesen azt, hogy inába szállt a bátorsága a keményebb küzdelmek láttán, szívesebben mond mindenki szépen csengő kifogásokat. Ilyenkor az ember úgynevezett politikai okoskodások mögé bújik. De ha szabadjára engednék őket, faképnél hagynák az igazi harcosokat.

Robert úgy érzi, minden egyes szó feléje vág. Az imént nem merte kimutatni mérgét; azt hiszi: most itt az alkalom, hogy szavakba öntse, anélkül, hogy nagyobb botrányt keltene vele.

— Mondd ki mindjárt, hogy félek! — mondja és felemelkedik helyéről. — Tanúim ezek az elvtársak. Harminckilencben, te

még kölyök voltál akkor, vajjon tévováztam-e? Kérdezd meg őket. Most pedig...

— No nézd csak — mondja Henri mosolyogva, nagyon nyugodtan, — hát már maga az elnök is beszél, pedig nem is kért szót!

Néhányan nevetnek. Az emberek szemlátomást kapnak rajta: kissé fölengednek, hiszen nyomasztó volt a hangulat, mikor a vita csakugyan ilyen komolyra fordult. Frankeur fölemelkedik helyéről, hogy ő is szóljon. Henri a vállánál fogva visszahúzza. Ha Frankeur is beleértja magát, a vita könnyen súlyos összetűzéssé fajulhat... És épp a szimpatizánsok jelenlétében. Vagy pedig kisiklik és olyasmit mond, ami túlságosan megalkuvó volna... Henri eléggé fejlett már ahhoz, hogy egymaga elsimítsa az ellentéteket, de úgy, hogy az elvi kérdésekből egy jöttányit sem enged, sőt...

— Mondd, Robert, miért veszel mindent magadra? Amit mondtam, mindenkinek mondtam, magamnak is. Tudhatod jól: olyan kérdés ez, amely sok ember fejében felvetődik. És egyáltalán nem vétek megtudni, hogy mindannyiunknak mit kell elviselnünk, mit kell szenvednünk, hogy állhassuk ezt a harcot... Tudom én, mit jelent ez. Ebben a hónapban hat napot dolgoztam... Nos, mivel a kérdést feltettük, most mindannyiunknak küzdenünk kell ez ellen az irányzat ellen, amely mellékvágányra tereli az ügyeket. Ez csak épp annyira vonatkozik rád, mint a többiekre. A Politikai Bizottság nyilatkozata előtt én sem láttam világosabban ezt a kérdést, mint te. Talán nekem is szemembe vághatták volna, hogy kerülo'm a megoldását. És ha tiltakoztam volna, ha felháborodtam volna ez ellen a vád ellen, bizonyos tekintetben kétségtelenül igaz lett volna. De ma már egyetlen elvtársunknak sincs joga ahhoz, hogy ne nézzen szembe a tényekkel. Békeharcunknak minden egyes részlete, tehát a német újrafegyverkezés elleni küzdelem, a katonai szolgálat felemelése elleni küzdelem, a fasiszálódás elleni küzdelem, a kenyérért való küzdelem, mindez a mi felfogásunk szerint okvetlenül szorosan összefügg a központi feladattal, vagyis az amerikai megszállás elleni küzdelemmel, ami közvetlenül azt jelenti, hogy szervezzük meg a harcot azok ellen a fegyverszállító hajók ellen, amelyeket már jeleztek, mert együgyűség volna azt hinnünk, hogy nem fognak mindent elkövetni a tervszerű kirakodás érdekében... Vagy talán ti nem így gondoljátok?

— De így...

— Ha mi nem rakjuk ki, vajjon ki vállalja helyettünk?

— Ez nem is volt kérdéses — mondja Robert. — Sohasem akartam ennek az ellenkezőjét állítani.

— Hát akkor annál jobb — mondja Henri és leül. — Mégis csak jobban megértjük egymást, ha megvitatjuk a dolgokat... Most aztán folytathatjuk. No, elnök elvtárs, teremts rendet.

— Majd elvállik, hogy kik vállalják a munkát és kik utasítják vissza! — És Robert mosolyogni igyekszik, aztán hozzáfűzi: most tehát ki akar hozzászólni, miután ennyi időt elvesztettünk?

Ez ellen valamennyien tiltakoznak. Senki sem érzi, hogy hiába vesztegették az időt. Henri tovább is csöndesen mosolyog. Úgy érzi: megtette, amit kellett. Talán nem is ütött ki minden a legjobban ebben az összetűzésben, de ami megtörtént, megtörtént. És végeredményben tűzbe hozta az embereket. Így most már nem kell attól tartani, hogy a Politikai Bizottság határozatáról nem vesznek tudomást! Mindent számbavéve, jó, hogy így történt... S lám még Frankeur is előrehajol, fontoskodó arccal...

— Ez előrelendíti az ügyet — suttogja a tenyerébe s föltette a emberekre tekintet, akiknek rajta van a szemük.

A vita újra megindul. De a nagyján már túl vannak. Tíz óra elmúlt. Tizenegy óráig feltétlenül be kell fejezni. Ilyen népes gyűlést igazán nem lehet tovább húzni. Különben a legközelebbi alkalommal aztán nem lehet már elhozni a most beszervezett embereket. Fenemód szépen sikerült ez a gyűlés. Henri már alig ügyel az egymást követő felszólalásokra. Az összefoglaló szavakra gondol, amiket a végén mondania kell. Néhány jegyzetet firkál egy papírdarabkára és átlapozza azokat a feljegyzéseit, amelyeket bevezetőnek készített. Hogy jól megmutassa a probléma jelentőségét, az amerikai megszállásról fog elsősorban összefoglaló képet adni, hiszen még bizonyára sokan nem fogják fel kellőképpen a jelentőségét... Hát igen, ez a gyűlés kissé eltért a céljától, mert legfeljebb hét vagy nyolc elvtárs jutott szóhoz. Másrészt viszont jó fordulatot vett az összejövetel: pompás előkészület egy későbbi gyűlésre, amely jóval különb lesz ennél. De ez is jó ösztökélés volt a sejteknek...

Csakhogy nehéz ám elmélkedni, mialatt a többiek beszélnek. Pillangó és Henri barakkbeli szomszédja, Gérard után — akik

mindketten csak néhány szót szóltak —, most Kléber kezd beszélni. Minden szava érdekes. A cselekvés módozatairól beszél. Kléber szintén fiatal, de csupa tűz. Nem olyan legény, hogy ostobaságokat beszélne.

— Ki kell mennem — mondta Henri Frankeurnek. — Majd megmondod, hogy közben mit beszéltek.

Igazság szerint azért ment ki, hogy kissé elmélkedjék és összeszedje a gondolatait... De alig, hogy kiment a teremből s nem látta azokat az arcokat, amelyekhez majd beszélni kell, lám, megint csak úrrá lett rajta az a bolond lámpaláz, végigborzong a testén, mint a hideg és az éjszaka. Járkálni kezd, hogy felmelegedjék és a mellén keresztbe fonja karját. Járkál, de közben nem tud igazán gondolkozni. A deszkákon keresztül tompán hallja Kléber rokonszenves hangját: olyan, mint egy távoli dongás. S hirtelen kivételesen mélységes érzés ömlik el rajta. Talán azért is, mert egyedül állt itt ebben a végtelen éjszakában... a felelősségnek nyilalló érzése ez, az az érzés, hogy valami rendkívül nagy dolgot kell elviselnie... Robertre gondol, milyen fáradhatatlan, mennyire önfeláldozó; ez igaz, de a legkisebb megjegyzésre felfortyan, a legenyhébb bírálat is fáj neki. Aztán Guiltonra gondol, akinek szüntelen a harcon jár az esze, pedig milyen sebet ütött szívéen az eltűnt gyerek, hová is tűnhetett? Olyan rettenetes harc ez, ekkora nyomorúság közegette, hogy az ember szíve megremeg egy pillanatra: viheti-e még beljebb az elvtársakat? De ugyanakkor ezerszerre iszonyatosabb képek rajzanak fel benne: mi is történnék, ha ez a harcuk ellankadna. Ez azonban olyan szenvedés, amelyet büszkén visel. A szörnyek elleni harc tüzében érzi csak az ember, hogy megmozdul benne az öntudat: ilyenkor fedezi fel. Semmi sem teheti olyan óriássá az embert mint éppen a véletlen, ha egy szép napon arra a szinte láthatatlan keresztútra állítja, mely az embermilliók boldogsága vagy pusztulása között van. Henri úgy érzi, hogy ilyen pillanat és bizonyosan ilyen éjszaka segítette hozzá az embereket, hogy el tudták képzelni valami isten létezését... Az ember érzi az ámulatot — itt túlnőtt valami rajta — meghökken, kételkedik, nyugtalankodik, de egyúttal kimondhatatlan öröm tölti el, aminőt csak a gyermekek ismernek... A terembúráját, furcsa ez a csillag ragyogása is, ha a világosból jön ki az ember és fázik.

És éhes...

Amikor visszamegy, már épp csak annyi ideje van, hogy feüljön, hogy kétszer-háromszor megborzongjon és már hallja is Frankeurt, amint odahajol hozzá: »Öregem, Kléber felszólalása pompás volt! Elképesztő, hogy mi mindent tehetünk!«... Gaspard Dubois, az egyik szimpatizáns most fejezte be beszédét. Máris rajta a sor, hogy a zárószavakat elmondja. Henri még nem találta meg újra a kapcsolatot ezekkel az arcokkal. A szeme sem szokott még hozzá a fényhez. A füst nem volt nagy, mert egyebek közt a dohányt is jegyre adják. Mégis, amikor beszélni kezdett, úgy érezte, mintha egy felhő volna előtte.

A jegyzeteit alig használja. Rengeteg mondanivalója van. Ugy gondolja: most a legfontosabb ennek az egész délnyugati megszállási övezetnek a hatásos képét felvázolni. Legelőször is itt vannak a kikötők, amelyeket hadikikötőkké változtatnak. Azután a repülőterek, amelyek már működő légitámaszpontok, vagy amelyeket az amerikaiak már erre a célra kiszemeltek: La Pallice, La Rochelle, Rochefort, Saint-Jean-d'Angely, Saintes, Cognac, Angoulême, Hourtin, Périgueux, Bergerac, Biscarosse, Cazan-tó, Agen, Mont-de-Marsan, Pau... A katonai táborok, a lőszer- és benzinraktárak, mind készen arra, hogy felrobbantsák és lángbaborítsák az egész délnyugatot, körülbelül az említett helyeken és ráadásul még Poteaunál és a Landes-vidéken; azután az épülő hadiutak és vasutak nyugtalanító tervrajza. Megszállták az Atlanti Fal régi Todt-féle erődtímenyeit. Hatalmas háromszög ez, Franco Spanyolországára támaszkodik, ahol az amerikaiaknak már nagyméretű hadikészültségük van... És ez az övezet mintha továbbterjesztené a fertőzést. Nem múlik el hét, nem múlik el nap, hogy ne jönne híre: mélyen az ország belsejében is kiszemeltek maguknak egy-egy táborn, vagy várost, vagy gyárat ezek az új hódítók. Egyszer az elfoglalt övezet minden egyes pontjáról — Montlucon, Bourges, Chatellerault, Tours városán keresztül — az utak és a vasutak mind Nyugat-Németország felé futnak.

Aztán jól meg kell határozni azt is, hogy miért harcolunk: harcolunk, mert az amerikaiak jelenléte itt a háborúval egyenlő és mert ezt az egész vidéket feldúlják, pusztasággá teszik. Mi nem magukra az amerikaiakra haragszunk. Az amerikai nép... otthon... más... de itt nálunk, ez már gyarmatosítás, ez háború.

És befejezésül arról beszél, hogy cselekedni kell, de gyorsan

és nem csupán a rakodómunkásoknak, hanem az egész lakosságnak... Nem vagyunk egyedül... Összetartás kell ide. Egész Franciaország, az egész világ számít reánk.. helyesli, amit teszünk... segíteni fog minket... A mi felelősségünk ez: helyt is állani azért, amiért felelősek vagyunk!

Miközben az elvtársak tapsolják, Henri leül és megkérdezi Frankeurtól, hány óra: negyed tizenkettő! Már el is múlt. Egy teljes óra hosszat beszélt. És mégsem ment el senki, míg be nem fejezte. Valaki a hallgatóságból most határozati javaslatot terjeszt elő, hogy Maurice Thoreznek mielőbbi felgyógyulást kívánjanak és tiltakozzanak az ellene elkövetett merénylet ellen.

— Gondoltunk is már erre, persze — mondja Robert.

Felolvassa a szöveget.

Tapssal szavazzák meg....

Ahogy befejeződött a gyűlés, Henri megkérdezi az első embert, akivel találkozik:

— No, mit szólna a gyűléshez?

Kis csoport verődik össze nyomban az asztal előtt:

— Máskor is kellene rendezni ilyet, közösen. Mindjárt jobban érzi magát az ember, ha jó szorosban vagyunk.

— A vita azt mutatja, hogy a hőfok emelkedik.

— De mutatja azt is, hogy a problémák egyre nehezebbé válnak — mondja Henri.

Es észreveszi, hogy Robert már el is tűnt, anélkül, hogy bárkinek is köszönt volna, anélkül, hogy kezet szorított volna vele, pedig ezt még sohasem tette meg.

EGY FEHÉRCSEMPÛS KIRÁKAT

PAULETTE számára bizony az a legkeservesebb, hogy Gisèle-től függ, hogy a cselédje Gisèle-nek. Olyan dolgok ezek, hogy ha rájuk gondol az ember, kicsordul a szív, mint a tele pohár.

Mi sokkal tovább őrizzük meg a gyerekkorunkat, mi lányok, mint a fiúk... Az iskolából hozott kapcsolataink sokkal tovább maradnak elevenen. A barátnők továbbra is szeretnek találkozni egymással, futtában egy-két szót váltani, táncolni egyet a bálon, ha egyáltalán elmennek néha bálba. Mindezt úgy csinálják, mintha el akarnák háritani azt, hogy valóban belássák, mi minden változott meg azóta, amikor még kis titkaikról pletykáltak egymásnak, összebújva, négy copf között az órák szünetében, amikor még iskolából jövet kerültek egyet, hogy a nagy városi parkon menjenek át, ahol olyan jól lehet álmodozni, a fűre lépni tilos pázsit és a kis halaspatakok között, bízva abban, hogy véletlenülül összetalálkoznak a fiúkkal és arra is készen, hogy az utolsó pillanatban elkerüljék őket nagy nevetve. Olyan makacsul tartják a lányok ezeket a régi barátságokat, mintha zsebkendőt lengetnének egymás felé, egy mind mélyebb szakadékon keresztül... A különbségek ijesztő módon megnövekedtek, mióta Paulette elhagyta az iskolát. Talán a gyermekkori emlékek is attól édesek, hogy azt a kort őrzik, amikor egyenlő lehetőségekkel indultak az életnek, vagy legalább is úgy érezték, hogy egyenlők... Mert azóta ki-ki a maga útját járja. Ilyen az élet!

Különösen ötten tartottak össze azokban a jó időkben, amikor még tizenötévesek voltak és már az utolsó osztályt járták. Paulette mellett Gisèle, Luce, Francine és Marcelle... Akkoriban Paulette és Marcelle apja együtt dolgozott, kettőjüknek volt egy kis üzemük, munkadarabokat készítettek a gyáraknak; jól kijöttek egymással. Gisèle apja épp ekkor rendezte be a mészárszékét, elég kicsiben kezdve, de nagy felhajtással, mindenkinél

alacsonyabb árakat szabott, úgy hogy özönlöttek hozzá a vevők. Luce és Francine apja dokkmunkás volt, kislányaik ösztöndíjjal tanultak. Már háború volt, de még csak a kezdete és egyelőre nem hozott nagyobb változást az életükbe. 1940. húsvétja táján kezdtek csak rosszabbra fordulni a viszonyok a kis láncsapat számára is... Paulette és Marcelle apja kénytelen volt eladni a műhelyt, mert ráfizettek. Gyárba mentek dolgozni. Ősszel Marcelle folytatta az iskolát, de Paulette egyelőre otthon maradt. Pár nappal az iskola kezdete után Francine apját letartóztatták és elítélték, mert kommunista volt... Luce még egy ideig járt iskolába, de Gisèle és Marcelle hamarosan egyedül maradtak a régiek közül és új társakkal kezdtek barátkozni. Marcelle vitte a legtöbbre, az École Normale, a tanárképzőt végezte és tanár lett Párizs mellett, a férje is tanár; amikor ír, mindig kérdezősködik a többiek felől, s egyetlen bánata, hogy még mindig nincs meg az az öröme, hogy gyerekek lehessen:

Bezzeg nálunk!... Itt annyi a gyerek, mintha a tengerben teremnének!

Gisèle apja ugyancsak megszédte magát, a város leggazdagabb mészárosai közt tartják számon. Kicsempéztette fehérrel üzletének homlokzatát, szembe is tűnik eléggé, különösen most, hogy az amerikaiak éppen vele átellenben betelepedtek a Vivienne-kórházba és kitűzték azt a nagy lobogójukat, amely ott leng most az utca fölött... Francine és Luce, akárcsak Paulette, megmaradtak a régi életük szintjén és rakodómunkáshoz mentek feleségül.

És olyan jól esik felidézni ebben a gyermekkorban a szerelemnek az első nyomait is. Paulette és Henri között már nagyon régen kezdődött. Körülbelül tizenhárom éves lehetett, amikor a fiú először kezdett legyescskedni körülötte...

Gisèle és Gérard között is hasonlóan látszott az ügy. Gérard Henrinek volt elválaszthatatlan barátja, mindig együtt jött vele a találkozókra a parkba. Sőt, Gisèle és Gérard között még mélyebbnek látszott a szerelem. Már tizenöt éves korukban úgy csókolóztak esténként a Quatre Gendarmes-toronynál, vagy vasárnap délután a moziban, hogy szorosan össze is ölelkeztek közben. Henri és én nem voltunk ilyen sietősek, mintha már tudtuk volna, hogy valóban előttünk van az egész élet...

És a háború keresztülgázolt mindenben... Henri és Paulette mindjárt a háború végén összeházasodtak, 46 elején. Gisèle és

Gérard dolga, persze nem ment ilyen simán. Olyan nagy volt közöttük a társadalmi különbség, hogy még ez a kamasz-szerelem is felelőtlen játéknak tűnt, még a maguk szemében is... Gisèle apjának a helyzete miatt szó sem lehetett arról, hogy a lánya egy dokkmunkással mutakozzék. De Gisèle már csak kacérkodásból sem hagyta abba, amit elkezdett. Ez illeti is a természetéhez; nem olyan, hogy eméssze magát. Egyszerűen nem tud az idejével mit csinálni. Apja hallani sem akar arról, hogy a lánya is beálljon az üzletbe, otthon tartogatja valami jó házasság reményében: neki megfelelő vő kell, megvan hozzá a hozomány, meg aztán középiskolát is végzett a lánya. Ez volt az öreg vágyainak netovábbja. Gisèle azzal töltötte az idejét, hogy cicomázta magát, olvasta a divatlapokat, a csupa-mozi, csupa-szerelem képes folyóiratokat, mindenféle kitalált történeteket, regényeket, rádiót hallgatott és megnézett minden filmet, amit csak adtak, válogatás nélkül... Néha még mostanában is meg meri kérdezni Paulettétől: »Hát Gérardról, mi hír van?«... Nem jól van ez így... Gérard most már három gyereknek az apja. Nem jó játszani az emberekkel. Mert igaz ugyan, hogy Gérard nyílt és becsületes legény, erős is, de könnyű hatni rá... Néhány évvel ezelőtt, amikor látta, hogy hová fejlődhetnek a dolgok, azonmód szakítottak. Megmondta kerekén Gisèle-nek: »Elég volt a gyerekségekből; nem vagyunk egymáshoz valók.« Igazában is így gondolta. És főként el akarta kerülni azt a szégyent, hogy ezt egy szép napon majd Gisèle apja vágja oda neki, mások előtt. Kerülte Gisèlet. Azután megismerte Mariet, s pár hónap múlva egybekeltek. Mire való hát akkor Gisèle-nek ez az érdeklődése? Hiszen ő is tudhatná, hogy a tizenötévesek szerelme nem múlik el olyan nyomtalanul és mindig megmarad belőle valami, ami megremeg egy csöppet az ember lelke mélyén, ha úgy adódik, hogy néha-néha szembekerülnek egymással. Itt pedig ez könnyen megtörténik... Nem jó ezzel játszani... Mert játék, még ha néha tökéletesen bele is éli magát — az ostoba regények miatt van ez... Az igaz, hogy néha annyira odáig volt, hogy sírt és meg is vallotta Paulette-nek, hogy gyakran megsiratja... De mégsem lehet az, hogy olyan mély gyökerei legyenek ennek, még ha csakugyan sajnálja is tizenöt esztendő korának elveszített napsugarát. Olyan csak ez a fájdalom is, mintha afféle csipkéből lenne, itt ezen a hab-selyem ágyon, abban a szobában, ahová Paulette jár takarítani.

Mert itt törölgeti az éjjeliszekrény lámpájának zöld muszlin-ernyőjét, itt tologatja a porszívót a vastag, bolyhos szőnyegen, itt fényesíti ki az ovális nagy tükör körül a metszett üveglapocskákat, hogy olyanok legyenek mint a kristály és ereszti ki a fürdőkádból a még langyos, gyöngyöző vizet, mialatt oda-künn, túl a csodálatos függönyökön, éppen megered az eső és az embernek arra kell gondolnia, hogy ott kint a külvárosban most megint csepegni kezd a víz a konyhában, ahol a gyerekeket hagyta... Nem komoly dolog ez. Gisèle csak kitalálja a drámákat, pedig ilyenek nincsenek... Még ha azt mondja is: »Milyen szörnyű, hogy ember és ember között ilyen áthághatatlan fal magasodjék!«... akkor is túl cikornyásan mondja. Egészen bizonyos, hogy olvasott ilyesvalamit, talán a képes újságokban, vagy éppen a moziban hallotta... Paulette nem tud hinni ebben. Nem, nem helyes dolog folytatni a kacérkodást éppen Gérard-ral, mire való ez? Nevetséges dolog a lehetetlent kísérteni és erre a lehetetlenségre akar építeni? Beteges vágyakozás ez!... Az hiányzik Gisèle életéből, hogy igazi gondjai legyenek és mindjárt abbahagyná ezt a képtelen nyavalygást, amit csak azért talált ki, mert nincs egyéb dolga... Különben is a bánat nem akadályozza meg abban, hogy mindig a legújabb divat szerint öltözve sétálgatni ne járjon, hogy dancingsokból tennispályára és strandra ne szaladgáljon és ne élje a világát... Paulette számára olyan távoli dolgok ezek! Nem, nem jól van ez így. Mert az biztos, hogy Gérard nem ugrik bele ebbe az oktan játékba... Most huszonhét éves... Marie huszonkilenc. Három gyerekük van. Persze, a nyomorúságban hamar megöregszenek az asszonyok. Annyira, hogy Marie is úgy tekint Paulette-et, mintha lánya volna, huszonötéztendős lánya... És a barakklakás nyomorúsága, persze, nem Marie hibája, de az meg kinek a hibája, hogy vannak férfiak, akik nem bírják elviselni a bajt, s akik néha arra gondolnak — a szemükből is ki lehet olvasni —, hogy elmeneküljenek a gondok elől, mint ahogy Guittenék fia tette... Pedig Gisèle nem lett rosszlelkű. Csak az életmódja lett olyan, mint a többi kényeskedő úrgazdagé... Neki jutott eszébe, hogy dolgozni hívja Paulette-et, amikor megtudta, milyen nyomorban van. És még ezt is a legjobb szándékkal tette; persze azért most kissé fölényesen beszél vele. Nem úgy, ahogy az iskolában. Az apja fizeti ki a bérét... És mégis... Bizonyos, az egészen bizonyos,

hogy Gisèle nem találta meg az igazi boldogságát; mondogatja is: gyakran sír, ha egyedül van. No de, még csak az hiányzik, hogy Paulette bedűljön neki, s hogy éppen ő, akinek semmije sincsen, vigasztalni kezdje azt, akinek megvan mindene! De holond világ ez, amiben élünk!

Az is igaz, hogy Gisèle már elveszítette az anyját, szegény Germaine nénit. Mindig a legkülönb emberek azok, akiknek nincs itt maradásuk. Negyvennégyben pusztult el, amikor a légierődök bombatámadást intéztek, állítólag a buvárhajótámaszpont ellen. Voltak vagy tízen, akiknek a testét sem találták meg a romokban, az övét sem. Így még csak sírja sincs a temetőben. Az anya elvesztése pótolhatatlan hiány olyan kislánynak, aki sokat unatkozik és akinek az életében nincsen olyan cél, ami mutassa, merre menjen... Germaine megmaradt egész életében egyszerű asszonynak. Sohasem felejtette el azt az időt, amikor a halakat selejtezte, ott, ahol most Francine dolgozik, de ez még akkoriban volt, amikor a férje székkállólégény volt Foignet-nél. Hogy felforgat mindent az élet. Foignetnek a szép mészárszéke izzé-porrá tört ugyanabban a bombázásban, neki és a feleségének semmi baja sem lett, csak tönkrementek, két kisgyermeküket pedig ötven méterrel odébb az iskolában megölték a bombák... Nem maradt senkijük, semmijük! El is költöztek ezután a városból, mit hasonlítgassák össze az emberek a mai életüket a régivel. Jól megforgatta ez a háború is a sors kerekét! Nem a munkások számára, ők egyszerűen mindenüket elvesztették. Hanem a többi társadalmi osztály... Ugy kifordult az életükben minden, mintha fölszántották volna. Néhányan, akik már magasra kapaszkodtak, még mélyebbre estek... Mások meg, kihasználva az eseményeket, szépen megtollasodtak. És nemcsak a gazdaság fordult így a visszájára. Tekintélyes emberek becstelenné lettek... Akadtak gazdagok, akik megszerettették magukat. Nyomorúságos sorsu munkások hőskévé váltak. S ez nem minden: itt minden szívben meglobbogott egyszer a vörös zászló, azon a napon, amelyen a Reichstag tetejéről vörös zászló adta hírül a világnak a felszabadulást. Azóta bármilyen szeretet, vagy gyűlölet lakozzék is a szívében, ennek az emléknek az ereje vérévé vált mindenkinek... Hét év múlt el immár a háború óta; ez az itteni különös társadalom, annyi megrázkódtatás, annyi kavarodás, bombázások pörölycsapásai után még máig sem nyugodott meg, nem csillapodott

le. Keservesen és reménytelenül keresi régi egyensúlyát; a visszasságok számra is megnövekedtek és szinte már természetévé váltak; így nincs meg az egyensúly a tulajdonképpeni város és azok között a kikötői negyedek között sem, amelyeket a bombázás leborotvált és most a város olyan, mintha levágták volna a végtagjait; és azok a külső sugárutak, amelyeknek vonalát ép csak jelzi egy-egy nagy világos épület, szintén nincsenek még egyensúlyban az óvárossal és annak ezernyi nyirkos árkádjával, amelyek dús és kicsiny boltok gyöngysorát rejtgetik...

Igen, Germaine néni megmaradt annak, aki volt, egyszerű halasasszonynak, aki kissé bizonytalanul érezte magát mindig a mészárszékben, mintha régi ismerősei előtt feszélyezte volna, hogy most módosabb lett, napról napra kedvesebb modorában mintha mentetegetődzés lett volna, hogy valahogy elégtételt adjon az embereknek azért a pénzért, amit mégis csak az ő rovásukra szedett össze... Éppen ezért nem volt valószínű az sem, hogy Germaine boldogabb lett volna attól, hogy a mészárszékük jobban ment. Amikor reggelenként az ura elindult az állatvásárra, vagy a vágóhídra, degeszre tömött pénztárcával a zsebében. A felesége tudta, hogy este, amikor hazaérkezik, fátyolos lesz a hangja, kicsattanó-vörös az arca, fűti a testét a sok hús, bor és pálinka és egész magatartásáról lerí az a cinikus büszkeség, hogy sokat költött, sok pénzt és ami még ezzel együtt jár, csak-hogy előzőleg jócskán meg is kereste a rávalót... Es ami még ezzel együtt jár?... Ha Germaine életben marad, bizony Gisèle-nek is egészen másként alakul a sorsa, annyi biztos...

Hogy a feleségét elveszítette, édesmindegy volt az a mészárosnak. Folytatta régi életét és így egyedül még inkább szabadján élhetett. Különben is Germaine a maga földhözragadt gondolkozásával nem is tudta volna úgy nevelni a lányát, ahogy a mészáros elképzelte, kisasszonynak... Így csupán egy ideig kevesebbet mutatkozott a főtéri kávéházakban, hogy ezzel is öregbítse üzleti jóhírét. Így gyászolta meg a feleségét. De odahaza, a háborús viszonyok ellenére sem tűrte, hogy bármiben is hiány legyen. Paulette gyakran hallott suttogni azokról a nagy zabálásokról, amiket cimboráival csapott a mészáros, a világ szeme elől elbújva az ebédlőjükben, ahol pukkadásig volt hús és bor, s éppen akkoriban, amikor az emberek mindennek híjával voltak. A mészáros leplezgette is ezeket

a lakomákat, de ugyanakkor jóleső elégtételt is érzett azért, hogy ilyenfajta botrányokat okozhat.

Fölfelé persze nem, de különben mindent és mindenkit gyűlöl. Ezért utálják és vetik meg a város kereskedői is, jórészt. De mégis csak ő az előkelő negyed mészárosa, tőle viszik a húst azokba a legjobb szállókba, ahol alkalomadtán a külföldiek és a miniszterek is megszállnak...

Nagy szoknyavadász, mindenki tudja róla, csap is egetverő murikat, ahány szennyes lebuja van a városban, egyet se hagy ki. De aki az üzletében látja, ezt el se hinné róla. Ott ő az mészárosművészet mestere. Komoly, kifogástalan, — csupa simaság, csupa hajbókolás...

Paulettenek a másik keserve az, hogy itt dolgozik a töménytelen hús között, amikor a férjének jóformán sohasem tud húst sütni. Még az a szerencse, hogy nem dolgozik gyakran a mészárszékekben, csak esténként, amikor zárás előtt még gyorsan feltöltögeti a mészárszék vöröskockás követ. De mégis, a konyhába és az ebédlőbe is behallja, ahogy a vásárlók ezt, vagy azt a darabot kérik, ahogy vágják a húst a tőkén, ahogy a mérlegre dobják, s hallja a hús árát... Vannak ott olyan húsek is, legfelül, amilyeneket ő még soha nem is sült-főzött, s bizony kínban lenne, ha neki kéne elkészítenie, megadva a módját, ahogy kell. Igaz ugyan, hogy arra a négy félnapi bérre amit itt dolgozik meg, hetenként egyszer ráadásul szokott kapni egy felsálszeletet, ingyen. De éppen ezért a kegyes adományáért utálja legjobban a mészárost...

Mióta az amerikaiak itt laknak szemben a kórházban, másról sem esik szó a mészárszékekben, csak róluk... A háború, a kikötő forgalma, a fegyverszállító hajók érkezése... Paulette minderről a legváltozatosabb véleményeket hallja... Járnak ide olyan emberek, akik annyi képtelenséget beszélnek összevissza, hogy igazán nem lehet tudni róluk, vajjon hol tarthatják az eszüket... Henri mindig sokáig eltűnődik azon, amit a hallottakból odahaza elmesél neki. S milyen meglepő, hogy néha azok az emberek, akik a legmesszebbre állnak tőlünk, a mi eszméinknél lyukadnak ki, anélkül, hogy észrevennék; egyszerűen azért, mert a józanabbik eszükre hagvatkoztak... Persze azért ebben a városnegyedben tulajdonképpen mindenki az amerikaiak híve; illetve azok, akik amerikaellenesek, nem mernek színt vallani. Az idejáró asszonyoknak a férje több-

nyire tengerésztiszt, hajótulajdonos, belvárosi gazdag kereskedő, törvényszéki tisztviselő, orvos, akik voltaképpen már eléggé lecsúsztak ahhoz, hogy maguk járjanak bevásárolni, de azért még mindig annyira rátartiak, hogy csak lábujjhegyen lépnek be a mészárszékekbe, csak ujjhegygel nyúlnak hozzá az áruhoz s fölényesen beszélnek. Különösen az a két öreg nő, akik nyelesszemüveggel járnak! Mintha piszkavasat tartanának, amikor az embereket végigmustrálják...

— Hallotta, hogy egy vállalkozót tettek a kikötőbe, mert nem haladt elég gyorsan a munka! Kik tettek oda?

Csakugyan, mintha az ördög hajtaná az amerikaiakat. Alig, hogy megérkeztek, teljesen átalakították a régi kórház belsejét, pedig történelmi műemlék, és éppen pár hónappal ez előtt a város múzeumává akarta volna átalakítani. Kidöntötték a közfalakat, kitisztogatták, mindent újrafestettek, káprázatos íróasztalokat raktak a szobákba, huszonöt telefonvonalat vezettek be. Most éppen befa'azzák a földszinti és az elsőemeleti ablakokat. Szemlátomást félnek a tüntetésektől. Hiába lógatják ki azt a nagy zászlót az utca fölé, csak nem tudják magukat otthon érezni... »Történelmi műemlék«, — no és aztán? Ócska és szutykos... Miféle elmaradottság ez, hogy a franciák tisztelik a multat, a régit. Bezzeg mi!... Valószínűleg azért esett éppen erre a régi épületre a választásuk, mert ez egyik legtávolabbi a munkásnegyedektől...

— Prenant urat tették oda, nagyságos asszonyom — válaszolja Duquesne-nének a mészáros.

— Ó, pedig igencsak serénykedett a németek idejében. Ha most volna igazság...

Ejnye, ez a Duquesne-né asszonyosság, de forradalmi hangozat pengét egyszeriben! A mészáros még tartózkodóbb lesz most, hogy a németekről van szó és azokról, akik együttműködtek velük. Az üzlet üzlet. Annyit beszélnek arról, hogy szabadlábra helyezik a német tábornokokat, meg hogy újra felfegyverzik a németeket. Neki semmi kifogása sincs ez ellen: ha már választani kell, inkább a németek, mint az oroszok. Igazán nem most van az ideje, hogy ráhásszunk azokra, akik jó kis üzleteket kötöttek a németekkel, amikor még itt voltak. Duquesne néninek valószínűleg valami személyes baja van Prenant-nal, s azért haragszik rá. Csak éppen ürügy, hogy most a németeket főlemlegeti.

— Csakhogy tudja-e nagyságos asszonyom: nem Prenant volt az oka annak, hogy az utóbbi időben akadozott a munka, hanem a munkásai. Meg is magyarázta az amerikai tiszteknek...

Olyan undorodva mondja mindezt, mintha messzire el szeretné magától hárítani, mintha rossz íze volna még a szónak is, amit kimond.

— No persze, ezek már keményebb kezű legények! Náluk úgy megy minden, mint a karikacsapás...

— Megvan a gyakorlatuk, hogy kell jól és gyorsan dolgoztatni.

— Nálunk meg a munkások egyre csak sztrájkolnak, politizálnak... Hát már megint drágult a hús?

— Igazán nem tehetek róla, nagyságos asszony, hiszen tudhatja, ismer engem. Én is egyre drágábban szerzem be. Egyrészt az adó!... Másrészt az árdrágítók; értik ám azok a módját; egyre csak több pénzt akarnak dugdosni a harisnya-szárba...

— Nem mindenkinek ez a véleménye erről. A sógorom például gazdálkodó, szép nagy tanyája van. Ő ugyanazt mondja, csakhogy a kereskedőkről. Attól függ, ki milyen újságot olvas. Amiről az egyik újság azt mondja, hogy fehér, a másik azt írja, hogy fekete.

— Ó, én, tessék elhinni, én senkinek sem teszek szemrehányást. Mindenki úgy boldogul, ahogy tud. Ki-ki úgy szerzi a pénzt, ahogy a legcélravezetőbb, higgye el nagyságos asszonyom. De hogy visszatérjünk erre az ügyre, bizonyos, hogy az amerikaiak jól el tudják kapni a munkások gallérját, de tessék nekem elhinni, hogy ez éppen a munkások érdekében van, az ő jól felfogott érdekükben!... Ez az, amire nálunk mindig szükség volt, a jó erős kézre, a vasmarokra!... Én jól tudom, mit jelent dolgozni. Én úgy kezdtem a pályámat, mint egyszerű székálló legény. A magam erejéből küszködtem fel magam. Csak becsületes munkával lehet érvényesülni...

— Azért meg kell adni, hogy van nyomor is. Nem jut mindenkinek munka, aki dolgozni akar. A kikötőben...

— Hogyhogy a kikötőben? Ki a hibás, hogy a kikötőben nincs forgalom?

Ez másik hang volt, egy férfi hangja, ahogy Paulette a konyhába behallotta.

— Ha azoknak a nagyságos uraknak nem tetszett volna

akadékoskodni, ha nem válogattak volna abban, hogy ezt itt kirkakjuk, azt nem rakjuk ki, most nem kerülnék el a hajók a mi kikötönket, hogy máshová fussanak be. Mert tessék nézni ezeket a hajóstársaságokat, például itt van a »Messageries«, én tökéletesen megértem a helyzetét. Már háromízben hiába küldte ide a hajóit. Azzal az ürüggyel, hogy Indokínába szól a szállítmányuk, azon mód fordulhattak vissza a hajók, ahogy idejöttek. És azok a nagyságos urak ezt ölbetett kézzel nézték. Most, persze ez a társaság a többi hajóit is más kikötőbe küldi rakodni, hisz ez természetes!

— Én is csak ezt mondtam — hajtogatta Duquesne-né. — Nem jut munka mindenkinek.

— De még egyszer kérdem, ki a hibás ebben? — harsan fel újra a férfi hangja. — Persze, azt mondják, hogy ez más volna, ha kereskedelmi szállításokról volna szó, mintha a háborús szállítmány nem volna egyszersmind kereskedelmi üzlet is.. de hát ők azt mondják, hogy akkor hajlandók volnának dolgozni. No és aztán, mintha ezzel már kizártuk volna annak a lehetőségét, hogy félbe ne hagyják a munkát, ha éppen nekik úgy tetszik. De tessék megnézni ezt az ügyet a hajóstársaság szemszögéből. Az ilyesmi csak rendetlenséget okoz a forgalomban. Így hát másként szervezik meg. Különben is, magunk közt szólva, ha nem érintene minket is a személyünkben ez a megtorlás, a kikötő lezárása, nos hát én azt mondanám, hogy jól van ez így, így kell nekik, most legalább megjárják, pontosan úgy, ahogy megérdemelték.

Duquesne-né szó nélkül elpárolgott az üzletből, még csak nem is köszönt.

— Nem érik fel ezt az asszonyok ésszel — mondja nevetve ugyanaz a férfihang — Tapasztalom én ezt odahaza is. Ha ott-hon vagyok, persze ki sem merik nyitni a csőrüket, de ha néha kihallgatom őket az ajtón keresztül... ha tudná, milyen zagyvaságokat össze nem hordanak!

Paulette most ismeri csak meg ezt a hangot. Delassus hangja ez, akinél Francine dolgozik, akinél valamikor Germaine dolgozott, amikor még halasasszony volt. Kissé még ez az emlék fojtja halkabbra a mészáros hangját, amint vele beszél.

— Akár akarják a munkások, akár nem akarják, mostmár az amerikaiakkal így is, úgy is fellendül a kikötő forgalma. És ezzel együtt a többi üzlet is. Mindenkinek csak ez a kívánsága.

Ennekem sok kereskedővel van dolgom, akik bejártosak a toborzóirodába. Nos, ha nekünk csak abból a haszonból kellene megélnünk, amit a munkásokon keresünk, bizony nem jutnánk messzire...

— Ez igaz, azok már nem vásárolnak semmit — szólalt meg végre a mészáros is, aki eddig megelégedett azzal, hogy bárdja csattogtatásával tegyen egy-egy nyomatékos felkiáltójelet az után, amit a másik mondott.

— Az amerikaiak révén megszűnik ez a kérdés, újra fel lendül a kereskedelem. Nézzük csak, máris vannak körülbelül ezren, most idehozzák a feleségüket és a gyerekeiket. Ez a sok száj mind enni-inni kér... S nekik nem hat frank a napi zsoldjuk, mint a mi szerencsétlen katonáinknak! Nekik van miből köl tekezniök!

Távolból hallik a delet jelző sziréna szava.

— Mi a csuda! Itt az ideje, hogy a dolgom után lássak!

— Ne-ne, várjon csak — mondja a mészáros —, remek látványban lesz mindjárt része. Nézze csak, ez így megy minden nap kétszer...

Paulette tudja, miről van szó. Délben és este a kis kiszolgáló lányok erre mennek haza az óváros üzleteiből. A mészáros fénylő szemmel lesi suttyomban azt a jelenetet, ami most következik. A sziréna hangjára az amerikai katonák úgy futnak ki a kórház ódon boltíve alól, mint a kamaszok, rágógumijukon kérődznek, harsányan nevetnek. Kiabálnak, lökdösődnek, hogy minél jobb helyhez jussanak a járda szélén. S ahogy a lányok arra mennek, mindjárt kezdődik a »jőjjön sétálni kisasszony!«, miközben gyúrnák szájukban a rágógumit, s tréfálkoznak, tologszanak, a lányok nyomába szegődnek s már ott is mászkál a kezük, ahol éppen nem kellene... Némelyik lány megsértődik, van, aki odasóz nekik; a többi nem mer semmit se csinálni, csak surranva iparkodik tovább a fal tövében, lehajtott fejjel, s mindegyiküknek a sarkában van egy-egy fickó, aki odahajol és a túlükbe suttog. Akad olyan lány is, aki nevet, válaszol a tréfálkozásokra és elfogadja a rágógumit, meg a cigarettát.

— No látja?

Paulette szinte látja a két férfit, amint oldalbabökök egymást a mészárszék közepén. Tudja azt is, hogy Gisèle is el szokott nézelődni ezeken a jeleneteken a szobája ablakából. Gisèlenek folyton csak kalandokon jár az esze,

— Remek fickók, mi?

— S a szülők nem szólnak bele?

— Minek? Elég nagy lányok már ahhoz, hogy tudják, mit szabad és mit nem. S aztán nem is mind olyan ártatlanka már. Ő, ez a mai fiatalság.

Milyen piszok képpel mondhatja ezt...

...mint azon a napon, amikor Paulette éppen járni kezdett ehhez a házhoz. Paulette megbámulta ezt a rengeteg húst itt köröskörül s arra gondolt, mennyire elkélne egy kis hús náluk, hisz Henri annyira szereti... Ekkor a mészáros mintha csak kitalálta volna a gondolatát, ezt mondta:

— Ha akarod, adok én neked egy szép húsdarabot...

Paulette szégyenlős, hirtelen nem is válaszolt erre az ajánlatra. Szerencsére... Mert ahogyan rögtön utána ránézett a mészáros arcára, mindjárt megértette, hogy mit is akart neki mondani...

EMBEREK AZ AGYBAN

KI KELLENE vinni azt a kalitkát. Így üresen kimondhatatlanul szomorú látvány.

Alapjában véve ostobaság volt eladni ezt a papagájt. »Eladni« — no ezt nem kell éppen szószerint venni; inkább adóságot fizettek vele. A fűszeresnek, akitől a tejet hordják, megtetszett a madár. Egyébként kijelentette, hogy csak azért fogadja el, mert segíteni akar rajtuk, később, ha majd javul a helyzetük és lesz pénzük, visszaadja... De mégis csak életük társa volt s egy kis vidámságot jelentett a házban. A gyerekek keservesen megsiratták. Hiába mesélték nekik, hogy csak kölcsönadták annak a bácsinak, aki hitelbe adja nekik a tejet, néha egy hónapig is... A tej az ő szemükben valami természetes dolog, ami az égből pottyant!... És a papagáj is... Már nagyon régóta az övék volt. Majdnem nászajándékkul kapták egy matróztól, aki nagyon szerette a konyakot, a »Gége« söntésében. Még legtöbb pénzükbe a kalitka került... Most üres, igazán jobb volna, ha a helye is üresen maradna.

— Holnap majd kiviszem — mondja rá Henri —, de mit csináljunk vele?

— Legjobb volna megtartani. Sohasem tudhatjuk... Az ilyesmi mindig elkel a házban — szólal meg Paulette.

Lefekszenek. Ez az éjszaka csupa pihentető csend és nyugalom; nem fagy, bár a holdfény kristálytiszt, látni az ablaktáblák hasadékein keresztül. Hátukon fekszenek, egymás mellett, karjuk összeér s mint rendesen, kézenfogják egymást, mint a gyermekek.

— Ez a nap legszebb pillanata, Henri.

Erősebben szorítja az asszony kezét és feléje fordul, oldalvást. Másik keze finoman végigtapogatja a vállát, a nyakát...

— Paulette...

Megcsókolja a szájaszögletét, aztán odasimul hozzá, homlokát az arcához szorítja.

— Fáradt vagy... fáj a fejed?

— Nem.

Zavarja őket a két kis gyerek; itt alszanak közvetlenül mellettük.

— És a gyerek égett keze?

— Gyógyulófélben van, de nagyon megkínozta. Nem gondold, hogy a pikrinsav túlságosan erős egy gyereknek? Nem volt egyéb itthon, de talán erős volt.

— Nagy baj, hogy nem maradhattsz itthon velük... különben ez nem történhetett volna meg...

Már a nyelve hegyén volt a válasz: »Miből élnénk, ha én nem keresnék?« De jobbnak látta lenyelni. Kitalálja, hogy tulajdonképpen mire gondol a férje, s azt is, hogy nem fogja kimondani: vannak hetek, amikor csak a felesége hoz valamicske pénzt a házhoz. A férfi kínosan viseli ezt. Ha az embernek ennyi mindenféle probléma kavarg a fejében, a szerelmel és a gyöngédséget ki kell küszöbölni, még szóbahozni sem szabad. Ha mindig megmondának egymásnak mindent, amire az eszük rájár, vége-hossza nem volna a sok összekoccanásnak, minden szóval egy kis fájdalmat okoznának egymásnak. Persze, ha vége szakadna a nyomorúságnak s mindennek, ami vele jár... Akkor minden szerelem volna, ami csak megfordul a fejükben, ahogy jön... Akkor nem volna más dolguk, mint szabadjára engedni minden közölnivalójukat, felolvadni egymásban. Akkor ennek a sok, és gyakran gyűlöletes elhallgatásnak és óvatosságnak, érzelmeik, gondolataik, sőt egész belsejük takargatásának nem volna többé semmi értelme sem... De a férfi is tovább szövögette gondolatait. Megszólalt:

— Igaz, hogy magam is találhatnék munkát imitt-amott, ha nem tölteném minden időmet a...

Most az asszony fordul felé, szembenéz vele, megcsípi a karját, kacag:

— Ne beszélj butaságokat. Jól tudod, hogy ilyesmire nem is gondoltam.

A férfi megint hanyatt fekszik. Szeret így, mélyebben feködni, mint az asszony, mintha a védelme alatt volna, mikor így segíti őt. Nagyon jó, hogy az asszony megértette... Mindjárt melegebb van itt mellette, ha helyesli a férje magatartását.

— Valakinek okvetlenül rá kell szánnia az életét, hogy ez a helyzet megváltozzék — szólal meg a férfi, hogy még jobban meggyőzze az asszonyt, hogy még közelebb érezze magához. — Sőt tegyük fel, hogy csak magamat akarnám kihúzni a nyomorúságból s keresnék valami kis pénzt, hol itt, hol ott, hiszen én sem vagyok butább, mint más, ez azért még mindig nyomorúság maradna, nekünk is, mint mindenkinek. Kell valaki, aki a gyökerenél fogva ragadja meg ezt a dolgot. Ez nekünk, pillanatnyilag, talán sokkal keservesebb, de elvégre egyszer majd minden megfordul. Az élet helyrezökken. Mindenki végezze el a maga feladatát... én, én is meg akarom tenni a magamét. Nem tudnék örülni az életnek, ha nem követnék el mindent, hogy ez minél előbb bekövetkezzék.

Az asszony ujjá ott röpököd ide-oda a férfi száján, minden áron el akarja hallgattatni, mintha ezt mondaná: »Tudom, ezt mind tudom, engem nem kell meggyőznöd«. A férfi elhallgat és el akarja kapni az asszony ujját, hogy megharapja. Az asszony ingerkedik vele:

— Vége a szónoklatnak?

Az ember újra nagyon fiatalnak érzi magát, mikor így elszigeteli az egész világtól az éjszaka és a csendesség, meg az álom, amely szeliden száll le rájuk s tündöklő-tisztán, mint egy nyári este. Meztelennek és tisztának érzik magukat, valahogy túl minden gondon-bajon. Huszonöt évesek, s a kezük, izmaik, ajkuk épp olyan, mintha gazdagok volnának. Valami révület aranyoz be minden szót, amit kimondanak. Most már csak a vágy beszél belőlük: élni, szeretni...

— Tudom, mire akarsz kilyukadni... Azért mondod el mindezt, mert ha felajánlanák neked, szívesen elfogadnád. Meg akarsz puhítani engem, hogy én is igent mondjak?

Henri kitérő választ ad:

— Látod, mennyire csalódunk néha az emberekben. Frankeurről szinte lerítt, hogy nem nagyon szereti Gilbert-t. Egy héttel ezelőtt a gyűlésen ezt mondta: »Nem törődik a dokkmunkásokkal, ezért nem jött el! Tanító!«... Épp az imént találkoztam vele. Megkérdeztem: »Tudod-e, mi az igazi oka, hogy Gilbert nem jött el a gyűlésre?« Elfehéredett, azonnal megérezte, hogy a kérdésem szemrehányás; már tudta az igazi okot. Szinte ellenőrzően válaszolt: »Nono, csak lassan! Ne adj a számba olyasmit, amit nem mondtam. Hogy önfeláldozó volt mindig, nagyon

Is jól tudom, de nem ez a kérdés. Sőt, ha jobban segítettünk volna neki, nem ott tartana, ahol tart...» Dupuy hozta a hírt, csak azt nem tudta, hogy melyik kórházba ment és hogy ilyen gyorsan be kellett mennie. Ezt mondtam neki: »Lálad, mindig jól meg kell rágni, kétszer is, mielőtt vádat emelnél valaki ellen...« Ez az elevenébe vágott. Ezt felelte rá: »Helytelen, amit mondasz, Henri. Nem értettél meg. Hallgasd meg, mit akartam mondani... például azt, amit te mondtál a múltkori gyűlésen Robertnek a bántorságról, hogy bátornak kell lenni, mi? Gilbert nem mondhatta el ezt, mert ő soha sincs munka nélkül, mindig megvan a tanítói fizetése. Ő nem beszélhetett volna Roberthez úgy, mintha magafajta volna. Nem lett volna elegendő súlya a szavának. Bizonyos, hogy Gilbert agyondolgozta magát s ez olyan áldozat, hogy fölért mindazzal, amit mi teszünk. Csakhogy ez nem olyan mutató és Robert talán keményen visszavágott volna...« Erre azt feleltem neki, hogy nem akartam megbántani; mert annyi bizonyos: jól az elevenére tapintottam. Nem érdemelte meg ezt a szemrehányást... »Mindegy, felelte, igazad van, ha azt mondd, hogy a leggondosabban kell figyelni az elvtársak fárasztó munkáját. Nem volna szabad megengedni, hogy így tönkretégyék magukat. Pedig többen is vannak ilyenek! fönt is, lent is! Odafönt Maurice*, itt Gilbert... Restellnek foglalkozni vele. És nézd csak magát a képviselőt, Georges-ot; rá se hederít, pedig sokat kínozza a gyomra. De erre maholnap büszkék lesznek. Dicsekszenek vele. Ugy viselik a betegséget, mint valami kitüntetést, mint az önfeláldozás bizonyítékát«. Mulatságos ez a Frankeur, mikor beszél és közben össze-vissza hadonász hosszú karjával. Alszol?

— Bolond vagy! Arra gondolok, hogy én bizony semmi áron sem engedném, hogy tönkretedd az egészségedet. Előbb velem gyűlne meg a bajod.

— Látod, Paulette, Gilbertnek éppen az volt a baja, hogy egészen egyedül van. Első pillantásra ez csupa gyönyörűség: nincs feleség, nincsenek gyerekek, akik megsínylenék az ő önfeláldozását. Igazam van?...

Az asszony, felelet helyett, megint csíp egyet rajta, büntetül ezért a megjegyzésért.

...de minden éjjel, a gyűlések után, egyedül menni haza, hideg lakásba, hideg ágyba, hosszú biciklizés után, és még csak vacsora sem várja! Gyakran inkább a fáradtságnak engedett,

* Maurice. Thorez elvtárs népszerű neve.

mint az éhségének, üres hassal feküdt le s még annyi fáradtságot sem vett magának, hogy valami kis meleg ételt kotyvaszszon... Ez a hangulatát is tönkreteszi. Annál inkább, mert tanító. Nála nem úgy van, mint az üzemben vagy a kikötőben, ahol az ember együtt van a cimborákkal. Ez olyan mesterség, hogy az ember kissé egyedül érzi magát, ha a gyerekeket hazaengedte, érted...

Átfonja lábával az asszony egyik lábát.

— No nézd, van már egy félórája, hogy itt fecsegünk, mint a szerelmesek... Nekem aztán, veled, igazán könnyű.

— Te hízelkedő — mondta rá az asszony. — Valamit megint forgatsz a fejedben. — Megfogja a férje kezét, átöleli és magához szorítja. mint egy játékbábút. — Te aztán érted a csíziót, te huncut... Ha felajánlanák, elfogadnád, mi?

— Valakinek mindig el kell fogadni.

— Ejnye már no... Mondd inkább, hogy még büszke is volnál rá, mint egy kakas, mint mikor bejutottál a kerületi pártbizottságba! Tudod nagyon jól, hogy előttem az ilyesmit nem lehet eltitkolni!...

— Először is eddig még szó sem volt róla... Ez talán csak ábránd, játszadozom vele. És főképpen nem is tudom, alkalmas vagyok-e rá? ...Ugyan mit tudok én Gilberthez képest?...

Mikor az imént megérkezett és beszámolt feleségének Gilbert visszaeséséről, ezt mondta Paulette-nek: »Nem tudom, de az az érzésem, hogy az elvtársak engem kérhetnének meg a helvettetésére...«

Az asszony megint ingerkedik vele és tettetett komolysággal kérdi:

— Es ha én ellenezném?

— Nem fogod ellenezni...

— De ha mégis ellenezném?

Henri már nem nevet.

— Csak nem mondod komolyan?

Az asszony érzi, hogy a férfi megborzongott. Henri már csak ennyit mond:

— Az bizony nem volna jó.

Azt is megérzi az asszony, hogy ezek a szavak a századrészét sem fejezik ki annak, amit a férje gondol

— Te buta — szólal meg az asszony —, csak tréfáltam. De látod, éppen ez bizonyítja, hogy már elhatároztad magad. Azt

hiszem, engem már csak utólag kérdeztél meg, csak épp tessék-lássék.

— Ugyan, ugyan! Elhatároztam magam, elhatároztam magam... először is ez nem tőlem függ, hanem az elvtársaktól. Ha megkérnek rá, nem fogom gőgösen visszautasítani, annyi bizonyos... De ez nem jelent annyi, hogy rátermettnék érzem magam.

Paulette halkán fölkiacag:

— Mindig ezt mondd, mielőtt...

Az asszonyok — ez néha napnál világosabb — arra való, hogy bizakodást öntsenek az emberbe. Ez mindenkire érvényes. Az ember sokkal erősebbnek érzi magát, ha ott van mellette az asszonya s átölelheti...

— Itt nemcsak arról van szó, hogy van-e hozzá tehetségem vagy nincs. Én a dokkmunkásokon és kommunistákon kívül senkit sem ismerek. A többi osztálybeliekkel, kereskedőkkel, iparosokkal, parasztokkal még csak nem is érintkeztem soha. Nos, a főfeladatom — már tudniillik, ha én lennék a kerületi pártbizottság titkára, most, az amerikai megszállás idején, mikor annyi súlyos kérdés tornyosul elénk —, a főfeladatom az volna, hogy ügyesen mindenkit beszervezzek az ellenállásba, nem pedig csak a munkásokat. Ez pedig lehetséges. Bizonyos, hogy megvannak hozzá az eszközeink. Már pedig az ellenség minden követ megmozgatott, hogy éppen minket, dokkmunkásokat, elszigeteljen a lakosság többi részétől. Vegyük csak a lakáskérdést: a városi kerületekből kizárnak bennünket. És így vagyunk minden egyébbel. Hogy vonjunk be hát mindenkit, ha nem ismerjük az emberek felfogását? Nekem, mivel többnyire a kikötőben dolgozom, kétségtelenül mindenki másnál nehezebb megtalálnom a módját, hogy szót értek az olyan emberekkel, akik nem munkások, vagy éppen olyan munkásokkal, akik nem kommunisták. Múlt éjjel is, Degand doktor autójában, semmit sem tudtam mondani. Egyetlen szó sem jött ki a számon. Ő egyfolytában ontotta a szót erről, arról, mindenféléről, én meg csak igent vagy nemet hümmögtem rá. És figyeld meg, szavamra, más emberek sokkal több mindenféléről beszélnek, köztünk, kommunisták közt pedig valahogy mindig ugyanazok a kérdések térnek vissza. Ezek a más emberek egyszerre rengeteg mindenféle dolog iránt érdeklődnek, amiknek, első pillantásra, látszólag semmi közük sincs a politikához. A doktor beszélt a gyerekekről, aztán a súlyokról és

súlyzókról — ez a vesszőparipája, tudod — aztán a vadászat-ról, az orvostudományról, bizonyos tárgyakról, amelyeket a Vivienne-Múzeumban kellene elhelyezni. De a furcsa az volt, hogy akármibe kezdett, mindig a politikára lyukadt ki és nem hiszem, hogy csak az én szép szemem kedvéért. Módot talált rá, hogy meglátogassa a Szovjetuniót a súlyok és súlyzók ügyében, csak úgy ontotta a neveket, a számokat! Egyébként ezenfelül sokkal járatosabb az SZK(b)P történetében, mint jómagain; ezt a könyvet, tudod, te vetted nekem. Meg kell mondanom, hogy a súlyok és súlyzók ügye iránt, még hozzá a Szovjetunióban, sohasem érdeklődtem. Pedig a kikötőben éppen elég dolgunk van súlyokkal.

Paulette a két tenyerébe fogta a férje arcát és két ujjával lezárta a száját:

— Hallod-e, csak nem akarsz egész éjjel beszélni?

Henri kiszabadítja magát, úgy feleli:

— Ha erre gondolok, semmi kedvem sincs aludni... Ha az ember így nekilekeseül, legszívesebben holta napjáig ébren maradna. Ilyenkor legtisztább az agyunk.

Milyen másnak is érzi magát az ember éjszaka... Bizonyára az is a mai világ hibája, hogy az ember kénytelen az éjszaka és a csönd függőnye mögé bújni, hogy szabadjára engedhesse gondolatait...

— Kit ismerek én, ugyan kit? — folytatja Henri, — azokon kívül, akikkel a gyűléseken találkozom. Te még hébe-hóba összehozsz emberekkel a mészárszékekben, meg a többi boltban. De én... Ez az én legnagyobb aggodalmam. És ez okozza majd a legnagyobb nehézséget, ha rám kerülne a sor... Hogyan gondolkodnak azok, akik a mészárszékbe járnak?

— Ó, ott a legtöbben lelkesednek értük...

— Kikért?

— Az amerikaiakért.

— Majd megváltoznak, annyi bizonyos. Lehetetlen, hogy meg ne változzanak: a tények mindig erősebbek...

Egy pillanatra elhallgat, mert az egyik gyerek megmozdult és most megfordul a szalmazsákján. Henri aztán folytatja:

— Sőt, ezek az emberek meg is vetnek minket, dokkmunkásokat. Kutyába se vesznek bennünket. Holott mi mindent jóval előbb tisztán láttunk, mint ők s éppen mi nyitjuk ki majd az ő szemüket is. Talán éppen az én feladatomban lesz irányítani az ő el-

lenállásukat. Megérted, mi ez? Egyáltalán nem meglepő, hogy ez zűrzavart okoz a fejükben.

Végigsímogatta az asszony vállát és karját s minden átmenet nélkül ezt mondta:

— Nem is tudod, milyen szép vagy...

— No persze, mert nem látod a hajamat: rajta fekszem. Még soha életemben nem volt ilyen kócos. Fogd meg, itt...

— Fantasztikus, hogy egy-egy daltól nem tud az ember szabadulni. Már öt perce itt kóvályog a fejemben egy dallam és sehogysem bír felbukkanni, tudod, ez: lala, lalala, lalala...

Ujjai szorakozottan turkáltak a hajában, mintha ott is ezt keresnék.

— De miért éppen ez a dal, miért nem másik?

— Talán azért, mert a szövege, tudod, ez:

*Bajtárs, ha sorsod hős halál,
Helyetted majd a sorba áll
Bajtárs ezer!*

— Hova gondolsz? Én bizony ilyesmin nem töröm a fejemet... Nem érdemes, úgysem találok ki!

— Vagy ez a másik:

*Vannak tájak, hol emberek,
Kiket mély ágyak rejtnek,
Álmodoznak...*

— Lehet, hogy ez...

Keze az asszony szemére simul.

— Húnyd be a szemed egy kicsit. Majd nekünk is lesz, mint odaát a munkásoknak, napfényes lakásunk, központi fűtéses, minden kényelemmel felszerelt hatalmas bérházban... Akkor én sztahanovista leszek... Bizonyosan van ilyen a dokkmunkások közt is... Mindenünk megvan, ami csak kell. A munkának, mondjuk, hatkor vége. Aztán mind a ketten szabadok vagyunk, mint a madár. A gyerekek tiszták tetőtől talpig, meleg és száraz szobában játszottak, rengeleg játékkal; fehérruhás elvtársnők vigyáztak rájuk... Sétálni mennénk kettesben, mint a szerelmesek. Aztán a klubba, ott van a téren, tudod, a Modern Szálló. ez most klub. Megvan ott minden jó könyv, aztán van dáma-játék, sak, kártya, minden... Aztán van rádió, televízió, sok lemez s még egy kis mozi- és színházterem is... Százszorta jobban tölt-

jük el az esténket, mint a gazdagok a régi világban. Atöleljük egymást, úgy megyünk haza, Paulette, mi? ... Utána olyan jól érzem magam, ejnye no, könny szökik a szemembe, mint mikor szovjet filmet nézek meg s ha csak nevetni látom az elvlársakat, menten elérzékenyülök. Ökölbe kell szorítanom a kezemet, hogy magamhoz térjek. Aztán a bérház földszintjéről elhozzuk a gyerekeket, akik már elbóbiskoltak, főképp Nénette, látod innen? Karunkba vesszük, lefektetjük őket. Aztán mi következünk. Végre újra kettesben vagyunk, nincs semmi gondunk, nem kell semmi másra sem gondolnunk, csak magunkra ... Igaz-e? Arra, ami csak kettőnk dolga ... Igaz-e, Paulette?

»ERNEST ÚR« HÁZA

IGEN, ÖREG, de azért — így mondogatla — még nem totyakos s igazán nem lehet ráfogni, hogy nem látta közeledni a veszedelmet. Mikor észrevette a legényeket, hogy cövekeket vernek le s közben-közben belenéznek a távcsövükbe, kiment, hogy megbizonyosodjék s közben ezt motyogta:

— Ezek valami rejtélyes dologban mesterkednek. Hacsak nem...

A legények jó messze voltak, a terep végében, hajlongtak a távcsövük előtt, eltávolodtak tíz méternyire, aztán újra kezdtek; nyomukban gyereksereg rajzolt és bámészkodott...

Ernest, mikor egészen a közelükbe ért, mielőtt még belevegült volna a gyerekseregbe, végigpódörte bajusza két fehér hegyél és a torkát kezdte köszörülni, halkán, hogy leplezze izalmát.

— No, cövekelünk? — kérdezte.

Azok ránéztek, de nem is feleltek a kérdésére. Mintha nem látná a vak is, hogy cövekelnek! A gyerekek a könyökükkel bök-dösték egymást: az öreg sem tud meg többet, mint miink, hiába olyan, mint egy nyugalmazott tábornok... Megnézte a cövekek irányát, egy darabig figyelte a legények ugrabugrálását, egy hunyorítás jobbra, egy hunyorítás balra, micsoda számárság! aztán visszaindult s közben egyfolytában krákogott, így jobban tudott gondolkozni. Húsz méternyit ment, aztán visszafordult. Ugy van, úgy van. A cöveksor éppen odáig ért, ahol most állt. Ha ebben az irányban folytatódik, egyenesen nekimegy a házának. Most már csak azt kellene megtudni, vajjon az innenső vagy a túlsó oldalon folytatódik-e...

Amíg ment az úton, a háza irányában, folyton nyugtalanították ezek a cövekek a háta mögött; úgy érezte, mintha ellenőriznék, vajjon egyenesen megy-e.

Amint hazaért, ezt mondta:

— Léa, öregem, ezek nem nagyon beszédesek... éppenséggel nem!... Gyanús a dolog!

Szörnyű ez mostanában, itt a környéken; ha embereket látnak dolgozni, az mindjárt gyanús.

— Csak két lehetőség van. Vagy repülőtérnek akarják használni, mint a németek, vagy pedig ez az a híres olajvezeték, amiről annyit beszélnek...

Másnap jó messze, a vonal végében, valami nagyobb tárgy tűnt szemébe a cövekek helyén; azért a legények tovább verték le a cövekeket, egyre közelebb a külvároshoz. Meg kell néznie, mi az... Akár totyakos az ember, akár nem, mégsem olyan éles már a szeme, mint húszéves korában, a teremlést!... Megint nekiindult. Hatalmas vascölöpök hosszú sora húzódott már ottan, felső részük behajlítva, hegyük befelé fordítva, a táborhely felé, s már ott voltak rajtuk a lyukak, amelyeken majd áthúzzák a vasdrótokat. No-no, ez gondolkodóba ejti az embert — mint Andréani mondaná. Most már világos volt: be akarják keríteni a térséget. És úgy látszik, csakugyan a víztorony az irány. Talán csak nem kerítik be a házakat is, például az övét?

Amint a cövekek egyre jobban közeledtek a külvároshoz, már nem csupán a gyerekeket érdekelte a dolog. Az asszonyok mind kiálltak az ajtajukba és nézték. A férfiak odamentek, kérdezősködtek, erőszakoskodtak — de jobban, mint Ernest, — hogy feleletet kapjanak... Sőt Ernestnek, visszajövet, úgy kalapált a szíve, hogy majd megrepedt: látta, hogy kezdenek ám hadonászni és torkuk szakadtából ordítani... Rendszerint nem igen érintkezett a külvárosi munkásokkal. Nem volt semmi kifogása sem ellenük, de hát olyan vegyes társaság... Mégis, mikor odaért, megszólította őket, s egyáltalán nem szégyelte magát miatta az irattaskás és jegyzőkönyves legények előtt:

— Látták, hogy cölöpöket vernek le, ott ni?

— Micsoda kérdés! Hogyne láttuk volna?

— Az imént közléről megnéztem. Lyukak vannak rajtuk, azokon húzzák keresztül a vasdrótot.

— Ezt ugyan nem volt nehéz kitalálni.

Mikor aztán a tömeg egyre jobban hangoskodott, a legények végül is okosabbnak vélték, ha szedik a sátorfájukat... De nem sikerült megtudni tőlük, vajjon a cövekeik úgy ágaznak-e el, hogy éppen a külváros határáig érnek s maga a külváros a táboron kívül marad, vagy pedig teljesen megkerülük, vagy mit?

— Léa, öregem, félek! ... Nagyon félek, nagyon félek!

Két nap múlva visszajöttek, két C. R. S.-legénnyel, fejükön sisak, hátukon karabély, övükben gumibot — és tovább verték le a cövekeket, a külvároson keresztül, úgy, hogy pontosan kettészelték... Ernest háza belekerült a táborba.

Magából kikelve ért haza.

— Léa! Léa! Csakhogy itt vagy! Tüstént indulok a polgármesteri hivatalba. Nincs joguk hozzá! A telek az enyém, megvettem!

— Látod, úgy-e, mennyit mondtam neked, hogy ez rossz hely, itt nem szabad építkezni! Ha rám hallgattál volna!

— Ugyan! Ebben a helyzetben igazán nem való ezt felhánytorgatni!

Ernest dühöngött, bajuszát harapdálta, az asszony elhallgatott. Ez olyan megrázkódtatás volt, hogy még talán bele is betegszik. A polgármesterhez nem tudott bejutni. Egészen bizonyos: szocialista! ... Ezek egy húron pendülnek a kommunistákkal: ha az embernek háza van meg egy kis pénze, hiába fordul hozzájuk... Ugyan, hova is gondolt a de Gaulle-párt, hogy szocialistát választott polgármesternek?! Végre! ... Bejutott az R. P. F.* titkárhoz... De az mindössze ennyit tudott mondani neki: »Nem tehetünk semmit sem. Amerikaiak. És ez a hadsereg hatáskörébe tartozik.« Még annyit sem mondott, hogy helyesli vagy helyteleníti-e... Különben Ernestnek kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy mi a véleményük az embereknek, ha egyébként teljesen tehetetlenek! »De még nem kezdték el a dolgot. Ha ön ráveszi a polgármestert, hogy idejekorán közbelépjen, esetleg még módosíthatják a tervüket«. Süket tüleknek beszélt... A másik mindössze néhány mondatot habogott s ezekben is minduntalan felbukkant »a polgármester úr«, »a polgármester úr«. Mind egyformák ezek, a fene egye meg... leshetik, hogy elmenjek szavazni, a legközelebbi választáson!

Másnap aztán odajött ez a Guitton, a barlanglakó, a sánc-lakások jellegzetes alakja. Ernest, aki a függönye mögött pipázott, már jóval előbb látta, hogy több barakba is bemegy, kijön, bemegy, kijön... Odaszólt Léának: »Nézd, csak, ki jár itt? Vajjon miben sántikál ez az ember?«

* R. P. F.: *Rassemblement du Peuple Français; de Gaulle pártja*

— Semmi esetre se engedd be, a mocskos lábaival! —
telelte Léa és átment a hálószobába.

Ernest meglehetősen fölényesen szólt le, a lépcső legfelső
tokáról:

— Mi tetszik?

Bizonyosan megint azért jött, hogy aláírjanak valamit.
Ő mindig aláírt mindent, csak hogy ne cselekedjék másként,
mint a többiek. Mielőtt ajtót nyitott volna, még megkérdezte
Léát: »Nálad van a pénztárcád?« A látogató már közben ott
állt az ajtó előtt s talán meg is hallotta.

— Jó napot, Ernest úr.

Kénvtelen-kelletlen ő is ugyanazokba az üzletekbe jár,
ahová mindenki más. És mivel a boltosok »Ernest úr«-nak hív-
ják, végül már mindenki csak ezen a becenéven szólította.

— Jó napot. Mi tetszik?

— Bizottságot alakítunk azoknak a lakásoknak a meg-
védésére, amelyeket az a veszély fenyeget, hogy bekebelezik az
amerikai táborba. Szeretném megkérdezni, hogy ön is csatlakozik-e.

— Hát...

Az első mozdulata az volt, hogy felesége felé fordult, aki
váratlanul felbukkant a folyosóra nyíló szobaajtóban: arcáról le-
rített a bizalmatlanság... Még csak az kellene, hogy ez előtt az
ember előtt olyan látszata legyen a dolognak, mintha az asz-
szonyé volna a döntés joga!... Ezt kérdezte:

— És mik a csatlakozás feltételei?

Afféle hozzájárulásra gondolt, ami minden egyesületben
szokásos. A másik tétovázott.

— Igen, a feltételek... Hát nincsenek. A politikai párt-
állás, ebben az ügyben, mellékes. A veszély mindnyájunkat egy-
tormán fenyeget.

— Ugy értettem: kell-e valamit fizetni?

— Nem. Fizetni sem kell.

Az első szóra megvan a különbség, gondolta magában
Guitton. Ő pénzről beszél, én politikának értem. Vigyázzunk
minden szóra.

A folyosó végében ott állt az öreg asszony: arcáról lerített
az elégedetlenség és a nyugtalanság. Nem tűrtőztezte magát,
rákiáltott a férjére:

— Beengeded a hideget! Csukd be az ajtót!

— Igen, rögtön — hagyta rá Ernest.

Igen ám, de ha be akarta csukni az ajtót, vagy ki kellett mennie ezzel a Guittonnal, vagy pedig be kellett hívni, mert olyasmit mondott, amit érdemes volt alaposabban megvizsgálni.

— Hát akkor, igazán, mért ne csatlakoznám?

— Igaza van. Mindenkinek védekeznie kell! Hát akkor... majd megkapja a jelzést...

Hogyhogy? Csak nem akar máris elmenni, minden további magyarázat nélkül? Ezek az emberek mintha félvállról intéznének mindent, csak úgy rúgd-fel-hagyd-ott... Igen, ön csatlakozik? Ez nekik egészen természetes, egészen egyszerű. Rendben van, beírtam. Kész. Majd megkapja a jelzést.

— Igen, de szándékoznak-e tenni is valamit? Csatlakozni szép, de mire való ha csak ürügy a semmittevésre?

Guillon, a szokás hatalma révén, teljesen magától értetődőnek érezte, hogy mi a teendője egy védelmi bizottságnak; éppen ezért eszébe sem jutott olyasmi, hogy akadhat valaki, aki nem tudja.

— A, tennivaló sok van — mondta rá. — Például...

— Nézze, jöjjön be. Nekem már a fogam is vacog. Nem vagyok már húszéves, az ám! Majd odabent elbeszélgetünk.

Jaj, micsoda fintort vágott Léa ott a folyosó végén. A teremtsit, igazán senki sem foghatja rá, hogy idegenek előtt talán féken tartja a nyelvét!... Ennek a munkásnak bizonyosan azonnal feltűnt, hogy a háziasszony nincs elragadtatva a látogatásától... Hát még mikor a tetejébe így köszönt neki: »Jó napot, Ernestné asszony!«

— Legalább törölje le a cipőjét, — szólt oda az asszony védelmi állásából; még csak közelebb sem jött.

Ernestre pedig rászólt:

— Legalább a konyhába vezesd be.

— Milyen gyönyörű a lakása! — mondta Guillon, miközben körüljártatta tekintetét a mennyezeten. — Ugy bizony, maga aztán szerencsés ember!

— Es hozzá teljesen, de teljesen egyedül építettem — bizonykodott Ernest — mit szól hozzá? Csak egyetlenegy munkást fogadtam segítségül. Mindent magam csináltam: a tervet, az alapot, az ácsmunkát, a falazást, mindent. Csak a parkettét csináltattam mással. De meg kell mondanom: kemény munka volt, nagyon megöregített...

— Magának szerencséje van, bizony — szólalt meg ez a Guitton. — Magának sokkal több oka van a védekezésre, mint a magunkfajtáknak. Olyan barakklakást, mint a mostani, nekünk akárhol könnyen kiutalnak.

— Hogy-hogy »kiutalnak«?

Ez a gondolat eddig még a leghalványabban sem bukkant fel Ernest fejében... Ijesztőn elsápadt. Vöröses szeme hunyorogott...

— Léa! Léa! Ide hallgass csak!... Léa, hallod, mit mondott ez a... — rámutatott Guittonra, tétovázott — ...ez az úr? Hogy mindent ki akarnak sajátítani, ami a tábor területébe beleesik.

— Ez lehetetlenség — mondta rá Léa s most már ő is egészen odafordult. — Ehhez nincs joguk!

Milyen megvetőn legyintett ez a Guitton!... Jog!...

— Jól tudod, hogy a jog... — próbálkozott Ernest.

— De ez a mi magántulajdonunk — pattogott tovább Léa. — Maga talán nem tudja? Teljes lehetetlenség, hogy megengedjék nekik...

— Sokkal több ez, mint magántulajdon — tette hozzá Ernest, s felmutatta két öreg tenyerét, aztán az egyikkel nagyon erősen belecsapott a másikba. — Ezzel ni! Ezzel csináltam az egészséget! Egyedül, a magam munkájával, semmit sem kértem a kormánytól, csak éppen az építési engedélyt. Egyetlen fillérnyi teher sincs rajta, nincs bizony!... Ide hallgasson... mi is a neve?... igen... Guitton úr... Ide hallgasson: ön nem ismeri ennek a háznak a történetét... Egész életemben erről ábrándoztam. Már a háború előtt jó csomó pénzt raktam félre, hogy megépíthessem; mellesleg: sokkal nagyobbbat terveztem ennél. De szerencsére megéreztem a közelgő veszedelmet. Már 1914—18-ban elég bajom volt cambrai házammal, amelyet az apámtól örököltem... Nem akartam építeni csak azért, hogy hamarosan megérjem a házam pusztulását. Hányszor, de hányszor ujjongtunk ezen a háború alatt, igaz-e Léa? Mikor aztán visszatért a béke, váltig biztattak, hogy most már igazán érdemes: hát elhatároztam magam... De már nem volt elég pénzem, hogy vállalkozóra bízzam az építkezést, hanem elég erőt éreztem magamban, hogy egymagam vállalam, ötvenötéves koromban s mindössze egy embert fogadtam fel segítségül. No meg ideje is volt az embernek.

— Emlékszem én — szólt közbe Guitton. — Akkortájt épp nem régiben jöttem haza a deportálásból és a legnagyobb gyönyörűséggel nézegettem itt a vadonatúj téglarakásokat, meg az alapot: épp akkor frissen ásták a homokban. Aztán, később a gyerekek folyton itt bújócskáztak...

— Igen, úgy van, emlékezhetsz rá — szólt oda Ernest a feleségének. — A gyerekek kimondhatatlanul élvezték! Nem tudtak többé megválni az építkezéstől, sőt segítettek is: téglát adogattak, versenyt húzták a kézikocsit... Eleinte féltem, hogy mindent tönkretesznek, hogy a homokupacokat szétrugdalták, hogy a téglákat összetörik!...

Igen, ezeket a részleteket már majdnem el is felejtették, mióta a ház elkészült és benne laktak, a saját otthonukban... Az építkezésnek ez a hősi története... Mindenki figyelte... mindenki segített. Az ember önzővé válik, ha biztonságban érzi magát.

— Hát a két öreg... hogy is hívták? A... Gégène meg a másik, akinek beteg a felesége; szinte azt mondhatnám, hogy a ház az övék is volt. Naponta eljöttek megnézni. Mindenbe beleszóltak, tanácsokat osztogattak, emlékszel, Léa? Én majd ezt csinálnom, én majd azt csinálom. Tudod, az a kő, ott fent az ajtó fölött... annak Gégène a neve, mert ő helyezte be... Én nem tudtam, hogy hogyan...

— Abban az időben — szólt közbe Guitton — folyton azt hajtogatták, hogy a deszkaváros csak ideiglenes lesz. Meg is kezdték az első Billoux-városrész alapozási munkálatait.

— Sőt még ez előtt megkezdték az alapozást, már januárban. Én éppen megkaptam az építési engedélyt. Nahát, ez a Billoux — nem azért mondom, mert maga itt van, igaz-e Léa? Ilyesmit nem lehet ránk fogni — kommunista volt, annyi bizonyos, de rajtunk segített. Értette a dolgát. Amint jött, azonnal fordulat következett be. Alig egy hónappal miniszteri beiktatása után elküldött ide valakit, afféle kabinetfőnök lehetett, mit tudom én, hogy meghallgassa a károsultakat. Én nem voltam ugyan károsult, de azért mégis elmentem hozzá a tervemmel. Ennek a maga Billoux elvtársának kitűnő módszere volt, igaz-e, Léa? Engedte, hogy az emberek csak beszéljenek, ameddig akarnak és kardoskodjanak a javaslataik mellett. Nohát a képviselője, akit ideküldött, nagyon finom ember volt, szemüveges, látszott rajta, hogy csakugyan valaki... Nem hiszem, hogy

kommunista lett volna, sőt valami rettentőn hosszú neve volt, ide meg odavalósi, ilyen meg ilyen... tudom is én micsoda. Es látni kellett őt, emlékszel, Léa? Mert a feleségem is velem jött: jobb ha ketten vagyunk, gondoltam, jobban tudunk védekezni... Látni kellett, hogyan intézi az ügyeket! Valóságos bűvészmutatványokat végzett lakásokkal, városrészekkel, építőanyagokkal, építési engedélyekkel! És mindezt villámgyorsan végezte, egy pillanatig sem tétozott semmin, úgy hogy ez szinte már a komolyság rovására ment. Mikor elmondtam neki az ügyemet, nevetve rámripakodott: »Magának telke van és egyéb baja nincs? No menjen, menjen. Mire vár? Az építési engedélyt majd utólag megkapja. Nem lesz semmi kellemetlensége, sőt ellenkezőleg! Jótállok érte! Esküszöm erre magának, őseim csontjaira!« Emlékszel még, Léa, hogy néztünk egymásra? Olyan könnyedén beszélt, hogy nem is mertünk hinni neki. Csak éppen a nevemet és a címemet jegyezte föl. És az emberek jöttek, jöttek, hosszú sorban, szüntelenül. Ő maga közben pillanatonként lekapta a szemüvegét s vagy a nyelvét rácsálta, vagy megvakargatta vele a szeme szögletét!... Mégsem felejtett el semmit sem. Minden úgy történt, ahogy előre megmondta. Ez volt életünk egyik leggyönyörűbb pillanata. Még a részletekre is emlékszem. Körülbelül ebben az évszakban lehetett... Sápadt napfény sütött be a polgármesteri hivatal kék üveglakáin, éppen az ő szürke bársonymellényére... Ha bizonyos volnék benne, hogy ez az ember még mindig ott van a minisztériumban, írnék neki, sőt meglátogatnám. Mérget vennék rá, hogy ő majd elintézné ezt a hülye tábor-ügyet is! A, ez aztán pompás ember volt! Mit gondol, ott van még mindig?

— Nem nagyon valószínű — feleli Guitton —, de alkalomadtán érdeklődhetem. Ha a polgármesteri hivatalban járt, ott talán meg lehet tudni, hogy ki volt.

Mégis csak sajnálatraméltók ezek az öregek. A házuk egész története felsajog bennük, ugyanakkor, mikor ez a kegyetlen félelem, hogy kiúzik őket belőle, talán már néhány nap múlva... és Guitton még csak vigasztalni sem tudja őket. Mindössze kifejtette, hogy mit tehet majd az ilyen védelmi bizottság s így próbált mégis valahogy lelket verni beléjük.

— De hát uramisten, elég nagy a táboruk! Még a németek is beérnék vele!

Guillon nem szólt rá semmit. Jobban szereti, ha az emberek maguk alkotnak véleményt, ha egyszer már rátaláltak az útra. Az ember csak zavarba hozza őket, ha sokat beszél.

Mikor elment, az volt az érzése, hogy most rettenetesen egyedül maradnak a nyugtalanságukkal. Már az ajtóban volt, mikor az öregasszony rászánta magát, hogy megszólaljon, bár a szavai hamisan csengtek:

— De a nagy beszélgetés közben eszünkbe sem jutott, hogy megkínáljuk valamivel...

S mikor az ajtó becsukódott a látogató mögött, Ernestnek is megmondta:

— Igazán meg kellett volna kínálni valamivel!

A függönyön keresztül látták, amint egyre távolodik a kiserődje irányában.

— Néha-néha megfeledkezünk róla, hogy mindenütt vannak jó emberek — mormolta Ernest, féligmeddig magában.

Aztán odafordult Léához, ránézett, szemében könny csillogott:

— Védelmi bizottság, Léa! Lám, lám, mire köteleztük magunkat!... Öreg napjainkra belekeveredtünk a politikába!

— Vén csacsi! Védekezni nem szégyen — mondta rá az asszony.

Es, természetesen másnap, apró léptekkel betotyogtak a védelmi bizottság első ülésére. Természetesen a feleségével együtt jött. Megjelenése természetesen előkelő és bajusza ünnepestes... Illik is ez a viselet az ilyen nyugalmazott finánc-hadnagyhoz, ha megjelenik a nyilvánosság előtt... A gyűléseik igazán furcsák, elvégre az ember nem szokta meg. Azt sem tudják, hol üljenek le, hát ott maradnak az ajtó közelében; taszigálják, jobbra-balra forgatják őket, mint a halat a lisztben, s egy-egy pillanatra Léától is elszakítják... Itt úgyszólván senkit sem ismernek, éppen zárkózott életmódjuk miatt... Szerencsére itt van Guillon, a megmentőjük... Léa látja meg előbb, megszólítja: »Guillon úr!« Itt már szó sincs holmi fölényeskedésről, épp ellenkezőleg: most ő a támaszuk. Ő pedig nagyon otthonosan érzi magát idebent s furcsa, de ez valahogy emeli a tekintélyét...

— Üljenek ide a kályha mellé — mondja. — Nem volt ugyan mivel befűteni, de itt legalább megmenekülnek a folytonos taszigalástól...

Ernest, csak hogy éppen mondjon valamit, megkérdezi:

— Rengetegen lesznek, úgy-e?

— Azt hiszem, igen... Mindenki csatlakozott, csak Andréani úr nem — feleli Guitton és máris tovább megy.

— Hallottad, Léa? Andréani...

Kissé korán érkeztek, végignézik az újonnan felbukkanó arcokat. Léa a könyökével megböki Ernestet:

— Nézd csak, Gégène, a régi embered!

— Szent Kleofás! Hiszen ez még jobban megöregedett, mint én.

Vajjon meglát-e bennünket, beszél-e velünk? Három éve, mióta a ház felépült, teljesen elzárkóztak a külváros többi részétől, nem érintkeztek senkivel sem.

Gégène, ott a széksorok közt, olyan meglepett ábrázatot vág, hogy bohózatba is beillenék. És mivel most sem fékezi magát jobban, mint régen, kereken kimondja, amit gondol:

— Ejha! Ez igen! Ez aztán a bomba meglepetés! Ernest bácsi!

Azért meri így szólítani, mert sokat dolgoztak együtt. Köztük szó sem lehet urazásról.

— Nini, a mama is! Még mindig agyaggal akar cementet csinálni?

Léa elmosolyodik, mikor ezt az emléket felidézi benne. Gégène harsány kiabálását az egész közönség hallja, de legalább megvan az az előnye, hogy nem tekintik már őket egészen idegeneknek ebben a gyűlésben.

— Igazán nem számítottam rá, hogy magukkal gyűlésen találkozom.

— Ebben tökéletesen igaza van — hagyja rá Ernest.

— De hiszen igaz — folytatja Gégène — most jut csak eszembe, hogy a mi házunkat is körülzárták. Azt mondom: »a mi házunkat«, no mert én is dolgoztam rajta, igaz-e? No vallja be szépen... Mégis csak szerencsés ember maga!

Ernest nem szereti az összehasonlítást. A szavába vág, szinte ridegen:

— Szerencsés? Az a szerencse, hogy egész életünkben mindent megvontunk magunktól? Hogy összekuporgassuk a pénzt erre a házra?

— Megvontak mindent maguktól — vágott vissza Gégène, aki megérezte a gúnyt. — Nekem nem kellett megvonnom sem-

mit magamtól. Megvonták mások, nem is kérték a beleegyezésemet. És szeretném tudni, mi a csudából tudtam volna én valamit összekuporgatni? ... Ha megengedik, leülök ide a fenekemre...

Akárhogy is, de hideg van. Ernest és Léa arcán állandóan valami merevség ül, itt, az igazi szegénység láttán. Nem mintha ők gazdagok volnának. De éppen ezért. Minél kisebb köztük a távolság, annál inkább meg akarják tartani, ha nem akarnak egészen mélyre süllyedni. És még alig hatvan éve az egész életét úgy töltötte el az ember, hogy felfelé tekintett s ez most megváltozik.

— Hát csakugyan igaz, Léa, hogy Andréani...

Ernest a lába közé fogta sétabotját; most a fogantyúján dobolt az ujjaival. Ez helyettesítette a krákogást, vagy az is lehet, hogy valami belső krákogást kísért.

— Ezt tenni velem...

Még tíz perc van a gyűlés megnyitásáig.

— Itt maradnál egyedül, amíg én oda megyek?

— Inkább szeretnék veled menni, beszélni Carlottával.

Fölkelnek.

Talán én sértettem meg őket, töprenkedik Gégène. Milyen elbizakodott vénemberek! Ettől olyan »úriemberek«!

Guillon éppen javában vitatkozott valakivel az eset lényegén. Gyorsan odalépett hozzájuk

— Elmennek?

— Visszajövünk.

— Igazán?

Ernest a botja hegyével intett s úgy felelt:

— Vigyázzon addig a helyünkre.

Andréani és felesége, Carlotta, jóbarátja Ernestnek és Léának; mással tulajdonképpen nem is érintkeznek. Ennek az összeköttetésnek a jóvoltából mégsem élnek magányos életet, bár nem vesznek részt a városrész társadalmi életében. Andréani és Carlotta élete hihetetlenül regényes volt. Most már mindketten a hetven körül járnak. Az asszony, mint oly sok korzikai, valamikor rendkívüli szépség lehetett. Még most is, ha elnézi az ember, az az érzése: nem is kellene mélyre ásni, hogy napfényre hozzuk ezt az egykori szépséget, mintha nem tűnt volna el örökre, hanem csak visszahúzódott s mindvégig megőrzi az öregedésnek az a tudománya, amelyet csak a napfényes tájak ad-

nak meg asszonyaiknak... Valamikor az egyik legnagyobb marseillei szállóban dolgoztak, ő maga mint főpincér, a felesége mint szakács. Nem egy világhírű ember volt a vendégei között. Harmincötben a gazdájuk szállodát vásárolt itt s mivel ők már öregek voltak, bizonyos értelemben lefokozták, valósággal száműzték őket ide, az Atlanti-óceán nyirkos szélviharaiba, messzire napfényes otthonuktól. Pillanatnyi habozás után jobbnak látták nyugalomba vonulni, hogy gazdagon élvezzék derűs öregségüket. Nagy villát vásároltak a partszegélyen, parkkal, szobrokkal... Minden pénzüket bérházakba fektették. Ki gondolhatott akkor arra, hogy közeledik a háború s főképp arra, hogy egészen idáig eljut, ilyen messzire Németországtól, holott itt még hírből sem ismerik a háborút. Koldúsbokra jutottak, kő kövön nem maradt a vagyonukból... De rendkívüli méltósággal viselték, szinte nevetséges előkelőséggel, mintha például a virág ott lebegne a levegőben akkor is, ha a szárát elvágták... Így vetődtek partra deszkabarakkjukban, szűkösen éldegéltek, egykori vagyonuk összeszededetett roncsaiból, de Carlotta most is szerette a fekete csipkét, s a férje úgy öltözködött, mintha skatulyából húzták volna ki. A szegényeket pedig megvetették: egyre nagyobb teher volt ez rajtuk... Különösen mikor verseket olvastak — erre az időtöltésükre büszkék voltak — s egyszer erre a megvetésükre alkalmazták a régi kegyetlen képet a skorpióról, amely a tulajdon farkába harap...

— Andréani, szeretném hallani a véleményét erről a védelmi bizottságról...

— Én, hogy én védelmezzem ezt a disznóolat? Csak nem bolondult meg, Lambert? Ennél rosszabbat úgysem kaphatok!

— De én, az én házam... Tegye meg a kedvemért, barátságából...

— Meg aztán belekeveredni ebbe a bandába!

Olyan mozdulatot tett, mintha ki akarná söpörni az egész városrészt.

— Ha az ön helyében volnék, inkább mindenemet veszni hagynám, mintsem hogy megalázkodjam!

— De Andréani!

— Ebből is látszik, hogy ön nem hallja őket éjjel-nappal ezeken a deszkákon keresztül, de nekünk szomszédaink. Micsoda szégyen! És ön közējük keveredik, azzal az ürüggyel, hogy...

Léa, aki egészen eltörpült a még mindig kövér és hatalmas

Carlotta mellett, meg sem tudott mukkanni. Csak éppen elsírta magát, főképpen a megszégyenítés miatt.

— Ejnye no — szólalt meg Carlotta szelíden —, ejnye no... — és ránézett a férjére.

Valamikor örülten szerethették egymást. Valahogy ez is megmaradt a felszín alatt, mint Carlotta szépsége... Andréani azon nyomban megszeliődött.

— Tegye meg a kedvemért, Andréani — mondta újra Ernest, szinte könyörögve. — Meg aztán ne felejtse el: ezek ugyanazok, akik az ön házait romba döntötték.

— Ne sírjon, Léa. Mi azért nagyon szeretjük egymást, hiszen tudja — mondta az öreg Carlotta.

No aztán ez a gyűlés! Micsoda feszültség, micsoda lendület! Egymásután szólalnak fel férfiak, nők, kiöntik a mérgüket... Egyik sem kiabál hangosan, egyik sem hadonász sokat, egyik sem használ harsány szólamokat, mikor az otthonát védelmezi, igaz-e Léa? Ezek a munkások, ennyit meg kell adni nekik, legalább erősek és nem tűrik, hogy packázzanak velük. És az sem igaz, hogy olyan zárkózottak és elvakultak, amint egyesek állítják. Mikor Guitten bejelentette, hogy »Ernest úr« kérésére Andréani is csatlakozott, tapsvihar tört ki. Nincs ezekben semmi rosszindulat, semmi féltékenység. Boldogok, hogy egy véleményen lehetnek az emberekkel; elegendő látni az arcukat, amint ide néznek, hogy megértse az ember... És a mi Guitten barátunk, lám, mégis milyen önfeláldozó, mily fáradhatatlan! Hiába hajtogatta, hogy ő csak a mi városrészünkkel foglalkozik, bizony törődik a tábor túlsó oldalán, innen három kilométernyire lakó paraszttal is, akiket ki akarnak telepíteni.

— Megmondom őszintén, ez igazán a véletlen műve, hiszen ez a veszély mindenkit egyformán fenyeget... A fiam miatt történt így, aki mégis megkerült, hiszen tudják. Egy paraszt szedte föl. Aztán értesített engem, igaz, hogy nem sietett vele, hiszen ezek az emberek nem tudják, mi az idő: »ej ráérünk arra még!« Nem ég a kezükben a munka. Mi órákban számolunk, ők évszakokban... Szóval fölkaptam a biciklimre és ott nála tudtam meg az egészet. Természetesen ők is zúgolódnak.

Ernestnek az volt az első gondolata, hogy ha a parasztnak sikerül megmenteniök a földjüket, az azzal a kockázattal jár, hogy a tábort még errébb tolják. Guitten, épp ellenkezőleg, azt mondja, hogy a parasztnak ellenállása és a mienk kölcsönö-

sen erősíti egymást; ez mégis megingatja. Elgondolkozik a dolgon.

Egy bizonyos: szó sincs róla, hogy minden elveszett volna. Jónéhányszor beletörrik majd a bicskájuk, amíg készen lesz a táboruk. Sőt úgy látszik: alakulófélben van a védelmi bizottság a nagy német irodaépület megmentésére, ott a terület szélén. Ezt átalakították tanoncotthonná, de most épp szünidő van, üres... Ez mind összefüggésben van egymással. Mégis, imitt-amott zúgolódás morajlott fel.

— Tanoncotthon, rendben van. De ha most épp zárva van, mért ne telepedjünk bele? Legalább harminc lakást lehet berendezni benne... Mégis csak jobb volna ott lakni, mint a mostani viskóinkban!

Amint hazafelé totyogtak a fagyos éjszakában, Léa szorosan férjéhez simult, Ernest meg a botjával tapogatta az utat, mert itt a külvárosban szikrányi világítás sincs... Megszólal Ernest:

— Ez a Guitton alapján véve ugyanazt csinálta az erődjével, persze kisebb arányokban, mint mi a házunkkal. Kiverekedte magát. Talán, ha egy kis szerencséje lett volna...

— Ez a kaland a gyerekével, szörnyűség — szólt közbe Léa. — Nem is hallottunk róla.

NOEL ÉS A KIS VADEMBER

A KIS PAUL csakugyan nem ért messzire. Találomra elindult azon a cementúton, amely megkerüli az egykori német tábort, rátért az első kínálkozó útra, s legfeljebb öt kilométerre juthatott. Amint leszállt az éjszaka, abban a pillanatban tudatára ébredt, hogy nagy bünt követett el s Guitton papának és mamának olyan fájdalmat okozott, amit nem érdemeltek meg. Legszívesebben visszafordult volna, de meztelen lába bizonyosan már nagyon vérzett, túlságosan megkeményedett cipőjében; valami nedvességet érzett a bokája hajlatánál. A vértől nagyon félt. A fájdalmat kissé már megszokta menet közben; jobban izgatta, hogy csak akkor találhat vissza, ha azonnal megáll. Meg aztán ha éjnek éjszakáján megérkezik, magyarázkodnia kellene, vagy hazudnia. Ez nagyon kínos volna... Paul nem merte vállalni. Kicsi, csupa-rom faluba ért, csak itt-ott pislogott némi világosság s ugatott egy-két kutya. Tanyák, egészen bizonyos. Mindez irgalmatlanul szomorú volt. A téli éjszaka, a felhők miatt, mintha nagyon gyorsan, nagyon alacsonyan futott volna a feje fölött. Az ember pillanatonként úgy érezte, hogy valami roppant súly zuhan rá, óriási sebességgel és csak valami csoda révén kerül ki. Csak a hideg volt szilárd ebben a hullámzó éjszakában; megbénította az embert, mintha szoborrá akarta volna merevíteni. Paul óvatosan közeledett az egyik világos ablakhoz. A trágya szagáról mindjárt tudta, hogy tanyán jár. Az udvar végéből lánc-csörgést hallott, de a kutya nem ugatott. Paul lábujjhegyen odaóvakodott az ajtóhoz, amelyen világosság szűrődött ki, és megpróbált hallgatózni, maga sem tudta, miért. Egyszerre valami tompa és ütemes dobogás ütötte meg a fülét... Valamelyik állat csapkodta a farkával szabályosan a deszka választófalat; az istálló nyitott félajtaján, amint elhaladt előtte, orrfacsaró bűz áradt felé... Megállt. Odabent legalább meleg van. Talán belopódzhatna oda

erre az éjszakára... Az ajtónak csak a felső fele volt nyitva, kétségtelenül azért, hogy az állatoknak friss levegőt engedjenek be... Az alsó része bizonyosan belülről volt bereteszelve. A gyerek benyúlt a nyitott felső részen, hogy megkeresse. Ha sikerül kinyitnia, azon nyomban megbúvik mindjárt ott az ajtó mellett, mert az állatoktól félt... Vajjon oda vannak-e kötve? Csakhogy a reteszt nehéz volt kinyitni. Nagyot csattant. A felső ajtórész megcsikordult... Az állatok nyugtalankodtak, a kutya az udvar végében ugatni kezdett, egy ajtóból nagy világosság csapott ki s nyomban kilépett rajta egy öreg ember, kalapáccsal a kezében, hogy azonnal lesújtson vele, ha kell. A gyerek néhány métert szaladt, de félt, hogy az öreg utána ered és lesújt rá a kalapácsával. Inkább megállt hát és elkiáltotta magát:

— Ne bántson!

Mit keres itt ez a gyerek?

Paul, mint valami megriadt kis állat, egyre hátrált az öreg elől, pedig ez igyekezett bizalmat kelteni benne; kezeit előre-nyújtotta és csak lépésről lépésre közeledett felé, hogy elkapja... Hopp, megvan! Akármilyen öreg az ember, állatok közt él, még mindig csupa elevenesség. »Ne szaladj már no, nem bántalak. Médor! Hallgass el már, az istenfádat!«

— Mit akartál a teheneimmal, hékás?

— Semmit... csak odabent akartam tölteni az éjszakát... aludni.

— Átadlak a csendőröknek, át én!... Aztán először is honnan jöttél? Nem vagy idevalósi.

— Megszöktem.

— Ahá... megszöktél... és miért? Tán vertek a szüleid?

— Ó dehogy!

A hatalmas öregember egyszerre nagyon megszelídült.

— Először is gyere be velem. Itt halálos betegséget szerezhet az ember. Fagy.

Pault nem igen kellett erőltetni.

A szoba tágas, alacsony; padlóját nagy fekete, szabálytalan alakú, jórészt repedt kőlapok borítják. A súlyos, egyszerű faasztal fölött nagy, erősfényű, újságpapírral ernyőzött lámpa. A régimódi négylábú kályhán óriási lábasban valami rosszszagú dolog fő, bizonyosan krumplihéj. Az asztalon egy csésze tej, tejbe mártott kenyér — a felét már megette valaki —, egy ibrikben kis darab vaj. És aztán ez az ember... nagyon magas,

sovány, vénséges vén, bajusza, haja hófehér, egyik kezével még mindig Paul csuklóját fogja, másikban a kalapácsot: erről Paul egy pillanatra sem veszi le a szemét.

Meglátja ezt az öreg; leteszi a kalapácsot az asztalra, a tejes csésze mellé, mint valami evőeszközt.

— Megijesztettél...

Aztán, mintegy mentegetődzésül hozzáteszi:

— Itt el vagyunk vágva a világtól, bizony mindig készen kell állni a védekezésre... annyi a csavargó.

Miért mondja mindezt ennek a kölyöknek, akinek most is csak a menekülésen jár az esze... Mintha bizony érdekelné... Ej, ez csak afféle szokás, hiszen az állatokhoz is beszél... inkább olyan hangos gondolkodás.

— Bizonyosan rossz fát tettél a tűzre, azért kellett megszöknöd.

Paul nem volt hajlandó kimagyarázkodni, a nevét sem mondta meg. A tetejébe még hazudott is: azt mondta, hogy nagyon messziről jött. Igazán megbánta, hogy megszökött, de sokkal jobban félt a hazatéréstől, Guitton haragjától és rosszkedvétől... s főképpen attól, hogy mit szólnak majd hozzá a többi gyerekek... Az öregember megvacsoráztatta, s akárhogy visított, fertőtlenítő vízzel lemosta véres bokáját és sarkát, matrácot terített a kályha mellé, arra ruhástul ráfektetette és csak ennyit mondott még: »Holnap, ha megvirrad, majd meglátjuk...« Paul, álmában, egész éjjel kutyaolt, mezítláb, köveken... Másnap az öreg átugrott a bíró tanyájára.

— Tudom, ki ez — mondta a bíró —, olvastam róla az újságban. Egy dokkmunkás gyereke. Nem igaz, hogy nagyon messziről jött. Ha átvág a tábor területén, az egész út nincs négy kilométer.

— Jelentsem az előljáróságon?

— Mi a csudának? A kerületi főnök, meg az egész hivatali pereputtya úgy összebonyolítaná a dolgot, hogy sose lenne vége. Az egyetlen megoldás: szó nélkül hazavinni.

— Mondd meg a nevét, benne van az újságban, holnap majd befogok és elmegyek hozzájuk.

Ezalatt a gyerekek ott volt a tanyán; az öreg kulccsal rázárta az ajtót. A lába ugyan nagyon fájt, alig tudta volna felhúzni a cipőjét, de ezek a gyerekek... sohasem tudhatja az ember... Az öreg, nagyobb biztonság okáért az ablaktáblákat is becsukta,

a tüzet pedig eloltotta. Világosság csak az ajtófölötti, pókhálóval teleszőtt, piszkos ablaknégyyszögön szűrődött be... Paul mezítláb volt, valami szőnyegrongyot húzott végig a hideg kőkockán, úgy rándult ki a konyhába, kíváncsian fölemelgette a fedőket, kihúzgálta a fiókokat, kezébe vette és ide-oda forgatta az ismeretlen tárgyakat...

Másnap azonban szó sem lehetett befogásról és utazásról. Közbejött ez a pózna-eset. A megdöbbenés annál nagyobb volt, mert senkit sem értesítettek, még a bírót sem, mindössze annyi történt, hogy két hónappal ezelőtt katonák érkeztek ide, telekkönyvi felvétel céljából, — node, ki gondolt volna akkor ilyesmire?... Még a németek is azzal kezdték negyvenkettőben, hogy az előjáróság közvetítésével megkérdezték az érdekeltek véleményét. Ez ugyan később nem gátolta őket abban, hogy túl ne tegyék magukat mindenen és el ne rekviráljanak mindent, azoktól is, akik hozzájárultak, azoktól is, akik ellenezték... A németek legalább megadták a módját. Ezek még azt sem. Akkor aztán egyszerre csak fényes nappal mindenféle legények járnak-kelnek a földeken, méricskélnek, póznákat tűznek le... Ejnye, mi történik itt? Kibálás... Azok rá se hederítenek. Híj, az anyátok!... Már fut is a kutya, mint a nyúl, nekiiramodik a fagyos úton, fölsebzí a lábát a kerékvágásokban, a gödrökben, a göröngyökön, elkezd keringeni körülöttük és ugatja őket. Azok félnek tőle, hátrálni kezdenek. Gyerünk a kutya után. No mi az? Nem tudnak felelni? Az én földemen vannak, vagy nem? Mi a fenét vacakolnak itt ezzel a sok szerszámmal?... Kiki a vérmérséklete szerint... Egyesek odamentek nézelődni, félénken, nem kiabáltak, csak épp mindenfélét kérdezgettek ezektől az uraktól, mintha nem is az ő földjükről volna szó... Mások azonnal rohantak a bíróhoz... De akkor már az ő földjére is rákerült a sor! A fickók meg minden kérdezősködésre körülbelül ugyanazt felelték:

— Fogják meg a kutyát! Magunknak nincs ám igazuk! Mi igazán nem tehetünk róla, mi parancsot teljesítünk. Engedjenek dolgozni.

— Jó, csak dolgozzál... ha azt hiszed, hogy a fakaróid sokáig itt maradnak, mozdulatlanul... Csak várd meg az estét!

Este aztán gyorsan cselekedtek. Valamennyien kimentek a mezőre. Ha valamennyien együtt vannak, már mindenkinek igaza van. A póznákat ott helyben elégették.

Másnap az öreg Noëlnak még kevesebb ideje maradt rá, hogy a gyerekekkel törődjék. Tessék: délután megjelent a faluban maga a megyefőnök, hosszú, fekete autón, egy teherautóra való C. R. S.-legény kíséretében... A bírót a községházára hívatta... Ilyesmit még nem pipált a világ! Pillanatok alatt összegyülekezett az egész lakosság a községháza előtt. Három-négy perc múlva kijött a bíró, majd megpukkadt dühében, tört-zúzott volna... Sápadtan, mint egy halott, beállt a tömegbe. Úgy remegett az ajka meg a keze, hogy semmit sem tudott elmondani nekünk... Aztán a tornácon felbukkant a megyefőnök. Mielőtt megszólalna, intézkedik: a C. R. S.-legények felsorakoznak közte és a tömeg közt. A sisakjaik fölött szónokol:

— Nem gondolják meg, hogy mikor így elragadtatják magukat, leggonoszabb ellenségeik, a kommunisták malmára hajtják a vizet!

Erre aztán kitört a hahota, az emberek majd megpukkadtak nevettükben. Ez a burzsuj azt sem tudja, mit beszél. Mi köze ennek a disznóságnak a kommunistákhoz? Itt, mindent összevéve, egyetlenegy van belőlük, ennyi az egész! Aztán neki is épp annyi földje van, mint akárki másnak. Most mindnyájan felé fordulnak, megszólítják: »Hé, Joseph! Hallod, Joseph?« Ő még harsányabban hahotázik, mint a többiek. És a kezét, a halántéka táján, úgy lebegteti, mintha repülő madarat akarna mutatni. Meghibbant ez a megyefőnök, annyi szent! vagy ha nem, hát fütyül mindenkire. Mikor aztán Joseph megelégette a hahotázást, megszólalt:

— Ezt már az első alkalommal is mondták nekünk! Éppen ezért lettem kommunista.

No ennek aztán megadta! A megyefőnök csak ennyit tud rá felelni:

— Látják! Most igazán láthatják!

Mit? Mit láthatnak? Tudniillik, hogy melyiknek higgyenek, ennek-e vagy Josephnek, rég eldöntötték... Amaz megpróbálja folytatni:

— Szövetségeseink, az amerikaiak...

Minden túlzás nélkül: legalább ötven-hatan vannak, köztük Noël, akik felteszik magukban a kérdést: »Miféle amerikaiak?« Mert a faluban, amely most is oly összetöppörödött, mint negyvennégyben volt, még újságárús sem fordul meg. És akiknek nincs rádiójuk — ezek közé tartozik Noël is —, azoknak sejtel-

mük sincs róla, mi minden történik a világban... Tudják, hogy Koreában és Németországban ott vannak az amerikaiak, de többen akadnak, akik azt hiszik, hogy innen már rég hazatakarodtak. A »megszállás« hallatára most is inkább német megszállásra gondolnak... úgy rémlik nekik, mintha csak tegnap lett volna...

— Természetesen kárpótlást kapnak...

Micsoda baklövés! Máig is hiába lessük, hogy a múltbeli disznóságért megfizessék a teljes kárpótlást!

— Mindenesetre gondolják meg a dolgot.

Már alaposan meggondolták.

Miután a megyefőnök távozott, egy darabig még ott maradtak, csoportokba verődtek, beszélgettek, pedig hideg eső szült. Javarészüik bérlő volt ugyan, de mindegy: mégis csak a kenyeret akarták kivenni valamennyiük szájából... Nem tűrhették, hogy kisemmizzék őket.

Noël megszólította a bírót:

— Tudod, emiatt a felfordulás miatt, még mindig nem vittem haza a gyereket. Még majd meggyűlök a bajom miatt.

— Holnap reggel elküldöm a kisbírót, hogy értesítse — mondta rá a bíró. — Most, hogy biciklije van...

Igy történt, hogy Guitton másnap, pontosan délben, megérkezett, miután az egész úton hiába faggatta a kisbírót, aki semmi egyebet nem tudott a dologról... A gyerekek valóban kifürkészhetetlenek... Guittonban szeretet és harag viaskodott egymással.

Paul éppen nagy vödör moslékot öntött a disznók vályújába. Mikor az apját meglátta, első mozdulata az volt, hogy el akart bújni. Noël nem mondta meg neki, hogy az apja érte jön... De aztán a szív fölülkerekedett a gyerekben: odarohant Guittonhoz, aki magához szorította, értelmetlen szavakat motyogott, de közben nem vigyázott a biciklijére, úgy hogy ez az udvar kövezetére zuhant: ez rávallott.

— Paul, kisfiam, mi ütött beléd? Kisfiam...

— Maga nem oka semminek! Én voltam a rossz, csak én!

Noël meg a kisbíró titokban egymásra sandított; mind a kettő szégyelte a másik előtt, hogy belecsöppent ebbe a jelenetbe.

— Jól van, Alexandre — dörmögte Noël —, köszönjük a fáradozását. Jócskán elvesztegette az idejét miattunk.

Alexandre megértette. Megfordította a biciklijét és elkari-

kázott. Itt a kisbírónak mindenki parancsol. Itt mindenki: előljáróság.

Guiton most, hogy itt állt előtte a megtalált gyerek, elvesztette a bátorságát. Hol a karját, hol a vállát tapogatta, lehajolt hozzá, kutatta a szemében, hogy mi is kavaroghat ebben a kemény kis koponyában. Paul egyetlen csepp könnyet sem ejtett... mégis szemlátomást épp úgy szenvedett, mint Guiton. A szeméből nem sugárzott válasz, hanem inkább ezer meg ezer kérdés. És Guiton úgy érezte, hogy hozzá intézi ezeket a kérdéseket. Mit feleljen ennek a gyereknek? Hirtelen odafordult Noëlhez:

— Nagyon szép, amit maga tett. Pedig nem volt kötelessége.

Noël az ajkát biggyesztette, felfújta az arcát, vállat vont:

— Mindenki így tett volna a helyemben.

De Guiton hirtelen megint a gyerekhez fordult és aggódva megkérdezte:

— Hazajössz velem, ugy-e?

Paul biccentett a fejével, hogy igen, persze.

És vajjon ez a paraszt hogyan vélekedik erről az egész dologról? Meglehet, hogy ezerféle kalandos feltevés kóvályog a fejében... Guiton elvorosódott, amint Noëlre nézett.

— Megtennél valamit? — kérdezte Noël a gyerektől, mintha megértette volna, hogy Guiton mondani akar valamit. — Légy szíves, emeld fel a biciklit és állítsd oda a fal mellé. Elbírsz vele?

— Persze, hogy elbírok — felelte Paul.

— Ez menhelyi gyerek, tudja? — kezdte rögtön Guiton. — És egészen más, mint a többi gyerekek. Meg aztán otthon épp eleget böjtölünk. Barakkban lakunk. Ezenkívül még két kisebb gyereket tartunk. Én dokkmunkás vagyok.

— Miért vesz magához menhelyi gyereket, ha már kettő ügyis van és nincs őket miből eltartania? — kérdezte Noël szinte szigorú hangon.

— Mikor magamhoz vettem őket, jól kerestem... Ha van munka és az ember nem lusta, akkor a dokkmunkás jól él. A másik kettő sem édes gyerekem. Azelőtt nem nyomorogtak.

— Nekem sem volt soha gyerekem — mondta Noël; szokása szerint most is magában beszélt, mintha az állatokhoz beszélné, magába mélyedten. — Én szerettem volna... de a feleségem meghalt, harmincéves korában. Aztán pedig... annyi

volt a gondom-bajom... De jőjjön be egy percre, mielőtt elindul. Nehéz út ez biciklin, ha útitársat is visz... Meg aztán az eső is szítál még mindig.

— Éppen ebédelni akartunk — szólalt meg Noël a konyhában s fölemelte a tűzhelyen az egyik lábas fődőjét. — Láthatja: nem valami finomság, de táplálók! Krumpli szalonnával. Utána tej, vaj, egy kis sajt, a telejébe egy pohár bor. Így aztán akár-mivel megbírkózik az ember.

— Ha legalább kétnaponként egyszer ilyeneket ehetnénk — sóhajtott fel Guittton.

— Ugyan! Nem szabad túlozni!

— Hogyhogy túlozni? Paul, ugy-e hogy így van?

Noël kényelmetlenül érezte magát; odasandított a gyerekre, akit így tanúul hívtak. és más tárgyra tért. Elmondta az elmúlt két nap minden hercehurcáját.

— Nálunk odaát — jegyezte meg Guittton —, ugyanez a helyzet, csak éppen mi eltűrtük, hogy leszúrják a póznáikat.

— Nézze csak, valaki tegnap mégis azt mondta, hogy éppen maguk miatt tolták a tábort közelebb mihozzánk. Mert ők sokkal nagyobb területet foglaltak le, mint a németek. Sőt még egy tanyát is bele akarnak foglalni, azt ni, ott lenn, látja, ahol az a fa van...

— Éppen fordítva van a dolog: odaát nálunk még többet foglaltak le. Megnagyobbítják a tábort. Különben idejövet a kis-bíróval együtt láttuk, jobbkéz felől, hogy az egészet bekerílik, még az út is beleesik.

— Ez annyit jelent, hogy megint teljesen elvágnak bennünket a világtól... Két hónappal ezelőtt még volt vonatunk, hetenként kétszer közlekedett. Megszüntették. Pusztaság lesz itt, abbizony.

— Mi nem hagyjuk magunkat — veti oda Guittton.

— Mi sem — mondja rá Noël, mintha a levegőnek mondaná. — De hallod-e, ameddig így csurog az eső, ehetnél velünk egy falatot...

Minden bevezetés nélkül egyszerre csak tegezni kezdte Guittont. »Velünk«, ez annyit jelent: velem és Paullal.

— Igazán zavarban vagyok — feleli Guittton. — Minél hamarabb szerettem volna értesíteni a feleségemet, hiszen ért engem...

— Jó, jó! De az eső, az eső a jó isten dolga! Meg kell

várni, amíg el nem áll... No, te kis vadember, te tejet iszol, mint rendesen. Öregem, hogy szereti! Úgy vedeli a tejet, mint egy borjút! Nem tud betelni vele!

Guittonnak ökölbe szorult a keze az asztal alatt. Ez a paraszt határozottan azért teszi ezt, hogy őt megkínozza, különben nem tenné. Világos, hogy ezek nem tudják, mi ez, honnan is tudnák? Ők jól kiegyeznek a természettel, addszanessze! Azt hiszik, az egész világ olyan, mint ők. »Nem szabad túlozni«, mondta épp az imént. Ha a barakkban van tej, Paul mindig átengedi Claudettenek és a kicsi Jeannak. Sohasem mondta, hogy ő is szereti. Ezért pirult fülíg, mikor Guitton ránézett, mintha rajtakapták volna valamin.

— Hát még a tejszínt, a vaját hogy szereti!

Persze, büszke arra, amit termel. Mintha azzal dicsekednék, hogy ez mind milyen finom! No de mégis...

— Ez egy csöppet sem meglepő: ilyesminek a színét sem látja otthon.

— Lehetetlen! Csak nem? — kérdezte az öreg összeszorított fogakkal.

Mikor elmentek, négy csücskén összekötözött kendőben, dagadó batyu lógott a kormányon.

És Noël — hiszen a nehezét addig szokta halogatni az ember, ameddig csak lehet — ezt mondta:

— Az elébb láttam, hogy fel tudsz szállni a biciklire. Apád majd kölcsönadja neked, úgy-e? És néha-néha, csütörtökön vagy vasárnap, eljössz majd és bekukkantasz hozzám, úgy-e kis vadember?

KÉT ELVTÁRS

GILBERT ágyban fekszik. A hideg sápadtságot mintha a fehér lepedő vetítené az arcára. Izzadt keze ernyedten túri a kézfogást. Hája beleragad a homlokába, látszik, hogy régen ágyban fekvő beteg. Mégis tréfálkozik:

— Szóval te helyettesítesz?

— No, nem sokáig — mondja Henri. — Hamarosan meggyógyulsz.

— Magam is nagyon bízom benne.

— Gilbert, amíg Henri itt van, én hazaszaladnék egy pillanatra, legalább addig is nyugodtan beszélgethetnek. De ne fárassza ki, Henri, érti?

Ez a lány elvtárs, itt lakik az utcában. Minden reggel eljön Gilberthez, mióta ágyban fekszik. Délután felváltja egy másik. Éjjelre egy elvtárs jön hozzá, néha kettő. A sejt nem működik éppen a legjobban, de ezt kitűnően megszervezték.

— Főképpen azért jöttem, hogy valamennyi elvtársunk nevében is mielőbbi vizontlátást kívánjak s megmondjam neked, mennyire vágnak már utánad, mennyire bizonyosak benne, hogy a betegség gyorsan elmúlik és jó egészségben visszatérsz közénk! Megmondom: tulajdonképpen nem is a munka miatt jöttem.

— A munkát nem lehet különválasztani a többitől — mondta rá Gilbert és föltámaszkodott kispárnáján. — Nézd ezt a két lányt. Egy hónappal ezelőtt megkérhetted volna őket, hogy áldozzák naponta félnapjukat valami munkára... még most is leshetnéd őket! Ma már nem is érzik áldozatnak, magától értetődőnek tartják. Mert nekik személyes ügyük, hogy beteg vagyok: megszólalt a szívük. És akkor már ez a munka nem is munka...

Egy pillanatig hallgatott.

— Ha nem nyerted meg egy férfi vagy egy nő szívét, el-

vesztegetted azt, ami legértékesebb bennük. Mindent elfecsérelsz...

Aztán mintha felriadt volna:

— No és a gyűlés?

Henri megpróbál beszámolni a két kikötői sejt közös gyűléséről. Egyrészt sajnálja, hogy Gilbert első mondatai közben nem talált rá alkalmat, hogy kissé részletesebben érdeklődjék egészsége felől, másrészt valahogy megkönnyebbült... Ugyanakkor az az érzése, hogy Gilbert, mindazon keresztül, amit elmond neki, szeretne mélyen belélni. Ez érthető. Vajjon, amit rábízott, amíg ő kórházban van, milyen kezekre bízta? Henri oly csalhatatlanul kitalálja ezt, hogy habozás nélkül magáról kezd beszélni, azzal az őszinte örömmel, amellyel az ember mindig szívesen aláveti magát a bírálatnak, ha megtette minden kötelességét.

— Van még valami, amit el akartam neked mondani. Azt, hogy... mikor láttam, hogy nem jössz meg, szinte örültem neki... Jól tudtam, hogy te jobban vezetnéd a gyűlést, mint én. De hát én ilyen vagyok, talán azért, mert nincs még elegendő gyakorlatom benne. Ha mellettem ülsz és nekem kellett volna vezetnem a gyűlést, zavarba jöttem volna, nem lettem volna olyan higgadt.

— Pedig én még senkit sem faltam föl — jegyezte meg Gilbert mosolyogva.

— Persze, hogy nem. Sőt, értsd meg, nem is arról van szó, mintha úgy érezném, hogy megfigyelsz. Ha az ember eszleg valami butaságot mond, az sem jóvátehetetlen. De... megértesz engem?

— Helyes, hogy őszintén megmondod — felelte Gilbert. — Légy meggyőződve róla, hogy ismerem ezt. És látod, ez jó lecke arra az esetre, ha elvtársakat kell irányítanunk, mint most neked. Értetni kell a módját, hogy engedjük őket a saját szárnyukon repülni. És úgy kell intézni a dolgot, hogy mindig jó hangulatban legyenek, akkor is, ha az ember köztük van. Nem szabad semmi olyant tenni, ami esetleg beléjük fojtja a szót. Nézd, néha-néha magam is éreztem azt, amiről beszéltél. Viszont egyszer eljött ide Maurice, ő vezette a megyei pártértekezletet, én küldött voltam. No hát, én nem tudom, hogy szokott ő felkészülni, de mellette mindenki jó hangulatban van, mindenki fesztelenül beszélgetett vele... de persze mindenki

érezte, hogy amit itt beszélnek, annak a jelentőségét százszorosra fokozza az a körülmény, hogy ő itt van, hallgatja, figyel és minden szót mérlegel. En mindabban, amit mondtam és cselekedtem, sohasem voltam olyan igényes magamhoz, mint attól a naptól fogva, amikor az ő jelenlétében felszólaltam. És látod: bizonyosra veheted, hogy hamarosan meggyógyul... Ebben egy pillanatig sem kételkedhetsz, ha csak egyszer is hallottad beszélni, ha láttad nyugalmát, biztosságát, erős akaratát. Az ilyen akarat hamarosan megtör mindenféle betegséget, majd meglátod. És ez nekem is jó lecke. Valahányszor erre gondolok, mindig újraéled a bátorságom.

— Fáj valamid, igen?

— Nem. De mindig fáradtnak, egészen üresnek érzem magam. És folyton izzadok, az egész testem. És lázas vagyok, borzongok... Node végre a gyűlésről...

A legfájdalmasabb volt, hogy ilyen fiatalembert sújtott le ez a betegség. Gilbert még nincs harmincéves. Ugy elégette az életét, mint ahogy a szalma lángra kap s elhamvad... Még csak arra sem volt ideje sohasem, hogy házasodásra gondoljon. Egészen fiatal volt még, mikor deportálták. Teljesen elgyengülten tért haza. Ezzel a betegséggel már másodízben fizet a közösségért. Mégis: negyvenhétben-negyvennyolcban, mikor a párt tevékenysége kissé lelohadt — mintha sehogysem találta volna meg a cselekvés új módjait, az új helyzetben, mikor a kommunisták kimaradtak a kormányból — akkoriban néha-néha látták egy meglehetősen csinos, eleven kislánnyal, aki maga is tanító volt és egyszer-kétszer vele jött, mikor ő tartotta a pártnapot. De egészen bizonyos: a kislány nem bírta az iramot, nem neki való volt ez az élet. Többet aztán nem is látták. Ugy tűnt el, mint ahogy felbukkant. Erről, ha fájt is Gilbertnek, senki sem tudott meg semmit sem. A munkáján semmiesetre sem látszott meg. Meg aztán kicsit nagyképűségnek érzi, ha mindig »a munkát« emlegetik.

ROBERT-nek — kezdte Gilbert — alapvető hibája a kispolgári gondolkodás, a szakszervezet-imádat. Még mindig ott van benne, mint annyi más dokkmunkásban, a régi anarcho-szindikalista alaprétég... Ha fölvetesz a dokkmunkásai előtt olyan kérdéseket, amelyeket neki soha eszébe sem jutott fel-

vetni a szindikátus nevében, rögtön holmi tisztességtelen versenynek minősíti. Nyomban megbokrosodik. Sőt, mindent eleve bizalmatlansággal fogad, ami közvetlen követeléseinkből ered. Nem vetemedik olyan jelszavakra, hogy »csak semmi politika, csak semmi politika!« — amit oly gyakran hallani még most is a kikötőben, — de valamit melenget magában az ilyenekből. Helyesen tette, hogy beleakaszkodtál; mert bizonyos, hogy ez a locsogása a német újrafegyverkezésről, benne, legbelül, csak elhajlás volt, csak ürügy. Különben ne felejtse el, hogy igazán bátor ember... De az a gondolat, hogy a kikötőben most leglényegesebb a politikai harc, a fegyverszállító hajók dolga, és hogy minden egyéb, a követeléseink és minden más ezzel függ össze, ez megfekszi a gyomrát. Hogy visszavágott, az nem csupán jellem kérdése. Soha semmi sem pusztán jellem kérdése. Semmi sem annyira politikai tényező, mint a jellem.

— Semmi sem annyira politikai tényező... — fűzi tovább magában Henri... Gilbert betegsége, ez a lángolás ebben a gyöngé testben... ez a vágy, hogy vállon ragadja az ember... régi jó pajtás!... talán az a negyvenhetes kislány... a »munka«...

— Az igazság az, hogy mintegy a szakszervezet nevében, ő szeretné egymaga irányítani a dokkmunkásokat. Úgy érzi, bár sohasem merné kimondani, hogy valamiképpen a párt is mintha az ő nyomdokain haladna. És így van ez mindennel. Emlékezzél vissza a »Dieppe« érkezésére, mikor a francia köztársasági ifjúsági szövetség egyik tagja a kikötőben beszédet intézett a fiatalokhoz. Nos, Robert emiatt is nagy lármát csapott. Váltig erősködött, hogy az ilyesmi kerékkötője a szakszervezetnek s azzal a kockázattal jár, hogy megbontja. A kikötő, úgy érzi, az ő magántulajdona, külön vadászterülete!... A legrosszabb benne az, hogy azt hiszi: helyesen cselekszik, jó úton jár, és hogy nekünk nincs igazunk. Pedig hajlandó az életét is odaadni a pártért. Akármit rábízhatna az ember, egyéni munkát, testi munkát, elvégezné... Igaz, hogy a testi munka a legkönnyebb...

— Mit akarsz ezzel mondani? — kérdezte Henri, aki kiérezte Gilbert szavaiból a váratlanul felbuggyanti keserűséget.

— Nézd, ha így látom magamat itt az ágyban, arra gondolok, hogy ennek én vagyok az oka, mert nem volt bennem politikai bátorság, hogy fölvessek bizonyos problémákat. Sok-

szor fáradtnak éreztem magamat. Még a kerületi pártbizottságnak is van néhány tagja, aki semmit sem csinál. Nos, ahelyett, hogy megmagyaráztam volna ezt vagy amazt a feladatot, meggyőztem volna és bevontam volna a többieket, sőt szükség esetén meg is sarkantyúztam volna őket, vagy megerősítettem volna önbizalmukat, inkább magam végeztem el mindent. Ez sokkal könnyebb volt. S mi lett a vége? Itt az eredmény. Még legalább egy, esetleg két hónapig — mit tudom én, nem kötöték az orromra! — nem vehetek részt a harcban, s talán épp a legfontosabb szakaszában. Azt a kísértést, hogy az ember agyondolgozza magát, tudod, néha vissza kell verni. Nem mindig helyes, nem egyszer a lustaság takarója. Nem egyéb, mint visszariadni a felelősségtől, mikor az embernek vezetnie kell!... De hát, ami megtörtént, megtörtént... Legalább meglesz az a haszna, hogy kénytelen leszel fejest ugrani, s éppen olyankor, amikor a víz háborog. Igazam van?

— De hogy visszatérjek Robertre — szólalt meg Henri —, meg kell adni: ha az emberei közt van, érti a dolog minden csínját-bínját. Bizonyos, hogy megvan benne a harci készség... Meg kell mondani, hogy különösen az utóbbi félévben olyan súlyos a sorsuk, mintha szakadatlanul sztrájkban állnának! De éppen azért, mert ilyen súlyos, egyesek már-már megbicsaklanak. Néha a kimondott és ki nem mondott gondolatokat egyformán meg kell érteni. Ugy-e, ismered Ségalt, a pártnak is tagja. Tegnapelőtt, nagy titokban, szerencsére csak négy-öt ember füle hallatára ezt mondta: »Ha most Indokínába indulna hajó, én szinte azt mondanám, hogy vállaljuk a berakodást. Mert ez még mindig kisebb baj, mint az amerikai fegyverszállítás.« »Mert az emberek már idestova dögrováson vannak — folytatta — és ha tovább is visszautasítanak mindent, olyan határtalan lesz a nyomor, mire az amerikaiak betoppannak, hogy a cimborák majd szépen beadják a derekukat.« Mit szólsz hozzá? Akkor aztán, gondolhatod, mindent töviről-hegyire megmagyaráztunk neki, főképpen azt, hogy a háború mögött, akár Indokínában folyik, akár másutt, mindig az amerikaiak vannak a háttérben. De hogy egyáltalán ilyen gondolata támadhatott, érted, az arra mutat, hogy a dolog nem olyan egyszerű, mint hinné az ember.

— A nyomor sokkal több zavart okozott az emberek fejében, mint az amerikaiak egész propagandája.

— Tudod, elvtársainknak és főképp elvtársainknak — különösen, ha figyelembe veszed, hogy milyen körülmények közt élnek: piszokban, sőt mocsokban, éheznek, fáznak, — töríkszakad meg kell emberelniök magukat, esküszöm, hogy megőrizték a meggyőződésüket! Ide hallgass, a multkor meglátogattam Jérôme Bouvard-t, a sejtünk pénztárosát. Valami viskóban lakik, a falai olyanok, mint a szennyvízben megduzzadt szivacs!... Bízvást mondhatom, hogy valóban nyakig süllyedt a nyomorúságba. No jó. Viszont a sejtnek, ha nem is gazdag éppen, de van körülbelül ezer frank tartaléka. Ez valóságos vagyon az ő sovány garasaihoz képest. Hát mondhatsz, amit akarsz, de lehetetlenség, hogy mikor a gyerekek éheznek, az asszony meg sír, lehetetlenség elhinni, hogy sohasem esett kísértésbe... Nohát fölösleges is mondanom, hogy — ilyen ember! — hozzá nem nyúlna a pénzhez a világért sem! És óvatosságból mindig magánál tartja a kulcsot. Előttem nyitotta ki a ládikóját, hogy megszámolja, mennyi bélyegje maradt, mert engem akart megkérni, hozzak neki bélyegeket a pártirodából... Öregem, ott volt a párt pénze, rendben, biztonságban, tulajdonképpen mint valami ereklje és mikor az asszony velünk együtt csak nézte-nézte, elszorult a szívem. Ez a pénz értéke-sebb, mint amennyit ér, nem gondolod?

— De igen, ezer frank sok pénz, kár érte, hogy ott hagyjátok lapulni a ládikó fenekén. Kamatoztatni kell. Ott a ládikóban haszontalan hever. És legfeljebb csak kínszenvedést okoz az elvtársnak s ez nem helyes.

— Tudod, a java része már bizonyosan elment: gyűlés, terem, röpiratok, miegyéb. Ezer frank manapság gyorsan elolvad.

— Főképp azért mondom ezt, mert a kerületi pénztáros, ismered, hajlamos a zsugoriságra. Másnak kellene nevezni az ilyen embert, nem pénztárosnak. Ha rájuk bízna az ember, soha egy fillért ki nem adnának. Nemsokára úgy kell ellopni tőlük a pénzt, hogy plakátot vagy röpiratot csináltassunk. Ez bizony fősvénység, ha nem is magának kuporgat. Többet mondok: furcsa. Küzdened kell ellene.

— Annál inkább, mert a falak egyre fontosabbak abból a szempontból, hogy rajtuk keresztül szóljunk a néphez. Az emberek hozzászótkak, mindig ott látták a feliratokat. Ez már mindennapos jelenség. Mikor kiragasztjuk a l'Humanitét, abban

a pillanatban nagyobb tömeg csoportosul előtte, mint ezeknek a mocskosoknak a kirakatai előtt... Én mellett kardoskodom, hogy plakátot minél többet kell csináltatni. Már kértem a megyei pártbizottságot, hogy adjon ki egyet a tábor túlsó oldalán lakó parasztok számára, akiket kisajátítás fenyeget. És a pártéletnek is ez az érdeke: az elvtársak sokkal harcosabbak, ha látják, hogy küzdelmük mindenkit érdekel. Ezt többen is mondták, mikor az a híres feliratunk megjelent a zsilipkamrán, halottál róla? Ez igen, ez aztán az öröm, mondogatták. Ilyenek után jobban kedvet kapnak rá, hogy eljöjjenek a gyűlésekre. Meg kell mondani: hőstett volt! Beszélték azt is, hogy aznap délelőtt tíz órakor kijöttek a mérnökök is megnézni és az egyik ezt mondta: »A teremburáját! Ezek az emberek gólyalábakon járnak, különben lehetetlenség!« Hát akkor mit szólnak majd ahhoz, amit holnapután odakenünk nekik a tengeralattjárótámaszponton? A teremtésit!

Gilbert halványan elmosolyodott.

— Ez igen! Jól van, öregem — mondta rá.

— Ezzel kapcsolatban — folytatta Henri —, szeretnék még valamit elmondani neked, hadd lássad, hogy igazán haladunk, nekilendülünk. Tudod, kicsoda Pillangó, ismerted? Tudod, hogy kicsöppent a pártból?...

— Igen, igen, az után, hogy az a vitája volt velem...

— Nos hát, képzeld csak: egy ideje észrevettük, hogy festékekkel vagy kátránnyal mázolt felíratok jelennek meg a falakon, és ezek nem a sejtektől származnak. Sorra kérdeztük az elvtársakat: ki volt? ki volt? Senki. Senki sem tudott róla. Sőt, egyszer az országúti villanyvezetéken, nem messze a külváros-tól, szalmabábú himbálódzott s fölötte ott volt a tábla: »Eisenhower«. Remek ötlet volt: a kötelet csapszegre erősítették, végében lógott a bábú, a csapszeg forgott a vezetéken. Jó munka volt. A rendőrök, hogy leszereljék, csak teherautóra erősített tűzoltólétrán tudtak hozzáférni. Nohát, ezt sem mi csináltuk. Egyébként nem mindegyik felirat volt teljesen kifogástalan. Volt ilyen például: »Pöcegödörbe az amerikaiakat!« Ezt párttag nem írhatta! Mert ez sértő, de nem meggyőző. Nem használ semmit. Még az a kérdés is felmerül néha az emberben, hogy az ilyesfélék nem valami beugratótól származnak-e?

— Ebben bizonyosan van valami. Magam olvastam vala-

hol: »Kiki egy amerikait!« Tudod, milyen következményekkel járhat az ilyen felirat, a mai helyzetben!

— A, képzelheted, nem az elvtársakon múlik, mert égnek a vágytól, hogy véresre verjék őket, ha egy-egy az útjukba akad.

— Eppen ez a beugratás: folyton erőltetni valamit, amihez az embereinknek éppen nagy kedvük volna... Ezt intézzék el a cimborák, az ő dolguk. Szabadok. Sőt, aligha tudnád fékentartani őket, ha alkalom adódnék, hogy összeakaszkodjanak amazokkal, sőt hogy föl ne dobjanak egyet-egyet a levegőbe, vagy éppen bele a vízbe. Különösen ha amazok keresik az alkalmat és felingerlik a mieinket. Ilyenkor az embereinkben úgy meggyülemlik a düh, hogy valahol ki kell robbannia. Csakhogy ez nem lehet jelszó. A mi jelszavunk a tömegcselekvés, ezt te épp olyan jól tudod, mint én.

— De a feliratok ügye nem is volt olyan súlyos. Ellenkezőleg. Egy éjszaka, mikor mink is mázoltunk, találkoztunk az egyéni mázóval, a magánvállalkozóval! Pillangó volt! Másnap aztán beszéltem a fejével. Váltig hangoztatta: még mindig a begyében van, hogy úgy megszégyenítetted. Nem akar visszajönni a pártba. De dolgozni, azt igen, ez a legforróbb vágya... Még ezt is mondta: »Az ilyen *nagybivaly* többet használ a pártnak idekint, mint ha bent van.«

— Eppen ezt nevezi ő megszégyenítésnek — mondta rá Gilbert. — Igaz, hogy ebben én vagyok a hibás. Sohasem vesszük eléggé számba, hogy mi forr-kavarog az emberek fejében. Vannak dolgok, amiket nyíltan el lehet mondani s meg is magyarázni a gyűléseken, de baklövés csak úgy meggondolatlanul kibökkenteni, akárki előtt, kocsmában, azzal a szesszel, hogy úgy sincs semmi titkunk. Annyi bizonyos, hogy a pártnak nincs semmi titka, de az elvtársaknak vannak néha-néha apró-cseprő magánügyeik és nem szívesen veszik, ha ezeket kiteregetik a nyilvánosság előtt. Hárman-négyen ültek az asztalnál, a »Száraz Gégé«-ben, egy üveg kadarka mellett. Beszélgettek. És többről többre, szóról szóra, miután tücsköt-bogarat összebeszéltek, végre a legszemélyesebb, legkényesebb dolgokra lyukadtak ki, a nevezetes kérdésre: vajjon a »nagybivalyok« nem érzik-e, hogy küssé esszik a kenyeret a többiek elől? Vajjon alapos okokból ellenzik-e azt a követelést, hogy sorjában állítsák munkába az embereket, vagy pedig csak azért, hogy egyéni előnyös helyzetüket fenntartsák?... Láthatod, hogy kényes kérdés, nem

is szabad úgy könnyelműen fölvetni. És ott a kocsmában épp a legidétlenebb volt fölvetni. Nos, Pillangó rossz néven is vette. Tudod, milyen.

— De azért mégis jó fiú. Tessék, még friss a sebe, és már oda se neki! Ebbe a bűvárhajó-támaszpont ügybe mindenáron be akar kapcsolódni: velünk akar tartani. Vadul lelkesedik érte. Sőt attól félek, hogy pusztá hencegésből előre kikottyantja a dolgot. Figyelmeztettem, hogy egy mukkot se! De sajnós, úgy szeret fecsegni...

— Meg kellene mondani neki, hogy mindent elmondtál, hadd vegye tudomásul, hogy sohasem haragudtam rá... Leértelmiségizett! Tisztában vagy vele, mit jelent ez? Idefigyelj. Mondd meg neki: »Gilbert azt üzeni, hogy ezentúl te írod a verseket a kerítésekre«...

Gilbert egészen a takaró alá bújt, két kezét a mellére nyugtatta, nehezen lélegzett.

— Kifáradtál? Megyek.

— Nem, csak fázom egy kicsit. Micsoda szörnyűség, hogy így kell sínylődnöm, miközben mindenki harcol s a pártnak minden emberre szüksége van! Csak fölkelhetnék!...

— Neked csak egy a dolgod most: minél gyorsabban meggyógyulni! Ostobaságot elkövetni bűn volna, nemcsak magad ellen, hanem a párt ellen is...

Henri a takaró fölött megszorította Gilbert forró kezét.

— Majd meglátod, öreg bajtárs, hamarosan túl leszel rajta.

Es most egy szempillantás alatt különös változás történt a két férfi viszonyában: most Henri beszél felelősséggel, most ő segít Gilbert-nek, most ő ad neki tanácsot. Még sohasem voltak olyan közel egymáshoz, mint most, mikor az életük valahogyan keresztezte egymást.

— Tudod, barátom, ha te vagy a helyemen, nem lesz semmi gondom — szólalt meg Gilbert. Egy pillanatra csönd telepedett kettejük közé. — Bizonyos vagyok benne, hogy jól kivágod magad. Bizalmasan megmondhatom neked: én javasoltalak. Harcolnod kell majd, csüggedetlenül. Minden megvan benned, ami a sikerhez kell. Ez kell hozzá: ne engedd, hogy fejedre nőjenek és megfojtsanak a feladatok. Mindig fontold meg a dolgokat, elevenen mozogjon az eszed. Hétről-hétre mérlegeld a Politikai

Bizottság közleményének minden szavát, érted, minden szavát... Majd meglátod, mennyire megkönnyíti ez a dolgot. Nagyon ritkán esik meg, hogy ne találnál benne útmutatást minden problémád megoldására. Aztán itt a l'Humanité. És soha, akármilyen történik, sohase téveszd el az irányvonalat! Bennem, mint afféle tanítóban, sok volt a gyengeség, néha szenvedtem is miatta, néha szememre is vetették... És ezenfelül a legszerencsétlenebbek bajait nem vettem gondjaimba úgy, ahogy kellett volna... Neked vigyáznod kell: téged az ellenkező veszély fenyeget. Nem szabad csak a bajokat látnod, csak az akadályokat, meg kell látnod mozgalmunk rendkívüli arányú haladását, minden győzelmünket az egész világon, azt a feltétlen bizonyosságot, hogy már a közel jövőben mi is kicsikarjuk a falat kenyereit. Sohasem szabad olyasmit érezni, mintha védekezésre kényszerültünk volna.

— Amit mondtál, annyira igaz, hogy miközben hallgattalak, azokra a következtetésekre kellett gondolnom, amelyeket a multkor a gyűlésen levontam... Azt hiszem, helyesen mutattam rá mindarra, amit meg kell tennünk, s arra is: miért kell megtennünk, hogy védekezzünk az amerikai megszállás ellen. Bebizonyítottam a fiúknak, mily nagy a felelősségünk... Azt hiszem, ezt mind eléggé jól táltam nekik. Láttam, hogy belesápadnak, megboronganak, az arcuk megkeményedik, tudod, azon nyomban... De észrevettem, hogy valami hiányzik belőlük: éppen a lelkesedés. Azok után, amiket most mondtál, azt hiszem, hogy ennek én vagyok az oka. Én csak az ellenség terveiről beszéltem, mintha csak ez volna döntő s mintha ő volna támadásban... Egyetlenegy szót sem beszéltem viszont arról, hogy éppenséggel védekezésbe szorult és a mieink félelmetes nyomása alatt az egész vonalon visszavonulóban van. Nem mutattam rá a győzelmünkre. Nos, részben az amerikai megszállás is annak a jele, hogy a kormány egymagában már sehogy sem tud helytállni előttünk. Külföldi hadsereget hív segítségül. Ezzel azonban sehogy sem sikerül rendbehoznia a szénáját, éppen ellenkezőleg. Az ilyesmi kinyitja ám az emberek szemét... Fárasztalak, úgy-e? No már búcsúzom is

Ez a legnehezebb pillanat. Henri feltérdel az ágy szélére, s félszegen megöleli Gilbert-t, aki megriad kissé. De gyorsan újra feláll s néhány semmitmondó szót motyog, szándékosan azért, hogy amennyire csak lehet, levezesse elérzékenyülését

— Öregem, szúrsz! Ugy látszik: a borbélyod bugylibicskával dolgozik.

— Egyik elvtársam, a sejtünkből. De igaz is: ki helyettesít majd téged a tiedben?

— Kléber. Fiatalember, de aranyat ér. A »Dieppe« idején tűnt fel. Nem lesz hiba. Bevállik, meglátod!... Búcsúzom, Gilbert. Ugy-e írsz nekünk, ahányszor csak tudsz?

Nehéz eljutni az ajtóig, így, miközben beszél is az ember, hogy el ne árulja meghatottságát.

— Beszölök az elvtársnőnek, hogy jöjjön vissza hozzád; tudom, hol lakik...

— Jó, szólj be, nem is gondoltam rá. De mondd csak, hogy van a feleséged? Mit szólt a dologhoz?

— Ó, beleegyezik — felelte Henri. — Ő maga nem sokat harcol, de beleegyezik. Majd segít is nekem. Ebben a tekintetben szerencsés helyzetben vagyok.

— Igen, igen — mondta rá Gilbert —, szerencséd van!

Henri erre nem tudott mit felelni, mindössze búcsút intett a fejével és a kezével; félszeg mosolya mögött valami fojtogatta a torkát. Mikor kívül került az ajtón és becsukta maga után, úgy érezte, hogy most, a végén, nagyon is ügyetlen volt. Erőt kellett vennie magán, hogy vissza ne menjen.

VAKMERŐ VALLALKOZÁS

Féltizenkettőkor Klébernél találkoztak, ahogy megbeszélték. Henri, Pillangó és a kis Juszuf. Pillangó érkezett elsőnek. Kléber mindegyiket külön figyelmeztette:

— Csöndesen! Ne üss zajt, ne ébreszd föl az anyámat. Holnap reggel már hatkor indul.

— Munkába?

— Nem. Mindennap kimegy a parti sziklára osztrigát gyűjteni. Apály idején egész kosárra valót összeszed. Ez mégis csak száz frank talált pénz.

— Koromsötét az éjszaka, éppen ez kell nekünk — szólal meg Henri.

Milyen gyorsan megtalálják az ellenállás izgalmait és módszereit. Az éjszakai munkának mindig van valami titozatos-ság-íze...

Halkan beszélgetnek.

— Itt a kötél — mondja Kléber s már húzza is ki a szekrény alól. Jó hosszú, nem éppen új, de egy embert bizvást elbír. A végén csombók, fölötte keresztrúd, afféle létrafok, jó erősen odakötözve a kötélhez.

— Erre ráül az ember így — mutatja Kléber, és a kötelet a combjai közé fogja.

— Várj csak, majd fölemellek, hadd lássam: elég erős-e — mondja rá Pillangó —, mert a világért sem szabad ám meg-lazulnia! Az az izé odalent nagyon magas ám, esküszöm!

Székre áll és a kötélnél fogva felhúzza Klébert. A keresztrúd és a csomózás kissé nyikorog, de kiállja a próbát.

— Főképpen a szék nyikorog — jegyzi meg Juszuf, örök mosolyával.

— Jó lesz — állapítja meg Pillangó. — Mégis a legközelebbi alkalommal majd kilyukasztunk egy jó erős deszkalapot s azt erősítjük a kötélre: az sokkal biztosabb lesz.

— Beszélj csöndesebben — figyelmezteti Kléber. — Anyám nem is tud róla, hogy el kell mennem. De mi van a festékekkel?

— Őriási meglepetés — mondja rá Pillangó és fölemeli fazekát. — Találtam ezt az izét, de mintha éppenséggel nekünk kotyvasztották volna. Hajófesték. De tartós ám, annyit mondhatok! »Bitumastic« a neve. És a legnagyobb, hogy rákenhetsz, amit akarsz, fölébe festhetsz akármit, de amit ezzel oda-festettél, az átlátszik és mindig újra kiütözközik. És ide hallgassatok, még ennél is nagyszerűbb...

Időt enged nekik, hogy felkészüljenek a meglepetésre.

— ...hogy nagyon olcsón jutottam hozzá. Amerikai festékl...

Erre aztán kitör a hahota. A mama, ott a kőfalon túl hirtelen fölriad és megkérdi:

— Kléber, mi történt?

— Semmi. En köhögtem.

— Még mindig a könyveket bújod? Megfázol. Gyere lefeküdni.

— Ugyan, még tíz óra sincs. Csak aludj.

Egy darabig most hallgatni kell. Ostobaság, hogy is lehet kedve az embernek hahotázni az ilyen éjszakán, amikor a némaság a kötelessége? Ennek bizonyosan az a kis idegesség az oka, ami most bennük remeg: úgy érzik magukat, mint a kamaszok, mikor valami rosszban sántikálnak. Aztán Kléber lábujjhegyen odamegy, megnézi a mamát.

— Az ilyen öregek úgy alszanak már, mint a bunda — jelenti visszajövet. — Rendben van. Most aztán indulnunk kell!

— No és a szöveg? — kérdezte Juszuf. — Nekem látnom kell előbb, hogy ki ne felejtsek egy-két betűt.

— Minden az időtől függ — felelte Henri. — Először is ezt kell felmázolni: *AMERIKAIÁK AMERIKÁBA!*

— En jobban szeretném ezt: *AMERIKAIÁK GO HOME!* — jegyezte meg Pillangó. — Így mondják Németországban, angolul. Így az amerikaiak jobban megértik.

— De a mieink kevésbé értik meg — vitatkozott Henri. — Vannak még olyanok, akik nem tudják, mi az értelme.

— Mégis csak az a fontos, hogy az amerikaiak megértsék, nem? — kérdezte Pillangó.

— Nem, nem, a fontosak mégis csak a mieink. Ne félj semmit, az amerikaiak majd lefordíttatják maguknak.

— Jó. Ha azt hiszed, hogy a tied jobb, legyen.

— Ird tel egy papirosra, hogy jól lássam — kéri Juszuf.

— Ne félj semmit, öcskös, a betűket majd megmondom én neked, szép sorjában, egyenkint — nyugtatja meg Pillangó. — Böven van rá idő, mikor az ember akkora betűket mázol, mint ő maga.

— Utána, ha nem fedeznek fel bennünket — kezdte Henri — ezt mázoljuk fel: *Vesszenek a háborús uszítók!*

— Rövidebb volna így: *Vesszen a háború* — javasolja Pillangó.

— Rövidebb, de nem olyan helyes — jegyezte meg Juszuf.

— Ugyan már honnan tudod ezt te? Mindnyájan a háború ellen vagyunk, vagy nem?

— Most nem vitatkozunk — védekezik Juszuf — majd holnap.

— Ugy van — helyesel Henri. — Ha az amerikaiak ki-robbantanák a háborút a Szovjetunió ellen, te mit tennél?

— Valamennyien fegyvert fognánk ellenük, természetesen — felelte Pillangó. — Megkeserülnék, annyi szent!

— No hát! Akkor ez annyit jelent, hogy ebben a pillanat-ban már elégtelen ez a jelszó: *Vesszen a háború!* Képzeld el csak, ha Sztalingrádban elvtársainknak csupán ez lett volna a jelszavuk: *Vesszen a háború!*

— Vagy Vietnamban — tette hozzá Juszuf — vagy Koreá-ban, vagy Kínában...

— Igen, de ez most más eset — tiltakozik Pillangó. — Hagyjátok már abba ezt az örökös szörszálhasogatást!... Ha ennyit kell rágódni minden szón, amit a falra mázolunk...

— Megfeledkezel róla, hogy ez a te jelszavad, mint egy újság címfeje, talán három-négy esztendeig is ott marad a kikötő fölött. Es talán, fájdalom! elérkezik egyszer az a pilla-nat, amikor majd ezt kell mondanunk: *Mindent a háborúért!* — hogyne, mint például negyvenötben. Megteszünk mindent a háború megakadályozására, de ha egyszer itt van, vállalni kell!

— Jaj de unalmas vagy! — vág a szavába Pillangó. — Jó, jó, odamázoljuk azt a két szót: megkapod a *háborús uszítóidat!*

— Keményfejű! — vágta rá Henri, és mintha meg akarná mosni a fejét, Pillangó sapkáját belenyomja a szemébe. — És ha úgy gondolod, hogy hosszú; hát embereld meg magad! Ha

még marad idő, ezt is hozzá kell írni: *Francia kereskedelmi kikötőt akarunk!*

— No, akkor ez már nem is bűvárhajó-támaszpont, hanem hirdetőtábla! — tréfálkozik Pillangó. — Még ezer szerencse, hogy tudom, hol van a kikötőben a Bitumastic-raklár: utánpótlás céljából! Nincs is nagyon messzire. Mert itt, ebben a fazékban, legfeljebb annyi van, amennyi az első felíratra elég. No de nekem először is legnagyobb kedvem volna valami mást felmázolni, ha lehetne, ami sokkal rövidebb volna, mint ez mind. Én nem sokat kerülgetném a dolgot. Mit gondoltok, mi ez? Mindössze ennyi: *Holnap általános sztrájk!* Ez az egész. Három szó. Mert ez az igaz, csak ez az igaz. Csakhogy mink, mintha félnénk, kerülgetjük a dolgot, mint macska a forró kását. Minden egyéb mellékes: csak előétel.

— Csak ne fitymáld azt az előételt — ingerkedik Juszuf. — Ha nincs mást zabálni, az is jobb a semminél, igaz-e?

— Ugyan hagyd abba! Te mindig csak példázatokban beszélsz! A te fatornyos hazádban bizonyosan még a papok is rosszabbak, mint másutt.

— Ne beszélj butaságokat — vágta rá Juszuf. — Nem vitás, mindenki szeretne jóllakni. Ezt igazán könnyű kitalálni.

— Meg kell gondolni: mi lehetséges és mi nem — szólt közbe Kléber. — Csak nem gondolod, hogy a mostani körülmények között elegendő ezt fölmázolni s máris azonnal csatlakozik mindenki?

— Eppen ez a baj — dörmögi Pillangó: megvan az a hibája, hogy ha vitára akarják kényszeríteni, mindig kisiklik, mint az ángolna. — Nézzétek csak a vasutasokat, például; azok ugyan csúful cserbenhagytak bennünket, vagy nem? Ma százszámra szállították a táborba a benzines hordókat meg a ládákat! Pedig még nem is kerítették be egészen! Nem tudom, honnan jön mindez, de valakinek csak szállítania kellett, hogy ideérjen! Vagy nem? ... Ha mindenki úgy tenne, mint mink, bizony ma egészen más volna a helyzet, nem ilyen!

— Bízni kell a vasutasokban és a többiekben — szólal meg Henri. — Majd meglátod: mindenki megmozdul és pedig egyre bátrabban. Talán egy darabig nehézségeik voltak. De majd meglátod, hogy ha ráakadnak a dolog nyitjára, egyszerre nekilendül minden és talán még fölibénk is kerekednek. No jó. S ha úgy tetszik, nekünk itt egy pontra kell vigyáznunk, nekik az egész

terepet kell figyelniök. És ha pillanatnyilag a kelleténél több szállítmány érkezik, s nekiállnak a munkának, a mi dolgunk megkísérelni, hogy megállítsuk őket. Majd meglátod, hogy nemsokára mindenki elemében lesz.

— Ez még nem minden — vágott a szavába Juszuf. — Itt az ideje! Engem azzal bíztak meg például: eszeljem ki, hogyan lehet feljutni a támaszpontra. Kieszeltem. A kikötőbe könnyű a bejárás, akár a rendes utakon át is: a C. R. S. legények szunyókálnak. Inkább az őrzőjáratoktól kell nagyon óvakodni; éjjelente négy járőr jön-megy, körbe-körbe, több ízben is. Hogy feljussunk, ahhoz az amerikaiak adnak létrát — mint ahogy Pillangónak festéket —, ez pedig az egyik úszódaru lesz azok közül, amelyeket az amerikaiak vontattak ide a kikötő partjára. Van köztük egy: ennek a kötelei lelógnak egészen a fedélzet párkányáig. Ez lesz a legalkalmasabb. Majd hintázni kell egy kicsit, aztán leugrani. A dolog veszélyes; mert az a hely magas; de én jól szemügyre vettem. Majd én megyek fel elsőnek s ha fent vagyok, felsegítem a többieket. Meg aztán azért is ezt az utat kell választanunk, mert más mód nincs rá, hogy feljussunk.

Elindultak az egész felszereléssel. Csak néhány percét kellett menniök: Kléber ott lakik mindjárt szemben a kikötővel.

— A kikötőn kívül is járkálnak az őrzőjáratok — mondta.

— Majd meglátod: a közeli napokban újra rendszerezik a takarodót, mint a németek.

Lépéseik még mindig túlságosan hangosan koppannak a tilalmakkal terhes éjszakában. Éppen éjszaka érzi igazán az ember, ha nem szabad. Csak az a szabadság, hogy merünk cselekedni.

— Reméljük, hogy beválik a repülő-létrád — jegyzi meg Pillangó. — A magasság legalább húsz méter. Nem lelkesedem érte, hogy palacsintává lapuljak odalent a betonon.

— Nem törőd ki a nyakad — mondta rá Kléber —, kipróbáltuk már ezt a huncutságot, Henri meg én. Tudod, ott a töltésen: *Francaország nem lesz második Korea!*

— Igen, igen, csak hogy a töltés nem meredek ám, hanem lejtős. És ha leestél volna, akkor is legfeljebb a pocsolyába pottyansz.

— Ejnye! Először is: mind a ketten úgy úszunk, mint az ólom. És esküszöm neked, hogy akkor este rettenetesen hullámozott a tenger, igaz-e, Henri? Másodszor: igaz, hogy talán lejtős,

de milyen csúszós meg ragadós a fű! Csak láttad volna, hogy bokáztunk lefelé! Egyfolytában zuhantunk. És harmadszor: csak ketten voltunk. Amikor Henri ereszkedett lefelé, magamnak kellett tartanom őt a kötélnél fogva, vagy megfordítva. És szerettelek volna látni, abban a szélben, a nyílt töltésen... Esküszöm: boldogok voltunk, mikor felmáztuk az utolsó A betűt, és semmi kedvünk sem volt már felkiáltójelet tenni utána! Engem kivert a hideg verejték. Egyébként mind a ketten csuromvizesek és csapzottak voltunk! Nos hát ne aggódjál: ez az én kötelem végig kitartott.

— Valamiről megfeledkeztem — szólalt meg Juszuf, mikor odaértek a kikötő drótkerítéséhez. — Van ott egy fémtorony, amely fényszórójával bevilágítja a kikötő egész területét. Ott ni, látjátok? Bizonyos időközökben körbe forog, néhány másodpercre megpihen a bejáratokon, talán azért, mondjuk, hogy felébressze a C. R. S. legényeket. Valóban csak akkor lehetünk nyugodtak, ha már megérkeztünk a támaszpontra. Ott már árnyékban leszünk. Még a kikötői világító torony is csak gyenge fényt sugároz, ha elpásztáz fölöttünk.

Zajtalanul átmásztak a kerítésen és négykézláb surrantak tovább, líbá sorban. A legnehezebb volt Pillangónak, a fazekával.

Mikor a daru tövébe értek, Henri mégis odasúgta:

— Beszélhetsz, amit akarsz, Juszuf, nem nagyon tetszik nekem az ötleted. Ha rajtacsípnének bennünket, mikor épp fölkapaszkodunk, azt mondanák, hogy szabotázszt akarunk elkövetni. Csúnya dologba kevernénk bele a pártot.

— Ha egyszer feljutunk, akkor megúsztuk... S mit akarsz? Más mód nincs rá...

— Nem szólva arról — dörmögi Pillangó —, hogy ha megkockáztatjuk a dolgot, a minden irányban kiálló vasgerendákon úgy összeverjük magunkat, hogy minden csontunk összetörik, pedig már nem vagyunk éppen húszévesek! Főképpen én, a fazekammal meg az ecsetemmel!

-- Add ide nekem — mondta rá Kléber.

— S még hozzá ezekben az óriási, vaspatkós bakancsaimban megcsúszhatok odafönt és még csontom törik.

— Valld meg, hogy félsz — szólta rá Kléber.

— Fogd be a szád, hallod-e! Ha én is olyan tejfölösszájú legényke volnék, mint te! Csakhogy nekem három gyereke van

ám! Majd meglátod, félek-e! Annyi szent, hogy egy hajótulajdonosnak semmi áron nem végezném el ennek a munkának a felét sem! No, Juszuf, nekivágtál?

Elkezdtek fölfelé kapaszkodni, kézzel-lábbal kitapogatták a vasgerendákat az alig derengő éjszakában.

— Ez az átkozott vas! Majd odafagy hozzá a kezem! — szólalt meg újra Pillangó.

Szerencsére négy méter után megpihenhettek a fülke előterén.

— Bezárták az ajtaját — állapította meg Pillangó. — Azért ha akarnánk, könnyű szerrel tönkretethetnénk a gépezetüket. annyi bizonyos!

— Hallgass — szólt rá Henri. — Sokat jár a szád.

— És majd meglátod — teszi hozzá Kléber —, hogy ha már tíz métert másztál, alaposan kifogysz a szuszból. A java még csak ezután következik.

— Mennyi az egész?

— Megvan jó harminc méter — felelte Juszuf. — No én indulok.

Újra kezdték a kapaszkodást. Kléber volt a sereghajtó, a fazékkal és az ecsettel, hogy biztatgassa Pillangót, ha csüggedne.

— Ha megállsz — mondta neki tréfásan és fejével beledöfött a fenekébe — belenyomom a fenekedet a festékbe, vigyázz!

— Előbb megállsz talán te, mint én — viczorog rá Pillangó.

Minél följebb jutnak, annál inkább az az érzésük, hogy világosodik, különösen mikor túljutnak a bűvárhajó-támaszpont magasságán. Ugy érzik, mintha a kikötő valamennyi apró lámpája őket nézné. Mintha az éjszaka úgy feküdne a földön, mint az üledék a pohár fenekén. Odafönt inkább homályos szürkeség terpeszkedik; a négy férfi alakja majdnem élesen kirajzolódik a csillagos háttéren, különösen a föld felől; furcsa, hogy éjfélkor, mikor oly messzire ellátni, még mindig ég a lámpa egy-két kunyhóban.

— Nézz le oda — suttogja Juszuf.

Valami mocsár furcsa foltja csillog, nagyon messze. Az egyetlen fényfolt s nem tudni, mi világítja meg. Talán egy tanya lámpája, amelyet a fa eltakar előlük.

— Ez igen! — sóhajtja Juszuf. — Mintha óriási madár tolla volna.

— Előrel! — vezényel Pillangó kurtán.

Minél feljebb jutnak, annál jobban érzik és hallják a daru tetejének himbálódzását és nyikorgását a szélben s az emberek mozgását. A kapaszkodás szerencsére egyre könnyebb; egyre kisebbek a vasgerendák s egyre fogynak.

— En megérkeztem — szólal meg nemsokára Juszuf. — Most következik a leereszkedés a köteleken. Pontosan innen nem volna mulatságos dolog belepottyanni a vízbe.

Mikor elsuhan a fényszóró sugárkévéje, a daru roppant távlatából végigtapogatódik a tekintetük, messze-messze, egészen a fekete földig. Juszuf már a levegőben lóg, combjaival közrefogja és megmarkolja a kötelet.

— Rendben van — mondja. — Add ide a kötelet, Henri. Félkézzel úgysem bo'dogulsz vele.

Most mind a négyen fönt vannak a himbálódzó és nyikorgó daru tetején: aprók és félszegek, mint a légyapapírba be'eragadt négy kis legyecské.

— Ez mégis csak nyaktörő vállalkozás — morog Pillangó.

— A nehezén túl'vagyunk — állapítja meg Kléber. — Mintha csak kamaszok volnánk és fára másztunk volna... No, Henri, te határozz. Itt libasorba állunk...

— Vedd vissza a köteledet — szólott oda Juszuf Henrinek. — Ezzel nehezebb leereszkednem. Az én kötelem nem feszül meg a lábam alatt. Csak nagynehezen tudtam megfogózkodni benne.

— Barátom — szólalt meg Kléber —, nem volna épp kellemes, ha a fényszóró lecsapna ránk, az a másik ott lent. Itt aztán nyakoncsípnének, akár valami egérfogóban! Itt nincs védekezés!

Kléber és Pillangó a daru tetejéről látja Henri árnyalakját, amint félkézzel megkapaszkodik a hajókötélben, előrehajol, amennyire csak kitelik tőle s megragadja a kötélcsomót, amelyet Juszuf minden ereje megfeszítésével a feje fölé tart.

— És hogy lesz a vödörrel? — kérdi Pillangó Klébertől. — En nem tudnék leereszkedni vele.

— Ne izgulj — mondja rá Kléber —, én majd a karomra akasztom, hogy a kezem szabadon maradjon. Most még egy kicsit feljebb akarok menni, hogy ne himbálódzzam állandóan.

— Mindent összelocsolsz vele — böki oda Pillangó.

Micsoda lehetetlenség, hogy ilyen halkan kell kiabálni!

S annál nagyobb butaság, mert ebben a szélben egyáltalán nem fenyeget a veszély, hogy meghallják.

Pillangónak abban a pillanatban, amikor megragadja a hajókötelet, hirtelen átvillan a fején:

— A kutyafejét, ha most Fernande látna!

Kléber kicsit korán ivott a medve bőrére: a nehezebbje még hátra volt. Nem vette figyelembe a hajókötelek lengését, ami a szél erejéhez mérten hol erősebb, hol gyengébb, de nem gondolt arra sem, mekkora súlyt jelent ez a négy ember, aki most kínos-keservesen ereszkedik lefelé. Mikor már érzik az ürességet a lábuk alatt, a kis Juszuf, hogy ne érezze magát oly magányosan, nagyot kiált:

— Mindjárt!

Egyellen rántással újra combja közé kapja a hajókötél utolsó csombókját. Csak arra nem szabad gondolni, hogy alatta húszméternyi éjszaka van és kőkemény beton!... Mert különben a szédülés egyszerre fölemésztí minden erejét... Függeszkedni kell a kezein, közvetlenül a hajókötél csombókja mellett, s várni, míg a támaszfal fölé nem ér, amely alig-alig látszik, s akkor elengedni. Félméteres ugrás, lent a földön, nem boszorkányság. Úgy kell ugrani, mintha lent volna a földön... A támaszfal hosszában, egészen a szélén, ötven-hatvan centiméternyi út húzódik, körülbelül negyven centiméterrel alacsonyabban a fal tetejénél. Pontosan oda kell leugrani... Egyetlen hibás mozdulat és vége! Hihetetlen, milyen közel van a halál... Ha a teteje valamivel magasabb volna, az ugrás után azonnal meg lehetne kapaszkodni benne. Ha alacsonyabb volna, vaktában lehetne ugrani, féllábbal a tetőre, féllábbal a peremére, teljesen veszélytelenül... Aztán ez a hajókötél nemcsak himbálódzik, a gyöngyök módjára ráfűzött emberekkel, hanem jobbra-balra leng, körben forog, kényére-kedvére rakoncátlankodik. Mindezt nem láthatták előre... De most már késő, nem lehet meghátrálni, gondolja magában a kis Juszuf. Újra felkúszni a kötélen, ha ugyan eléggé erősek erre... például Pillangó... vagy visszaosonni a darun át, do'gukvégezetlenül?... Soha!... És engem azzal bíztak meg, hogy keressem meg az utat. Hát milyen ember vagyok én?...

Juszuf ugrott. Az ugrás sikerült. Mekkora öröm! Milyen könnyű volt!

Most már a többinek sokkal egyszerűbb a dolga. Henri és Pillangó... egyik kezükkel függeszkednek, a másikat Juszuf felé nyújtják, aki már talált valamit, amibe megkapaszkodhatott: egy betonba ágyazott vaskarikát...

Kléber helyzete azonban megint csak veszélyes volt, és pedig a vödörben hozott értékes amerikai festék miatt. Ha kiborítják, hiábavaló volt az egész kockázatos vállalkozás.

— Himbálj meg erősen — szólta oda Kléber rögtön Juszufnak. — A vödörrel akarok a tetőre ugrani. Egy csöpp sem loccsan ki belőle!

— Megbolondultál! — Pillangó, most, hogy szilárdan áll a lábán, szinte már kiabál. — Kiloccsantod az egészet! Te csak fogódkodjál félkézzel és add ide! Majd én átveszem. Utána aztán rögtön megfoghatod Juszuf kezét.

A vödör szerencsésen megérkezett Pillangó kezébe, de Juszufnak nem sikerült idejében elkapnia Kléber kezét. Ijedten felkiált:

— Ne ugorj!

A cimbora félkézzel ott lóg a csombókon, húsz méternyire a földtől, a közömbös hajókötel pedig megint forog egy kicsit az éjszakában és nyugodtan visszalendül a támaszfal fölé. Juszufnak ezúttal sikerül elkapnia Kléber kezét és segít neki az ugrásban.

— Azt hiszem, megijedtem — mondja Kléber.

— Tulajdonképpen sokkal nehezebb volt, mint gondoltuk — súgja Pillangó.

— Ez mindig így van — jelenti ki Juszuf, mintegy védekezésül. — Messziről olyan, mintha minden magától menne.

— Mindenesetre elmondhatom, hogy kemény fickók vagyunk — kottyant belé furcsamód Pillangó. »No mert ti, hol vagytok ti az én negyvenöt évemtől? Ha Fernande látott volna!«

— Csak az a baj, hogy túlságosan sokat beszélsz — szólta újra Henri. — Óvatosabbnak kell lenni! Háborúban...

— Háborúban, az más — ellenkezett Pillangó. — Itt csak egy feliratról van szó...

Már majdnem hozzátette: *Mit kockáztathatunk?* De egyszerre egész sereg gondolat villant fel az agyában. Rájött, hogy majdnem valami ostobaságot bökkentett ki.

— Én a háború idején még nagyon fiatal voltam, semmit

sem csináltam — szólal meg Juszuf. — Most kárpótolom magam. Ez, ez aztán fenemód kedvemre van! Gyertek, erre, erre...

— Az már igaz, hogy eddig még bele se fogtunk — tréfálkozik Pillangó.

MIKOR OTT VOLTAK fent, az oromzaton, mint valami kirakatban, a csatornák fölött, ahol a német bűvárhajók bejártak, s ahol hallották, amint a kikötő medencéjének vízcsobogása belevész a hosszú öblök nyugtalanító morájába, legombolyították a kötelet. Megszólalt Pillangó:

— Ez még hihetlenebb lesz, mint ott a zsilipkamrán.

— Nono, az is csak volt valami — igazította helyre Kléber.

— Aki a kötelet fogja, az akassza a karjára a vödört, nincs rá más mód — rendelkezik Juszuf.

Pillangó kezére csavarta a kötelet; a másik három kifeszíti. Hátraelé ment, egyre közelebb a terras meredek széléhez, a vödörrel a karján, háttal a mélység felé. És itt még odaszólt Klébernek:

— A kutya-fáját! Reméljük, hogy az ötleted beválik!

És kissé hanyatt ereszkedett.

— Eresszétek meg lassan... nem nagyon gyorsan!

Leereszkedett. Eltűnt a szemük elől. Már csak a súlyát érezték. Hallották a kiáltását.

— Fogd erősen, megyek — mondta Kléber. Henri és Juszuf egymásnak nyomakodtak a vállukkal, hogy fokozzák erejüket.

— A kötelet kikoptatja az oromzat éle — szólt oda Pillangó Klébernek, aki föléje hajolt.

— Majd én elintézem — jegyezte meg Kléber.

Figyelmeztette a többieket, hogy most nélküle tartsák tovább a kötelet. De arra, hogy a kötél ki ne kopjon a beton élén, csak egy módot talált: alátenni a karját, úgy, hogy hasrafeküdt a telő peremén.

Azután, valahányszor Pillangó befejezett egy-egy betűt, Henri és Juszuf összébb szorult, Kléber felállt és segített nekik tartani őt. Pillangó a lábai segítségével kissé tovább húzódott oldalvást. A kötelet most a peremre fektették, hogy könnyebb legyen tartani. Klébernek már fájt a karja, kitalált hát valami mást: összegöngyölte ócska zekéjét és azt nyomta a kötél alá.

Ahogy így hármásban húzták a kötelet, még a hideget sem érezték...

Mégis, kisvártatva Henri levetette a kabátját.

— Idehallgass: vedd föl egy kicsit az enyémet. Gondolj Gilbertre...

— No jó, mindenki sorra kerül — jegyezte meg Kléber, miközben rászánta magát és fölvette a kabátot.

Pillangó minden művelet után megmondta, hol tart, hogy megbizonyosodjék, nem felejtett-e ki közben egy-egy betűt. Mikor odáig ért, hogy *AMERIK...*, elkiáltotta magát:

— Húzzatok fel.

Mikor fenn volt a tetőn, ezt mondta:

— Egészen elzsibbadt a karom. Ez a festék azonnal megszárad a betonon. Nem csurog le. Annál jobban kell takarékoskodni vele. Eppen annyi, hogy kifutja... És igazán szó sem lehet róla, hogy még hozzunk belőle, mint ahogy gondoltuk.

Aztán Kléberhez fordult:

— Pajtás, meg kell adni, a módszered remekül bevált.

Juszuf ment le helyette. Valahányszor befejezett egy-egy betűt és tovább húzódott, mindig megkérdezte: melyik következik:

— Most az I következik?

— Most a K következik?

Mikor eljutott odáig, hogy *AMERIKAIKAIK...*, ő is megelégtelte a dicsőséget. Újra Pillangó foglalta el a helyét s mikor a vödröt kézbe fogta, csak ennyit mondott:

— No pajtás, de hamar belerökkantál!

Eljutott addig, hogy »*AMERIKAIKAIK AMER...*« Mikor felhúzták, ezt mondta:

— Lassankint belejön a kezem. Én eggyel több betűt mázoltam, mint te. S még te beszélsz sportról!

— Megérdemled, te hoztad a festéket! — mondta rá Juszuf.

— A többit ne is mázoljuk fel.

— Hagyjuk máskorra!

De mikor újra leeresztették Juszufot a kötélén, Kléber véletlenül éppen ott fogta meg, ahol a betonszegély kikoptatta, hiába tették alá a zekét.

— Juszuf, gyere vissza, gyorsan — kiáltott utána, miközben a kötelet húzta.

Mikor Kléber megmagyarázta a dolgot és megmutatta a

többieknek a kötél sérülését, Juszuf választhatott: vagy a félelem, ez a későn jött, de valóságos félelem, amely már beszívárgott törékeny testének minden porcikájába, vagy elvtársainak a megbecsülése!

— Félmunkát azért mégsem végezhetünk — mondta.

— Majd lemegyek én! — ajánlkozott Henri.

— Megbolondultál! — tiltakozott Juszuf, aki ezt rögtön sértésnek érezte. — Én könnyebb vagyok nálad! Ezért választották Pillangót, meg engem. Meg aztán te úszni sem tudsz, épp az előbb mondta Kléber...

— Barátocskám, úszni, ilyen magasságban — vágott a szavába Pillangó — igazán nem fontos. És az sem fontos, hogy ki megy le, de ha csak lehet, le kell menni!

— Ha az emberek holnap meglátják ezt a félmunkát — jegyezte meg még Juszuf — épp az ellenkező hatást váltja ki belőlük. Ez amerikai győzelmet jelentene.

És még hozzátette:

— Még kell próbálni... nagyon óvatosan.

Pillangónak az az ötlete támadt, hogy el kell vágni a kötelet és újra összekötni. De a csombok esetleg kioldódik és a kockázat akkor még nagyobb. Elhallgatta az ötletét...

— A szakadás alatt kell megfogni a kötelet — tanácsolta Kléber — és egészen a peremre kell lehasalni.

Megpróbálják.

De Juszuf máris kiabál odalent:

— Eresszetek lejjebb!

Kihajolnak, letérdelnek, lehasálnak, hogy le ne zuhanjanak a mélységbe. De útjában vannak egymásnak.

— Még mindig lejjebb! — kiabál Juszuf. — Hiszen ez borzasztó!

Hogy kiabál!... Ha egy szélroham felkapja a kiáltását, még majd elárul bennünket!

— Ti most menjetek vissza, ez már talán kibírja. Én tovább tartom itt a szakadás alatt, ha esetleg... hogy ne zuhanjon le — mondja Kléber.

Végignyúlik a peremen, karjait keresztbe fonja a kötélnek: egyiket a mélység felé, a másikat Henri és Pillangó irányában. Mind a kettővel húz, minden erejét megfeszíti. Egész teste egyetlen izomcsomó, amely megszilárdítja a kötél sérült helyét...

Most tart. De Juszufot rögtön tovább kell tolni. Az *I* betű gyorsan készen lett. Most mind a hárman kihajolnak a peremen.

— Most *K* következik — suttogja Pillangó.

Aztán odaszól Henrinek:

— Talán utána mindjárt a *B*-t lehetne mázolni, az emberek ügyis megértenék.

— Bízd csak Juszufra — feleli Henri. — Juszuf, ha akarod, a *K* után mindjárt a *B* betűt mázolhatnád, úgy is megértenék... ha akarod.

— Megbolondultál? — kiáltja vissza Juszuf. — Mit gondolnának rólunk?

Aztán hirtelen hozzáteszi:

— Gyorsan, gyorsan, odalent két lámpa közeledik...

Csakugyan. Odalent, messze a medence végében, két lámpa közeledik, embermagasságban, s mintha emberi léptekre himbálódznának lassan-lassan. Talán meghallották a kiáltást...

Mikorra Juszuf befejezte, a lámpák már egészen közel értek. Már hangok hallatszanak s visszhangzanak a bűvár-hajó-fedezékeken.

— Ha nem mázoltam volna oda az *A*-t — mondta Juszuf egészen halkán — azt mondhatták volna ránk, hogy nem tudjuk a helyesírást.

— Hallgass — szólt rá Henri. — Ez az őrző. Ha nem hallanak semmit, tovább mennek s nem is látnak meg semmit... Mink itt mindenképpen fedezékben vagyunk.

De egyszerre csak hallják, hogy a fickók megállnak, hangosabban beszélgetnek, aztán futásnak erednek a medence beton-partján. Kétségtelen, hogy a nagy fekete betűket, ott a támaszfal világos oromzatán, mégis csak felfedezte lámpáik tétova fénye. Most aztán riadót fúvatnak...

Szerencsére leszállni könnyebb, mint fölmászni. A támaszfal túlsó oldala háromemeletes, több mint három méter választja el egyiket a másiktól, aztán tíz méternél vastagabb betontömb következik, alatta pedig roppant halom kavics. Ha az ember a kezén függeszkedik, nyugodtan leeresztkedhet egyik peremről a másikra. És a betontömb tetejétől nem egészen négy méternyire ott van a kavicsshalom lejtője, a legjobb hely, ahová leugorhat az ember.

De Pillangó most megtorpan.

— Én már nem vagyok húszéves, kitöröm kezem-lábam,

ha oda leugrom. Már az eddigi ugrándozások is megviselték a térdemet. Majd meglátjuk, mit tudtok ti az én koromban!...

— Akkor hát csak egy mód van rá — vágott a szavába Henri —, mivel egy perc múlva itt vannak a C. R. S. legények. Nézd csak, a fényszóró máris körben pásztáz. Téged kötélén leeresztünk, aztán mink leugrunk.

Már majdnem leért, mikor a kötél elszakadt. Nem tört csontja a kavicsrakáson. A többiekét még ebben a helyzetben is pompásan mulattatta, hogy mint holmi kamaszok, nagyot ugrottak a kavicsshalom lejtőjére s derékig belesüppedtek... Aztán szinte négykézláb iszkoltak a drótkerítés felé, ügyesen bujkáltak a fényszóró elől, gyorsan átmásztak a kerítésen. Pillangó most is az utolsó volt, s még ott bajmólódott a vaskerítés tetején, lovagló ülésben, mikor a fényszóró sugárkévéje lecsapott rá. Teljes erejéből ledobta magát, mint egy zsák, s közben már kiáltozás hallatszott, sőt hirtelen puskalövés is; kétségtelen, hogy a levegőbe lőttek, de azért csak puskalövés volt.. Szerencsére Pillangó már talpon volt és mint a nyúl, úgy iszkolt üres vödrével és ecsetjével az utca túlsó oldalán, a házak árnyékában.

Kléberéknél egy pillanatra megpihennek, hogy kifújják magukat. Ez is olyan ház, mint a többi, semmi ok sincs rá, hogy éppen itt keressék őket.

— Vigyázzatok — mondja Kléber —, fel ne ébresszétek a mamát!

— Barátom — teszi hozzá Pillangó —, ez volt aztán az izgalom!

És Henri is megszólalt, komolyan:

— Tudjátok-e, hogy óriási dolog ez, ami ma sikerült nekünk. A háború alatt...

— Holnap — vágott a szavába Juszuf — mindenesetre meglátjuk, melyikünknek szebb az írása.

ELVALNI SZEGYEN

HA A VALAS nem volna becstelenség, szégyen, nem is volna olyan nagy szerencsétlenség. Egyébként, nem változtat semmin. Legfeljebb azon, hogy Duquesne-nének hívják-e még mindig, vagy már nem, ha ugyan a neve annyira érdekli!... Anyagiak tekintetében pedig: megmarad egész magánvagyon; ez igen tisztes öregséget biztosít neki, egyáltalán nem szorul rá Bertrande támogatására sem... A magányosság? Ha végigvizsgálja az egész életét, napról napra, óráról órára: nagyon kevés olyan időszakot talál benne, amikor nem volt magányosan. A férjét alig látta; ha nem volt úton, ott volt a klub, vagy más egyéb. Ezt a szokását mindmáig megtartotta. Nem olyan fából faragták, hogy otthon kuksoljon, s még hozzá a felesége szoknyáján; kifogástalan úriemberekkel ülni a játékasztalnál: ez inkább neki való volt. Nem is ez volt ellene a legsúlyosabb kifogása. Eljen kiki a maga módján, kénye-kedve szerint... A házasságban könnyű az ilyen megegyezés, feltéve, hogy egyik fél sem akar parancsolni...

De a válás szégyen, szörnyű szégyen és gyalázatban csak nem öregedhet meg az ember! Már most előre látható, hogy a főtisztelendő püspök úr, a többi asszonyok, s főképpen az örökifjú Corinne Dumas-Villedieu, mind azonnal rajta köszörülnek a nyelvüket... »Kedvesem, köztünk maradjon, ez az asszony kissé mindig bogaras volt! Elég, ha annyit mondok, hogy életében egyetlenegyszer sem volt moziban, pedig már nem mai gyerek! Én is vallásos vagyok, mint mindenki, de vallja be, kedvesem, hogy a vallásosságtól óriási szakadék választja el az olyan eljárást, hogy valaki kommunistákat vesz fel ministránsoknak, jótékonykodás ürügyén! Annyi bizonyos: mindig gondoltam, hogy kissé meghibbant!... Viszont igaz, hogy ha bejönnének az oroszok, kedvesem, neki semmitől sem kellene félnie, mi ellenben... ugyebár, ugyebár?...« Testvérei, Bertrande, Géral-

dine... nagyok jók hozzá... megértének... azonban a válást, bármi volt az oka, mégis csak szégyennek tartanak. Amit isten egybekötött, ember szét ne válassza!

És főképpen rettenetesen üresek maradnának a csütörtöki napok: nem láthatná a gyereket, — négyéves kis Zuzuját —, csöndes mosolygását, kíváncsi kis kezeit, amelyek mindig meglepetten fedezték fel öreg arcán oly rendkívüli tüneményeket, mint a ráncok, meg olyasmit, mikor egy-egy örömkönnny végiggördül ezeken a barázdákon... milyen derűsen mosolygott, egyre-másra felugrált a térdére, az ölébe, úgyhogy legdivatosabb ruhája, amelyet erre a napra fölvelt, itt is, ott is elszakadt...

Milyen hirtelen dönt az élet, néha még olyan kérdésekben is, amelyekben nagyon-nagyon sokáig tétovázott! Egy-két nap alatt minden összeomlik. Az embernek szinte ideje sincs magához térni és fölvetni a kérdést: Mért várt az élet hatvanéves koromig, hogy most követeljen tőlem először bátorságot?... Már késő, hogy könnyen tudjak válaszolni neki. Húszéves korában megvan az emberben a bátorság, hogy megválassza a jövőjét... De hatvanéves korában! Az ember nem választhatja meg a múltját. Ebben a korban a bátorság, mindenféle értelemben, annyit jelent, hogy sokat, sokat kell veszítenünk...

Egy hete még minden úgy volt, mint egy évvel, vagy akár tíz évvel ezelőtt... Duquesne-né! Kettejük közt körülbelül mindig ugyanakkora volt a szakadék, mióta a férje, közvetlenül házasságkötésük után, először utazott el. Hónapokig magára maradt, egyedül ebben a jólétben, a csöndes ódon házban, régi bútorai között, mindössze egy-egy egér bukkant fel néhanapján, vagy egy kis gipsztörmelék hullott le a faburkolat mögött... Ezek az emberek, mivel szüntelenül a tengert járják, nem úgy fogják fel a szerelmet, mint más. Az ő házasságkötésük is olyan hirtelen történt, mint egy baleset. Nem volt idejük egymásból mást megismerni, mint a testüket. A férfit a meggazdagodás láza fűtötte. Előtte pedig ott kínálkozott az egész élet, hogy felfedezze, felderítse s nem tanult a férjétől egyebet, csak ezt a felületes szerelmet, amikor távozott az ódon kastélyból, amely lomhán és magányosan gubbasztott az ingoványok közepén; ott halt meg anyja, anélkül, hogy élvezte volna az életet, s néhány hónap múlva ott halt meg az apja is. Mikor férje az ötödik útjára indult, már bizonyosan tudta az asszony, hogy más kikö-

tökhén más asszonyok várják, hogy azokat is épp annyiszor látogatja meg, mint őt, s hogy azok is éppúgy nevezhettek volna magukat Duquesne-nének, mint akár ő maga. Egész életében titkolta férje előtt ezt a gyanúját. És hamarosan közömbössé vált előtte az is, hogy megcsalja-e a férjét, vagy ne, ki mondja-e magában, hogy leszámoltunk, nem tartozunk egymásnak semmivel sem... Mikor most így visszanéz, ezek a húsz és harminc közti évei úgy tűnnek fel előtte, mint óriási üresség az életében. Bágyatag, szürke, tartalmatlan gyerekkora hirtelen ebbe a tíz esztendőbe torkollott, ami nem volt egyéb, mint dús-gazdag nyomorúság, csupa belső izgalom, csupa gond, csupa magányos erkölcsi gyötrellem. Tíz esztendei zűrzavar, a kicsapongások felfedezése, számvetés azzal, amit kért az élettől s amit az megtagadott tőle, felidézése annak a pillanatnak, amikor akárkiből akármi lehet, a szél járása szerint... Harmincéves korára gyorsan elültek a szelek, vagy inkább elrohantak, magasan Hélène feje fölött. Hélène! Ugyan ki más hívta őt még Hélénenek, mint két testvére: az idősebb, Bertrande, egy gazdag bérő felesége és a húga, Géraldine, aki a szerzetben a *Mária* nevet kapta... Mindenki másnak csak *Duquesne-né* volt: mindig egyedül s még most is, mikor férje, negyvenéves kora óta már nem hajózik, most is éppoly egyedül van, most is csak *Duquesne-né*, kereskedelmi tengerésztiszt neje, mint ahogy a névtáblájukra kiírták, egészen természetesen: mindenki más így tett volna helyükben.

Szóval, eltöltheti az ember az egész életét úgyszólván a világon kívül; úgy, hogy szinte ki sem mozdul a Gros-Horloge-utcából, legfeljebb a megszokott boltokba megy el, meglátogat egy-két családot, vagy fölkeresi a mi csodálatos székesegyházunkat, ahová egyre sűrűbben járogat, aztán, élete végén, mégis csak érzi, hogy felpattant a csigahéja s megérti, hogy van és volt egy egészen más világ is a maga világa körül...

Mikor egy hónappal ezelőtt ezek a katonák először tettek ajánlatot, hogy kibérlik a villájukat, a férjének esze ágában sem volt olyasmire gondolni, hogy ennek valami akadálya lehet. Mivel hirdetést közöltek az újságokban, a villa kiadó volt. Ha meg tudnak fizetni ilyen hatalmas házbért, nagyszerű! A katonaság nem fukarkodik a pénzzel; az ő dolga! Mivel a férje nem volt otthon, azt mondta nekik, hogy jöjjenek el másnap: elvileg megállapodtak, de a villa a férjéé, övé a döntés joga is. Fejükbe

csapták a sapkájukat, igen udvariasan elköszöntek: »Oké, oké!« — szájukból áradt a rágógumiillat, aztán elszárguldottak a jeep-jükön. Másnap nem jöttek vissza. Ha visszajöttek volna, nyélbe-űthették volna a dolgot. A férje a legnagyobb készséggel hozzájárult. Sőt látszott, hogy hízeleg a hiúságának. Büszke volt rá. A villa bérbeadása, érzése szerint, nagyszerű politikai cselekedet volt. Az asszonyt az egész dolog egyáltalán nem érdekelte.

De egy reggel más katonák jelentek meg, szemben a mészárszékkal, s abban fáradoztak, hogy a Vivienne kórházról — amelyben a főhadiszállás tanyázott — eltüntessék ezt a hatalmas falfeliratot: *Az amerikai megszállás a...* A mondat másik felét már lefedték fehér festékkel... de két nap múlva, mikor Duquesne-né megint a mészárszékre ment, újra kibukkant: *Az amerikai megszállás — a háború!*

A férje megmagyarázta:

— A tettesek a kommunisták! Persze, hogy ordítóznak emiatt s általában minden miatt, ami gátat vet az orosz betörésnek. Csak nem dől be annak, amit ezek összebeszélnek, ugyebár? Azaz, hogy igen, — hogy megbizonyosodjunk felőle, vajjon helyesen látunk-e —, elegendő nekünk pontosan az ellenkezőjét gondolni annak, amit ők mondanak. Pontosan! Pontosan az ellenkezőjét! Nagyon is jól tudják ők, hogy az amerikaiak fordítanak egyet a dolgon! És nemsokára a tábornok, de Gaulle... Haha, jót nevetünk majd!

Az asszonynak nem volt ellenvetése. Tudatlanságban nőtt fel, a dolgozó tömegek megvetésében, tehát gondolkodás nélkül elfogadott minden véleményt, amit férje közölt vele. De az eszméket beleburkolta abba a nagy jószágba, amelyet anyjuktól örökölték mindhárman, Bertrande, Géraldine és ő. Az volt a véleménye, hogy a munkások nyomorúságának ők maguk az okai, lomhaságuk, bűneik, s mindaz a rengeteg csúfság, amitől kimondhatatlanul undorodik, úgyhogy meg sem próbálta ellenőrizni azt a maszlagot, amivel kora gyermeksege óta tömték... De ez nem gátolta abban, hogy ne szánakozzék ezen a nyomorúságon s ne ábrándozzék róla, hogy miféle eszközökkel tüntethetné el a világból. A férje szerint igazságos és jóságos, de vasöklű vezér kell ide, aki valamiképpen majd kényszeríti a szerencsétleneket, hogy boldogok legyenek. Ezeket az embereket gyermekeknek tekintette, akik tele vannak ugyan rossz szokásokkal, de alapjában véve jók, tehát úgy kell őket boldogí-

tani, hogy erősen fogjuk a kezüket. A kommunizmus is mindig csak ilyen rossz szokás volt a szemében. De ugyanakkor érezte: ezek az emberek, éppen a nyomorúságuk miatt, megérdemlik, hogy sok mindent megbocsásson nekik... Ha feliratokat mázolnak a falakra, a nyomorúságuk ellen, ahhoz joguk van. Sokkal illetékesebbek ebben dönteni, mint bárki más. Helyzetük irtózatossá lehet... Moszkva? Duquesne-né sohasem jutott el odáig... Ha ezek hisznek abban, hogy ott már kiirtották ezt a nyomorúságot, csak higgyék; mit számít ez azoknak, akik ezt nem hiszik el? Minden ember szabad.

— Orosz betörés! Bizonyos benne? Nos, akkor hát igaz: az amerikaiak azért jöttek, hogy valóságosan megszálljanak bennünket. Elismeri ezt?

A férje vállat vont, levetette házikabátját, zsebrevágta a pipáját és fávozott, ridegen, mint maga az Igazság.

Először csak a megszállás ejtette gondolkodóba, mert ő jól tudta, mi a megszállás. Nagy fordulat volt az az életében s még a házában is, három álló esztendeig. Az a műveletlen tiszt, akinek szállást kellett adnia az emeleten, az utcai szobában... Tiszt?... Micsoda szörnyeteg! A titkos hírszerzés vezetője volt a bűvárhajó-támaszponton, de olyan aljas jellem, hogy még ezt a titkot sem tudta megőrizni. S főképp akkor nem, ha ivott. Akkor este, mikor térdig agyagos ormóttan csizmáival összetaposta a szalon-szőnyeget... Hélène éppen »Béatrix«-ot olvasta... férje szunyókált, egész hosszában végignyúlt a párnázott karosszékekben, lábait kinyújtotta a kandallóig, amelyben fahasábok égtek, mivel szén... manapság... A tiszt már az ajtóban elkezdett hadonászni és rövidlélekzetű francia mondatokat harsogott:

— Megvan! Majdnem megvan! A mi bűvárhajóink! Eljutnak mindenhova! Hamarosan... mindenhova! Anélkül, hogy akár az orrukat is kidugnák a vízből! Haha! Megpukkadnak amazok... de hogy megpukkadnak! Haha!

Kétrét görnyedt, fejét és kezeit előrenyújtotta, közeledett.

— És ez én vagyok, francia tiszt úr, igen, én találtam fel!... Tudtam, hogy lehetséges! És most megvan, majdnem megvan! — Aztán odahajolt a karosszék fölé és egészen halalkan folytatta: — Uram, ön tengerésztiszt. Mondja meg őszintén: hát nem óriási ez az ötletem?

Duquesne úr sápadt volt, mint a halott. Mikor látta, hogy

a saját házában kényre-kegyre ki van szolgáltatva egy ilyen részeg s még hozzá fegyveres fickónak, úgy megijedt, hogy meg sem moccant, még a lábait sem húzta be: úgy maradt, elnyúltan, ahogy volt, csak éppen kivette a szájából kialudt pipáját...

— Kétségtelenül, uram, kétségtelenül, óriási az ön ötlete, ahogy mondta.

— Pedig nem is ismeri! Ezt csak úgy mondja, hogy öfömet szerezzen nekem.

Elkezdett hosszú léptekkel keresztül-kasul járkálni a szőnyegen s hirtelen bizalmatlanná vált, oly bizalmatlanná, mintha valaki más faggatta volna a titka felől. Aztán öklével nagyot ütött a kandalló márványára: bizonyosan meg is sér-tette a kezét a vadállat!

— De nem! Nem árulom el önnek!

Azonban megint odament hozzá, féltérdre ereszkedett a padlóra és elkezdett rikoltozni, de egészen halkan:

— Bizalmasan mondom: a Diesel-motor kipuffogó gázait folyton csak úgy elvesztegetni, hát ez... hogy mondja ön?... hülyeség, igenis, hülyeség! Fel kell fogni s mégegyszer felhasználni, hogy így növeljük működésünk területét. Régi probléma ez már. De mi a megoldása? Mi a megoldása? Én, én fedeztem fel a megoldást! És ezt nem mondom meg önnek. De tény. Mit szól hozzá? Ugy-e óriási?

Es mégsem ez volt a legborzalmasabb. Ennek a művelt embernek, ennek a tudósnak a háború és a mészárlás volt a mindennapi kenyere. Csak látni kellett, mikor kibontotta az újságját s olvasta a Szovjetunióból érkezett híreket és bámulta a fényképeket. A fényképek... Mikor egyszer nem volt otthon, Hélène bement a szobájába, amelynek ajtaját a légáramlat csapkodta, mintha csak fel akarta volna kelteni a figyelmét. A liszt két éve már, mindig kétszer ráfordította a zárat az ajtóra, Hélène azóta nem tehette be oda a lábát. Azonban ez mégis csak az ő lakása volt: fölébredt benne a kíváncsiság, hogy újra megnézzze ezt a szobát, vajjon hogyan forgatta föl ez az ember. És itt, életében először, szembekerült a borzalommal. A falak, az ő falai, az ágy fejénél is, tele voltak aggatva irtó-zatos fényképekkel. Első megdöbbenése oly megrázó volt, hogy hirtelen hátat fordított és menekülni akart onnét; de a borzalom, ott a háta mögött, visszahívta s kényszerítette, hogy

visszaforduljon. És ekkor gyökeresen megváltozott; visszament s egyenkint, egészen közlelről szemügyre vette a képeket, talán hogy felfedezzen rajtuk valami részletet, amelyből kiderülne, hogy ez az egész nem igaz, mert az ilyen iszonyatosság nem lehet, nem lehet igaz... Itt egy égő falu... a falu előtt, mintha csak valami vásári fényképész díszlete volna, ott feszít hat német katona... mosolyognak... Az egyik tintával keresztet rajzolt a lába mellé és lent, a fénykép fehér szegélyére ceruzával odaírta »ich« — én. ...A másikon egy halom, igen, egész halom kisgyermek-hulla, meztelenül, véresen, a hóban... A harmadikon, ugyancsak a hóban, véres fiatalasszony hevert, arccal a fényképezőgép felé, szétvetett lábakkal; ruháit leszaggatták, hasát fölmetstették, szemeit kiszúrták... Volt aztán... Őrült volt ez, dühöngő őrült!... És a hó? Persze, ezek a fényképek a Szovjetunióban készültek s bizonyosan az a katona küldte onnan, aki a képen kereszttel megjelölte magát. Hélène még aznap elment gyónni... Ha az ember végignézi ilyesmit, okvetlenül magát is kissé felelősnek és bűnösnek érzi.

A megszállást az ő szemében főleg ez a két kép jelképezte; ezek három álló esztendeig egybeolvadtak ennek a szörnyetegnek mindennapos jelenlétével.

Az amerikai megszállás... De Duquesne úr meg éppen azt mondja, hogy ez pontosan az ellenkezője.

— Két mód van megakadályozni az oroszokat abban, hogy idehozzák vad erkölcsüket. Kettő, — nem három! Az első, hogy az amerikaiak idejönnek védelmezni bennünket. Ez bizonyos kellemetlenségekkel jár, kétségtelenül, de mégsem annyival, mint a második. Mert a második: a németek újrafelfegyverzése. Tessék választani. Ha az amerikaiak itt vannak, ez megment attól, hogy viszontlássuk itt a tábori zöld egyenruhákat, érti?

Néhány nappal később Duquesne úr résztvett az amerikai tisztek hivatalos fogadtatásán a Kereskedelmi Kamarában. Akadtak egyesek, akik ilyesmit hangoztattak: gyalázat, hogy több mint két hónappal a betelepülésük után egyetlen hivatalos szerv sem merte még megünnepelni érkezésüket. Mintha mindenki félne a kommunistáktól! Jó, eleinte nehéz lesz a dolog, hiszen senki sem nézi soha jó szemmel, ha külföldi hadsereg betelepszik a hazájába. De ha egyszer elkerülhetetlenül szükséges!... Elvégre arról van szó, hogy vissza kell vágni a kom-

munistáknak. Egyébként a kormány máris beleavatkozott. A Gros-Horloge klubban, előbb-utóbb, de mindig mindent tudnak. Az Általános Tájékoztató Hivatal magasrangú tisztviselői meglátogatták Coubaert-t, a Kereskedelmi Kamara elnökét, Châlons-t, az alelnököt és néhány más személyiséget. Ezeknek az embereknek bőven vannak alkalmas érveik, s ha kell, busás ígéretek is megcsillantanak. Végre mégis csak sikerült megszervezni a dolgot... Ezek után a politikusok is bizony kénytelenek voltak követni a példát s megjelenni, még a szocialisták is, a polgármester, a megyefőnök, akik épp úgy helyeslik a dolgot, mint a többiek, de nem szeretnék, hogy ez nagyon szembetűnő legyen; ezeknél gyávább emberek alig képzelhetők... Nem mintha minden a legnagyobb rendben lett volna... mégis csak sokan voltak, akik félték beszennyezni magukat... Nem is nagyon tolongtak az emberek... annyira, hogy nem az ülésteremben rendezték meg, hanem az elnök hivatali szobájában. Nem volt nehéz kitalálni, hogy megváltoztatták a tervet és az utolsó pillanatban áthozták az asztalokat. És mint mindig, most is főképpen a politikusok húzódtak vissza. Elsősorban a megyebizottsági tagok: negyven közül mindössze ötnek volt mersze eljönni... Sőt, azok közt is, akik megjelentek, szemlátomást sokan voltak, akiknek semmi kedvük sem volt előrefurakodni. Ez különösen akkor volt szembetűnő, mikor a *Démocrate* c. lap fényképésze megérkezett villanylámpás felvevőgéppel: egyszerre mozgolódás támadt, egyesek fölverték poharukat és ittak, mások leszegték a fejüket, s akadtak, akiknek a cipőzsinórjuk, gondviselészerűen, éppen kioldódott. Valaki ezt mondta:

— Rossz a szemem, én bizony nem bírom a magnézium fényét.

A fényképész kénytelen volt többször is újra kezdeni a dolgot s minduntalan rimázkodott:

— Uraim, kérem, szíveskedjenek kissé erre fordulni. Igen, így, tessék egyenesen erre nézni!

Alighogy készen lett, máris jött még egy, aztán még kettő: az *Éclair* és a párisi újságok fényképészei. Fényképész sohasem jön egyedül... Az embernek a hasát kellett fognia nevetében. Micsoda hitványság! Hogy nincs bátorságuk nyíltan megvallani az elveiket! Az elveiket? Hát vannak elveik ezeknek az embereknek? Ugy gubbasztanak egy-egy sarokban, mint

a hajótörött a roncsos... Majd a tábornagy, holnap, meglátják! A marsallbottal, a teremburáját! Először Coubaert beszélt, angolul. Az amerikaiak tapsoltak, az ujjuk hegyével. A franciák követték példájukat. Aztán franciára fordította a szót. Erre már csak a franciák tapsoltak, az amerikaiak csak nézték őket. Kissé fölényesen figyelték az egészet; kétségtelenül éreztetni akarták, hogy több mint két hónapig kellett várakozniuk erre a polár pezsgőre s hogy ezt nem felejtették el... Hozzájárult ehhez az is, hogy ők is észrevették a mesterkedéseket, a fansali ábrázatokat; látták, hogy a gyávák hátra oldalognak, hogy megbújjanak a második-harmadik sorban... hiszen bármikor betoppanhat váratlanul egy fényképész... És mikor Brenders amerikai ezredes előlépett, hogy beszéljen és Coubaert intett, hogy tapsoljanak, Duquesne így dohogott magában: »Ha én neki volnék, csak angolul beszélnék hozzájuk, hogy megmutassam nekik: fűtyülök rájuk, az ilyen rongy embe-
rekre!« Nem is csatlakozott. És mikor véget ért a beszéd, tulajdonképpen nem is tapsolt, inkább elégedetten dörzsölte a kezét, mikor látta, hogy a többiek kénytelenek lelkesen tapsolni, holott háromnegyedrészüket egy árva szót sem értett abból, ami elhangzott... Kivált, mikor Brenders — azoknak, akik megértették —, odasózott egy kis csípős csattanót: talán értésükre akarta adni, hogy kitalálta egyeseknek a legtitkosabb gondolatait:

— Nem tudom, meddig maradunk itt — mondta —, de ha a nemzetközi helyzet kedvezően alakul, nagyon boldogok leszünk, hogy visszatérhetünk az USA-ba.

Megadta nekik! Mert ez egyúttal ennyit jelentett: Akár tesszik önöknek, akár nem, a véleményük nem számít! Nem azért vagyunk itt, hogy önöknek örömet szerezzünk vele! A »nemzetközi helyzet« követeli ezt tőlünk. Még ilyesvalamit jelentett: »Mi a szuronyok erejéből vagyunk itt és nem távozzunk innen, csak a... csak a...« A nép akaratából? Ugyan! Jóságos egek! Ez az, ha kiforgatják az idézeteket! Az ember sohasem tudja, mi lesz a vége! Mert a nép akarata igazán fűtyülünk! »A nemzetközi helyzet«, igen, ezzel jól megadta nekik!... Ő maga, Duquesne, nem tolakodott, de nem azért, mintha nem kíváncsi volt volna előre. De már nem volt semmi jogcíme rá. Ő csak afféle harmadrendű vendég volt; az efféléknek inkább az a szerepük, hogy szaporítsák a lömeget. Sőt azon törte a

fejét: miféle ürüggyel mutathatná meg, hogy ő bizony nem fél... Semmi jobb ötlet nem jutott eszébe, csak ez a jelentéktelen villa-bérlet. Mégis megindult Brenders felé, aki a büffé közepén éppen süteményt ropogtatott s közben Coubaert-ral és másokkal beszélgetett. Coubaert, mikor közeledni látta, kissé riadt ábrázatot vágott, mintha ezt kérdezte volna: »Hát ez mi-nek tolakszik ide?« Mivel azonban Duquesne régi tagja a de Gaulle-pártnak és nem kell olyasmitől tartani, hogy ostobaságokat fecseg, engedte: hadd beszéljen. Duquesne angolul beszélt s mindjárt azzal kezdte: mennyire meglepte, hogy azok a katonák nem jöttek vissza. Brenders tétován bámult rá, mint aki nincs tisztában a dologgal és még csak azt sem tartja szükségesnek, hogy válaszoljon, s mindössze egy vállrándítással adta értésére: Tudhatja, hogy nem foglalkozhatunk minden csekélységgel. De aztán mégis megszólalt:

— Mindenképpen megfizethetjük önnek, akkor is, ha a katonáink más lakást találtak.

— Ó, nem erről van szó, ezredes úr, nem erről van szó!

De Coubaert máris karonfogta Brenderst és elvonszolta onnan, ama bizonyos szocialista megyefőnökhöz.

Duquesne-nek nagyon nyugtalan volt az éjszakája, szidta a gyávákat, fojtogatta ellenségeit és egészen egyedül köszönlötte a tábornokot, álmában... Hélène hirtelen fölriadt s több ízben is hallotta a hangját a szobájából.

A dráma azonban csak másnap kezdődött. Hélène egyedül volt otthon. Csöngetnek. Kényelmes piros papucsában indul ajtót nyitni, gyorsan, mint mindig. Amerikai tiszt. Mögötte, a járda mellett hatalmas kocsija, vajszínű, csupa nikkell, vadonatúj, a kormánykeréknél katona...

— Duquesne-né asszony...

Már éppen felelni akart, hogy »igen, uram, én vagyok«, — de most vette csak észre, hogy ez nem kérdés volt.

— ... azért jöttem, hogy kibéreljem a szobát a soffőröme-nek.

— De uram, nem szobáról, hanem az egész villáról van szó. Nincs kiadó szobánk.

— De igen, asszonyom, van szobájuk, nagyon jól tudom. Hélène nem tudott mit felelni rá.

— Nem ismer meg, Duquesne-né asszony? Igaz, hogy a bajuszom ameri...

Hélène becsapta az ajtót s a falnak támaszkodott, hogy össze ne essék, rátolta a reteszt. Odakintről német káromkodást hallott. Igen, most már a hangját is megismerte. Micsoda rémület! Még akkor is ott állt a kapu mögött és fogta a reteszt, mikor hallotta, hogy a vajszerű nikkel-szörnyeteg elindul és eltávolodik.

Mikor este megint csöngettek, Hélène, mielőtt kaput nyitott volna, kikiáltott:

— Ki az?

— Én, személyesen — felelte Duquesne meglepetten.

— Egyedül?

— Megbolondult maga? Hát persze, hogy egyedül.

Elmondta férjének az esetet: nem akarta elhinni.

— Ez lehetetlenség! Kedvesem, magának rémlátásai vannak...

Az asszony részletezte a dolgot... a szavait... az amerikai bajuszt...

— Hát akkor nem tudják kicsoda — állapította meg. — Holnap elmegyek a Vivienne kórházba.

Nem tudott magához térni.

— Sőt az is lehet, hogy orosz kém... ki tudja?

— De hiszen nem szerette az oroszokat — jegyezte meg az asszony.

— Honnan tudja?

Hélène hallgatott. Sohasem merte férjének elmondani, milyen fölfedezést tett odafönt. Mi mindent kellett volna emiatt végighallgatnia!

A Vivienne hórházban az a katona-írnok, aki fogadta, előbb tanácsot kért valakitől, aztán ezt a választ adta:

— Mi nem nyilatkozhatunk erről az ügyről. Különben is az ilyen ügyben az amerikai parancsnokság illetékes.

Vagyis röviden: Semmi köze hozzá! Törődjék a maga dolgával! Duquesne elmondta az esetet a klubban, Hélène is elhíresztelte itt is, ott is... Hihetetlennek tartották a dolgot, túlzásnak. Mert elvégre, mivel lehet megmagyarázni, hogy személyesen jön szobát bérelni a soffőrnének, és maga fedi fel kilétét. Hacsak nem afféle hibbant agyú, aki tréfából követte el a dolgot, hadd lássa: milyen képet vágnak hozzá egykori szálásadói...

— Ugy van — hajtogatta mindenütt Helène. — Ha tudnák, ha tudnák...

Ennél többet nem mert mondani.

Két nap múlva idézést kapottl a törvényszékre.

— Ez annyit jelent — magyarázta Duquesne, miközben újra és újra elolvasta a kék papírost —, hogy holnaputánra tanúnak idézték meg. Kívánja, hogy elmenjek felvilágosítást kérni? Miféle eseménynek volt a tanúja az utóbbi időben, amivel ezt meg lehetne magyarázni?

— Semminek — felelte az asszony —, csakugyan semminek. Nem értem.

Fásultan érkezett vissza és kijelentette:

— Akármilyen történik, nem fog elmenni!... A kommunisták idéztették meg mentőtanúnak, érti: mentőtanúnak abban a perben, amelyet a lapjuk ellen indítottak. Még pedig azért, mert maga főnök-főnök elmondta az esetét ezzel a tiszttel.

— Maga is elmondta — vágta oda az asszony, mielőtt a férje folytathatta volna.

— Pontosan megírták az újságjukban, hogy a németek visszajöttek a bűvárhajó-támaszpontra és folytatják a nagy hatósugarú bűvárhajókra vonatkozó kísérleteiket, még pedig az amerikaiak vezetése alatt. Magát úgy találomra idézték meg. Azt hiszik, mindenki olyan együgyű, hogy kötélnek áll nekik. Ábrándokban ringatják magukat! Inkább megfizetjük a pénzbírságot, de maga nem megy el!

— Mért ne mennék el, ha ez az igazság?

A férje meglepetésében elzöldült:

— Mert akkor megnyerik a pert, a megyefőnök pedig elveszti. Maga szégyent hozna a nevemre!

— Hogyan tűrhetné maga, hogy elítéljenek olyanokat, akik a tiszta igazságot írták? — kérdezte az asszony.

— Megbolondult maga? — ordított a férfi. — Micsoda beszéd ez? Maga az én nevemet viseli! Inkább megölöm magát a tulajdon kezemmel, ha el akar menni oda!

— Elmegyek — jelentette ki az asszony.

A férje kiment és becsapta az ajtót maga után. És bár soha még a lábát sem tette be a templomba, most a püspökhöz fordult és segítségét kérte, hogy elkerülhessék a botrányt. A püspök hívatla az asszonyt és személyesen fogadta.

— Lehetetlenség, leányom... a pápai rendeletek... mind-
azok, akik a kommunizmust segítik...

— Nekem semmi közöm a kommunizmushoz, csak az igaz-
sághoz van közöm. Főtisztelendőséged megdöbbsent engem: az
igazságot akarja kiközösíteni...

És sírva fakadt.

A püspök folytatta:

— Csak isten tudja, mi az igazság, mi a hazugság... Az
ördög kezei még a hófehér tisztaságot is beszennyezik...

Könnyein keresztül látta, hogy a püspök kezei vigasztalón
feléje nyúlnak. Fölkelt:

— Lelkiismeretem azt parancsolja, hogy elmenjek, főtiszte-
lendő atyám. Majd istennek számat adok róla...

A törvényszéken a kommunistákat úgyszólván nem is látta,
csak azt az egy kis embert, aki odajött hozzá, köszönetet mon-
dani és bocsánatot kérni, hogy megkérdése nélkül meg-
idéztette.

— Nem ismerjük önt, asszonyom, de feltételeztük, hogy
szívesen eljön, elmondani azt, amit hallomásunk szerint tud.

Erre semmi érdemelegeset sem tudott válaszolni, az em-
berke pedig rögtön utána elment: félszegen hátrált a Palota fél-
homályos folyosóján. Hélène félrehúzódott, leült az egyik padra,
miközben a többi tanú, csupa munkás, munkásasszony, egy cso-
portban beszélgetett. A perről mindössze annyit tudott, ameny-
nyit a férje elmondott neki. Miután elmondta a bírónak élmé-
nyét — ami óriási feltűnést keltett a teremben —, hazament...
Ha volt ördög ebben az ügyben, ő bizony a közelébe sem jutott.

Mégis minden itt kezdődött. Szóval, nem volt igaz, hogy
csak kettő közt lehetett választani: vagy az amerikaiak betele-
pedése, vagy a németek újrafelfegyverzése... Szóval, nem volt
igaz... Most már minden nap a kérdések tömegét vetelte fel.
Duquesne úr öt napig néma volt, mint a sír, egyetlen hangot
sem ejtett ki, csak enni és aludni járt haza. Aztán azok a napok,
az első napok, amikor az asszony elkezdett töprengeni az olyan
kérdéseken, mint ez is! Duquesne úr a *Monde*-ot olvasta. Ebéd
után letette a zongorára és ment lepihenni... Hélène, azelőtt,
csak néhanapján és akkor is szórakozottan lapozgatta végig az
újságot. Most minden egyes sor, ahol az amerikaiakról volt szó
— akár Amerikában vannak, akár másutt, mert hihetetlen, hogy
ezek mindenütt ott vannak —, minden egyes sor, ahol róluk volt

szó, úgy érezte, az ő kedvéért íródott. Sőt, arra is rászánta magát, hogy összekeresse a multheti számokat. Nem időzött a részleteknél, inkább igyekezett egyszerű és határozott fogalmakat alkotni magának. Ez éppen abban az időben történt, mikor MacArthur csapatai — amelyek már majdnem egész Koreát elfoglalták, miután előbb vadul összebombáztak minden lakott helyet —, kénytelenek voltak hanyatthomlok visszavonulni a népi erők támadása következtében, miután útjukban mindent elpusztítottak. Hélène így értesült a napalm-bombázásokról, a polgári lakosság kegyetlen kitelepítéséről, Truman fenyegetőzéséről, hogy harcba veti az atombombát. Rábukkant Sirius *Háborús gáztettek* c. cikkére, amelyből kiderült — most látta —, hogy az amerikaiak Koreában épp úgy kegyetlenkedtek, mint a németek a Szovjetunióban, vagy másutt. Egy másik cikkből, amelynek Maurice Duverger volt a szerzője, a címe pedig: *Európa vagy Ázsia*, ezt az egészen világos következtetést vonta le: Franciaországban ugyanazt akarják csinálni, amit Koreában csinálnak. Ezért jöttek ide... Így sikerült megtalálnia az útját, még a hazugságok ködfüggönyén keresztül is... A németek dolgát is mindjárt jobban megérti az ember, ha tudja, hogy tulajdonképpen az amerikaiak erőszakolják Németország felfegyverzését, és csak néhány napja határozták el Londonban, hogy éppenséggel az amerikai, úgynevezett atlanti hadseregben, százötvenezer német katonának biztosítanak helyet. Az »ő tisztje« is bizonyosan benne van ebben a százötvenezerben...

Bizonyosra vette, hogy férje, aki még mindig némaságba burkolódzott, nem meri megölni, mint ahogy fenyegetőzött. Mégis minden éjjelre bereteszte ajtaját, különben nem tudott volna aludni. A feszültség köztük már elviselhetetlen volt. Hogy ettől megszabaduljon, egy este maga tette meg az első lépést:

— Gabriel, nem fél, hogy csalódik az amerikaiakban?

— Az amerikaiakban? — kérdezte és hirtelen fölkel s hátat fordított az asszonynak. — Nem az amerikaiakról van szó, hanem rólunk, arról, hogy mit beszélnek magáról meg rólam! Nem érti ezt?

— Én semmi rosszat sem követtem el — felelte.

Megint olyan csönd ereszkedett közéjük, mintha örökké akarna tartani.

De a férfi újra kezdte, miközben fel-alá járkált a szalonban, nem egyszer az asszony háta mögött.

— Higgye meg nekem, az amerikaiakat nem azért védem, mert kedvelem őket, hanem azért, mert szükségünk van rájuk. Nincs más választásunk. Ha volna valami jobb... Azért, amit képesek voltak elkövetni Koreában, az ország fele ellen, ami nem nagyobb Portugáliánál, megkapták a magukét: tessék, már egy hete eszeveszetteir szaladnak! Ó, ha volna igazi francia hadseregünk, igazi vezérrel az élén, mint de Gaulle, legyen meggyőződve, hogy akkor nem volna szükségem az amerikaiakra. De most más a helyzet. Az oroszok...

— Az oroszok messze vannak — jegyezte meg az asszony.

— Ugy? Maga csakugyan azt hiszi? Hiszen még csak néhány napja, hogy tanúvallomást tett mellettük!

— Szóval máris megtámadtak bennünket — csipkelődött az asszony. — »Holnap leborotválják a hajamat, mint azokét, akik együttműködtek a németekkel. Vagy esetleg a magáét...«

— Mit akar mondani, hogy így néz rám és nevet?

— A maga villájára gondolok, amelyet bérbe akar adni és arra, hogy kettőnk közül melyik hoz szégyent a másikra.

A férje újságot rántott ki a zsebéből, kibontotta, rázogatta, mintha csak épp az ujjá hegyével óhajtana hozzányúlni és kibálni kezdett:

— Tessék, itt a válasz. Mindenki elolvashatja itt a szenny-lapjukban. Még szerencse, hogy hetenként csak egyszer jelenik meg. Benne van a maga vallomása, meg az is, amit a szájába adtak!

— Csak az olvassa el, aki akarja — jegyezte meg az asszony. — Hol ebben a szégyen?

— Ide hallgasson!

A tárgyalásról szóló tudósításból, feltűnő arcfintorgatás közben felolvasta azt a részt, ahol az asszonyról volt szó. Mikor befejezte, Hélène megszólalt:

— Valóban ezt mondtam. Igaz.

— De beleágyazták az egészbe, az egész trágyadombba! — ordította s megint rázogatta az újságot.

— Honnan tudja, hogy a többi nem épp, oly igaz-e, mint az a rész, amelyet felolvasott?

A férfi vállat vont.

— A maga jóvoltából mindenestre fölmentették őket. Mondhatom, szép munka volt! Ha az anyja meg az apja élne még...

Hélène nézte, amint az összegyűrt újság eltűnik férje zsebében. Hirtelen leküzdhetetlen vágya támadt elolvasni a tudósítás többi részét is, mindazt, ami erre a tárgyalásra vonatkozik, amelyben neki ilyen szerepe volt! A férje talán kitalálta gondolatát, mert kivette a lapot a zsebéből és beledobta a kandallóba; közben szembenézett a feleségével.

A kísértés még erősebb volt másnap reggel, mikor bevásárlás közben elhaladt a kis újságosbódé előtt, ott a Gros-Horloge bolthajtása alatt. Csak az a baj, hogy az ilyen bódék előtt mindig van valaki; jön, odadobja a pénzt, elmegy, máris ott van a helyén a következő. Az elárúsító egy pillanatig sincs egyedül. Hélène-nek összeszorult a torka: hatvanéves, de személyesen még sohasem vásárolt újságot. Például: mintha mindenki előre tudná az újság árát, csak odadobja a megfelelő pénzdarabot s máris megy, nem kell várnia, nem jár vissza semmi. S főképpen: ha meglátnák, hogy éppen ezt az újságot választja ki!... Az újságárús lány talán ismeri is: vajjon mit gondol majd felőle? Ott egy idősebb úr az óvárosból, valamit vásárol. Hélène úgy tesz, mintha a porcelánkereskedő kirakatát nézegetné, de nem érdekli. Mikor az öregúr távozott, odasiet. De éppen akkor, amikor odaér, valaki, akit eddig nem látott, leugrik a biciklijéről a bódé előtt. Hélène megfordul, mintha semmi dolga sem volna a bódében, igen, mintha például várakoznék valakire... Mikor az az ember elkarikázott, odasietett a bódéhoz és gyorsan beszólt:

— A *Cri*... mibe kerül?

— Tíz frankba.

Megveszi, összehajtogatja, még egyszer összehajtja, begyömöszöli a táskájába: épp az utolsó pillanatban. Épp most ért oda egyik ismerőse! Majd az ágyában elolvassa, mint valamikor a zárdában az első regényeket, az ott töltött két esztendő alatt, tizenöt-tizenhat éves korában... Decemberi délutánnak oly remek az idő, hogy az ember szinte fiatalnak érzi magát.

Alighogy hazaért, hallotta Bertrande csengetését. Hát már egy félóra sem múlhat el anélkül, hogy ne beszélnének róluk, ne járnának a nyakukra, innen is, onnan is, mindenünnen. Bertrande segítségüket kérte. Azt hiszi: Duquesne, összeköttetései révén, közbenjárhatna, hogy ne sajátítsák ki a földjeiket, főképp a tanyájukat. Főképpen a tanyát! Ugy gondolja, hogy ezt annál könnyebben kieszközölheti, mert ő az egyetlen a faluban, akit a

kisajátítás veszélye fenyeget... Mindössze néhány száz négyzetméterről van szó. Hiszen maguk a németek is beérték valamivel kisebb táborral! Duquesne nem volt otthon. Hélène megígérte, hogy majd megkéri a közbenjárásra.

Alighogy Bertrande távozott — kisírt szemmel, kezében gombolyaggá gyúrt zsebkendőjével —, majdnem abban a pillanatban érkezett a kis Degand-né, a doktor felesége. Látásból ismerték a doktorékat, bár csak nagyon ritkán fordultak meg az óváros szalonjaiban. A doktor furcsa ember. Csak a felsőkarizmzattal foglalkozik. Elnöke a Súly és Súlyzó Társaságnak. De azért jóra való emberek, megállják helyüket a társaságban. Az asszony mondanivalója zűrzavarosan indult. Szerencséje, hogy Duquesne-né nem figyelt oda. Egyetlen pillantása beléje fojthatta volna azt a néhány szót, amelyet oly nehezen sikerült kinyögnie, egyenkint, mintha gyöngyöt fűzött volna zsinórra. Végre, hirtelen, előkapta a papirosát. Két lapnyinál is hosszabb levél volt ez, valamennyi képviselőhöz, megyebizottsági és városi képviselőtestületi taghoz. Huszonöt aláírás volt rajta, köztük legalább tíz olyan név, amelyeket Hélène jól ismert: igen tiszteletreméltó hírnő személyiségek nevei. Doktor Engels; Moreau, a Legfelső Vasúti Tanács volt tagja — ezt írta a neve alá —, Dumont lelkész; Nazereau-né, katolikus-párti, kereskedelmi tengerésztiszt neje, — no nézd csak; — France-né, betegápoló; Garnier kisasszony, a Klasszikus Kollégium tanára; doktor Degand, no itt van, s ezt a címet írta a neve alá: a Francia Súlyzókedvelők Szövetségének alelnöke; Portier, a tűzoltótestület volt parancsnoka; Gaston Deville, posta-távirda ellenőr, a Felszabadító Bizottság tagja; Joveniaux, nini, Duquesne ismerőse, kereskedelmi tengerésztiszt, révkalauz; Rougier-né, nyugalmazott tanító; Lenfant mérnök; doktor Abelin természettudós; Leverrier, a Bille-Bonniers Társaság fiókjának ideiglenes igazgatója; Gévaudan, adóvégrehajtó, 1914—18-as frontharcos; Charrier, katolikus-párti, úgy van, katonai élelmezési tisztviselő, 1914—18-as hadifogoly; Majeur, főgépész, másodosztályú kereskedelmi tengerésztiszt; Laleu-Guéric tanító, egykori frontharcos, hadifogoly; Montand mérnök; Grandgeon gazdálkodó, no tessék, a nővérem férje, hiszen maga ismeri, éppen most ment el, talán találkoztak is...

— A férjem járt náluk...

— ...Kahn háztulajdonos; Renard-né, betegápoló; Demar-

que, százszázalékos hadirokkant, a becsületrend tisztje; Bournonville kocsigyártó kisiparos...

Ezek az emberek sok mindent megírtak itt, ami színigaz.

»Ezt a levelünket az a gyötrő gond sugallta, hogy valamilyen módon meg kell mentenünk lakosságunkat egy új háború borzalmaitól és azoktól a rendkívüli nagy veszélyektől, amelyek földrajzi helyzete miatt fenyegetik. Mert az események menete semmi jóval sem biztat bennünket.

Aztán tényeket sorolnak fel:

...amelyekből végeredményben arra lehet következtetni, hogy kikötőnknek egészen más rendeltetést szántak, mint hogy nagy kereskedelmi kikötővé fejlődjék.

1. 1949. december végén amerikai tisztek vezetésével bizottság szemlélte meg kikötői berendezéseinket, úgy látszik: a fontainebleau-i Atlanti Vezérkar nevében.

2. Egy most lefolyt perben a büntetőtörvényszék megállapította, hogy bűvárhajó-támaszpontunkon náci tisztek tartózkodnak.

3. A múlt hónapban az USA tengerészeténél lajstromozott három úszódaru érkezett a kikötőbe; illetékesek véleménye szerint nem lehet más a rendeltetésük, mint nehéz hadianyag kirakása.

4. Két hónappal ezelőtt amerikai csapatok és tisztek szállásolták be magukat városunkban.

Önök megértik, hogy ilyen körülmények között városunk lakossága semmiképpen sem maradhat közömbös.

Ha kirobbanna az ellenségeskedés, városunkat stratégiai célpontnak tekintenék és kétségtelenül végig kellene szenvednie a hadviselő felek légi bombázásait. És ha meggondoljuk, hogy egyetlenegy atombomba több mint 150.000 embert ölt meg és eltörölt a föld színéről olyan városokat, mint Hiroshima és Nagasaki, teljes joggal feltételezhetjük, hogy a bombázógépek támadása után városunkból kő kövön nem marad. Nos, mi semmiféle bombázást nem akarunk!

Ilyen körülmények közt lehetetlen, hogy értelmes ember fel ne vesse magában a kérdést:

Vajjon érdeke-e városunknak és lakosságunknak, hogy kikötőjét átalakítsák katonai támaszponttá?

Nem az a kérdés, hogy megtudjuk; melyik hatalom hasz-

nálja majd a kikötőnket? Az a fontos, hogy kikötőnk, török-szakad, maradjon kereskedelmi kikötő, francia kikötő.

Bármily nagyra becsüljük Amerikát, úgy gondoljuk, hogy Franciaország és városunk érdekei előbbrevalók.

Úgy gondoljuk: Franciaország eléggé erős, eléggé gazdag s népe eléggé hazafias ahhoz, hogy itt a hazában is megtaláljon minden anyagi és erkölcsi erőt, amire szükség van, hogy kikötőnket nagy francia kereskedelmi kikötővé fejlesszük.

Nem osztjuk egyeseknek azt a véleményét, hogy szükség van itt egy nagy nyugati kikötőre, hogy megkönnyítsük a behatolást Közép-Európába.

Mi franciák vagyunk, nem pedig nyugatiak.

A mostani helyzetben mindenkinek vállalnia kell a ráeső felelősséget.

Mi legalább is, a magunk nevében, nem vagyunk hajlandók eltérni, hogy kikötőnket idegen hatalom kezére játsszák, katonai célokra. Nem vagyunk hajlandók odaállni azok közé, akikre ma holnap a szörnyű pusztulásból megmenekült anyák és gyermekek majd ujjal mutogatnak s megkérdik tőlük:

Mit tettél, hogy gátat vess ennek a szörnyűségnek?

Megrendítő levél! . . .

Hélène hirtelen föltekintett a kis Degand-néra; ebben a pillanatban könny buggyant a szeméből s emiatt nem tudott tovább olvasni. Az ő kis Michou-jára gondolt, csütörtöki játszadozására, kinyújtott kis kacsóira, az ördög kezeire, amelyekről a püspök beszélt, az amerikai bajszú tiszt fényképeire . . . a kapura, ahogy ijedtében becsapta az orra előtt . . .

»Ezért intézzük önökhöz ezt a levelet, amelyet egyúttal nyilvánosságra is hozunk.

Nyomatékosan kérjük önöket: nyilatkozzanak az itt következő három pont tárgyában:

1. A kikötőt, mai állapotában, fenn kell tartani csakis kereskedelmi hajórakományok fogadására és kezelésére.

2. Minden erőfeszítés a kikötő megnagyobbítása és felszerelése érdekében csak határozottan békés céllal történhetik.

A kikötőnek minden néven nevezendő külföldi lefoglalását el kell háritani. Kikötőnknek francia kikötőnek kell maradnia.

3. Mivel semmiképpen sem kívánjuk, hogy kikötőnket megint megszállják és besorolják a stratégiai katonai támaszpontok csoportjába, követeljük, hogy:

Mindenki maradjon a maga hazájában: a franciák Franciaországban, az amerikaiak Amerikában!

Azok az eszmék, amelyek bennünket fűtenek, nem párt-eszmék: valamennyit a nemzet érdeke sugallta nekünk...»

Hélène el sem olvasta már az udvariassági záradékot, hanem megkérdezte:

— Mit tehetek én?

— Írja alá. Megteszi?

Hélène aláírta:

Duquesne-né, kereskedelmi tengerésztiszt neje.

Aztán megkérdezte még:

— És aztán?

— Hogy-hogy aztán?

Milyen szép ez az asszonyka. S milyen félénk.

— Mit tehetnék még egyebet is? Hiszen nem végrendeletet írtam alá...

Három nappal ezután a családi dráma még egy fokkal komorabbra vált. Duquesne látta a plakátot, éppen, amint kiragasztották és rajta a felesége nevét...

— Ezúttal már nemcsak a szennylapjukban szerepel a neve! Ott van minden falon, boldog-boldogtalan láthatja, megtudhatja! Úgy látszik, hogy a tetejébe még az *Eclair*-nek is átadták a levelet! Most aztán ország-világ megtudja! Betelt a mérték!

Most tegezte, életében először:

— Szégyent hozol a nevemre, a rangomra! Megtiltom, hogy tovább használd! Ha két hét alatt, de egy nappal sem később... Mától fogva tizenötezer frankot kapsz tőlem havonta, egy souval sem többet, hogy ne legyen mit odahordanod a cimboráidnak, megértetted?... És ha két hét alatt nem vonod vissza az aláírásodat, elválunk!... és... meglátogattam Francist és Claudine-t... többé nem teszed be a lábad hozzájuk, megértetted? és Michou! Michou pedig nincs többet!... Nem tűrjük, hogy megmételeyezd ezt a gyereket! Két hét, egy nappal se több!

Egy ócska és jámbor repülőgép körözött a város és a kikötő fölött.

MARTA NŐVÉR LATOGATÁSA

Egyfolytában rohannak a teherautók, kedves nővér, látom az ablakomból. Egész álló nap! És egész éjjel hallani a motorzúgást! Egy pillanatig sem szünetel. Már félek tőle... Három napja tart már...

— És hogy száguldanak! — jegyzi meg még az öreg Léon is, a sarokban, ámbár nagyon rosszkedvű. — Nem csoda, hogy mindenütt rakásra gázolják az embereket!

Márta nővér biciklin jött a városból. Igen, ez szörnyű. Átvágott a megrakott teherautók közt, amelyek a tábor felé igyekeztek, azok pedig, amelyek visszajöttek, már üresen, megelőzték, s ferdére billentek a domború úton. Ilyenkor mindig a gyalogjárón karikázott egy darabig, pedig a megfagyott sáron nehezen forgott a kerék... A teherautók ötös-hatos csoportokban haladtak, óriási rakománnyal. Minden csoport élén ponyva-ernyős jeep vágtatott, utasai szokásuk szerint hanyatlódtek az ülésen, fesztelenül, egyik lábukat oldalt kidugták, mint mindig. A teherautóvezetők mocskos, elcsigázott emberek voltak s folyton rágcsáltak; kettesével ültek a fülkéjükben s onnan a magasból közömbösen nézték, mi történik az úton. Ezek még a tetejébe feketék. Mikor megpillantják Márta nővért, könnyökkel oldalba bökkik egymást s valamit mondanak, amin nagyot nevetnek. Márta nővérnek az az érzése, hogy azok, akik megelőzik, szántszándékkal súrolják, inerő szórakozásból, s közben lesik az oldaltükörben, hogy milyen ábrázatot vág. Az egyik, fehér ember, egészen hátrafordult, derékig kihajolt a fülke ajtaján és rákiáltott:

— Hello, Fräulein!

No ez bizonyosan Németországból jött. Ezek ugyan nem sokat törődnek az országhatárral: mindenütt otthon érzik magukat.

Ez a Fräulein-dolog még Léont is megnevettette volna, ha

mástól származik! Micsoda képet vágthatott hozzá a kedves nővér! »Fräulein!« De mivel amazoktól származott, Léon a világ minden kincséért sem nevetett volna. Mindez rossz szagú... mindennek végzet-szaga van, halálszaga... A tábor már zsúfolásig tele van; négy sarkán egy-egy figyelőtoronyt építettek, a víztorony tetejére pedig őrhelyet, pontosan úgy, mint a németek... Ameddig a szem ellát, benzines hordók végeláthatatlan rendjei, óriási deszkaalapzaton, amelyet egy nap alatt állítottak össze, előregyártott darabokból. A legfélelmetesebb ezekben az, hogy mily villámgyorsan végzik az efféle munkát. Alighogy észreveszi az ember a veszélyt, máris tízszerre nagyobb. És a benzin még nem minden. Nemsokára több lesz a láda, mint a hordó. A ládákat házmagasságnyira feltornyozzák és esténként, amikor egy kicsit szemetelni kezd az eső, óriási zöldfoltos ponyvákat terítenek rájuk, mintha álcázni akarnák. Bizonyára árt nekik a nedvesség. Nyilván lőszer van bennük, fegyver, persze nem tudhatja senki sem... És valamelyik nap, csekélység, majdnem halálra gázoltak egy csomó gyereket, akik épp átmentek az úton, a tábor előtti kanyarodóban, olyan 'vad' iramban fordultak be. Baleset naponta történik. Nem törődnek semmivel. Itt még csak igazodnak a jobboldali közlekedéshez a többiek miatt, akik visszatérnek az állomásra... De ha csak egy irányban használnák az utat, a polgári autók ugyan nem térítenék le őket a középről vagy a baloldaltól... Csak hallani kell, hogy csikorognak a fékek a rakomány roppant terhe alatt! Még csak három napja járnak erre, de oly súlyos a rakományuk, hogy már az úttest egész jobbfelét feltörték... Törődnek is vele... Nekik semmibe sem kerül... Aztán este kétféle lámpát használnak. Többnyire vörös lámpával közlekednek. Ha az úton megy valaki — mint azok a gyerekek, akik a kollégiumból gyalogolnak haza a falujukba s akik közül egy ott maradt a napokban az út szélén, s másnap reggel meglepetten találták meg ott, össze-vissza fagyva —, mindig azt hiszi, hogy azok a hátsó lámpák. Az ember hamarjában nem is érti, miért garázdálkodnak így; még jóformán észbe sem kap, máris a kocsí alá került! Vagy máskor felvillantják a fehér fényszóróikat, úgy-hogy az ember szinte belevakul. Az öreg Léon, úgyszólván, már egyebet sem tesz, mint ezt a kavargást figyeli. És bizonyos, hogy baj lesz, az országúton mindenesetre. Hát még a tábor! Eleget csak látni, elegendő csak hallani a roppant motorokat.

amelyek szakadatlanul jönnek-mennek, a teherautókat, amint kutya-futóban lerakodnak s nagy kört írnak le a fűben, elegendő csak látni és hallani ezt az egész dobogást, hogy az ember azt higgye: no, itt a világ vége, egy órával ezelőtt megtámadták a Szovjetuniót: talán már nem is volna meglepetés...

— Isten nem engedheti meg ezt, kedves nővér...

No tessék, ez az öregasszony is addig-addig vénült, hogy ha így folytatja, tökéletesen elhülyül! Isten! Isten! Húszéves korodban ügyesen kiegyeztél az istennel! Léon, a kedves nővér háta mögött neveltségesen fölfújta az arcát, hogy értésére adja az öregasszonynak: Vigyázz, megpukkadok a nevetéstől!

— Isten, isten — szólalt meg —, szerencsére itt vagyunk mi, hogy elintézzük helyette a dolgokat, igaz-e, kisasszony?

Mélie villámló tekintetet vetett rá. De Márta nővér már kezd meg szokni Léont és a többi öreget, meg ennek a városrésznek, meg a többinek a legnyomorultabbjait. Mert már ismeri őket s közelebb érzi magát hozzájuk, a szívükhöz, akármit beszélnek, valamennyiükhöz, a legtöbb emberhez, akivel találkozik a misén, vasárnap reggel, a székesegyházban.

— Ő ad nekünk hozzá erőt — feleli —, hogy elvégezzük az ő munkáját... Van vizük?

— Igen, ebben a pillanatban van. Itt vagy sok van, vagy semmi. Télen nyakig úszunk benne, nyáron sort kell állni a kutaknál. Nézze: a maga istene is olyan, mint a víztorony. Egyik épp úgy működik, mint a másik... De a víz nem nagyon tiszta, egészen sárga. Majd behozom a vödöröt.

— Engedje meg — kéri Márta nővér --, hogy egy kis szemet tegyek a tűzre, hogy gyorsabban felmelegedjék.

— Csak hagyja. Majd én rakok rá. Bepiszkítja a kezét. Hiszen majdnem csupa por ez a szén.

Mikor végre becipelte a súlyos vödöröt a barakkba, kiegyenesedett, egyik kezét a derekára nyomta s lihegve megszólalt:

— A maga istene! Mégis csak azért sínylődünk ebben a nyomorúságban, mert ő akarja...

Nem felel rá semmit, a magával hozott edényben vizet tesz föl melegedni. Léon tovább feszegeti a dolgot.

— Azelőtt, mikor félakkora volt csak a nyomor, soha színét sem láttuk itt csuhának. Senkinek sem volt szüksége magukra.

— Hallgass — szól rá Mélie. — Hálátlan maga iránt, kedves nővér,

— Hogyhogy hálátlan? — csattant fel az öreg. — Én semmi rosszat sem mondtam a kisasszonyra. Ő megint más. Ennek semmi köze sincs ahhoz, hogy isten vagy nem isten. Ő, ha nem volna csuhában, — a fenébe is, nem tudom, hogy hívják ezt a maguk gúnyját! — ő akkor is jószágos volna és segítene. Vannak ilyen emberek. Ha nem maga végzi ezt a szolgálatot, akkor elvégzi Marie vagy más. Nem tréfadolog ám, ami a maga fejében van, igaz-e kisasszony, amitől maga olyan jó. Hej, ha maga az én lányom lett volna!... Talán még jóságosabb volna, ha nem mászott volna bele ebbe az izébe...

— De Léon!

Ez mindig pontosan így történik. Igazán félős elhívni Márta nővért, mert az öreg folyton ilyen bolondokat locsog összevissza! Szerencsére Márta az egészszet nem veszi komolyan és a mosoly egy pillanatra sem tűnik el az arcáról. Most megszólal:

— A jóságra isten tanít meg bennünket.

— Mondja mindjárt, hogy gonosz vagyok — rikácsolja az öreg —, mint az a másik, a multkor, a Marie, a folytonos síránkozásával! Még hogy én gonosz? Semmivel sem vagyok gonoszabb, mint maga! És ha ez így van, ugyan legyen szíves, magyarázza meg nekem, hogy a többiek, akik ide járnak — az a magas, szikár nővér, már nem tudom, hogy hívják, aztán Louise nővér, tudja: aki olyan kövérkés, mint maga, csak jóval öregebb, — vajjon azok mért érik be annyival, hogy csak papolnak, poklot vagy mennyországot ígérgetnek nekünk, de soha egy szalmaszálat sem tennének keresztbe, maga meg dolgozik, segít, elvégzi a legpiszkosabb munkát is, látja: hiába szidott össze az öregasszony, hogy hálátlan vagyok... Nohát én, én bizony ki mondom kereken, a maga istene kisasszony...

— Maga megszomorít engem — szólal meg Márta nővér.

— No tessék! Most meg rámfogja, hogy megszomorítom! Maga, valahányszor látja, hogy igazat kellene adnia nekem, mindig ezt mondja, ez aztán igazán nem nehéz. Jó, befogom a számat... Vigyázzon, már forr a víz, majd én veszem le, az én tenyerem kérges. Akármilyenek a maga rendtársai, a többi nővér, mindegy, a maga istene érti a módját, hogy hogyan ossza ki a munkát.

— Megint kezdted? — szólt rá Mélie.

— Te meg hallgass!... Maga, maga meg feláldozza ma-

gát. És a többiek csak azután állítanak be, hogy összeszedjék az alamizsnát és becsapják a jámbor tökfilkókat, akik engedik az orruknál fogva vezetetni magukat. Én, ha csak látom őket jönni, máris belebetegszem. Mélie örül nekik, én soha egy szót se szólok hozzájuk... pedig szeretnék odamondogatni nekik... jó, jó, türtőztetem magam... Csak nem akarsz meghazudtolni, Mélie?... Ha látná, hogy néznek ránk, hogy fintorgatják az orrukat, mintha budibá léptek volna be! Kinek képzelik ezek magukat? Talán csak nem azért ilyenek, mert akkora a kalapjuk, mintha vitorlášhajó volna...

— Szerencse, hogy már még — mondja rá Mélie —, mindjárt dél.

— Mostanában siet az ébresztőórád — dohog Léon. — Ha esik az eső: késik. Ha száraz az idő: rohan, mint a bolond. Odamegy az ágyhoz:

— Talán jó volna, ha segítenék magának megfordítani az asszonyt, hogy megmossa a hátát — mondja Márta nővérnek. — Egészen tüzes, mert folyton rajta fekszik...

— Visszahoztam a kimosott lepedőket, meg egy inget. Athúzzuk az ágyat. Üljön föl egy kicsit, kedves testvér.

Most aztán, hogy »kedves testvér«-nek szólítja Méliet, igazán türtőztetnie kell magát az embernek...

— Ne hagyd el úgy magad — biztatja. — Majdnem hozzáteszi: »kedves testvér«.

Aztán komolyra fordítja a szót:

— Fáj, mikor megfordítunk?

— Kedves nővér — kérdezi Mélie —, ugye nagyon súlyos a beleségem?

Miközben Márta nővér mossa Mélie hátát, Léon megint kikezd vele:

— Hát akkor a maga istene küldte ide ezeket az amerikaikat? Nyilván megfeküdte a gyomrát, hogy a Szovjetunióban annyi a boldog ember? Azt szeretné, ha mindenütt olyan nyomorúság volna, mint itt. Eppen olyan, mint a maguk munkáslelkésze: eleinte csupa tűz volt, csupa láng! A kikötőben bátran gondolhatta volna az ember, hogy dokkmunkás, szervezett munkás, akár a többi mind. Sőt, sokan helyeselték is ezt. Ez még mindig különb volt, mindenképpen, mint azok, akik csak a zsebüket tömik. Ugy élt, mint mink, ugyanakkora keresetből, ugyanabban a nyomorúságban... Csakhogy mikor beütött a

munkánélküliség, egy hónapig sem tartott ki: huss! elszelelt. No persze, úgy élni a munkáséletet, hogy az ember egy kis hátsó ajtót tartogat magának, gyerekjáték! Meg aztán úgysem sikerülhet a dolga, ha egyszer megérezzük rajta, hogy hátsógondolatai vannak. Egyszer, mikor az első áldozás ideje közeledett, elment Dupuyhez, akinek éppen ilyen korú gyereke volt. Csak úgy: egy kicsit beszélgetni. Ehhez joga volt. De titokban egy üveg konyakot hozott ajándékba Dupuynek. Maga helyesli az ilyesmit? No akkor Dupuy jól odamondogatott neki: hogy az ő gyermeke úgyis elmegy áldozni, mert az anyja olyan korlátolt, hogy hisz az ilyen számárságokban. De a konyakot csak tartsa meg, adja másnak — és kitessekelte az ajtón. Hej, Márta nővér, ha tudnám, hogy maga is ilyen, mindig bejöhetne hozzánk, valahányszor egy pofa piros bort hozna nekem...

— Éppen van nálam egy üveggel, majdnem elfelejtettem — szólalt meg a nővér és kotorászni kezdett fekete csuhájának mélysegeiben.

— No nézd, csakugyan — lelkesedik Léon és felcsillan a szeme. Ejnye, hova is tettem a pipámat?

Aztán újra ingerkedni kezd:

— Csakhogy én már alaposan lekéstem az áldozásról. Legfeljebb, ha azért mennék el, hogy a templomból temessenek, ha meghalok. Az asszony talán, ha kedve van hozzá... Rám ne számítsen! Olyan nincs! De honnan van magának bora? Vásárolta? Vagy talán a maga istene mondott le róla, az én kedvemért?... Ha ugyan nem ez a maga módszere, hogy ráédesgesen engem az imádkozásra...

Végül maga Márta nővér is nevet már, némi vállvonogatás után. Mélie is nevet s egyszerre csak a kikötő szirénája gorombán, fülsiketítőn, belebödül a száraz levegőbe.

— No látod, most van dél... itt az ideje, hogy a gyerekek elé menjek.

— De mielőtt elmenne, kérem, emelje meg gyorsan, hogy alátegyem a lepedőt. A többit már egyedül is elvégezem, maga nélkül — mondja Márta nővér.

Léon, kifelé menet megjegyzi:

— Ha még itt lesz, mire visszajövök, folytatjuk a vitatkozást...

Márta most is csak vállat vont s még néhány percig bajmólódott, hogy rendbehozza az ágyat.

Ámí ezután történt, villámgyorsan pergett le. Kiáltozást hallottak, hangos lábdobogást s egyszerre csak férfiak és nők tódultak be s karjánál és lábánál fogva hozták Léont: véres volt és eszméletlen. Nem tudták, hova tegyék le. Mélie könnytelenül, dermedten a rémülettől, odaszólt:

— Toljanak engem a falhoz és fektessék ide mellém, óvatosan.

Márta nővér vadonat-tiszta vánkosán, Léon feje alatt, már ott az a vastag, sűrű tócsa: ijesztől s amint megpillantja az ember, megremeg tőle a szíve, mint a falevél.

Egy pillanattal később Léon kinyitja a szemét. Léon! Az ajka mozog. De úgy látszik: nincs már ereje beszélni.

Egy asszony megragadja ezt a pillanatot és odaszól:

— A gyerekek semmi baja sem lett, csak megijedt.

Léon újra behúnyja a szemét.

Vajjon meghallotta?

Már halott. Mélie rémülete feloldódik. Már késő. Most már sírhat.

— Utánavevetté magát a gyerekek — mondja valaki. — A teherautó elkapta a fejét. Még csak meg sem állt. Csak a következőt lehetett megállítani...

...Egy gyerek, két remegő ujjával, fölszedte a földről Léon öreg pipáját; még meleg volt, a feje letört, a dohány kiszóródott belőle az útra, mintha az öreg a csizmája sarkán verte volna ki. No lám, éppen pipázott...

Mikor Mélie kettesben maradt Márta nővérrel — aki csak állt az ágy mellett, fehéren, halottfehéren, s egyetlen szó sem hagyta el az ajkát —, a könnyein keresztül, nagy erőfeszítéssel megszólalt:

— Kedves nővér, talán azért büntette meg az isten, amit magának mondott?

— Megbolondult, kedves testvér, — szólt rá Márta nővér, — megbolondult?

Megbolondult...

»Ha még itt lesz, mire visszajövök — mondta — folytatjuk a vitatkozást...«

ZSOZSO

AKIK NEM OLVASNAK újságot, vagy csak a bűntényeket meg a regényeket olvassák az újságban, azoknak fogalmuk sem lehet róla, milyen borzalmas Zsozso Dupuy fiatal élete. Néha hamar odaveti az ember: »a szerencsétlenség valósággal rácsimpaszkodik« erre vagy arra az emberre, de ha az ember egyszer-egyszer rászánja magát, hogy egyénenként vegye őket szemügyre, meghatározott pillanatokban, meghatározott helyeken, aprólékosan, akkor szörnyű; akkor igazán fölmerül benne a kérdés: hogy is állhat még ez a világ, hogyhogy nem gyullad ki mind a négy sarkán? Zsozsón még most is meglátszik, mivé fejlődhetett volna testileg: izmos kisfiúvá; ha a vállait hátrafelezíti — mert bizony hajlamosak arra, hogy előregömbüljenek — látni, hogy megrekedtek a fejlődésben, mintegy a vázlatát mutatják annak, hogy milyen vállas gyermekké válhatott volna. No persze, ha valaki éppen negyvennégyben lett tizenhétéves!... Ez annyit jelent, hogy akkor golyózott utoljára... Már hallom is az ellenvetést: mindenki, minden országban megtörténhet, hogy épp negyvennégyben lett tizenhétéves és ennél fogva nem fontos semmi, ami ebből származik... Mindazonáltal minden szerencsétlenségért, ami ezekre a fiatalokra vagy a náluk valamivel idősebbekre zúdult, minden országban, a Szovjetunióban épp úgy, mint Amerikában, valaki felelős; s ha van bizonyosság a világon, akkor ez az: ezt a felelőst nem a Szovjetunióban kell keresni! Ezt a vak is látja. Zsozso a táncot afféle játék-háborúban kezdte, a vízzel elárasztott lövészárkokban... Már az egész ország fölszabadult; az amerikaiak és angolok félkézzel kisöpörhették volna ezt a csücsköt itt. No, ugyan lesheted!... Mindössze néha-néha egy-egy repülőgépüket lehetett látni; ezek csak úgy találomra bombákat dobtak, főképpen városokra, mert eltévesztették a célt, hiszen itt mindenki emlékszik rá. A németeknek nagyon is kedvükre való volt ez a fejtelenség. Megértük

azt a szörnyűséget, hogy mi, akik bekerítettük őket, mi védekezésbe szorultunk. Annyira, hogy mikor Rundstaedt támadást indított az Ardenne-hegységben, már mindenki azt rebesgette, hogy összejátszott az amerikaiakkal, akik hídfőket engedtek át neki az Északi-tenger és az Atlanti-óceán francia partjain, a német bűvárhajók anyag-utánpótlására, például Franco révén. Eddig van.

De milyen ifjúság volt ez! Éppen abban a korban voltak, amikor kezd a lányokon járni az eszük. És a felszabadulás ténye, ezen a vidéken, ahol ők voltak a felszabadítók, valami furcsa, tragikus-mámoros hangulatot teremtett; mindenkinek csak egy vágya volt: kacagni, mulatni, lerázni az undorító esztendőök lidércnyomását, — ugyanakkor azonban, közvetlenül közelükben, a hátukban, ott lapult az ellenség s akkor csaphatott le, amikor akart! Hej, az akkori bálók, ezekben az apró fészkekben, amelyek akkor kezdtek újraéledni!... Itt mindig bolondultak a táncért és mindenért, ami velejár! Táncoltak, kacagtak; de néha, két tangóharmonika-szám közt egyszerre csak beleugatott a gépfegyver, valahonnan messziről, a tengerpart felől. Valaki ilyenkor megkérdezte: te voltál? »Nem, nem én voltam, hiszen még a dobverőt se vettem a kezembe« — felelte a dobos. Meg aztán ilyesmivel nem lehet tréfálni. Vagy néha, mikor épp javában folyt a tánc, valaki fölment az emelvényre, elhallgattatta a zenét vagy a gramofont, a recsegésre csönd támadt és az illető máris harsogott: »Kérjük a Nap-Század-beli bajtársakat: gyülekezzenek és keressék meg az elszéledt bajtársakat. Az ellenség támad!« A fiúk szétrebbentek. Azok, akik »elszéledtek«, rendszerint nem voltak messze, a cserjésben sétálgattak, kislánnyal a karjukon, s most a lányka kivonta karját. Ilyenkor mindig voltak hősi halottak... Az effajta kirándulás után, ha maradt elég fiú, folytatták a táncot, kissé elszontyolodottan, kissé tétován, mindaddig, amíg ugyanilyen riadó fegyverbe nem szólított egy másik századot. Valahol erősítés kellett. Ilyenkor már tudták, hogy a támadás súlyos. Ilyenkor az egész társaságot fagyos hangulat ülte meg. Néha valamelyik zenész vált ki, ez még érezhetőbb törést okozott. Megtörtént, hogy a lányok magukra maradtak a lampionok és virágfüzérek alatt, egymásra bámultak és féltek. Az arcvonala egy kilométernyire volt. Mikor a németek támadtak, a mieink — hiányos felszerelésükkel is — minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy hacsak lehet, megvédjék a térsé-

güket, visszavonulás közben is. Amazok elfoglalták a falvakat, de nem tudták megvetni a lábukat, mert másnap mi mindent visszafoglaltunk. Ez is bizonyítja, hogy ha az amerikaiak akarták volna... Ehelyett az amerikai harckocsik... hiszen mindenki tudta, hogy csak komédiáznak. Ha a helyzet veszélyesre fordult és a németek megpróbálták áttörni, ők felvonultak, hogy csökkentsék a veszteségeket, de mihelyt a veszedelem elmúlt, visszamentek. Támadásra a világért sem indultak volna. Azt mondták: ha Franciaországban kitör a forradalom, a németek még mindig itt lesznek, hogy segítsenek nekik, majd megegyeznek... A németek csak akkor adták meg magukat, mikor a Szovjet Hadsereg elfoglalta Berlint. Ime, ez az egy mindent megmagyaráz, ugye? ... Ez után Zsozsót és bajtársait a Hadsereg tagjainak tekintették, hiszen annakidején önkéntesnek sorozták be őket. Így hát Németországba küldték őket megszálló csapatnak... Ott de Lattre volt a parancsnokuk. Ez, aki még béke idején is valóságos gyilkos volt, bandita!... Egyáltalán nem meglepő, amit beszélnek róla, hogy a háborúban úgy vezényelte a csapatait, mint valami balettkart, sipító, rozoga hangján: ennyi ember ide! ennyi ember oda! ennyi ember amoda, betömni azt a rési! ennyi meg ennyi emberrel egy kicsit megcsiklandozom az ellenséget, ott ni, a legérzékenyebb pontján! és rakásra gyilkoltatta a katonáit! Mikor gyakorlatot tartott, békeidőben, éles lövészetet, akkor volt igazán elemében... De nem is ez volt a legrosszabb. A legrosszabb, ezután, Indokína volt. Itt Zsozso behúnyja a szemét, gyorsan átsuhan az egészen; ezeket az éveket ki kell tépnie magából, ezeket az emlékeket ki kell irtania. És ha meggondoljuk, hogy vannak emberek, most napjainkban, akik még mindig, még mindig amellett kardoskodnak, hogy igenis folytatni kell és szemforgató képmutatással gondolnak a szegény fiúkra, akik még mindig ott vannak, — akik arról locsognak, hogy csomagot kell küldeni nekik karácsonyra! véres csomagot, igen! Ugyan mit csináljanak azzal a csomaggal a szegény bajtársak, akiket halomra gyilkol a malária meg egyéb nyavalya ott a rizsföldeken? Annyi ez, mint a csepp a tengerben. És Zsozso, akit már megtanítottak a gyilkolásra, néha arra gondol, hogy ha az effajta szeretetsomagos csirkefogók közül legalább egynek a nyakát elkaphatná: bizonyára kiegyenlítené vele a többi gyilkosságot, amit parancsra követett el, ő Zsozso, és amit sohasem merne elmondani senkinek! De úgy látszik: itt

komoly dolog gyilkolni, megint olyan, mint a háború előtt, béke-időben, de akkor Zsozso még sokkal fiatalabb volt, hogysen emlékeznék rá, vajjon abban az időben is olyan komoly volt-e, mint most itt. Mióta mással foglalkozik, nem játékkal, kereken hét éve, gyakrabban látta a halált szemtől-szembe, mint ahányszor evett, ivott, aludt. De azóta is, hogy visszajött, — talán azért, mert jobban megfigyel mindent, mint azelőtt, ez igazán szokás dolga —, úgy veszi észre, hogy a szörnyűségek szakadatlan sorban követik egymást: a kikötőben rengeteg a baleset, az öregeket megöli a nyomorúság, egyesek öngyilkosságot követnek el, mert már betévő falatjuk sincs, az újságokban tovább folyik a háború, sztrájkok és tüntetések robbannak ki, amelyekben vér folyik, Mazé vértanúhalála Brestben,* s ahogy a disznóhízlalóban dolgozik, úgy érzi, hogy a trágyaszag beleivódik minden porcikájába, Josseline beteg, mintha ő fertőzte volna meg, a kislány meghalt, ha ugyan az ilyesmit halálnak lehet mondani, hiszen mindössze két órát élt. Rég sejtette, hogy ez így lesz. Ha egyszer az ember a testében hordja Indokínát s a tetejébe kénytelen nyolc-kilenc órát dolgozni ilyen bűzben, ilyen bűdös anyagokkal, amelyek mindenébe beleragadnak, hamarosan úgy érzi, hogy belül már egészen üres, marja, rothasztja valami. Zsozso egyre csak soványodott, mint Indokínában, meggörbödött s ijesztően megsápadt. Megházasodni? Ehhez nem volt kedve. Minek? Végül Josseline-t elvette, mielőtt útrakelt volna, mert megígérte s mert mindenki tudott már róla. Meg aztán mindenki megházasodik. De még csak reményük sem volt, az asszonynak sem, hogy gyerekük lesz. A gyerek aztán túlságosan szép meglepetés volt. Az asszonyka mindjárt utána súlyosan megbetegedett, úgy hogy még rosszabbtól tartottak, mint ez a gyerek, aki meghalt, majdnem rögtön a születése után, még annyi ereje sem volt, hogy elsírhatia volna magát.

Az üzemben sem pártszervezet, sem szakszervezet nem volt. A tulajdonos azt tehette, amit akart. Megbetegedettél, mulasztottál egy napot? Fel is út, le is út! Követelődztél? Fel is út, le is út! Jól tudta, hogy bőven van munkanélküli. Kereken megmondta a fiúnak:

— Ha úgy érzed, hogy ez neked bűdös, ha finnyáskodol,

* Edouard Mazé bresti építőmunkást a CRS-osztagok lőtték agyon egy béketüntetésen 1950 áprilisában.

keress másutt munkát. Én mindig találok olyanokat, akik vállalkoznak erre.

Dupuy ezt mondta a fiának:

— Harmincan vagytok abban a vacak hodályban, üres a hasatok és nem tudtok védekezni! Minél tovább tűritek a packázását, annál jobban elszemtelenedik.

A hasukban csakugyan édeskevés volt, annyi szent. De amaz hatalmas ember. Úgyesen rendezte a maga dolgát! A harminc emberen kívül legalább tizenöt asszonyt tartott; ezeknek a férjei másutt dolgoztak. Az a kevés, amit kerestek, mégis csak jól fogott. Félték, hogy ezt is elvesztik, ha béremelést kérnek. Ezeken kívül volt még hat öregember; mindegyiknek volt nyugdíja is valami címen, frontharcos volt vagy egyéb efféle, nesze semmi fogd meg jól, és csak azért akartak keresni valamicskét, hogy kiegészítsék a jövedelmüket, mint az asszonyok. Ők is reszkettek, hogy egyszer ez a csekélység is kihull a tenyerükből... Zsozso azért mégis megpróbálta: senki sem mert belépni sem a pártba, sem a szakszervezetbe, de ha valamennyien egyszerre vágják bele a fejszájüket valamibe, akár sztrájk, akár egyéb, mindenki csatlakozik... De ha egyszer ennek a szörnyetegnek visszafizethetnék a kölcsönt... mert valóban szörnyeteg volt, hogy ilyen bérért dolgoztatott férfiakat és asszonyokat... Aztán eljött a nap, amikor Zsozso elvetette a kockát: az egész személyzet megtagadta a munkát, mindenki, az öregek, az asszonyok, mindenki. A kezdetén mindegyik úgy nézett a szomszédjára, mintha figyelné; mintha ezt gondolták volna magukban: Ha valamelyik munkába áll, én is munkába állok, hogy a végén ne épp én maradjak hoppon. De mindenki kitartott. Hogy dúlt-fúlt a tulajdonos! Az egész bandát ki akarta dobni, mindenestül. És ekkor történt az a hihetetlen eset, hogy ezek a szegény ördögök, akik majdnem mind belegek voltak, ezek az asszonyok, ezek az öregek, akikről azt hitte volna az ember, hogy már semmi sem telik ki tőlük: elfoglalták az üzemet. És lám, az egyik hajóépítő műhely, közvetlenül mellettük, mindjárt csatlakozott. Aztán valamivel távolabb egy papucs-gyár, aztán még más üzemek is, mintha csak a szikra kipattanását várták volna köröskörül. A sztrájk egyre terjedt a vacak kis hodály körül, mint a trágyaszag... És ekkor a gyártulajdonosok gyorsan határoztak... A Kereskedelmi Kamara kétségtelenül megorrontotta a veszélyt: meg-

mentette a veszett fejsze nyelét, mert különben a tűz pillanatok alatt áttérjedt volna valamennyi nagyüzemre. Csak Zsozso vesztette el a kenyerét. De utána a többiekre rá sem lehetett volna ismerni! Csoportosan tódultak a szakszervezetbe; igaz, hogy folyton egymásra sandítottak s lesték, nem marad-e el valaki. Mégis: most már százezre bátrabbak. És Zsozso és Dupuy tovább is foglalkozott velük, kívülről. Sőt, találtak egy asszonyt, aki megpróbál majd kis sejtet alakítani az emberekből.

Zsozso most hát munka nélkül van, Josseline beteg fekszik... Mindenfelé körülszimatol és töprenkedik, hogyan evickéljen ki a bajból. Töviről hegyire meghányja-veti magában, számba vesz minden utat-módot, mindent... Amit hat év alatt megtanult, azt igazán nem lehet szakmának nevezni. Épp ellenkezőleg... Már pedig azok sem kapnak munkát, akiknek szakmájuk van. Hát akkor... Ha az ember napokon és éjszakákon át emésztí magát, kísértések környékezik... Nem azt teszi, amit akar. Azelőtt hetenkint egy nap volt a közmunka. A többi napokon még mindig kereshetett az ember néhány sout máshol. Most pedig, pontosan tíz napja, majdnem azóta, hogy Zsozso munka nélkül van, tíz órát köteles dolgozni naponta az olajvezetéken. Eleinte azt sem tudták, mi az; töltéseket hánytak, árkokat ástak, ez volt az egész. Mikor elkezdtek lerakni a traktorokról a csöveket, végtől végig, akkor az embereknek megereedt a nyelvük és elkezdtek berzenkedni... Az amerikaiak, a benzin, a háború... ez is jó módszer volt arra, hogy az embereket ingyen dolgoztassák! Annyi bizonyos, hogy az utóbbi napokban, amint ennek híre ment, sehogysem haladt a munka, meglassúdott az olajvezetékük építése... Zsozso maga már nem dolgozik ott. Tegnap értesítést kapott a polgármesteri hivataltól, helyesebben a munkaközvetítőtől, hogy amennyiben nem jelentkezik munkára a víztorony melletti repülőtéren, elveszti munkanélküliségét s ezzel együtt családi pótlékát is. Viszont, ha jelentkezik, előreláthatólag nagyobb munkabért kap...

Dupuy tombol dühében. Mégis azt mondja Zsozsónak:

— Ma még menj csak oda s nézd meg, mi a helyzet. Még ha pártlag volnál, akkor is azt mondanám, hogy menj el. Mind-egy, hogy hol dolgozik az ember...

Mert Zsozso, akármit mutat a látszat, nem párttag. Ennek pedig szörnyű oka van. Mindjárt hazatérése után Dupuy fel-

vetette előtte a kérdést, mivel helyesen megérezte, hogy az utolsó betűig egyetért az elveivel; de Zsozso ezt felelte:

— Nem.

— Miért?

— Csak...

Napokon át folyton ezt a konok választ kapta, magyarázatot egy szemernyit sem, soha. Végül is megharagudott. Ekkor Zsozso keményen a szemébe nézett apjának és ezt mondta:

— Ügysem értenéd meg!

De oly keményen mondta ezt, hogy Dupuy megingott; csakugyan úgy érezte, hogy közte és a fia közt valami érthetetlen dolog történt. De valószínűleg épp ez a tétovázás jobban felbátorította Zsozsót, mintha erőszakkal akarták volna kicsikarni belőle a titkát. Most már folytatta:

— Hogy léphetnék be abba a pártba, amelynek tagjai voltak azok a fiúk, akiket meggyilkoltattak velem?

— Fiam! — kiáltott fel Dupuy, szinte magánkívül.

— Ez annyit jelentene, mint bemocskolni a Pártot — tette hozzá még Zsozso —, s ehhez nincs jogom.

— Fiacskám! Megbolondultál? — dadogta még Dupuy, de valami gátlás miatt nem merte kereken megmondani Zsozsónak, hogy képzeli. Ez a fiú dolga. Henrit is nagyon megrendítette, mikor Dupuy ebben a dologban tanácsát kérte, de ő is azon a véleményen volt, hogy ez a fiú dolga.

— Honnan tudhatod te, hogy odalent mi minden történt vele? Bízd rá, intézze el ő maga, csak segítsd...

Nos a kis Zsozso sohasem lépett be a pártba. Nem olyan egyszerű a dolog. Teljesen magára maradt. Segíteni neki, igen, de az ember eltöpreng rajta: hogyan? Mi segíti őt, vagy mi hajszoja még mélyebbre a gyötrődésbe? Majdnem úgy viselkedik, mintha kommunista volna. De a magányosság mégis csak magányosság. Ha egyszer az ember elhibázta az irányt, tévútra kerül...

Zsozso mikor tegnap este hazaért, egész napjáról beszámolt apjának; csillogott a szeme, mint minden nagyon sápadt és nagyon ideges fiúnak.

A tábor arányai már kezdenek kibontakozni. A kerítés-cölöpök háromnegyedrészt ugyan még nem verték le, de már úgy döntöttek, hogy nagyon gyorsan megcsinálják. A főkaput máris felállították. Furcsa kapu ámezt: zár még nincs rajta, de

mikor reggel bementek, elkezdődött a mindenféle huzavona, igazolvány-vizsgálat, motozás, egyéb hókuszpókusz. De éppen ez a leghitelesebb bizonyíték: igenis elhatározták, hogy nagyon gyorsan befejezik. Különben már maga a négy őrtorony is fölér a zárt főkapuval. Abban a pillanatban, amikor valaki tilos helyen jár, az őrtornyok azonnal jelt adnak s máris a nyakán van egy katona vagy egy tábori csendőr. Éjjel pedig a víztorony tetejéről széles sugárkévét irányítanak rá, amely majdnem az egész láda-hegyet megvilágítja. Egyébként a munkájuk: kirakni és sorba állítani a drótfonat-göngyölegeket, a szögesdrótokat és a villanyvezeték-huzalokat. Nem nehéz kitalálni, hogy néhány nap múlva teljesen bezárul a tábor és oda bizony egyikünk sem teheti be többé a lábát. Szemlátomást megszokták már, hogy mindenütt, minden országban így rendezkedjenek be. Értik a módját. Reggel belefogtak egy barak építésébe, a főkapu közelében: este, mikor kijöttünk, készen volt. Kétszárnyú csapóajtaja volt, tudod, mint odaát a cow-boy filmekben, s fölötte zománctábla hirdette a »jéghideg« coca-cola italt. Természetesen egész nap volt ilyen »jéghideg«. Ez az ő kedvelt italuk. Ott ültek már magas támlátlan székeken a pult előtt és javában szürcsölték. Elképesztő gyorsasággal ütnek nyélbe mindent... Ha ez ebben az iramban halad, vajjon hol tartanak mához egy évre, megállj, számítsuk ki pontosan, majd meglátod: 1951 decemberében? Ha még akkor is lesznek olyanok, akik nem értik meg!... A most következő évre tervezik a háborút, a most következő évre. Sürgős nekik!

— Sok munkás jelent meg arra az értesítésre? — kérdezte Dupuy.

— Elég sok. Hiszen nyakunkon az inség... Mindenfelől toboroznak munkásokat. Az emberek nem ismerik egymást. Egyeseket teherautókon hoznak ide a falvakból, egy óra járásnyi távolságból, s lekenyerezik őket nyomorúságos száznegyven frank felpénzzel... Munkabér dolgában nem vállalnak pontos kötelezettségeket. Majd bolondok lesznek!... De azok, akiket nem paranccsal rendeltek ide, akik nem voltak munkanélküliek, hanem önként jelentkeztek erre a munkára, mert még mindig nem undorodtak meg tőle, azok azt mondják, hogy nekik aranyhegyeket ígértek. Innen a külvárosból a munkanélkülieken kívül nincs ott más, csak Decoin. Ő is azt mondja, amit a többiek.

— Fiam, vannak, akiknek nincs bőr a pofájukon — vágott a szavába Dupuy. — Ez a semmirekellő három hete már minden áldott nap kapott munkát a kikötőben s most befurakodik ide is, erre a piszok helyre, rongyos néhány souért. És ez már negyvenötben párttag volt!... Most tetőtől talpig rohadt.

— Nem is hinné az ember, mily rengetegen vannak munka nélkül, minden szakmában és mindenütt, a falvakban épp úgy, mint itt. Ez annyit jelent, hogy kezdenek mint állandó alakok feltűnedezni az utcán... És az a szerencsétlenség, hogy valamennyien félnek, alig mernek dacolni... Akik kitartottak, akik nem adták be a derekukat, azok a fiatalok, mert se feleségük, se gyerekük... Ha az ember egymagában van, sokkal bátrabban vállalja a koplalást. Azokat, akik ott vannak, ez köti oda. De merem állítani, nem sokat teketóriáznak majd velük.

— Gondolod? — kérdezte Dupuy.

— De még mennyire! Például ma reggel: el kellett tűrni, hogy az amerikaiak megmottozzanak s elszedjenek tőlünk mindent, gyufát, öngyújtót, zsebkést, mindent, ami gyujt és vág. Aztán közölték: ma még hagyján, de holnaptól kezdve senki sem jöhet szöges bakancsban, az esetleges rövidzárlat miatt, jöjjenek szandálban, kész. Képzeld el: spárga-szandálban járni, ilyen decemberben, abban a latyakban, amit a teherautóik föl-kavarnak!... Hát igen. Az emberek morognak, de senki sem tiltakozik keményen. Nemsokára rosszabb lesz itt, mint a hízalóban volt.

— Ne hamarkodd el a dolgot — intette Dupuy. — Hadd ismerkedjenek meg legalább egymással, ha annyiféle helyről szedték össze őket...

— Szó sincs elhamarkodásról! Ide hallgass: tegnap, két óra tájban, emlékszel, legalább egy óra hosszat ömlött az eső. Nohát: nem volt semmiféle fedél, hogy alája húzódhattunk volna, szárazra, és mégsem akadt egyetlen ember sem, aki oda merte volna vágni: tovább nem dolgozunk!

— És te?

— Én már egyszer megjártam. Most máson a sor!

— Csak nem akarod azt mondani, hogy te tovább dolgozol ezeknek a mocskosoknak és nem mozgósítod ellenük az embereket?

— Mondtam, hogy az emberek nem hajlandók semmire sem. De én, én már kisütöttem valamit. Mérget vehetsz rá, hogy

minden nap csúffá teszem őket s ez bőven kárpótol majd azért a munkáért, amit nekik végeztem, majd meglátod! Hiába szednek el tőlem minden gyújtó és vágó szerszámot, nem járnak túl az eszemen. Majd meglátod, hányszor megtáncoltatom őket!

— Hát ebbe ugyan ki ugratott be téged? Óvatosnak kell lenni! Ha az ember egyedül intéz valamit, nem egyszer többet árt, mint használ.

— Emiatt ne aggódj! Már eléggé nagy vagyok ahhoz, hogy magamtól is tudjam, mit kell tennem. Nincs szükségem sugóra. És már többen is vannak, akik így gondolkoznak... Én már hozzá is fogtam...

— Mit csináltál?

— Tegnap este volt vagy tíz láda, meg dróttekercs, amelyek úgy tíz méternyire kívül maradtak a víztorony fény-szórójának sugárkévéjén, a sötétben. Első ötletem az volt, hogy feltörök egy ládát, csupán azért, hogy megnézzem, mi van a hasában. Találtam egyet, amelynek az oldaláról egy deszka levált, durva deszka volt, benne ilyen hosszú szögek, ni... Egy lapátnyéllel fölfeszítettem, levettem...

Zsozso egy kanállal mutatta meg azt a bizonyos mozdulatot: belenyomta az öreg asztallap egyik hasadékába.

— Csakhogy nem láttam semmit sem. Megpróbáltam kikapogatni, hogy mi van benne. Lehetetlenség volt: a láda tartalmát megszámlálhatatlan rétegnyi burkolat védte! Éppen ott akartam hagyni, amikor majdnem beleléptem a lefeszített deszka szögeibe. És így villant fel az ötlet bennem. A lapátnyéllel benyúltam a lefeszített deszkalap helyén, könnyűszerrel lefejtettem a többi deszkát, óvatosan, hogy a szegek ne görbüljenek el; aztán az egészet fölkaptam, a lapátnyéllel együtt és nekifogtam, hogy valamennyit elássam, még pedig a szegekkel fölfelé, s éppen ott, ahol a teherautóik valami salakrétegen haladnak át, s jókora kört írnak le, hogy beálljanak a rakodóhelyre. Majdnem mind ugyanazon a nyomon haladnak, látni a keréknyomokat a fűben. Ilyenkor már nem járnak. De holnap reggel óriási hahota lesz! Esküszöm, hogy hazafelé jövet elégedetten dörzsöltem a kezeimet. Mikor Decoin meg a többi megkérdezett, hogy hol csavarogtam ilyen sokáig, azt feleltem nekik, hogy csak épp egy kicsit félrementem, letolni a nadrágomat.

— No pajtás — ingerkedtek vele —, hogy ilyen időben nem fázott meg a — szemed!

Ha tudták volna!

— Csak mindig vigyázz magadra, fiacskám, és figyeld meg azokat, akik tanácsokat osztogatnak neked. A baklövés nagyon gyorsan megesik...

— Ugyan, te örökösen félsz! Ti mindig félték. Ennek aztán az az eredménye, hogy mindenki ölbe teszi a kezét és csak bámészkodik. Az amerikaiak partraszállnak. Mindenki megszállásról suttog. Az emberek ellenzik, — de a kisujjukat se mozdítják meg.

Fölkel, néhány lépést tesz az ablak irányában, megáll, nem is fordul oda Dupuyhöz, csak úgy hátrafelé beszél:

— Én majd megmondom neked... Nem kell hozzá sok ember, de mindegyiknek a kezébe géppisztolyt és egy óra leforgása alatt írmagja se lesz amerikainak a környéken és a táborukat, minden cókókjukkal együtt pillanatok alatt darabokra zúzzuk! Többet aztán a lábukat se mernék ide betenni, mérget vehetsz rá! Mink itthon vagyunk, a fenébe is! Jogunk van hozzá, a törvény szerint ez jogos önvédelem. Röpiratokkal, feliratmázolással és plakátokkal nem lehet harcolni. Adjanak a kezünkbe géppisztolyt, meglátod: mindjárt fordul a kocka! Különböben egy hónap múlva már késő, valamennyien lakat alatt leszünk; ez a tábor, a szögesdrót-kerítésével meg az őrtornyai-val tökéletes internáló tábor! Nem lesz egyéb dolguk, mint minket beledugni.

— Ez, sajnos, nem ilyen egyszerű, fiacskám. Ha majd egyszer rákerül a sor, én is az elsők közt leszek, de most egyelőre nem időszerű.

Zsozso végre megfordul:

— Megmonddjam neked, mi az oka ennek a csődnek? A mi népünk megtört, kimerült. Odalent Indokínában, mondhatom, az volt aztán a nép! Én láttam!... Esküszöm, ott nyílt ki a szemem. Azok nem sokat teketóriáznak, mint ti. Mi voltunk a megszállók és elhiheted, hogy egészen másképp keserítették meg az életünket, mint mi itt az amerikaiakét. Csak úgy ropogott a puska mindenfelől. Csak ki kellett dugnod a fejedet, zzz! zzz! máris füttyültek a golyók a füled mellett. Nem igen volt ám mód rá, öregem, hogy nyugodtan álmra hajtsuk a fejünket! Nem volt az ábrázatunk olyan frissen borotvált, mint ezeké az amerikaiaké! Ez,

odalent, olyan nép, hogy megállja a sarat! És nézd a koreai népet!... És mink, milyen nép vagyunk mink? Anyámasszony katonái!...

— Ne beszélj butaságokat. Hát a hizlalóban nem vetted észre magad is, hogy mindenki berzenkedik? Elegendő egy szikra, egy elvtárs, aki fölveti az ötletet, elindítja, mint te tetted, azonnal lángralobban minden, mint a szalma. A mi népünk csupa tűz!...

— Helyesebben: szalmatűz! — vágta rá Zsozso.

Dupuy megfordul a székén és vállat von:

— Gyerek! Nézz körül egy kicsit. És meglehet, hogy hamarosan újra beszélünk a dologról.

GITAR

EZT A VALLALKOZAST nem határozták el, nem szerveztek meg, de már régen ott motoszkált az ötlet sok ember fejében, itt a külvárosban. Erről az épületről már akkor is sokat beszéltek, mikor a gyorsított szakmai képzés központját helyezték el benne. De volt-e valaki a külvárosban, akinek a gyereke oda kerülhetett? Ugyyszólván senki; és hiába magyarázták, hogy nemcsak a külváros van a világon és hogy a szakmai képzést mindenki helyesli, éppen a munkásgyerekek érdekében: ameddig ezekben a — hogy úgy mondjuk — papírmásé barakkokban laktak, mindig kísértés volt szemükben ez a pompás épület, itt a kezük ügyében, ötven méternyire; vadonatúj, negyvenháromban építették a németek és sohasem telt meg egészen, még akkor sem, ha minden növendék benne volt. Hát még így, teljesen üresen, tantalusi kínokat okozott... Különösen ebben a kutya időben, épp az utóbbi napokban.

Az egész dolgot úgyyszólván a párton kívül készítették elő. Mert mióta két sejtet alakítottak a kikötőben és a súlypont oda került, épp az volt a hiba, hogy a külváros kérdéseit javarészt elhanyagolták, ahhoz az időhöz képest, amikor még erős helyi sejtje volt. Most ebben a sejtben csak öregek vannak, asszonyok, két-három városszéli kereskedő, egy tanító; ez nem annyit jelent, hogy semmibe se vesszük azokat az elvtársakat, főképp az asszonyokat, akik gyakran jóval harcosabbak, mint a férjeik, mégis az a tény, hogy ennek a sejtnek nincs gyakorlati készsége. Az összejöveleteket megtartják. Vitatkoznak. Csak utána aztán szétoszlanak és nem csinálnak semmit sem! És ezt a szóbanforgó kérdést is több ízben megvitatták: eredménytelenül. Legfeljebb most már tudják, hogy majdnem mindenki egyetért a dologban, de ha elszánják magukat rá, mégis egész sereg megoldatlan kérdés mered eléjük.

És ezen a reggelen Gégène megkezdte körútját. Valakinek

csak el kell kezdenie! Ezenfelül Gégène-t keserű fájdalom kínozza öreg cimborájának halálos balesete miatt. Ha korábban végrehajtották volna ezt a nagy hurcolkodást, Léon bácsi talán még most is élne, hiszen a gyerekeknek nem kellett volna már átmenniök az úton, hanem egyenesen átvágtak volna a tábor területén... Valóban az öreg Léon volt az utolsó cimborája. Ha meggondolja az ember, hogy holnap eltűnik a szegények közös sírjában, hát hogyan volna epés hangulatban az ilyen napon? Ez is hajtotta, hogy elinduljon erre az útra. Nem ülhet az ember otthon, tétlenül, hogy megvárja a kegyelemdöfést, mint ez a Léon vagy akárki más.

— Még barakk is van olyan, amely megáll a lábán, s amelybe nem csurog be a víz. De az enyém már lakhatatlan. Mi lesz a jövő télen? Meg aztán: most vagy soha! Mit tudod te, nem fejezik-e be holnap a drótkerítést, nem zárják-e le az egészet... vagy éppen nem telepítik-e bele az irodákat?... Akkor aztán késő, elszalasztottuk a jó alkalmat. Szóval elhatároztuk. Ma délután négykor, amikor sötétedni kezd... Ez a legalkalmasabb pillanat.

Nem mondott igazat. Semmit sem határoztak el. De mivel valahogy mindenkinek a legtitkosabb vágyára tapintott rá, mindenki hitt neki.

— Éppen ideje — mondta rá Bouvard. — Éppen ma délután kérdeztem meg Henrit. De ki határozta el?

— A védelmi bizottság — vágta rá azonnal Gégène és begörbített ujjával a bajusza körül babrált, hogy elrejtse zavarát. — Van egy pipa dohányod?

— Ahá! Es Henri tud róla?

— Hogyan! Hozzájárult.

Gégène megint nem mondott igazat. Nem is párttag, csak ismeri Henrit. Jó gyerek. Ismeri még kis gyerekkorából. Bizonyos, hogy hozzájárul.

— Csakhogy a végrehajtás módjáról még ebben az órában értesíteni kell mindenkit — mondta Bouvard. — Különben elárulnak bennünket. Legalább egy besúgó van itt a külvárosban, nem tudom, kicsoda, de egyszer már megjártuk...

— Igazad van, már el is intéztem. Azok, akiket értesítettem, majd magukkal hozzák a többieket. De azt kérdeztem azelőbb: van-e egy pipa dohányod?

Mikor Henri déltájban hazaért, rettenetes összevisszaságot talált, a külváros fenekestül felfordult. Mindenki tudott mindent. Azok, akiket Gégène értesített, mindent elmondtak. Egyesek már javában rakták is kint az utcán, egészen nyíltan, kézikocsikra meg gyerekkocsikra, a bútorokat, a matrácokat, minden egyéb cókmozukát. Olyan volt ez, mint a kiürítés, mint a harci készülődés, s egyúttal olyan is, mint mikor a gyerekek költözködést játszanak. Hetyke és szájhős szavakkal dobálódtak a kerítéseken keresztül. Ilyen feneketlen felfordulást még nem látott a világ.

— No, Henri, készen vagy a rohamra?

Maga Paulette is kikészített egész halom mindenféle cókmozot. Mivel nem volt kézikocsijuk, kitalálta, hogy egy asztalt a lapjára fektet, lábaival az ég felé s ezen, mint valami hordágyon, sok mindent elszállíthatnak. Mikor Henri megérkezett, az asszony éppen azon mesterkedett, hogy szétszedje az ágyat. Henri nem tudta türtőztetni magát: harsány hahotára fakadt. Micsoda felfordulás! Tessék, asztalossá vedlettél? ... No, méltó fogadtatásban lett része! Hogy ő mindig olyan egyedül van! Hogy Henrinek persze könnyű hahotázni, lám, a többi férfi már mindent előkészített... Különben mi is ott tartanánk már, ahol a többiek! ... Ha van egy rozoga, ódon, ütött-kopott kis lyuk valahol, bizonyosan az jut nekik... Persze Henrinek kisebb gondja is nagyobb annál, hogy a gyerekeik ebben a félhomályban élnek és ilyen nyirkos lakásban senyvednek! ... Sírva fakadt, forró könnyek hulltak a szeméből. De Henri, mikor ilyen izgatottnak látta feleségét, még hangosabban hahotázott. Karjába kapta, hiába kapálódzott; sokkal erősebb volt, mint az asszony; magához ölelte, úgy hogy meg sem tudott moccanni.

— No látod. Most muszáj lecsillapodnod. Nyugodj meg. Megszervezzük ezt az egészet. Sőt egész délután itt maradok, veled! No csak, mosolyogj hát egyet erre a szívtelen apára, no, mosolyogj!

Az első gyereket, aki ott játszott a ház előtt, Henri elküldte, hogy hívja ide az elvtársakat, Guittont, Bouvard-t, Dupuyt, meg a többieket.

— Ki indította el ezt az egész felfordulást?

— Azt hiszem, a védelmi bizottság, — felelte Bouvard meglepetten. — Te nem tudtál róla?

— Hogyhogy a védelmi bizottság? — hökkent meg

Guillon. — A védelmi bizottságban én is ott vagyok. Talán csak tudom még, hogy mit csinálók, vagy nem?

Mikor aztán tisztázták a dolgot, Henri megint úgy mosolygott, mintha a taggyűlés előtt állna.

— Mégis minden úgy van jól, ahogy van — mondta —, ezt vegyétek fontolóra!

Hihetetlen, milyen lelkesedés ragadta el az egész külvárost. Egyre több ember sürgött-forgott odakint. Olyan nap volt ez, hogy ha az ember később visszaemlékezett rá, az volt az érzése, hogy sütött a nap, bár szomorkás volt az idő. Valahányszor valaki kihozott a lakásából egy-egy nagyobb bútort vagy egyéb darabot, amely jóval tekintélyesebb volt mindannál, ami eddig előkerült, a szomszédok harsányan nevettek, mintha az illető rekordot javított volna. Már sorra kerültek a varrógépek, a rádiókészülékek, a vaskályhák... Aztán ott voltak azok, akik ilyenkor mindig huncutkodnak, csak azért, hogy megnevettesék a többieket, például Pillangó, aki a kézikocsiján hatásosan feltornyozott, spárgával összekötözött holmi legtetejére oda-biggyesztette az éjjeliedényét; vagy cimborája, Georges, a »nagybivaly«, nem a képviselő, aki, mikor kijött a lakásából, elrikkantotta magát:

— Szerencsére a meteorológiai intézet ma délutánra esőt jósolt, ami annyit jelent, hogy száraz idő lesz!

Igaz, hogy ha úgy zuhogott volna, mint tegnap, tegnapelőtt és azelőtt, a matrácok és velük az egész miegymás, minden ronggyá ázott volna!

— De azért mégse nevessetek ilyen vidáman — kiáltott fel egy asszony és rámutatott Léon ablakára, amelynek a redőnyei le voltak eresztve.

Kissé elcsöndesedtek. De azért óriási volt a lelkesedés. Két perc múlva újra kezdődött az egész, még hangosabban.

— Csak két fontos szempont van még — szólalt meg Henri. — Az egyik: a rendőrséget értesítették, ez biztos, mint a halál. Négy órára a C. R. S.-legények valóságos ércfala meredezik majd ott a kapu előtt. És el tudod képzelni, mi lesz, mikor odaérkezünk a bútorainkkal? Ripityára törnék az egészet és ezzel vége! Szóval: ostobaság volna a négy órát megvárni. Tehát azok, akik hajlandók rá, azonnal induljanak oda, még pedig valamennyien együtt. Nagy baj volna, ha külön-külön mennének. Majd később elrendezkedünk. Majd igazságosan

megosztozunk a szobákon. Ha akadnak kellemetlenkedők, majd csak sikerül a fejüket helyrebillenteni. Hiszen úgyis mindenki ellenük fordul. Ez az egyik. A másik: mindenki kapjon fel a biciklijére és siessen értesíteni a többi külvárosban, a kikötőben, a közeli kocsmákban annyi elvtársat, ahányat csak tud, s mikor kijönnek, vagy már a délután folyamán, mozgósítsák őket, hogy segítsenek nekünk, ha a Moch-legények megérkeznek. Meg kell magyarázni az elvtársaknak, hogy ez nagyon fontos dolog...

— Az öregeknek is segíteni kellene — jegyezte meg Dupuy.

— Es Jacques, a karja miatt, semmit sem tehet. A felesége meg a napokban szül. Megsúgom: a karja ijesztő látvány, nem csodálkoznám, ha elveszítené.

— Micsoda ostobaságokat követnek el az emberek néha! — mondta rá Dupuy.

Az első roham délután egy-félkettő táján zajlott le. Jól választották meg az időpontot: szinte egy lélek sem volt a táborban. A legtöbben éppen falatozni mentek. A többiek, főleg a falusiak, az amerikai kocsmában tanyáztak. Egy fia amerikaiit sem lehetett látni sehol.

Ha értesítést kaptak volna, bizonyára megpróbálják megakadályozni a dolgot... Ellenkezőleg: a bevonulók semmiféle akadályba sem ütköztek. Túlságosan szép, túlságosan könnyű volt az egész, úgyhogy fölmerülhetett az emberben a kérdés: nem rejlik-e itt csapda valahol? Az elsőnek érkezett öt-hat családot rogtan elhelyezték, minden holmijukkal együtt. Egy pillanatra megtorpantak a főkapu előtt, hogy felfeszítsék-e, de más mód nem volt rá, hogy bejussanak. Három-négy ember nekifeszítette a vállát s hiába volt vasból, mégis csak engedett. De most Pillangó elrikkantotta magát:

— Barátom, a teremtésit, hiszen ezek a nácik éppen a mi kedvünkért csinálták ezt, különben nem is csinálták volna! Most már aztán jöhetnek a Moch-legények!

Mind a két kapuszárny mögött felfedezte a bonyolult zárórúd-szerkezetet: lenyűgöző látvány volt... Ha ez lesz a bástyájuk, gyerekjáték lesz védekezni.

— Az ablakokba! Vigyázni kell!

Mögöttük, a hatalmas épület közt — amelyben éppen berendezték ezt a hídfőt — és a külváros közt, az út most szabad volt. Mihelyt valaki elkészült odakint, azon nyomban indult, egész cókmojkjával, felesége a kiskocsi mögött ballagott, hogy

lássá, nem esik-e le valami, a gyerekek pedig ott ugrándoztak körülöttük. Farsang volt ez a huncutoknak, valóságos farsang. Sohasem felejtik el... Már azt az óvatosságot is mellőzték, hogy tömegben kísérjék azokat, akik így nekivágtak az útnak. Már úgy érezték, hogy ott a vaskapu mögött bevehetetlen várak van. És ha útközben bárkivel baj történt volna, gyorsan ott termettek volna, hogy segítsenek neki. De végeredményben, még ha jönnének is a C. R. S. legények és megakadályoznák a kiürítés végrehajtását: ami megtörtént, azon már úgysem lehetne változtatni és örök időkre mégsem zárhatnák körül az épületet. Ez csak halasztást jelentene azoknak, akik egyelőre kívül maradtak.

Három óra tájban szállingózni kezdtek a többi külvárosból is az elvtársak: bámészkodtak és azt mondták, hogy ez mégis csak vakmerő vállalkozás volt, ha sikerült is... Képzelfhető, milyen szívesen fogadták őket! Megmutatták nekik a kastélyukat. Különösen az asszonyok; félóra múlva már megteremtették az otthonukat és nagyon büszkék voltak rá!... Inkább megölelték volna magukat, hogysem innen kimenjenek. A legtöbbjük tíz esztendeje nem lakott kőből és betonból épült, száraz, valóságos falak közt, amelyeken megmarad a festés vagy a tapéta. És a jól záródó széles ablakokon bizonyosan özönével zuhog be a napfény reggelenként, mert mind keletre néz.

— Még víz is van, a folyosókon... ott vannak, ni, a víz-csapok. Csakhogy a vízvezeték nem működik. Majd követeljük, hogy helyezzék üzembe!

— Mit szólna hozzá?...

Ézek az asszonyok! Mintha visszavedlettek volna gyerekekké! Táncra perdültek, igen táncra perdültek a széles emeleti folyosón: erre nyílnak a világos kis szobák; valamennyi a tábor pusztá térségére néz, vagy jobbra, a tengerre.

— Innen az emeletről gyönyörű a kilátás!

Egy sem volt köztük, aki életében a földszintnél magasabban lakott volna. Lehet, hogy nem mindenki szereti az emeletet, de mindegyiküknek az volt az érzése, hogy ennek az emeleti lakásnak a révén egy fokkal emelkedett az életszínvonaluk... Igen, igen, az asszonyok! Csak látni kellett őket! Máris mintha kicserélték volna valamennyit... Már csak azért is, mert szinte dől a világosság ezekbe a nagy... izékbe... hodályokba! Csak úgy csengett a kacagásuk odabent! A szobák még javarészt

űresek voltak s így a kacagás messze visszhangzott a folyosókon és a lépcsőkön. Ha a lázas, sürgés-forgás közben találkoztak: ingerkedtek, csipkelődtek, huncutkodtak, ugratták egymást.

— Majd itt kiderül, kinek a lakása lesz rendesebb.

— Az igaz, itt aztán van mit felmosni meg súrolni!

Négy óra tájban motoros rendőrök szagoltak oda, tisztos távolból, hogy tájékozódjanak. Az emberek megdobálták őket kaviccsal... csak azért, hogy megmutassák ezeknek a kémeknek, ők meg jelentsék: eszünk ágában sincs engedni az erőszaknak és a kerület valamennyi C. R. S. legénye sem elég ahhoz, hogy innen kilakoltasson bennünket. Ekkorra már legalább jó száz elvtárs verődött össze mindenfelől: ott topogtak a salakon az épület előtt.

Feltehető, hogy azok az értesülések, amelyeket a motoros Moch-legények jelentettek, a féljebbvalóik szemében nem voltak túlságosan biztatók. Nem tettek semmi egyebet, csupán megpróbálták megfélemlíteni őket: odament a felügyelő, mindössze tíz C. R. S. legény kíséretében; épp elég volt ennyi, hogy megvédjék s épp elég kevés volt annak igazolására, hogy eszük ágában sincs minket innen kikergetni. A felügyelőt nem is fogadták. Ki sem nyitották neki a nagykaput. Nem is engedték szóhoz jutni. Lehurrogták! Azok az emberek, akik a tábor közepén az amerikaiakkal dolgoztak, ordítózásunk hallatára odasieltek, megnézni, mi történt. Látszott a magatartásukon, hogy ha sor került volna rá, segítségünkre siettek volna, akár ökölrel is.

Hanem annyi bizonyos, hogy este benn vannak a tulajdon falaik közt, fáradtan és sokkal felhevültebben, mint ha ittak volna, a vaskapu bevehetetlen védőbástyája mögött, két elvtárs őrt áll a legmagasabb ablakban, a lépcső tetején, amely afféle óriási és jéghideg hombárba vezet. Kettesével váltják egymást majd egész éjszaka.

A sötétség korán rájuk zuhan és csak akkor veszik észre, hogy nincs villanyáram. Hiába csavargatják a kapcsolókat jobbra-balra, nincs!

— Ez mégis csak furcsa! Alig egy hónapja, hogy kitelepítették az iskolát. Csodálkoznám, ha teljesen kikapcsoltatták volna az áramot. Meg kell keresni a villanyórát...

— Addig is fölszerelém a villanyostelepemet a folyosón — ajánlkozott Guitton —, jó?

Hát hogyste volna jó! Pillangó is mindjárt azza! kezdte, hogy felállította vaskályháját. Mi'lyen pompásan fűt ez a dög! Ez Pillangó szerelme. Abban a szobában, amelyet kiválasztott, a felső ablak'ábla bádoglapjában benne maradt a szellőztető tokja: ebbe dugta bele a kályhája csövét. Két perc alatt elkészült vele. Alighogy meggyújtotta az aprófát, máris szinte a mennyezetig ugrált örömeiben és egyremásra lelkendezett: »Hű, öregem! Mit szólsz hozzá?« Vége-hossza nem volt. Olyan huzata van ennek, hogy mindent kivisz! Ebben még a téglá is porrá ég!... Százszor jobban működik, mint a barakkban: ott a hasadékokon befűjt a szél, visszanyomta a füstöt, megfullaszthatott volna akár egy ezredet is... És most, mikor a sötéttel együtt a hideg is lecsap, az asszonyok — azzal az ürüggyel, hogy egy kicsit fölmelegítik a gyerekeiket — elkezdik körülülni a kis kályhát, amely hengeralakú és vörös, mint a teherautók gumiabroncsa...

— Hé, Guitton! — kiáltja oda Pillangó. — Itt az én ajtómmal szemben kellene felállítanod a villanytelepedet, mert mindenki itt gyülekezik. Itt a melegben és a világosban majd együtt töltjük el az estét, mielőtt kiki nyugovóra térne, ezúttal először, a saját lakosztályában. Mi, Fernandé? Mintha kicseréltek volna! Ahhoz képest, hogy házasember vagyok, a kutya-fáját, úgy érzem magam, mintha tetőtől talpig megfiatalodtam volna!

Öngyújtók, gyertyák, petróleumlámpák, zseblámpák gyuladtak ki sorra. Mégis, ha villanyáram volna, az volna a gyönyörűség netovábbja. Hol is lehet az a villanyóra? Keresik mindenütt, néha tapogatódzva, mert még nem ismerik a lépcsőket, félnek minden kis üregtől, még a víztartó medencéktől is.

— Van nálam biztosíték — veti oda Guitton —, ha szükség van rá.

— No nézd csak! Elmehtétnél villanyszerelőnek!

— Hát szeretek babrálgatni, no! Majd meglátod: ha egyszer végleg berendezkedünk, mennyi fortélyos dolgot csinálók én majd mindenkinek! Az én barakklakásomban...

Ezalatt az asszonyok Pillangónál várakoznak s kissé kifújják magukat.

— Én azért mégis ott hagytam némi holmit — mondja Fernandé. — Nem lehessen tudni...

— Mit nem lehessen tudni? Nekem egyáltalán nem sajnó a szívem, ha visszagondolok a barakklakásomra. Háta fordítok

neki, egyszersmindenkorr! Ha megfeszülnek, akkor se visznek ki innét!

— Beszélhetsz, amit akarsz, mégis csak fáj egy kicsit: elszakadni onnan, ahol oly sokáig éltünk. Az emlékek... Még akkor is, ha mocskos és rohadt hely volt. Odalent... ott halt meg az édesanyám is...

— Remekül érezhetnénk magunkat, ha nem kapcsolták volna ki az áramot!

— Még így is remek!... Hiszen odalent sem igen világítottunk! Drága mulatság lett volna!

— Mindenképpen mi miattunk kapcsolták ki az áramot.

— De itt bezárnak bennünket, hiszen körülkerítik a táborukat. Akkor aztán még könnyebb lesz kikergetni innen minket.

— Nem kockáztatsz itt sem többet, mint a külvárosban. Ott is bekerítették és kiürítették volna a barakkokat, számíthatunk rá.

— De itt mi adtunk nekik okot a beavatkozásra.

— Itt azonban sokkal könnyebb védekezünk. Itt mindnyájan együtt vagyunk.

— Meg aztán most, hogy falak vesznek körül bennünket, úgy érezzük, mintha máris jobbra fordult volna a sorsunk, úgy? Én, ha bizonyos volnék benne, hogy ez sikerül, visszahozatnám a lányomat — mondja Georgette, és gépiesen beletúr az ujjával a hajába: az ő haja is szőke.

— Nekem szörnyű még csak gondolni is arra, hogy a gyerekek abban a környezetben jöhetett volna világra, a vízben, a hidegben, a sötétségben — szólalt meg Francine. — Itt mindig besüt a nap s amott az ablak mellett milyen jó lesz nekil... A másik két gyerekemnek nem jutott ebből..

— Mikorra várod?

— Minden pillanatban itt lehet.

— Jól érzed magad? Csudamód megdagadtál.

— A másik két gyerekkel is ilyen vastag voltam. Holnap vagy holnapután nem is megyek már munkába.

— És itt az asszonyok mind veled vannak. Mindened meglesz. Bízvást azt gondolhatod majd, hogy szülőotthonban vagy.

— Igaz. Itt olyan világos van, mint valami kórházban.

— Igen, igen. És különösen a gyerekek szempontjából, ártalmasabb helyet el sem lehetett képzelni a barakknál. Hisz ezeknek nincsenek is csontjaik! A nedvesség egészen átítatta a testüket.

— Itt, ezeknek a tábora miatt, attól kell tartani... képzeld, hogy aláaknázzák robbanóanyaggal. Mi leszünk az elsők, akik felrobbanunk!...

— Feltűnő, hogy nagy ládákat szállítanak ide. Senki sem tudja, mi lehet bennük.

— Még mennyi szenvedés vár itt ránk!

— S ha megint elviszik a férfiakat, Fernande?

— Én most már azt javasolnám, hogy menjünk velük valamennyien! És velük együtt egyszer végre az asszonyok is istenigazában odamondogatnak! Ugyis épp az asszonyok mulasztották el ezt eddig leginkább... Most halgassátok meg, hogyan beszélnek a piacon, a boltokban! Az asszonyok készek a harcra! A legközelebbi alkalommal minden jobban sikerülne...

— Az asszonyok...

Vakító fény villant fel, Paulette-nek torkán akadt a szó. Epp úgy rikkantottak most valamennyien, mint mikor a tűzijáték legelső röpentyője felragyog.

— Fenegyerekek ezek, mégis megtalálták!

— Hiszen még világosabb van, mint nappal. És ha az ember meggondolja, hogy mennyit tétováztunk, vajjon idejöttünk-e!

A nap hősei lihegve érkeztek: négyesével rohantak fel a lépcsőn, mint a gyerekek. Elsőnek Pillangó bukkant fel.

— Nos, hölgyeim? Estély van Fernande bárónőnél? Szerencse, hogy itt vannak a férfiak és gondoskodtak a kivilágításról.

— Mi ennél sokkal jobbat adunk nektek — vágta rá a kövér Martine s jól kidomborította a mellét: mindenkit megnevettetett... Az asszonyok...

— No igen, te aztán könnyen beszélsz — vágott vissza Pillangó. — Igazán nem csodálom, hogy Alphonse olyan sovány, mint a keszeg... Ha évente nem pottyantanál ki egy-egy gyereket, olyan szabályosan, mint a koltapapiros vonalai, bizonyosan valami szörnyűség történnék, legalább is forradalom törne ki... Parancsoljanak, hölgyeim, íme a rabszolga...

Csak úgy zeng a hahota, mikor előretolja Alphonse-ot.

— Hány van eddig?

— 'Csekélység — veti oda Alphonse, aki érti a tréfát. — Az apámnak tizenhárom volt. Nekem eddig mindössze kettő van... a féltucaton kívül.

Az emberek vonaglanak, a hasukat fogják nevettükben, Pillangó pedig színpadiasan ezzel toldja meg:

— És nézzétek csak meg, hölgyeim. Az ember ki se nézné belőle. Hiszen a ruha is lötyög rajta. Nem is nagyobb nálam! Mind a ketten kisméretűek vagyunk! Helyesen szokták mondani, hogy ezzel is úgy vagyunk, mint a cukorral: minél kisebb, annál édesebb.

— Ejnye, vigyázz... a gyerekek előtt! — szólt rá Fernande és már nem nevetett.

— Ugyan, tudom én, mit beszélek. Nincs benne semmi rossz... A szentség! Micsoda huzata van ennek a kályhának!

— Azok, akik nem jöttek velünk, nem is tudják, mit vesztettek!

— Majd utánunk jönnek holnap. Ma azért nem jöttek, mert dolgoznak. Dolgozik a »Kukta«, aztán Sauvageon, meg Decoin.

— Decoin, úgy látszik, a táborba jár. Ugyan mi ütött belé?

— Aztán ott van még Ernest bácsi. Neki megvan a háza, ő ott marad. Tudjátok, ezek derék öreg emberek, ámbátor de Gaulle-pártiak. Most, hogy jól megismertem őket...

— És a másik két öreg odalent, hát azok megbolondultak? Milliomosoknak tartják magukat? A főpincér... Szóba se állnak senkivel.

— Talán azért, mert már nagyon öregek és nem tudják átszállítani a holmijukat. Az ember sohasem tudhatja... Mert akár pöffeszkedők, akár nem, mégis csak jobb volna itt nekik.

— Vannak már ilyen furcsa emberek, hiszen tudjátok.

— Mivel későre jár, javasolnék valamit — szól közbe Pillangó. — Mindnyájan vonuljunk a lakosztályunkba, együnk egy falatot, vessük meg az ágyakat a gyerekeknek, fektessük le őket. Aztán... mit szóltok hozzá?... Tartogatok valami meglepetést: van két üveg nagyon finom borom, félretettem. Megisszuk itt, mindnyájan együtt és egy kicsit elbeszélgetünk. No,

Fernande? Mindenki hozzon magával poharat, mert itt nincs elég.

— A, a »nagybivalyok« — gúnyolódik Guitton. — Azoknak mindig vannak tartalékaik...

— Hallod-e, legalább ma hagyd békén a nagybivalyokat — vág a szavába Pillangó. — Legalább most, amikor hasznod van belőlük, legalább most ne panaszkodj...

Ugy tettek, amint javasolta. És tizenegy óra után még mindig ott ültek mind, férfiak, asszonyok, pohárral a kezükben, kényelmesen, a magukkal hozott székeken, ott a jó melegben, és mindenféléről beszélgettek.

— Itt alig hallani a szélzúgást — mondja Marie. — Emlékszel, Paulette, odalent, ha a barakknak feszült a szél, reszketünk egész éjjel. Minha valami szörnyeteg dühöngött volna...

— És én még csak be sem tudtam zárni az ajtómat — tódítja Paulette —, mikor Henri nem volt otthon... Most már megmondhatom.

— Féltél, úgye, hogy valaki bejön és egy csomó pénzt hoz ajándékba, amíg alszol?

Ez a finom bor veszedelmes... Olyan édes, hogy mindenki úgy issza, mint a tejet. Azt mondják: könnyű, de öt perccel az első pohár után kissé elrévül az ember... Az életet épp oly rózsaszínűnek látja, mint amilyen ez a bor a poharában. A színe csillogó, hogy bizalmat keltsen, lefegyverezzen; ártatlanka, mint a szörp, mintha még egy gyerek is megihatná. Aztán az ember jól érzi magát, elégedett, erős, szelleme tiszta, mint a fehér bor, vére forró, mint a vörösbör, valósággal átédesedik az egész teste, enyhe álmoság lankasztja, ujjai és csuklói zsibbadznak.

— Mégis csak egészen más ez, mint a coca-cola!

— Annak mintha pisi-szaga volna — bökkentette közbe Gégène.

— Akárhogy is, de egy ház nagy dolog. Ha berendezkedünk, mégis jobbra fordul a sorsunk.

— S meg kell vallani: sohasem hittük volna, hogy ilyen könnyű lesz rohammal bevenni. Az emberek általában gyávák. Ha mindenki, mindenütt így nekivágna, gyorsan megváltoznék minden.

Az erős bor, a meleg, a kezdődő álmoság ábrándozásba ringat mindenkit. Egyre kevesebbet beszélnek. Csak itt-ott bukkán föl egy-egy mondatfoszlány s néhány pillanatig ott lebeg a meleg csönd és az emberek ábrándjai fölött...

— Annyi bizonyos: nagyon kevés kell hozzá, hogy mindenki boldog legyen!

— Az utolsó fejszecsapásnak nem kell már nagyon erősnek lennie: úgyis kidől a fa.

— Frik a dolog, annyi bizonyos. Mi magunk is elcsodálkozunk majd: egyetlen erőfeszítés... és legnagyobb meglepetésünkre máris sikerült minden!

— Milyen szerencsések azok, akik már itt vannak!

— De ez a szerencse nem magától jött ám — szól közbe Henri. — Csoda, hogy...

— Úgy van! Szentigaz, hogy kemény munkába kerül ellenkező irányba forgatni a földet! De ha egyszer már nekilendült, ha megvan az, ami kell, ha az ember magának dolgozik, akkor öröm a munka, valósággal sport...

— Megmondom: az első, amit veszek magamnak, egy gyorsforgászbót, tekerőorsóval — meg is mutatja a kezével —, csakára, igaz-e, Jeanne? — kezdi Guitton. — Lementem meg nézni a tengerpartra. Mennyit ráncigálnak azok ott, végkimerülésig! Ácsorogni, a dagályban, órákhosszat várakozni: ehhez nincs elég türelmem. De egy gyorsforgászbót, igaz-e, Jeanne?...

— Én is megmondom — szólal meg Gégène. — Ha ez sikerül, mielőtt elpatkolnék, én csak egy nagy kutyát szeretnék. Kutyát szerezni még csak könnyű, de etetni sokkal nehezebb... Az ilyen állat bizony többet zabál, mint mi magunk. Gyerekloromban volt kutyánk. Talán azért kívánom, mert már elgyerekesedtem, de nekem jó társaság volna, úgye?

Az álmoság, az erős bor, a meleg, váratlan bizalmas valóságokat csal ki mindenkiből: kiöntik a szívüket. Mennyire szereti egymást mindenki, mihelyt egy kicsit jobbra fordul a sorsa!

— En is megmondom — szólal meg Jeanne Guitton —, ostobaság tőlem, de valami ravasz dolgot láttam az őszi vásáron, ugye? — fordul a férjéhez. — Emlékszel? Az a villanyos kávéfőzőgép... Két perc alatt kész...

— Guitton, ha ez így folytatódik — csúfolkodik Pillangó — még majd a feleségébe is bevezeti a vill'anyáramot...

— Én is megmondom — szólal meg Henri. — Amit én kívánok, még nagyobb ostobaság. Vannak az embernek néha megmagyarázhatatlan kívánságai. Én egy mukkot sem értek a zenéhez és az egész egyáltalán nem vall rám... de ide hallgassatok... én egy gitárt szeretnék...

— Gitárt! Egy forradalmár! De barátom!

— Spanyolországban — szólal meg Lucien, és hallatszott, hogy ropognak vaskos ujjai, amint ökölbe szorítja a kezét —, odalent, a fronton, az André Marty hadosztályban, volt egy odavalósi bajtársam... Enrique... Megölték... Mindig-mindig gitárczott..

Vége

<i>Esik az eső</i>	— — — — —	5
<i>Jön a gyereksereg</i>	— — — — —	13
<i>Az Atlanti-falban</i>	— — — — —	20
<i>Csodálatos szökecséje</i>	— — — — —	28
<i>Arparakodás</i>	— — — — —	36
<i>Gonosz éjszaka</i>	— — — — —	49
<i>Tűzbe teszem a kezemet</i>	— — — — —	59
<i>A Politikai Bizottság közleménye</i>	— — — — —	70
<i>Egy fehércempés kirakat</i>	— — — — —	94
<i>Emberek az ágyban</i>	— — — — —	106
<i>»Ernest úr« háza</i>	— — — — —	115
<i>Noel és a kis vadember</i>	— — — — —	129
<i>Két elvtárs</i>	— — — — —	138
<i>Vakmerő vállalkozás</i>	— — — — —	149
<i>Elválni szégyen</i>	— — — — —	164
<i>Márta nővér látogatása</i>	— — — — —	184
<i>Zsozso</i>	— — — — —	191
<i>Gitár</i>	— — — — —	203

Ära: füzve 9.— Ft

küitve 13.— Ft